DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay

KABALCI

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay

Hazret-i Resul aleyhi's-selâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler, bir er çıktı, Oğuzun o kişi tamam bilicisiydi, Oğuzun içinde tamam velayeti zâhir olmuştu, ne derse olurdu. Gayipten türlü haber söylerdi, Hak Taâlâ onun gönlüne ilham ederdi....

XIV-XVI yy. arasında yazıya geçirildiği tahmin edilen *Dede Korkut Hikâyeleri*, Oğuzları konu alan 12 ayrı hikâyeden oluşmaktadır. Her biri bir boyun çıkışını beyan eden bu hikâyelerin Oğuzun 24 boyuna atfen aslında 24 tane olduğu kuvvetle muhtemeldir, ancak elimize ulaşanlar yalnızca bu kadardır. Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan geniş bir coğrafyada folklorik bir öğe ve halkın ortak kültüründe yer etmiş efsaneler olarak bir düzeyde hâlâ canlıdırlar. İster bu hikâyeler ve kahramanları gerçek olsun ister mitolojik olsun bir kültürel miras oluştururlar.

Dede Korkut Hikâyeleri Türk dilinin ve edebiyatının, Türklerin örf ve âdetlerinin, Türk ahlâk ve törelerinin, inançlarının, kahramanlıklarının, kısacası Türk hayatının olduğu gibi verildiği bir eserdir. Tek bir kişinin kaleminden çıkmamıştır, bu bir halkın ortak hikâyesidir. Bu halkın uzun göçü boyunca belleklerde taşınıp gelmiş, Şamanizmden İslamiyete uzanan inanç değişimleri, büyük kahramanlar, tarihteki dönüm noktaları, içinde yaşanan coğrafyanın özellikleri, düşmanların nitelikleri ve bizzat halkın yaşayışındaki değişimler bu hikâyelerin içinde yer bulmuştur.

Dede Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı. Bu Oğuznameyi düzdü, koştu, böyle dedi,

Hani dediğim Bey erenler?
Dünya benim deyenler?
Ecel aldı, yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli, gidimli dünya,
En son ucu ölümlü dünya!

www.kabalci.com.tr
ISBN 975-997-081-3
9 789759 970819
15.00 YTL

Dede Korkut Hikâyeleri
© Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006

Birinci Basım: 1976
Kabalcı Yayınevi'nde Birinci Basım: Aralık 2006

Kapak Düzeni: Gökmen Ekincioğlu
Teknik Hazırlık: Zeliha Güler
Yayıma Hazırlayan: Mustafa Küpüşoğlu-Seçkin Erdi

KABALCI YAYINEVİ
Himaye-i Etfal Sok. 8-B Cağaloğlu 34110 İstanbul
Tel: (0212) 526 85 86 Faks: (0212) 513 63 05 Satış: (0212) 327 33 22
www.kabalcıyayinevi.com
internet satış: www.kabalci.com.tr

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Gökyay, Orhan Şaik
Dede Korkut Hikâyeleri
1. Türk Edebiyatı 2. Türk Tarihi 3. Sosyoloji 4. Mitoloji

ISBN 975-997-081-3

Baskı: Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. (0212 567-8003)
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203 Topkapı-İstanbul

13.11.09

ORHAN ŞAİK GÖKYAY

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

KABALCI YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Giriş, 6

Okumaya Başlamadan Önce, 22

Bismi'llahi'r-Rahmani'r-Rahim ve bihî nesta'în, 25

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, 32

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boyu, 49

Bay Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, 70

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boyu, 110

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, 133

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu, 144

Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyu, 165

Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boyu, 174

Begil Oğlu Emren'in Boyu, 188

Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu, 201

Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkarttığı Boyu, 213

İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Boyu, 228

Sözlükçe, 239

GİRİŞ

Kitap hakkında: Dede Korkut Destanları, Türk dilinin ve edebiyatının, Türklerin örf ve âdetlerinin, Türk ahlâk ve türelerinin, inançlarının, kahramanlıklarının, kısacası su katılmamış Türk hayatının olduğu gibi verildiği bir eserdir. Onu tek tek kişilerin kaleminden çıkan nice ün yapmış ürünlerin üstüne çıkaran niteliği bundan ileri gelmektedir. Bundan dolayı da, ilk ortaya çıkışından bu yana yalnız bizim için değil, başka dilleri konuşan ve yazan bilginlerce de üzerinde durulmakta, türlü yanlarıyla ele alınmaktadır. Biz Türklere gelince, bu kitap, tek başına, başkalarıyla ölçülemeyecek bir değer taşımaktadır. Çünkü bu destanların yaratanı da, yazarı da, daha doğrusu anlatanı da doğrudan Türk milletinin kendisidir.

Dede Korkut Kitabı'nın ilk bilinen yazması Dresden Krallık Kütüphanesi'ndedir. İlk yaprakta kitabın adı *Kitab-ı Dedem Korkud alâ Lisan-ı Tâife-i Oğuzhan* diye verilmiştir. Bu yazmanın imlâsı düz-ara değildir, aynı sözcüğün türlü biçimlerde yazıldığını görüyoruz. Bu bize, kitabın doğrudan bir yazar tarafından değil de, bu hikâyeleri anlatan birisinin ağzından onları dinlemekte olan bir kimse tarafından kâğıda geçirilmiş olduğunu düşündürüyor. Bundan başka hikâyelerin bir toplulukta ve Han'a karşı anlatıldığı görülmektedir.

Kitabın ikinci yazması Vatikan Kütüphanesi'ndedir. Bu yazma, Dede Korkut hikâyelerinin ancak altısını vermektedir. Kitap ilkin, tam olarak, rahmetli Kilisli Muallim Rifat tarafından yayımlanmıştır (1332/1916). Bunu bizde ve Azerbaycan'da başka baskılar izlemiştir.

Çeviriler: İlkin hikâyelerden birkaçı yabancı dillere çevrilmiştir. Kitabın bütünü ise sırasıyla Rusçaya (ilk çevirisi W. Barthold tarafından yapılmıştır [Bakü, 1950], ikincisi M. Jirmunsky-A. H. Kononov tarafından ve Barthold'un ilk çevirisine dayanılarak *Kniga Molgo Dede Korkuta* adıyla basılmıştır [Moskova, 1962]), Ettore Rossi tarafından *Il kitâb-ı Dede Korkud* adıyla İtalyancaya (Sitti del Vaticano, 1952), Joachim Hein tarafından *Das Buch Des Dede Korkut* adıyla Almancaya çevirmiştir (İsviçre, Zürih, 1958). Daha sonra İngilizcede yapılmış iki çevirisi vardır. Biri Geoffery Lewis tarafından *The Book of Dede Korkut* adıyla yayımlanmıştır (İngiltere, Aylesbury, Bucks, 1974); ikincisi de yine *The Book of Dede Korkut* adıyla basılmış (Austin, 1972) ve E. Ahmet Uysal, Faruk Sümer ve Warren S. Walker tarafından çevirilmiştir. Farsçada da iki çevirisi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Friba Azeb Defteri ve Muhammed Hariri tarafından yapılmış olup (Tebriz, 1355) nedense Geoffery Lewis'in İngilizce çevirisinden Farsçaya *Baba Korkud* adıyla çevrilmiştir. İkincisi ise *Hamâse-i Dede Korkud* adıyla İbrahim Dârâbi tarafından Türkçe aslından yapılmıştır (İran, 1355). En son çevirisi Sırpça olup *Knjiga Dede Korkud* adıyla Slavoljub Dindic tarafından yapılmış ve Yugoslavya'da basılmıştır (Belgrad, 1981).

Hikâyelerden işlenmiş olanlar: Dede Korkut Destanları Türkiye'de ve Azerbaycan'da, başka başka yazarlar tarafından birçok kez yayımlandığı gibi, destanların bir bölümü de ayrı ayrı ele alınarak işlenmiştir. Kimisi hikâye, kimisi masal, kimisi de oyun biçimine konduğu gibi Azerbaycan'da ayrıca filme de alınmıştır. Bu alandaki çalışmalar bugün de sürüp gitmektedir.

Nazma çekilenler: Daha Ziya Gökalp'tan başlayarak günümüze değin bu hikâyelerin nazma çekildiğini görüyoruz. Bunların arasında

Basri Gocul, Dede Korkut'un diline ve üslubuna yakın çalışmalarını *Oğuzlama* adı altında toplamıştır. Onun yolunda yürüyenler de vardır. Fakat asıl başarıyı İran-Azerbaycan'ı Türklerinden şair rahmetli Sehend göstermiştir. Dede Korkut Destanlarının havasında ve ikliminde, gerçek bir destan kahramanı gibi yaşayan Sehend, *Sazımın Sözü* adını verdiği kitabında bu destanlardan altısını nazma çekmiştir. Geri kalan altısını da tamamlamış olmakla birlikte bunlar ne yazık ki henüz basılmamıştır. Onun *Dede Korkut Kitabı*'nın içinde kendi öz ülkesinde dolaşmakta olduğunu vurgulamakta, başka şiirlerinden de tanıdığımız Sehend'in *Sazımın Sözü*'nüsünü bir yeni *Dede Korkut* saymakta büyük bir abartma yoktur diyebilirim.

Düz yazıda olanlar: *Türkün Altındağından* başlığı altında çocuk kitapları olarak çıkarılanların yanında Tezer Taşkıran'ın günümüzün Türkçesiyle masal şeklinde işlediği Dede Korkut Destanlarının bir üstünlüğü, bunların tanınmış ressam Turgut Zaim tarafından resimlenmiş olmasıdır. Bu kitapta hikâyelerdeki manzum parçalar da hece vezninin bugünkü işlenmiş şekliyle verilmiştir. Eflatun Cem Güney'in Dede Korkut hikâyelerinden altısını masala dönüştürerek sunduğu kitap da resimlenmiştir. Ancak bu ünlü masalcımız bu eserinde Dede Korkut'un dilinden ve üslubundan epeyce uzaklara düşmüştür.

Başta *Deli Dumrul* olmak üzere birkaç hikâye de oyun şekline sokulmuş ve oynanmıştır.

Dede Korkut Hikâyeleri ve tarih: *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde geçen tarihi olayların bir bölümünü belli belirsiz, bir bölümünü de belirli olarak izleyebiliyoruz. Bu konuda türlü açıklamalar ileri sürülmektedir. Hocam rahmetli Zeki Velidi Togan'a göre bu destanlardaki tarih ve coğrafya adlarının çoğu, bu hikâyelerin, Oğuzların daha Türkis-

tan'dan ayrılmadıkları bir zamana ait olduklarını gösteriyor. Nitekim Karacuk Dağ, Karşı Yatan Kara Dağ ya da Ala Dağ, Kanlı Koca, Uşun Koca vb adlar hep Türkistan'a aittir; bütün Bamsı Beyrek hikâyeleri de Türkistan'da söylenmektedir. Bununla birlikte Oğuz Türkleri bunları Batıya getirirken oraya göre mahallileştirmişlerdir ve Batıda geçen olaylarla da karıştırmışlardır. Öncelikle gelenekte bu hikâyelerin sahibi olarak bilinen Dede Korkut üzerinde durmak gerekir. Bugüne dek yapılan araştırmaların sonuçları başlıca iki nokta üzerinde toplanmakta ve bu hikâyelerin tarihte belli iki olayın izlerini açıkça taşıdığını ortaya çıkarmaktadır. Bütün hikâyeleri Oğuzların katıldıkları bu iki tarih olayının çerçevesi içine sıkıştıramadığımız gibi hikâyelerde bunlardan başka hiçbir iz aramamak gerektiği de ileri sürülemez.

Önce şunu belirtelim ki hikâyelerin sahibi olarak gösterilen Dede Korkut'u, Farsça *Oğuznâme* Göktürkler zamanında yaşamış olarak göstermektedir. Bu esere göre Dede Korkut, Oğuz hükümdarları silsilesinde onuncu hükümdar olan Kayı İnal Han zamanında, bu hükümdarın başmüşaviri olarak meydana çıkıyor. Kayı İnal Han'dan sonra Oğuz silsilesinde onbirinci hükümdar olan Kanlı Yevkuy da bütün hayatı boyunca Korkut'u müşavir olarak bulunduruyor. Menkabe, Kayı İnal Han'ı Hazreti Muhammed'in çağdaşı olarak gösteriyor. Korkut, menkabeye göre Bayat boyundan olup Kara Hoca'nın oğludur. Çok akıllıdır, hüküm ve keramet sahibi olmuştur; 295 yıl yaşamıştır; güzel sözler söylemiş ve kerametler göstermiştir. Türk ulusu arasında bu hikâyeleri çok eski devirlere kadar götürmenin doğru olacağı düşünülebilir. Bu hikâyeleri, başkahraman olan Salur Kazan'ın mensup olduğu kabilenin adı vasıtasıyla da eski devirlere dayandırmak mümkündür. Salur Kazan'ın Oğuz destanının başkahramanı olması Oğuzların daha Orta Asyadaki yurtlarında ortaya çıkmıştır. Öte yandan Bam-

sı Beyrek hikâyesi de Oğuz dairesinin en eski destanlarından biridir. Bu destan Türk ulusları arasında eskiden beri biliniyordu. Bu destan Orta Asya bozkırlarının her yerinde tespit edilmiştir ve "Alpamış" diye de bilinmektedir. Bu hikâye VI-VIII yüzyıla tarihlendirilmektedir. Dede Korkut destanlarının yazıya geçmeden önce sözlü gelenekte yaşamış olduğu şüphesizdir.

Dede Korkut kitabındaki bahadırlık destanları ve soylamalarının önemli bir bölümü ilk olarak IX-XI yüzyıllarda Oğuzların eski yurdu olan Sırderya Nehri boylarında ortaya çıkmış ve Selçuklu Hanedanını altındaki birtakım Oğuzların Kuzey İran eyaletleri, Güney Kafkasya ve Anadolu'yu ele geçirdikleri XI yüzyılda Yakındoğuya gelmiştir.

Dede Korkut Hikâyelerinin yazıya geçiş tarihi: Bu konuda pek çok iddia olmakla birlikte üzerinde uzlaşılan tarih XV yüzyılın ikinci yarısıdır. Kitabın yazıldığı ya da kâğıda geçirildiği yer olarak da, genellikle Akkoyunluların hüküm sürdükleri saha, bugünkü Kars ve Erzurum dolayları arasındaki yerler kabul edilmektedir.

Hikâyelerin coğrafyası: Bu destanlarda adı geçen yerler, Apkaz (Aphaz) eli, Azerbaycan, Gürcistan, Kafkasya ve Oğuz elidir. Şehirler ise Akça Kale, Tırabuzan (Trabzon), Cızığlar, Dervend (Derbend), Hamid (Diyarbakır), Mardin, Sürmeli, Şürügün, Bayburt gibi bugün de haritalarda adı belli olan şehir ve kasabalardır. Dağlar, ormanlar, nehirler ve göller de Ağlağan, Ak Orman, Ak Saz, Gökçe Dağ, Karacuk Dağ, Kara Dağ, Kazılık Dağı, Amıt Suyu, Aygır Gözler Suyu, Dereşam, Gökçe Deniz, Kara Dere, Uzun Pınar gibi yerlerdir.

Kişiler: En başta Kazan Han ve Bayındır Han gelir. Destanların asıl başkişisi bu destanları anlatan Dede Korkut'tur. Ötekiler Alp Uruz, Basat, Bey Büre, Begil, Beyrek, Bican Bey, Boğaç Han, Bügdüz Emen,

Kara Çekür, Dirse Han, Deli Dumrul, Dölek Evren, Deli Dundar, Egrek, Elalmış, Alp Eren, Kan Turalı, Kara Budak, Karacuk Çoban, Kara Güne, Deli Karçar, Kazılık Koca, Kılbaş, Kırk Kınuk, Kıyan Selçuk, Mamak, Alp Rüstem, Segrek, Şir Şemseddin, Ters Uzamış, Yegenek ve daha birkaçıdır. Kâfirlerin arasında ise Ak Melik Çeşme, Arslan Melik, Boğacık Melik, Direk Tekür, Kara Tekür, Parasar, Kıpçak Melik, Sandal Melik, Şökli Melik gibi beylerin adı geçmektedir. Banı Çiçek, Burla Hatun destanların belli başlı kadın kahramanlarıdır.

Dil ve üslup: Aynı dil ve kültür çevresinin ürünü olarak, *Dede Korkut Kitabı*'nın yanına konabilecek, bu büyüklükte, başka bir eser yoktur. Bu dil Azeri lehçesinin özelliklerini göstermekle birlikte bugünkü konuşulan ve yazılan Azeri lehçesiyle karşılaştırıldığı zaman kitabın taşıdığı bütün dil özelliklerinin bu lehçeye ait olduğunu söyleyemiyoruz. Büyük Oğuz kabilelerinin henüz ayrı doğrultulara yönelmeyerek birbirlerinin dillerine ve lehçelerine özgü şekilleri paylaştıkları yıllardan pek uzak olmayan *Dede Korkut Kitabı*'nın dilinde, başta Kıpçak lehçesi olmak üzere öteki Türk boylarının dillerinden geçmiş ya da Moğolca kelimelerin bulunması yadırganmaz. Kitapta sayısı az olmakla birlikte onu inceleyenlerin bugün de anlamını hâlâ bilmedikleri sözcüklerin bulunması bundandır.

Dede Korkut Kitabı'nın giriş bölümünde ve hikâyelerin arasında birtakım atasözleri vardır. Bunlar, Oğuzların günlük yaşayışlarına dair gözlemleri bize vermekte olup, kişilere yaşayışlarında yol yordam gösteren, herkesçe kabul edilmiş düsturlar değerindedir.

Şekil ve üslup: Orta Asya destanları bu bağlamda iki ayrı tipe ayrılabilir. Bunlardan birincisine örnek olarak Alpamış Destanı'nın Özbekçesi gösterilebilir. Bu destanda gerek hikâye gerekse kahramanla-

rın konuşmaları manzumdur. Düz yazıyla verilen bölümler ancak hikâyeleri birbirine bağlayan kısa ifadelerden ibarettir. İkinci hikâye tipi kökü bakımından daha sonraki zamanlara aittir. Bunlara halk hikâyesi diyebiliriz. *Şah Sanem*, *Aşık Garip*, *Kerem ile Aslı*, *Köroğlu*'nda olduğu gibi Dede Korkut Destanlarında da manzum bölümler vardır. *Soylama* adı verilen bu manzum bölümler, halk hikâyelerinde olduğu gibi, hece vezninin düzgün ölçülerine uymayan bir tür serbest nazmı andırmaktadır. Yalnız bu parçalar duyguların yatağından taştığı, daha yüksek heyecanların ortaya çıktığı yerlerde görülmekte, bir başka deyişle daha da şiire benzemektedir.

İçinde gereksiz edebiyat süsü bulunmayan, kısa, yalın ifadelerle örülmüş, yapmacıksız, özentisiz bir üslup eserin başından sonuna kadar hâkimdir. Ondaki bu canlı ifadenin kaynağı konuşma dilidir. Rastladığımız mecaz unsurları da bir tek kişinin değil, halkın günlük hayatında anlatımını güzelleştirmek, zenginleştirmek, güçlendirmek için başvurduğu ortak benzetmeler, ortak deyimlerdir. Hikâyelerin taşıdığı tabiiliği bozmayan, kısa cümleler ve bunların çeşitli kuruluşlarından müteşekkül, yerli yerinde kullanılan, yadırganmayan sıfatlara başvuran, olayların düğümünü, onları çözülmez hale getirmekten ziyade, berrak bir akış içinde açılan anlatıma sürat vermek amacıyla kullanan, okuyucuyu irkilmeye yol açacak veya duraksatacak hiçbir engelle kösteklemeden metnin yürüyüp gitmesini sağlayan benzersiz bir üslup kullanılır. Bu üsluba ise yer yer secilerle, nazma doğru yol alan ifadelerle sağlanan bir ahenk eşlik eder. Hikâyelerde, çoğu kez nesri nazım saydıracak düzeyde bir ahenk duyulduğu gibi, bunlardaki nazım da serbest nazımın, bir başka deyişle nesrin ifade serbestliğine sahip bir dille verilmiştir. Yer yer çınlayan aliterasyonlar bu üsluba başka bir renk katmaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerindeki üslubun ortak bir gelenekte yaşayıp geldiğini belirten örnekler hiç de az değildir. Bu üslubun çok daha eskilere uzandığını, bu ifadelerin olduğu gibi çevrilerek birtakım Farsça eserlere bile geçmiş olmasından da anlıyoruz.

Yukarıdan beri birkaç tanığını vermekle yetindiğimiz bu benzerlikler karşısında, Dede Korkut Hikâyelerinin üslubunu tek bir kişiye yormak, destan söyleyicileri arasında sürüp gelen anlatma geleneğine bağlı, Türk halkının öz malı olan bir üslup olarak kabul etmekten çok daha zordur.

Yalnız Manas Destanı'nda değil, başka Altay-Yenisiy destanlarında, şaman dualarında, Yakut destanlarında, Enveri adlı bir yazarın yazdığı isimsiz, yarısı manzum, yarısı düz yazı eserde, hikâyelerin sonunda Korkut Ata'nın ettiği duaların hemen hemen hiç değişikliğe uğramadan bugün hâlâ kullanılmakta olmasına bakarak diyeceğiz ki, bu eserin sahibi tek bir kişi değil, bütün bir Türk milletidir.

Motifler: *Dede Korkut Kitabı*, Orta Asya'da yaşayan Oğuzlar ile onların Anadolu'ya gelmiş boylarının toplum hayatını türlü yönlerden aydınlatma bakımından bize ışık tutacak unsurlarla yüklüdür ve bunlar öte yandan, hikâyelerde yer alan motifler ile başka milletlerin menkabe ve hikâyelerindeki motiflerin karşılaştırılmasına ve birtakım benzerliklerin ortaya çıkarılmasına yardım eder.

Bu hikâyelerde, Müslümanlığın temel inanışlarını, İslam menkabelerini, İslam tarihiyle ilgili kişileri ve unsurları, bunların hayatına ait bilgileri izlemek de mümkündür. Kitapta bunların kapladığı yer hiç de yüzeyde kalmış inanışlar ve bilgiler gibi görünmemektedir. Bunların arasında "*su Hak dizarını görmüştür*" gibi İslam dininden, belki tasavvuftan gelen inanışlara rastlamaktayız. Adak, sadaka, salavat, *ism-i âzam* gibi deyimler, yeminler ve dualar bunların arasındadır.

Şamanlık izleri: Bu izler özellikle su ve dağ kültlerinde görülür. Özellikle kayın ağacının destanlarda olduğu kadar bütün Türklerin yaşayışında ayrı bir yeri vardır. Kayın ağacının çocukların koruyucu tanrısı olan *Umay*'la birlikte gökten indiğine inanılmaktadır.

Uyku ve düşler: Düşlerin yorulması, 3, 7, 9 ve 40 gibi kutsal ve uğurlu sayılar, yeminler, av, pay ve yağma gelenekleri, başa dönmek veya başa çevirmek gibi doğrudan Türklerin inançları ve türeleriyle ilgili motifler kitapta kaynaşmaktadır.

Ananın, babanın, oğlun, ağabey ve kardaşın, çocuğun, nişanlının, eşin, arkadaşın, Türkün hayatında aldığı yerle türlü bakımlardan ve yönlerden nasıl değerlendirildiğini de izleyebiliyoruz ve birtakım sonuçlara bakabiliyoruz.

Örf ve âdet: Dede Korkut Destanlarındaki yaşayış stepler ile yamaçlardaki hayatın birleşmesidir. Bu destanların insanları çadırlarda, at, deve, koyun sürüleriyle yazın yaylalarda, fakat bağ ve bahçelere sahip olarak tam ya da yarı-göçebe bir hayat sürmektedirler. Destanlarda yerleşik bir kavim halkının hakimi durumunda bulunan veya eskiden beri yerleşik bir hayat süren bir ülkenin sınırındaki şehir ve kalelere akınlar yapan savaşçı, tam ya da yarı-göçebe bir toplum tasvir edilmektedir. Bu hayatı dolduran unsurlar içinde savaş, av, toylar, şölenler, içki meclisleri, deve ya da boğa güreşleri, at yarışları ve oyunlar önemli bir yer tutmaktadır.

Göçebe hayatının gereği olarak, çadırın Oğuzların hayatında büyük yeri vardır. *Dede Korkut Kitabı*'nda çadırla ilgili olarak ban ev, çadır, oba, ordu, otağ, yurt sözleri bulunduğu gibi çadırın bölümleriyle ilgili sözcükler de pek çoktur.

Bu kitapta göçebe hayat ile yerleşik hayat olaylarının karışmış ol-

duğu görülür. Dolayısıyla bu destanlar vasıtasıyla Orta Asya'da yaşayan Oğuzların toplum yapısının kimi yönlerini aydınlatmak mümkün görünüyor. Burada Oğuzları artık tam anlamıyla teşekkül etmiş bir göçebe aristokrasisine sahip olarak buluyoruz. Kahramanlar idealleştirilmiş olmakla birlikte bunlar toplum münasebetlerini yansıtmaktadırlar. Bu toplum yapısının en üstünde *Hanlar Hanı Bayındır Han* bulunur. Fakat hikâyelerde doğrudan doğruya onunla ilgili olarak işlenmiş bir konu yoktur. O burada büsbütün ikinci planda bir hükümdar olarak gösterilmiştir. Yerini, Oğuz Alplerinin başı sıfatıyla, Salur boyundan, onun beyler beyi ve güveyisi olan *Alp Kazan* almıştır. O bey, han, alpler başı gibi unvanlarla anılmaktadır.

*Dede Korkut Kitabı*nda Türklerin, kökü Hunlara kadar dayanan teşkilatının izlerini de buluyoruz. Devlet idaresinde, Hunlarda, Göktürklerde, Hazar ve Moğol devirlerinde, Timur zamanında görüldüğü gibi *dörtlü* ve *yirmidörtlü* teşkilat hep yürürlükte olmuştur. Türklerin kabile teşkilatında en önde tutulan esaslardan biri, kabilelerin ve bu kabilelerden olan kimselerin gerek büyük toplantılarda, gerek olağan toplantılarda alacakları yer (*orun*) meselesidir. Sağın, soldan daha itibarlı olduğu hakkında, destanlarda olduğu gibi, tarihlerdeki başka edebi kaynaklarda da tanıklıklar bulunmaktadır. Dede Korkut Destanlarında da sağ ve sol ayrımını görüyoruz. Bu toplum içinde birinin yerini tutan, birinin vekili demek olan *nâib*'lerin, kavim ve kabile başbuğları yanında savaşçı olarak hizmet eden *nöker*'lerin, kendisine güvenilir kimse, özellikle hükümdarın müşaviri demek olan *ınak*'ların ayrı ayrı yeri vardır.

Teşrifat: Oğuzlarda, genel olarak bütün Türkmenlerde, sıkı sıkıya riayet edilen bir teşrifatın yürürlükte olduğu görülmektedir. Türklerin, hangi kabilenin hangi sırada yer alacağı, hangi çadırda oturtula-

cağı konusunda çok eskiden gelen bu dikkati, göçebe Türk gelenekle-rini saklayan ve hukuk meselelerinin çoğunu *türe*'yle tayin ve halle-den Kazak-Kırgız Türklerinde ve Anadolu Türkmenlerinde bugün de yürürlüktedir. Bu itibar yerlerinin renklerle de belirtildiği anlaşıl-maktadır. *Dede Korkut Kitabı*'nda, Boğaç Han hikâyesinde, Bayındır Han'ın yılda bir toy edip Oğuz beylerini konukladığı sırada "*oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa, oğlu, kızı olmayanı kara otağa kondurun; kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin*" diye verdiği buyruktan anlıyoruz ki *ak otağ* en şerefli, en itibarlı kişiler içindir. Bu konuyla ilgili olarak *Dede Korkut Kitabı*'nda birtakım unvanlar ve lakaplar da bulunduğunu ekleyelim.

Dede Korkut Destanlarında en büyük yeri *savaşlar* tutar. Savaşlar-da belli bir tabiye kullanılmaktadır. Dede Korkut Destanlarından an-laşıldığına göre ordu, tıpkı daha sonra Osmanlı ordusunun savaş ni-zamında gördüğümüz gibi, düşman karşısında hilal veya at nalı şek-linde düzenlenmektedir. Sağ ve sol kanatlar bu hilalin iki ucunu tu-tar. Ortada savaşı idare eden başbuğ, ordunun ağırlık merkezi bulu-nur. Salur Kazan'ın evinin yağmalanılışının anlatıldığı hikâyenin so-nunda, Dış Oğuz beyleri ile Dundar sağdan, cılasun bey yiğitleri ile Kara Güne Oğlu Budak soldan düşmana at sürer, Kazan Bey ortaya saldırır. Aynı tertibi Kazan Bey'in oğlu Uruz'un tutsak oluşunun anla-tıldığı hikâyenin sonunda yapılan savaş tasvirinde de bulunuyoruz.

Bu savaşlarda kullanılan silahlar kılıç, ok ve yay, cıda, gönder, kargı, süngü, çomak, gürz, mancınık, kement, zırh, kalkan, tolgadır (*ışık*). Dede Korkut Destanlarında alem, sancak, tuğ sözlerinin aşağı yukarı eş anlamda kullanıldığını görüyoruz. Kahramanlar savaşlarda atlarını da giydirip süslemektedirler. Savaşa katılan atlara *keçim* (zırh) giydirildiği gibi, bir tür yabani öküz olan *yak* ya da deniz öküzü kuy-

ruğu da takılırdı ki buna *kutas* (hotoz) denilmektedir. Savaşlarda orduyu yüreklendirmek ve şevke getirmek için boru, davul, kös, nakkare ve yelteme adı verilen türlü musiki aletleri de yer almaktadır.

Aile: Destanlarda kadına büyük itibar edilmektedir. Toplumda en yüksek mevki kadına aittir. Şehvetin izine rastlanmayan bu Dede Korkut Destanlarında kadın erkek ilişkisinin mahrem yönlerini anlatan yerler yok değildir; ama bunlar, günümüzün edebiyatında rastladığımız soysuzlaşmış tasvirler olmaktan çok uzaktır. Bunlar gerçek ve tabii olmanın çizgisinden şu kadarcık dışarı taşmış değildir. Ana-babaçocuktan kurulu Türk ailesinde bunların birbiriyle ilişkilerinde sonsuz bir sevgi ve şefkatin, ölümler karşısında gevşemeyen, aksine bir kat daha düğümlenen bağlılığın, en ağır ve güç tecrübelerden geçmiş bir sadakatin, şeref ve namus anlayışının göz kamaştırdığını görürüz.

Evlenme: Bu konuda öncelikle, üstüne basarak şunu belirtmeliyiz ki, bütün Oğuz beylerinin tek bir eşi vardır. Bugün olduğu gibi kız aramak, bulmak ve istemek için *dünür gitme* âdeti görülmektedir. Kızın babasına *kalın* ya da *kalınlık* denilen, bugünkü anlamıyla bir "başlık" verilmektedir. Nişanlanma da kızın parmağına erkeğin geçirdiği yüzükle olur. Evlenenler için ayrı bir gerdek çadırı kurulur; bu çadırın yeri erkeğin attığı okun düştüğü yerdir. Çocuğa ad verilmesi büyük bir önem taşır. Gösterdikleri yararlıktan ötürü asıl adları kahramanlara Korkut Ata tarafından verilmektedir.

Ölüm: Ölenlerin ardından yas tutulur; yasa girenler bunu hem giyecekleriyle hem de davranışlarıyla belli ederler. Ölünün anası, kızkardeşleri, boy beyleri "ak çıkarıp kara giyer"ler. Analar "çekip yakalarını yırtar"lar, "acı tırnaklarını ak yüzlerine çalıp, al yanaklarını kana bürür"ler. Babalar "kaba sarıklarını götürüp yere çalar"lar, hıçkıra

hıçkıra ağlarlar. Kızkardeşler yaylaya çıkmaz, şahbaz atlara binmez, şölenler vermez, otağlar kurmaz olur. Yaslı otağlarda ölümün sebebine ve şekline göre yas bildiren bayraklar asıldığını da biliyoruz.

Eski Türklerde şamanlıktan bu yana ölüler için *aş verme* geleneğini *Dede Korkut Kitabı*'nda da buluyoruz. Çok eskiden ölülerin atları, kendileriyle birlikte, eğerlenmiş ve dizginli olarak gömülürdü. Ayrıca onun başka bir atı da cenaze töreninde boğazlanıp yenirdi. Ölüler için aş verme geleneği göçebe Oğuz boylarıyla birlikte Azerbaycan'a ve Anadolu'ya da gelmiştir.

Eğlenceler: Oğuz beyleri bir araya gelip eğlenmektedirler. Hikâyelerin bir bölüğü Bayındır Han'ın düzenlediği bu toylarla başlamaktadır. Kitapta iki yerde bu toylar daha renkli olarak anlatılmıştır. Av, hayvan güreşleri, ok yarışı, nişan atma, güreş, at yarışı, oyunlar bu eğlencelerin arasındadır. Kopuz ve yelteme gibi sazlar türlü yerlerde türlü vesilelerle geçmektedir.

Giyecekler: Dede Korkut Destanlarında kıyafetle, giyecekle ilgili olarak küçümsenemeyecek sayıda ad vardır. Yaşmak, börk, külah, cübbe, kaftan, hilat, çuha, çarkap, şalvar, yapuk, dolama, başmak, edik, sokman, nikap, kuşak, küpe bunların arasındadır.

Yiyecekler: Genel olarak kaymak, yoğurt, yahni, şişliktir. Yemekler yere serili ve masa yerine kullanılan *kendürük* dedikleri bir yaygı üzerinde yenmektedir.

İçecekler: Metinde anılan içecekler süt, ayran, kımız ve şaraptır.

Hayvanlar: Destanlarda pek çok *hayvan* buluyoruz. Uçarlar kuğu, turna, turaç, turgay, keklik, ördek ve kazdır. Av kuşlarının avı şahin ve doğanla olmaktadır. Saksağanın adı, güçsüzlerin güçlüye üstün

gelmesinin yakışmayacağı söylenerek Oğuz erine şevk vermek için yapılan karşılaştırmada geçmektedir. *Çalkara* kuş, kartaldır. Tüylerinin renginden dolayı kırçıl (tekir) anlamında kartal için *çal* sıfatı kullanılmaktadır. Koç, kuzu, toklu, şişek, koyun, dana, buzağı, sığır, boğa, inek, keçi, teke, at, köpek, tazı, kedi gibi evcil hayvanlar yürürler arasındadır. Domuz eti yemezler. Domuzu ancak, düşmanlarını küçük düşürmek için hakaret sözü olarak kullanmaktadırlar. Devenin *maya* (dişi deve), *buğra* (deve aygırı) ve *köşek* (deve yavrusu) gibi adları vardır. Bu hayvanların seslerini taklit eden kişnemek, buzlamak, melemek, böğürmek, mavlamak, ulumak gibi kelimeler kitapta yer almaktadır. *Yabani hayvanlar* arasında kulan (yaban eşeği), sığın, geyik, tavşan, kaplan, arslan, kurt vardır. Kurt bir yırtıcı hayvan olduğu kadar mübarektir de – "Kurdun yüzü mübarektir." Nitekim Anadolu'da bugün de kurdu öldürmenin günah olduğuna, kurda atılan tüfengin patlamadığına inanılır. Nizip'in batısında Kurt Baba Tepesi denilen bir yer vardır. Bu dağdaki kırk inde kırk kurt yaşamaktadır. Bunların başı Kurt Baba adıyla anılmakta olup buna Kurtların Evliyası gözüyle bakılmaktadır. Yılan, ejderha, evren ve böceklerden bit, pire, böğelek, sinek de geçmektedir.

Şüphesiz destanlarda atın, kahramanın onu kardaşından ileri saydığı bir yeri vardır. At, Türkün hayatında en üstün yeri tutmaktadır. At andlarda, düş tabirlerinde de geçtiği gibi efsanelerde ve destanlarda da kahramanla birlikte anılmaktadır. Sudan çıkmış bir aygırın çayırda otlamakta olan bir kısrağa aşmasından doğan yarı-kahraman atlar *bidevi at* diye adlandırılmaktadır. *Dede Korkut Kitabı*'nda başkahramanlar hep atlarıyla birlikte anılmaktadır; onların da insanlar gibi adları vardır. Türk destanlarında daha Orhun yazıtlarından başlayarak, kahraman kadar önem taşıyan ve kendilerine değer verilen, kişi-

likleri dolayısıyla bir adı olan atlar görüyoruz. Kimi atlar tonlarına, biçimlerine, yürüyüşlerine göre adlandırılmaktadır. *Dede Korkut Kitabı*'nda at üzerine söylenmiş atasözleri de vardır.

Son olarak belirtelim ki kitaptaki hikâyelerden *Bamsı Beyrek*, *Deli Dumrul* ve *Tepegöz*'ün türlü rivayetleri bugün Anadolu'nun türlü yerlerinde hâlâ yaşamaktadır.

Orhan Şaik Gökyay

OKUMAYA BAŞLAMADAN ÖNCE

Bu kitaptaki hikâyelerde, bugün artık genel olarak büyük kentlerin konuşma dilinde olduğu kadar yazarların dilinde de artık kullanılmayan birtakım sözcükler geçecektir. Bunlar başta savaşlarda kullanılanlar olmak üzere birtakım nesnelerin adları olduğu gibi, sonradan yerlerini Arapça ve Farsçalarının aldığı, Türklerin hayatında geçerli türlü anlamları karşılamakta olan arı Türkçe sözlerdir. Okuyucuların arasında bunları bugün de bilen ve kullananlar elbette vardır. Bu türden sözcükler bize ait olduğu için yerlerinde bırakılmışlardır. Okuyucuya yardımcı olmak için bu sözcükler kitabın sonundaki bölümde açıklanmıştır.

Söz buradayken bir noktayı da belirtmek isterim. *Dede Korkut Hikâyeleri*'nin günümüzde konuştuğumuz dile çekilip yaygın bir şekilde okunmasına yardımcı olunması işini üzerime aldığım zaman, okullara giderek ve hikâyeleri çocuklara ya kendim okuyarak ya da onlara okutarak üç yüze yakın ilk, orta ve lise öğrencisi arasında bir araştırma yaptım. Hangi sözcükleri anlayıp hangilerini anlamadıklarını öğrenmeye çalıştım. Çoğu kez önceden bilmeyeceklerini sandıklarımı anladıklarını gördüm; öte yandan sayıları çok az olmakla birlikte bazılarının "Hak Taâlâ" ve "kâfir" gibi sözcükleri bilmediklerine şaştım. Bir kitabı her eline alan okuyucunun onu bütünüyle anlaması, orada geçen bütün sözcükleri ve kavramları bilmesi beklenemez. Ben bu soydan sözcükleri ve kavramları bugün kullandıklarımızla karşılamak yerine onları olduğu gibi bırakmayı yeğ gördüm. Çünkü kitabın

bir yararı da bize durmadan yeni sözcükler ve kavramlar kazandırması, bu yoldan dilimizi zenginleştirmesi değil midir? Hele kazanacaklarımız kendi öz kaynağımızdan akıp geliyorsa...

Kitapta yer alan resimlerin Dede Korkut hikâyelerinin konularıyla ilk bakışta pek ilgisi olmadığı düşünülecektir. Ancak eski tarih çağlarında Türklerin yaşayışında yer almış olayları, bütün savaşların da kullanageldikleri kılıç, kalkan, topuz, ok, yay, gönder ve benzeri nesneleri bu resimlerin en doğru ve en sağlam olarak verdiğine okuyucu güvenebilir. Resimlerin bir bölümü de, yine hikâyelerin kendi konusuyla ilgili olmamakla birlikte o konuya bir renk katabilecek başka Türk hikâyelerinden alınmıştır.

Bu resimlerin hiçbiri hayal ürünü değildir. Ayrı ayrı konuları işleyen kaynaklardan alınmıştır. Bu kaynaklar, Dede Korkut Hikâyelerinin yazıya geçirildiği tahmin edilen yüzyıldan önceki zamanlarda, XIV, XV, XVI yüzyıllarda meydana getirilmiş yapıtlardır. Bunlar *Camiü't-tevârih*, *Fatih Albümü*, *Hünernâme* vb tanınmış eserlerdir.

Kitapta anlattıkları, ne işe yaradıkları bilindiği halde başka başka ad verilmiş olan nesnelere de rastlanacaktır. Bu adların birtakım ayrıntıları belirttiği bir gerçektir. Ok torbası ve okluk demek olan ve kitapta *belük*, *sadak* ve *tirkeş* diye üç ayrı ad altında geçen üç sözcük buna örnek olarak verilebilir. Buna benzer başka çok isimli kullanımlar da vardır: *çomak*, *gürz*, *salık*, *şeşper*, *topuz* örneği bunların arasındadır. Açıklamalarda bu ayrıntılara inilmemiştir.

Kitapta yer alan resimlerin hepsi Topkapı Sarayı Müzesi'nde görevli arkadaşlarım, iki genç sanat tarihçimizin, Dr. Filiz Çağman ile Dr. Zeren Tanındı'nın minnettarı olduğum yardımlarıyla seçilip derlenmiştir. Kendilerine bir kez daha teşekkür ediyorum [Söz konusu resimlerin orijinallerine artık ulaşılamaması ve daha önceki

baskılardaki kullanımların da resim kalitesinin düşük olması nedeniyle Kabalcı edisyonunda bu resimlere yer veremiyoruz –yn].

Dede Korkut Hikâyeleri hiçbir zaman tazeliğini yitirmeyen, eskimeyen bir güzellik taşımaktadır, tıpkı yetişmekte olan bir genç kızın bugünden yarına artan güzelliği gibi. Onun güzelliği, tadı, gücü,

Demâdem artar, eksilmez, tükenmez, bînihâyettir!...

Bunu ben, bunca yıldır bu hikâyeyi yazıp durmakta, okuyup durmakta olduğum için kendimde deneyerek söylüyorum. Bütün yayın alanımız bu yolda herkesin bana katıldığını gösteren tanıklarla doludur.

Orhan Şaik Gökyay

Bismi'llahi'r-Rahmani'r-Rahim ve bihî nesta'în

Hazret-i Resul aleyhi's-selâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler, bir er çıktı, Oğuzun o kişi tamam bilicisiydi, Oğuzun içinde tamam velayeti zâhir olmuştu, ne derse olurdu. Gayipten türlü haber söylerdi, Hak Taâlâ onun gönlüne ilham ederdi.

Korkut Ata, "ahır zamanda hanlık geri Kayı'ya deye, kimse ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamet kopuncaya kadar," dedi.

Bu dediği Osman neslidir, işte sürüp gidiyor.

Ve de nice buna benzer söz söyledi.

Korkut Ata, Oğuz kavminin müşkülünü hallederdi; Korkut Ata'ya danışmayınca işlemezlerdi; her ne ki buyursa kabul ederlerdi, sözün tutup tamam ederlerdi.

Bir gün Dede Korkut cuşa gelip Oğuz beyleri içinde soy soylamış, onlara nasihat yüzünden söylemiş, görelim şimdi hânım, ne demiş, Dede Korkut soylamış,

Allah Allah demeyince işler onmaz;
Kadir Tanrı vermeyince er bayımaz;
Ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez;
Ecel vade ermeyince kimse ölmez;
Ölen adam dirilmez;
Çıkan can geri gelmez;
Bir yiğidin kara dağ yumrusunca malı olsa,
Yığar, derer, talep eyler,

Nasibinden fazlasını yiyemez;
Uğuldaşan sular taşsa deniz dolmaz;
Tekebbürlük eyleyeni Tanrı sevmez;
Gönlünü yüce tutan erde devlet olmaz;
Yad oğlu saklamakla oğul olmaz,
Büyüyünce çeker gider, seni gördüm demez;
Kül tepecik olmaz, güyegü oğul olmaz;
Kara eşek başına yular vursan katır olmaz;
Karavaşa ton giydirsen hatun olmaz;
Lapa lapa karlar yağsa yaza kalmaz;
Yapağılı gökçe çemen güze kalmaz;
Eski pamuk bez olmaz;
Karı düşman dost olmaz;
Karakoça kıymayınca yol alınmaz;
Kara polat öz kılıcı çalmayınca kırım dönmez;
Er malına kıymayınca adı çıkmaz;
Kız anadan görmeyince ögüt almaz,
Oğul atadan görmeyince sofra çekmez;
Oğul atanın sırrıdır, iki gözünün biridir,
Devletli oğul çıkarsa tirkeşinde tiridir,
Devletsiz oğul çıkarsa ocağının körüdür;
Oğul da neylesin, baba ölüp malı kalmazsa?
Baba malından ne fayda, başta devlet olmazsa?
Devletsiz şerrinden Allah saklasın hepimizi,
Hânım hey, beyim hey!

Dede Korkut bir daha soylamış, görelim ne demiş?

Sarp yürürken Kazılık ata,
Namert yigit binemez,
Binince binmese yeğ;
Çalıp keser öz kılıcı,
Muhannesler çalınca çalmasa yeğ;
Çalabilen yiğide ok ile kılıçtan, bir çomak yeğ;
Konuğu gelmeyen kara evler yıkılsa yeğ;
At yemeyen acı otlar,
Bitince bitmese yeğ;
Adam içmez acı sular,
Sızınca sızmasa yeğ;
Ata adını yürütmeyen hoyrat oğul,
Ata belinden inince inmese yeğ;
Ana rahmine düşünce doğmasa yeğ;
Ata adını yürüttüğü zaman devletli oğul yeğ;
Yalan söz bu dünyada,
Olunca olmasa yeğ;
Gerçeklerin üç otuz on yaşını doldursa yeğ;
Üç otuz on yaşınız dolsun,
Hak size yaman getirmesin,
Devletiniz daim olsun,
Hânım hey!

Yine Dede Korkut burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Gittiği yerlerin otlaklarını geyik bilir,
Genez yerlerin çemenlerini kulan bilir,
Ayrı ayrı yolların izini deve bilir;

Yedi derenin kokularını tilki bilir;
Gece kervan göçtüğünü turgay bilir;
Oğlun kimden olduğunu ana bilir;
Erin ağırını yeynisini at bilir;
Ağır yükler zahmetini katır bilir;
Ne yerde sızılar varsa çeken bilir;
Gafil başın ağrısını beyni bilir;
Kolca kopuz götürüp elden ele, beyden beye ozan gezer;
Erin cömerdini, erin nâkesini ozan bilir;
Huzurunuzda çalıp söyleyen ozan olsun!
Azıp gelen kazayı Tanrı savsun!
Hânım hey, beyim hey!

Dede Korkut yine soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Ağız açıp över olsam,
Üstümüzde Tanrı görklü;
Tanrı dostu, din serveri,
Muhammed görklü;
Muhammed'in sağ yanında namaz kılan,
Ebu Bekir Sıddîk görklü;
En son sıpara başıdır, *Amme* görklü;
Hecesinleyin düz okunsa *Yâsin* görklü;
Kılıç çaldı, din açtı,
Şah-ı merdan Ali görklü;
Ali'nin oğulları Peygamber nevaleleri,
Kerbela Yazısında Yezidiler elinde şehid oldu,
Hasan ile Hüseyin, iki kardaş beraber görklü;

Yazılıp düzülüp gökten indi,
Tanrı ilmi Kur'an görklü;
O Kur'an'ı yazdı, düzdü,
Ulemalar öğrenince köydü biçti,
Âlimler serveri Osman Affan oğlu görklü;
Alçak yerde yapılmıştır, Tanrı evi Mekke görklü;
O Mekkeye sağ varsa, esen gelse,
Sıdkı bütün hacı görklü;
Sağış gününde Ayna görklü;
Ayna günü okunanda hutbe görklü;
Kulak verip dinleyende ümmet görklü;
Minarede banlayanda fakı görklü;
Dizini basıp oturanda helal görklü;
Dulumundan ağarsa baba görklü;
Ak sütünü doya emzirse ana görklü;
Yanaşıp yola girende kara aygır görklü;
Sevgili kardaş görklü;
Yanal ala ev yanında dikilse gerdek görklü,
Uzunca tenefi görklü;
Oğul görklü;
Hiçbirine benzemedi,
Cümle âlemleri yaradan Allah Tanrı görklü;
O övdügüm yüce Tanrı,
Dost olup medet versin!
Hânım hey!

Dede Korkut dilinden ozan der ki,

Karılar dört türlüdür;
Birisi ev yapan sulptur,
Birisi solduran soptur,
Birisi dolduran toptur,
Birisi evin dayağıdır,
Birisi nice söylersen bayağıdır;

Ozan der,

"Evin dayağı odur ki, yazıdan yabandan eve bir udlu konuk gelse, er adam evde olmasa, o onu yedirir, içirir, ağırlar, azizler gönderir. O Ayşe, Fatma soyudur, hânım, onun bebekleri bitsin, ocağına bunun gibi avrat gelsin.

Geldik o ki solduran soptur, sabahleyin yerinden kalkıp doğrulur, elini yüzünü yıkamadan dokuz bazlamaç ile bir küvlek yoğurt közler, doyuncaya kadar tıka basa yer, elini bögrüne vurur, "bu evi harab olası ere vardığımdan beri de karnım doymadı, yüzüm gülmedi, ayağım paşmak, yüzüm yaşmak görmedi," der. "Ah ne olaydı, bu er öleydi, birine daha varaydum, umduğumdan yahşı uyar olaydı," der. Onun gibilerin, hânım, bebekleri bitmesin, ocağına bunun gibi avrat gelmesin.

Geldik o ki dolduran toptur, kuşluk uykudan uyanır kalkar, silkinip yerinden doğrulur; elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna çarpışdurdu, kov kovladı, din dinledi, sabahtan öğlene kadar gezdi. Öğleden sonra evine geldi, gördü ki uğru köpek, yige dana evini birbirine katmış, tavuk kümesine, sığır damına dönmüş. Komşularına çağırır ki, "Kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Can Kız, Can Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melek, ölmeye yitmeye gitmemiştim, yatacak yerim yine bu harab olasıydı; ne olaydı benim evime

bir lahza bakaydınız, komşu hakkı, Tanrı hakkı deyü söylerler," der. Bunun gibinin, hânım, bebekleri bitmesin, ocağına bunun gibi avrat gelmesin.

Geldik o ki nice söylersen bayağıdır, evine yazıdan yabandan bir udlu konuk gelse, er adam evde olsa ona dese ki, "kalk, ekmek getir, biz de yiyelim, bu da yesin" dese, "pişmiş ekmeğin bekası olmaz, yemek gerektir," avrat "Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok, elek yok, deve değirmenden gelmedi," der. Ne gelirse benim sağrıma gelsin deyü elini götüne vurur, yönün eyer ve sağrısını erine döndürür. Bin söylersen birisini tutmaz, erin sözünü kulağına koymaz. O Nuh Peygamberin eşeğinin soyundandır, ondan da sizi, hânım, Allah saklasın, ocağınıza bunun gibi avrat gelmesin.

DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN BOYU

Hânım hey! Bir gün Kam Gan Oğlu Han Bayındır yerinden doğrulmuştu. Şâmi günlüğü yer yüzüne diktirmişti. Ala sayvanı gökyüzünde yükselmişti. Bin yerde ipek halı seccadeler döşenmişti. Hanlar Hanı Han Bayındır yılda bir kez toy edip Oğuz beylerini konuklardı. Yine toy edip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırmıştı. Bir yere ak otak, bir yere kızıl otak, bir yere kara otak kurdurmuştu. Kimin ki oğlu, kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına düşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın, gitsin, demişti. Oğlu olan ak otağa, kızı olan kızıl otağa kondurun; oğlu, kızı olmayanı Allah Taâlâ hor görmüştür, biz de hor görürüz, belli bilsin, demişti.

Oğuz beyleri bir yere gelip toplanmaya başladı. Meğer Dirse Han derlerdi, bir beyin oğlu, kızı yoktu. Soylamış, görelim hânım ne soylamış?

Salkım salkım tan yelleri estiğinde,
Sakallı bozaç turgay sayradıkta,
Sakalı uzun tat eri banladıkta,
Bidevi atlar sahibini görüp okradıkta.
Aklı karalı seçilen çağda,
Göğsü güzel kaba dağlara gün değende,
Bey yiğitler, cılasunlar birbirine koyulan çağda,

Alaca sabah Dirse Han kalkıp yerinden doğruldu, kırk yiğidini ya-

nına alıp Bayındır Han'ın sohbetine gelir oldu. Bayındır Han'ın yiğitleri Dirse Han'ı karşıladılar. Getirip kara otağa kondurdular, kara keçeyi altına düşediler, kara koyun yahnisinden önüne getirdiler. Bayındır Han'dan buyruk böyledir hânım dediler.

Dirse Han,

– Bayındır Han, benim ne eksikliğim gördü? Kılıcımdan mı gördü? Soframdan mı gördü? Benden aşağı kişileri ak otağa, kızıl otağa kondurdu, benim suçum ne oldu ki beni kara otağa kondurdu?, dedi

– Hânım, bugün Bayındır Han'dan buyruk şöyledir: Oğlu, kızı olmayanı, Tanrı Taâlâ hor görmüştür, biz de hor görürüz demiştir, dediler.

Dirse Han yerinden ayağa kalktı,

– Yiğitlerim, yerinizden doğrulun, kalkın. Bu kara ayıp bana ya bendendir ya hatundandır, dedi. Dirse Han evine geldi. Çağırıp hatununa soylar, görelim hânım ne soylar?

Beri gelsene, başım bahtı, evim tahtı!
Evden çıkıp yürüyende selvi boylum,
Topuğunda sarmaşanda kara saçlım,
Kurulu yaya benzer çatma kaşlım,
İkiz badem sığmayan dar ağızlım,
Güz elmasına benzer al yanaklım,
Kadınım, direğim, döleğim!

Görür müsün, neler oldu? Kalkıp Bayındır Han yerinden doğrulmuş, bir yere ak otak, bir yere kızıl otak, bir yere kara otak diktirmiş. Oğulluları ak otağa, kızlıları kızıl otağa döşeyin, oğlu kızı olmayanı kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın, gitsin:

onun ki oğlu, kızı yoktur, Tanrı Taâlâ onu hor görmüştür, biz de hor görürüz, demiş. Gelip beni karşıladılar, kara otağa kondurdular, kara keçeyi altıma döşediler, kara koyun yahnisinden önüme getirdiler, oğlu, kızı olmayanı Tanrı Taâlâ hor görmüştür, biz de hor görürüz belli bilsene, dediler. Öyle ise senden midir, benden midir, Tanrı Taâlâ bize bir erdemli oğul vermez, nedendir, dedi, hışımla hatununa soyladı,

Han kızı yerimden kalkayım mı?
Yakanla boğazından tutayım mı?
Kaba ökçem altına alayım mı?
Kara polat öz kılıcımı elime alayım mı?
Öz gövdenden başını keseyim mi?
Can tatlısını sana bildireyim mi?
Alca kanın yer yüzüne dökeyim mi?
Han kızı, sebebi nedir desene bana,
Yoksa, çok hışmederim şimdi sana!

dedi. Böyle deyince Dirse Han'ın hatununa kahır geldi, kara kuyma gözlerine kan yaş doldu, "Hânım ne sendendir ne benden, üstümüzde kâim duran Allah'tandır," deyüp Dirse Han'ın hatunu burada soylamış, görelim Hânım ne soylamış?

Hay Dirse han, bana hışmetme!
İncinip acı sözler söyleme!
Yerinden doğrulup kalksana,
Ala çadırını yer yüzüne diktirsene,
Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırsana,
İç Oğuzun, Dış Oğuzun beylerini üstüne yığınak etsene.

Aç görsen doyursana,
Yalıncak görsen donatsana.
Borçluyu borcundan kurtarsana,
Tepe gibi et yığ,
Göl gibi kımız sağdır,
Ulu toy eyle, hacet dile!
Olaki bir ağzı dualının alkışıyla,
Tanrı bize bir erdemli çocuk verir!

Dirse Han, dişi ehlinin sözüyle ulu toy eyledi, hacet diledi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırdı. İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini üstüne yığınak etti, aç görse doyurdu, yalın görse donattı, borçluyu borcundan kurtardı; tepe gibi et yığdı; göl gibi kımız sağdırdı.

El kaldırdılar, hacet dilediler, bir ağzı dualının alkışıyla Allah Taâla onlara bir çocuk verdi, hatunu hamile oldu, bir nice zaman sonra bir oğlan doğurdu. Oğlancığını dadılara verdi, besletti.

At ayağı küllük, ozan dili çevük olur; eyegülü ulalır, kaburgalı büyür,[1] aylar, yıllar geçer, oğlan büyür. Oğlan onbeş yaşına girdi. Oğlanın babası bir gün göçtü, Bayındır Han'ın ordusuna karıştı.

Meğer hânım, Bayındır Han'ın bir boğası ve bir de buğrası vardı, o boğa katı taşa boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir yazın, bir güzün bu boğa ile buğrayı savaştırırlardı. Bayındır Han soylu Oğuz beyleriyle temaşaya bakardı, eğlenirdi.

Meğer sultanım, yine yaz oldu, boğayı saraydan çıkardılar. Üç ki-

[1] Bu, hikâyeye başlarken kullanılan bir kalıptır; "At ayağı çabuk, süratli, ozanın dili de çevik olur. İğe kemiği olan her varlık gelişir, kaburgalı olanlar büyür" – "Zaman geçer" anlamında.

şi sağ yanından, üç kişi sol yanından demir zincirlerle boğayı tutmuşlardı. Gelip meydanın ortasında koyuverdiler.

Meğer sultanım, Dirse Han'ın oğlancığı, üç de ordu uşağı meydanda aşık oynuyorlardı. Boğayı koyuverdiler, oğlancıklara "kaç!" dediler. O üç oğlan kaçtı. Dirse Han'ın oğlancığı kaçmadı, ak meydanın ortasında baktı, durdu. Boğa da oğlana sürdü, geldi, diledi ki oğlanı öldüreydi. Oğlan boğanın alnına yumruğunu kaya gibi çaldı. Öyle vurdu ki boğa götün götün gitti. Boğa oğlana sürdü, geri geldi. Oğlan yine boğanın alnına yumruğunu indirdi. Oğlan bu kez boğanın alnına yumruğunu dayadı, sürdü meydanın başına çıkardı. Boğa ile oğlan meydanda bir hamle çekiştiler. Han Bayındırlar temaşaya bakıştılar. Boğa'nın iki küreğinin arasına köpük durdu. Ne oğlan boğayı yendi ne boğa oğlanı yendi. Oğlan düşündü, kendi kendine, "Bir dama direk vururlar, o dama dayak olur. Ben bunun alnına neye dayak olur dururum," dedi. Oğlan boğanın alnından yumruğunu giderdi, yolundan savuldu. Boğa ayak üstüne duramadı, düştü, tepesinin üstüne yıkıldı. Oğlan bıçağına el vurdu, boğanın başını kesti.

Oğuz beyleri gelip oğlanın üstüne yığınak oldular, "yaşa!" dediler. Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, birlikte alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alıversin, dediler. O zamanda bir oğlan baş kesip kan dökmezse ad koymazlardı, öyle olunca çağırdılar, Dedem Korkut gelir oldu, oğlanı alıp babasına vardı. Dedem Korkut oğlanın babasına soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Hey Dirse Han,
Oğlana beylik versene, taht versene,
Erdemlidir;
Boynu uzun bidevi at versene, bu oğlana binit olsun,

Hünerlidir;
Ağıldan tümen koyun versene bu oğlana şişlik olsun,
Erdemlidir;
Kaytabandan kızıl deve versene bu oğlana yüklet olsun,
Hünerlidir;
Altın başlı ban ev versene bu oğlana gölge olsun,
Erdemlidir;
Omuzu nakışlı cübbe, ton versene bu oğlana giyer olsun,
Hünerlidir!

Bayındır Han'ın ak meydanında bu oğlan ceng etmiştir, bir boğa öldürmüş, senin oğlunun adı Boğaç Han olsun, adını ben verdim, yaşını Allah versin, dedi.

Dirse Han oğluna beylik verdi, taht verdi. Oğlan tahta çıkınca, babasının kırk yiğidini anmaz oldu. O kırk yiğit kıskandılar, birbirlerine,

– Bu oğlan zuhur edeli Dirse Han'ın nazarı bize eksik oldu. Gelin oğlanı babasına kovlayalım, olaki öldüre. Yine bizim izzetimiz, hürmetimiz onun babasının yanında hoş olur, artık olur, dediler

Vardı bu kırk yiğidin yirmisi bir yana, yirmisi de bir yana, iki bölük oldular. Evvel yirmisi vardı, Dirse Han'a bu haberi götürdü,

– Görür müsün, Dirse Han, neler oldu? Yüzü gülmesin, onup yetmesin senin oğlun kür çıktı, uğursuz çıktı. Kırk yiğidini yanına aldı, soylu Oğuzun üstüne yürüyüş etti. Nerede bir güzel gördüyse çekip aldı. Ak sakallı kocanın ağzına sövdü. Ak pürçekli kadının sütünü sordu. Akan duru sulardan haber geçer, arkuru yatan Ala Dağdan haber aşar, Hanlar Hanı Bayındır Han'a haber varır. Dirse Han'ın oğlu böyle böyle yaramaz, bid'at işler işlemiş derler. Diri gezdiğinden

senin beyler içinde öldüğün yeg ola, dediler. Bayındır Han seni çağırır, sana kötü hışmeder. Böyle oğul senin nene gerek? Böyle oğul olmaktan olmamak yeğdir. Öldürsene, dediler.

Dirse Han "varın getirin o oğlanı, öldüreyim, böyle oğul bana gerekmez," dedi. O namertler "biz senin oğlunu nice getirelim, senin oğlun bizim sözümüz almaz, bizim sözümüzle buraya gelmez," dediler. Böyle deyince hânım, o kırk namertlerin yirmisi daha çıkageldi ve bir kov da onlar getirdiler,

– Kalkıp Dirse Han senin oğlun doğruldu, göğsü güzel dağlara ava çıktı. Sen varken av avladı, kuş kuşladı. Anasının yanına alıp geldi. Al şarabını itisinden aldı, içti. Anasıyla sohbet eyledi, atasına kast eyledi, el uzattı. Senin oğlun kür koptu, uğursuz çıktı. Arkuru yatan Ala Dağdan haber geçer, Hanlar Hanı Bayındır Han'a haber varır. Dirse Han'ın oğlu böyle bid'at işlemiş derler, seni çağırırlar. Bayındır Han'ın katında sana kötü hışmolur. Böyle oğul senin nene gerek, öldürsene, dediler.

Dirse Han,

– Varın, getirin, öldüreyim, böyle oğul bana gerekmez, dedi.

Dirse Han'ın nökerleri,

– Biz senin oğlunu nice getirelim? Senin oğlun bizim sözümüz almaz, bizim sözümüzle gelmez. Kalkıp sen yerinden doğrulsana, yiğitlerini ohşakılsana, yanına alsana! Oğluna uğrasana, yanına alıp ava çıksana! Kuş uçurup, av avlayıp oğlunu habersizce oklayıp öldüregörsene, eğer böyle öldürmezsen bir türlü daha öldüremezsin, belli bilsene, dediler.

Salkım salkım tan yelleri estiğinde,
Sakallı bozaç turgay sayradıkta,

Bidevi atlar sahibini görüp okradıkta,
Sakalı uzun tat eri banladıkta,
Aklı karalı seçilen çağda,
Soylu Oğuzun gelini, kızı bezenen çağda,
Göğsü güzel kaba dağlara gün değende,
Bey yiğitler, cılasunlar birbirine koyulan çağda,

Alaca sabahta Dirse Han yerinden doğruldu, oğlancığını yanına alıp kırk yiğidini ardına taktı, ava çıktı. Av avladılar, kuş kuşladılar.

O kırk namerdin birkaçı oğlanın yanına geldi,

– Baban, geyikleri kovsun, getirsin, benim önümde tepelesin. oğlumun at seğirdişini, kılıç çalışını, ok atışını göreyim, sevineyim, kıvanayım, güveneyim diyor, dediler. Oğlandır, ne bilsin, bunların sözünü gerçek sandı! Geyiği kovardı, babasının önüne getirdi. Babasının önünde sinirlerdi. Babam at seğirdişime baksın kıvansın, ok atışıma baksın güvensin, kılıç çalışıma baksın, sevinsin, derdi.

O kırk namerdin birkaçı Dirse Han'a,

– Görür müsün oğlanı? Yazıda yabanda geyiği kovar, senin önüne getirir. Gafil olma, geyiğe atar gibi olur da okla seni vurur öldürür. Oğlun seni öldürmeden sen oğlunu öldüregörsene, dediler.

Oğlan geyiği kovarken babasının önünden gelip giderdi. Dirse Han kirişi kurt sinirli sert yayını eline aldı. Üzengiye kalkıp sıkı çekti uz attı. Oğlanı iki küreğinin arasından vurdu, çıktı, yıktı. Ok dokundu, alca kanı şorladı, koynu doldu, bidevi atının boynunu kucakladı, yere düştü.

Dirse Han istedi ki oğlancığının üstüne haykırıp düşsün. O kırk namert koymadı. Atının dizginini döndürdü, ordusunun yolunu tuttu.

Dirse Han'ın hatunu, oğlancığımın ilk avıdır deyü attan aygır, de-

veden buğra, koyundan koç kırdırdı. Kanlı Oğuz beylerini toylayayım, dedi. Yumurlanıp yerinden ayağa kalktı. Kırk ince kızı yanına aldı, Dirse Han'a karşı vardı. Gözlerini kaldırdı, Dirse Han'ın yüzüne baktı. Sağıyla soluna göz gezdirdi, oğlancığını göremedi. Kara bağrı sarsıldı, tüm yüreği oynadı. Kara kuyma gözleri kan yaş doldu, çağırıp Dirse Han'a soylar, görelim hânım ne soylar?

Beri gelsene, başım bahtı, evim bahtı!
Han babamın güveyisi,
Kadın anamın sevgisi,
Atam, anam verdiği,
Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
A Dirse Han!
Kalkıp oğul ile yerinden doğruldun,
Yelesi kara Kazılık atına sıçrayıp bindin,
Göğsü güzel dağa ava çıktın,
İki vardın, bir gelirsin
Yavrum hani?
Karanlık gecede bulduğum oğul hani?
Çıksın benim görür gözüm, a Dirse Han, yaman seğrir,
Kesilsin oğlan emen süt damarım, yaman sızlar,
Sarı yılan sokmadan akça tenim kalkıp şişer,
Yalnızca oğlum görünmez, bağrım yanar;
Kuru kuru çaylara sucu saldım,
Kara tonlu dervişlere adaklar verdim,
Aç görsem doyurdum, yalıncak görsem donattım,

Tepe gibi et yığdım,
Göl gibi kımız sağdırdım,
Dilekle Tanrıdan bir oğul güçlükle buldum,
Yalınız oğul haberini a Dirse Han,
Desene bana!
Karşı yatan Ala Dağdan bir oğul uçurdunsa söyle bana;
Kamın akan yüğrük sudan,
Bir oğul akıttınsa söyle bana;
Arslan ile kaplana,
Bir oğul yedirdinse söyle bana;
Kara tonlu, azgın dinli kâfirlere,
Bir oğul aldırdınsa söyle bana;
Han babamın katına ben varayım,
Ağır hazine, bol asker alayım,
Azgın dinli kâfire ben varayım,
Yaralanıp Kazılık atımdan inmeyince,
Yenimle alca kanımı silmeyince,
Kol but olup yer üstüne düşmeyince,
Yalınız oğul yollarından dönmeyeyim;
Yalınız oğul haberin, a Dirse Han, söyle bana,
Kara başım kurban olsun, bugün sana!

dedi, zârılık eyledi, ağladı. Böyle deyince Dirse Han hatununa karşılık vermedi. Dirse Han'ın o namert kırk yiğidi hatuna karşı geldiler,

– Oğlun sağdır, esendir, avdadır. Bugün yarın nerdeyse gelir, korkma, kayırma, bey sarhoştur, onun için cevap veremez, dediler.

Dirse Han'ın hatunu bıraktı, geri döndü. Katlanamadı, kalkıp kırk

ince kızı yanına aldı, bidevi atına binip oğlancığını aramaya gitti. Kırk ince kızla kışta yazda karı buzu erimeyen Kazılık Dağına geldi, çıktı. Alçaktan yüce yerlere seğirtip çıktı. Baksa görse bir derenin içinde karga, kuzgun iner, çıkar; konar, kalkar. Bidevi atını ökçeledi, o yana yürüdü.

Meğer Sultanım, oğlan orada yıkılmıştı. Karga, kuzgun kan görüp oğlanın üstüne konmak isterdi. Oğlanın iki köpekceğizi vardı, kargayı, kuzgunu kovardı, kondurmazdı. Oğlan orada yıkıldığı vakit boz atlı, yeşil tonlu Hızır-İlyas oğlana *bi'iznillâh* göründü, üç kez yarasını eliyle sığadı. "Sana bu yaradan, korkma oğlan, ölüm yoktur; dağ çiçeği ananın sütüyle senin yarana melhemdir" dedi, kayboldu.

Ittifak oğlanın anası oğlanın üstüne seğirdip çıkageldi. Ne görsün? Oğlancığı alca kana bulaşmış yatıyor. Çağırıp oğlancığına soylar, görelim hânım ne soylar?

Kara kuyma gözlerini uyku almış açsana akı!
Oniki ince kemiceğin özünü almış, toplayıp devşir akı!
Tanrı veren tatlı canın seyranda imiş, indi, akı!
Öz gövdende canın varsa oğul, ver haber bana,
Kara başım kurban olsun, oğul sana!

dedi. Hatun yine soylamış burada,

Kazılık Dağı, akar senin suların,
Akarken akmaz olsun!
Biter senin otların Kazılık Dağı,
Biter iken bitmez olsun!
Kaçar senin geyiklerin Kazılık Dağı,
Kaçar iken kaçmaz olsun, taşa dönsün!

Ne bileyim oğul sana,
Arslandan mı oldu, yoksa kaplandan mı oldu sana?
Ne bileyim oğul, bu kazalar sana nereden geldi?
O gövdende canın varsa oğul, haber bana,
Kara başım kurban olsun, oğul sana!
Ağız dilden birkaç kelime haber bana!

dedi. Böyle deyince oğlanın kulağına ses dokundu, başını kaldırdı, yalabıdak gözünü açtı, anasının yüzüne baktı. Soylamış, görelim hânım ne soylamış?

Beri gelsene, ak sütünü emdiğim kadınım anam!
Ak pürçekli, izzetli canım anam!
Akarlıda sularına kargımasana,
Kazılık Dağının suyunun günahı yoktur;
Biterlide otlarına kargımasana,
Kazılık Dağının suçu yoktur;
Kaçar geyiklerine kargımasana,
Kazılık Dağının geyiklerinin günahı yoktur;
Arslan ile kaplanına kargımasana,
Kazılık Dağının suçu yoktur;
Kargırsan babama kargı,
Bu suç, bu günah babamdandır!

dedi. Oğlan yine,

– Ağlamasana canım ana, bana bu yaradan ölüm yoktur, korkmasana; boz atlı Hızır-İlyas bana geldi, üç kez yaramı sığadı, bu yaradan sana ölüm yoktur, dağ çiçeği, anan sütü senin yarana merhemdir, dedi.

Böyle deyince kırk ince kız yayıldılar. Dağ çiçeği devşirdiler. Oğlanın anası da emceğini bir sıktı, sütü gelmedi; iki sıktı, sütü gelmedi; üçüncüde kendisine vurdu, kanı doldu; güç edip sıktı, süt ile kan karışık geldi. Dağ çiçeği ile sütü oğlanın yarasına vurdular, oğlanı ata bindirdiler, alıp ordusuna getirdiler. Oğlanı hekimlere ısmarlayıp Dirse Han'dan sakladılar. At ayağı külük, ozan dili çevük olur, hânım, oğlanın kırk günde yarası onuldu, tamamen iyi oldu, sapasağ oldu. Oğlan ata biner, kılıç kuşanır oldu. Av avlar, kuş kuşlar oldu. Dirse Han'ın haberi yok, oğlancığını öldü bilir.

O kırk namertler bunu duydular, bir araya gelip danışık ettiler. Dirse Han oğlancığını öldü bilir, şimdi vaka böyle oldu, ne eyleyelim deyü danıştılar. Dirse Han eğer oğlancığını görürse bırakmaz, bizi hep kırar, dediler. Gelin, Dirse Han'ı tutalım, ak ellerini ardına bağlayalım, kıl sicim ak boynuna takalım, alıp kâfir ellerine yönelelim, deyüp Dirse Han'ı mest bulup tuttular, ak ellerini ardına bağladılar, kıl sicim boynuna taktılar, ak etinden kan çıkıncaya dek dövdüler. Dirse Han yayan, bunlar atlı yürüdüler. Alıp onu döve döve kalabalık kâfir ellerine yöneldiler. Dirse Han tutsak oldu, gider. Dirse Han'ın tutsak olduğundan Oğuz beylerinin haberi yok.

Meğer sultanım, Dirse Han'ın hatunu bunu duymuş, oğlancığına karşı varıp soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Görür müsün ey oğul, neler oldu?
Sarp kayalar oynamadan yer obruldu,
Elde yağı yok iken senin babanın üstüne yağı geldi,
O kırk namert, babanın yoldaşları, babanı tuttular,
Ak ellerini ardına bağladılar,
Kıl sicim ak boynuna taktılar,

Kendileri atlı, babanı yayak yürüttüler,
Alıp kalabalık kâfir ellerine yöneldiler,
Hânım oğul, doğrulup yerinden ayağa kalksana,
Kırk yiğidini yanına alsana,
Babanı o kırk namertten kurtarsana,
Yürü oğul, baban sana kıydıysa sen babana kıyma!

dedi. Oğlan anasının sözünün kırmadı. Kabul edip kalkıp Boğaç Bey yerinden doğruldu. Kara polat öz kılıcını beline kuşandı. Ak tozluca sert yayını eline aldı. Altın cıdasını koluna aldı. Bidevi atını tutturdu, sıçradı bindi. Kırk yiğidini yanına aldı, babasının ardınca sürüp gitti. O namerdlerin ardından yetti; onlar görünür yere varınca kırk yiğidini pusuya koydu.

O kırk namert de bir yerde konmuşlardı. Al şarabın itisinden içiyorlardı. Boğaç Han at sürüp yetti. O kırk namert de Boğaç Han'ı gördüler, bilmediler. Gelin varalım, şu yiğidi de tutup getirelim, ikisini bir yerde kâfire götürelim, öldürelim, dediler.

Dirse Han bunu işitti, "Kırk yoldaşım aman, Tanrı'nın birliğine yoktur güman. Benim elimi çözün, kolca kopuzumu elime verin, o yigidi ben döndüreyim, gerek beni sonra öldürün, gerek sağ bırakın, koyuverin," dedi.

Dirse Han'ın elini çözdüler, kolca kopuzunu eline verdiler. Dirse Han, oglancığı olduğunu bilemedi, karşı gelip soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Boynu uzun bidevi atlar giderse benim gider,
Senin de içinde binitin varsa, güzel yiğit desene bana!
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dönsene geri!
Ağıllardan tümen koyun giderse benim gider,

Senin de içinde şişliğin varsa, desene bana,
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dönsene geri!
Kaytabandan kızıl deve giderse, benim gider,
Senin de içinde yükletin varsa, desene bana,
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dönsene geri!
Altın başlı ban evler giderse, benim gider,
Senin de içinde odan varsa yiğit, desene bana,
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dönsene geri!
Ak yüzlü, ala gözlü gelinler giderse, benim gider,
Senin de içinde nişanlın varsa yiğit, desene bana,
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dönsene geri!
Ak sakallı kocalar giderse benim gider,
Senin de içinde ak sakallı baban varsa yiğit, desene bana,
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dönsene geri!
Benim için geldinse güzel yiğit, oğlancığımı öldürmüşüm,
Yiğit bana yazığı yok, dönsene geri!

dedi. Oğlu Boğaç Han da burada babasına soylamış, görelim hânım ne soylamış?

Boynu uzun bidevi atlar giderse senin gider,
Benim de içinde binitim var, koymağım yok kırk namerde!
Kaytabanda kızıl deve giderse senin gider,
Benim de içinde yükletim var, koymağım yok kırk namerde!
Ağıllarda tümen koyun giderse senin gider,
Benim de içinde şişliğim var, koymağım yok kırk namerde!
Ak yüzlü, ala gözlü gelin senin giderse,
Benim de içinde nişanlım var, koymağım yok kırk namerde!

Altın başlı ban evler senin giderse,
Benim de içinde odam var, koymağım yok kırk namerde!
Ak sakallı kocalar senin giderse,
Benim de içinde bir aklı şaşmış,
Bilisi azmış koca babam var, koymağım yok kırk namerde!

dedi. Kırk yiğidine dülbend saldı, el eyledi. Kırk yiğit bidevi atını oynattı. Boğaç Han'ın üstüne yığınak oldu. Oğlan kırk yiğidini yanına aldı, at tepti, uğraş ve savaş etti, kiminin boynunu vurdu, kimini tutsak eyledi, babasını kurtardı, geri döndü.

Dirse Han burada oğlancığının sağ olduğunu yine bildi. Baba ile oğul birbirine kocuşup ağlaştılar, ahvallerin birbirleriyle söyleştiler, sonra obalarına döndüler. Han kızı karşı gelip Dirse Han ile oğlunu bir arada gördü, Hak Taâlâya şükür kıldı, kurbanlar eyledi, açlar doyurdu, sadakalar verdi, oğlunu bağrına basıp gözlerini öptü. Hanlar Hanı Han Bayındır oğlana beylik verdi, taht verdi.

Dedem Korkut boy boyladı, soy soyladı, bu oğuznameyi düzdü, koştu, böyle dedi;

Onlar da bu dünyaya geldi geçti,
Kervan gibi kondu, göçtü,
Onları da ecel aldı, yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli gidimli dünya,
Son ucu ölümlü dünya!

Kara ölüm geldiğinde geçit versin, ak imandan ayırmasın! Sağ kalanlar için devletini Hak artırsın! O öğdüğüm yüce Tanrı dost olup yardım etsin!

Yom vereyim hânım, yerli kara dağların yıkılmasın! Gölgelice kaba ağacın kesilmesin! Kamın akan görklü suyun kurumasın! Kanatlarının uçları kırılmasın! Seğirdirken ak boz atın sürçmesin! Çalışında kara polat öz kılıcın kedilmesin. Dürtüşürken ala gönderin ufanmasın! Ak pürçekli anan yeri behişt olsun! Ak sakallı baban yeri uçmak olsun! Hakkın yandırdığı çerağın yanadursun! Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin, Hânım hey!

SALUR KAZAN'IN EVİNİN YAĞMALANDIĞI BOYU

Bir gün Ulaş Oğlu, o erenlerin arslanı, tülü kuşun yavrusu, yoksul kimsesizin umudu, Amıt suyunun arslanı, Karacuğun kaplanı, konur atın iyesi, Han Uruz'un ağası, Bayındır Han'ın güveyisi, soylu Oğuzun devleti kalmış yiğit arkası Salur Han Kazan yerinden doğrulmuştu. Doksan başlı ban evlerini kara yerin üzerine diktirmişti. Doksan yerde ala halı ipek seccade döşemişti. Seksen yerde badyalar kurulmuştu. Altın ayak sürahiler dizilmişti. Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, saçları ardına örülü, göğsü kızıl düğmeli, elleri bileğinden kınalı, parmakları nigârlı, sevimli kâfir kızları soylu Oğuz beylerine sağrak sürüp içerlerdi.

İçip içip Ulaş Oğlu Salur Kazan'ın alnına şarabın itisi çıktı, kaba dizi üzerine çöktü,

– Ünüm anlayın beyler, sözümü dinleyin beyler. Yata yata yanımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu. Yürüyelim a beyler, av avlayalım, kuş kuşayalım, sığın geyik yıkalım, dönelim otağımıza düşelim, yiyelim, içelim, hoş vakit geçirelim!, dedi.

Kıyan Selçük Oğlu Deli Dundar,

– Evet, hânım Kazan, doğrudur, dedi.

Kara Güne Oğlu Kara Budak,

– Ağam Kazan doğrudur, dedi.

Onlar öyle deyince At Ağızlı Aruz Koca iki dizinin üstüne çöktü,

– Ağam Kazan, doğrudur, ama sası dinli Gürcistan ağzında otu-

rursun, ordunun üstüne kimi koyarsın?, dedi

Kazan,

– Üçyüz yiğitle oğlum Uruz benim evimin üstüne dursun, dedi. Hemen konur atını çektirdi, Kazan sıçradı bindi, yanınca soylu Oğuz beyleri bindi. Tepel kaşga aygırına Dundar bindi. Gök bidevisini tutturdu, Kazan Bey'in kardaşı Kara Güne bindi. Ak bidevisini çektirdi, Bayındır Han'ın yağısını basan Şir Şemseddin bindi. Parasar'ın Bayburt hisarından parlayıp uçan Beyrek boz aygırına bindi. Konur Atlı Kazan'a keşiş deyen Bey Yegenek boz aygırına bindi. Sayıp gitsem tükenmez, bütün soylu Oğuz beyleri bindi. Ala Dağa ala leşker ile Kazan ava çıktı.

Bu yanda Kâfirin casusu casuslayıp, vardı, kâfirler azgını Şökli Melik'e haber verdi. Yedibin kaftanının ardı yırtmaçlı, yarımından kara saçlı, sası dinli, din düşmanı, alaca atlı karaca kâfir bindi, yılgadı. Gece yarısında Kazan Bey'in ordusu üstüne geldi. Altın ban evlerini kâfirler bastılar. Kara benzer kızı, gelini çığrıştırdılar. Tavla tavla şahbaz atlarına kâfir bindi. Katar katar kızıl develerini kâfir yeddi. Ağır hazinesini, bol akçasını kâfir yağmaladı. Kırk ince belli kız ile Boyu Uzun Burla Hatun tutsak gitti. Kazan Bey'in karıcık olmuş anası kara deve boynundan asılı gitti. Han Kazan'ın oğlu Uruz Bey kırk yiğitle eli bağlı, boynu bağlı tutsak gitti. Eylik Koca Oğlu Sarı Kulmaş, Kazan Bey'in evi yolunda şehit oldu. Kazan'ın bu işlerden haberi yok.

Kâfir tekür,

– Beyler, Kazan'a tuhaf iş oldu, malını, mülkünü, evini, oğlunu, örme saçlı karıcık olmuş anasını biz almışız, tavla tavla şahbaz atlarına binmişiz, altın akçasını yağmalamışız, kırk yiğitle oğlu Uruz'u tutsak etmişiz, katar katar develerini yedmişiz, kırk ince belli kızla

Kazan'ın helalini tutmuşuz; bu acıları Kazan'a çektirmişiz, dedi.

Kâfirin biri,

– Kazan Bey'de çıkaracak bir acımız daha kaldı, dedi.

Şökli Melik,

– Nedir bre aznavur, ne acımız kaldı?, dedi.

Kâfir,

– Kazan'ın Kapılar Dervendi ağzında onbin koyunu vardır, şu koyunları da alsak getirsek Kazan'a büyük acı vermiş olurduk, dedi.

Şökli Melik,

– Altıyüz kâfir varsın, o koyunu sürsün, getirsin, dedi.

Altıyüz kâfir seçilip atlandı, koyunun üzerine ılgar vardı.

Gece yatarken Karacuk Çoban kara kaygılı düş gördü. Düşünden belinledi, doğruldu. Kıyan Gücü, Demir Gücü, bu iki kardaşını yanına aldı. Ağılın kapısını berkitti. Üç yerde tepe gibi taş yığdı. Ala kollu sapanını eline aldı. Ansızdan Karacuk Çoban'ın üzerine altıyüz kâfir koyuldu. Kâfir,

Karanlık akşam olanda kaygılı çoban!

Karla yağmur yağanda çakmaklı çoban!

Sütü, peyniri bol kaymaklı çoban!

Kazan Bey'in dünlüğü altın ban evlerini biz yıkmışız!

Tavla tavla şahbaz atlarına biz binmişiz!

Katar katar kızıl develerini biz yedmişiz!

Karıcık olmuş anasını biz götürmüşüz!

Ağır hazine, bol akçasını biz yağmalamışız!

Kara benzer kızı, gelini biz tutsak etmişiz!

Kırk yiğitle Kazan'ın gönül yemişi Uruz oğlunu biz tutsak etmişiz!

Kırk ince belli kızla Kazan'ın helali Boyu Uzun Burla hatunu biz getirmişiz!

Bre çoban, ırağından, yakınından beri gelsene!

Baş indirip bağır bassana,

Biz kâfire selam versene!

Seni öldürmeyelim, Şökli Melik'e seni iletelim,

Sana beylik alıverelim,

dedi. Çoban,

Herze merze söyleme bre itim kâfir!

İtimle bir yalakta yundum içen azgın kâfir!

Altındaki alaca atını ne öğersin?

Alaca başlı erkeçimce gelmez bana!

Başındaki tulganı ne öğersin itim kâfir?

Başımdaki börkümce gelmez bana!

Altmış tutam göndereni ne öğersin melun kâfir?

Kızılcık değneğimce gelmez bana!

Kılıcını ne öğersin bre kâfir?

Eğri başlı çevgenimce gelmez bana!

Belüğünde doksan okun ne öğersin bre kâfir,

Ala kollu sapanımca gelmez bana!

Irağından yakınından beri gelsene,

Yiğitlerin vuruşunu görsene,

Ondan sonra ötsene!

dedi. Hemen kâfirler bunu işittiler, bitekellüf at teptiler, ok septiler. Erenler evreni Karacuk Çoban sapanının ayasına taş koydu, attı. Birini attığında kâfirin ikisini yıktı; ikisini attığında üçünü, dördünü yık-

tı. Kâfirlerin gözüne korku düştü. Karacuk Çoban kâfirin üç yüzünü sapan taşıyla yere serdi. İki kardaşına anda ok değdi, şehit oldu. Çobanın taşı tükendi, koyun demez, keçi demez, sapanın ayasına kor, atar, kâfirlerin dördünü beşini yıkar oldu. Kâfirin gözü korktu, dünya âlem kâfirin başına zindan kesildi.

– Yüzü gülmesin, onup yetmesin bu çoban bizim hepimizi kıracak gibi, dediler, daha durmayıp kaçtılar. Karacuk Çoban şehit olan kardaşlarının öcünü aldı. Kâfir leşinden bir büyük tepe yığdı. Kendi de bir iki yerde yara yemişti. Çakmak çakıp od yaktı. Kepeneğinden de kurumsu edip yarasına bastı. Yolun kıyısını alıp oturdu, ağladı, sıkladı,

– Salur Kazan, Bey Kazan, ölü müsün, diri misin? Bu işlerden haberin yok mudur?, dedi.

Meğer hânım, bu tarafta o gece soylu Oğuzun devleti, Bayındır Han'ın güveyisi, Ulaş Oğlu Salur Kazan Bey gece yatarken kara kaygılı düş gördü, belinledi, doğruldu,

– Beyler kara kura düş gördüm, bilir misin kardaşım Kara Güne, düşümde ne göründü? Kara kaygılı düş gördüm; yumruğumda talbınan şahin benim kuşumu alır gördüm: gökten yıldırım, ak ban evim üzerine şakır gördüm; tüm kara pusarık ordumun üzerine dökülür gördüm; kuduz kurtlar evimi dalar gördüm; kara deve ensemden kavrar gördüm; kargı gibi kara saçım uzanır gördüm; uzanıp gözümü örter gördüm; bileğimden on parmağımı kanda gördüm. Nice ki bu düşü gördüm, gayri uyumadım, şundan beri aklımı, usumu toplayamayorum. Hânım kardeş, benim bu düşümü bana yorsana, dedi kardaşına.

Kara Güne,

– Kardaş kara bulut dediğin senin devletindir; kar ile yağmur de-

diğin askerindir; saç kaygıdır; kan ölümdür. Kalanını yorabilemem, Allah hayra yorsun, dedi.

Böyle deyince Kazan,

– Benim avımı bozma kardaş, askerimi dağıtma kardaş! Ben bugün konur ata kakarım, üç günlük yolu bir günde alırım, öğle olmadan ben yurdumun üstüne varırım. Eğer sağsa, esense, akşam olmadan yine ben sana gelirim. Ordum sağ, esen değilse başınızın çaresine bakın, ben de gittim, dedi. Konur atını mahmuzladı, Kazan Bey yola çıktı. Gele gele Kazan yurdunun üzerine geldi. Gördü ki uçarda kuzgun kalmış, tazı dolaşmış, yurtta kalmış. Kazan Bey burada yurduyla haberleşmiş, görelim hânım ne haberleşmiş?

Kavim kabile benim kama yurdum,
Kulan ile sığın geyiğe komşu yurdum!
Alaca atlı kâfirden sapa yurdum,
Seni yağı nereden darımış güzel yurdum?
Ak ban ev dikilende yurdu kalmış,
Karıcık anam oturanda yeri kalmış,
Oğlum Uruz ok atanda puta kalmış,
Oğuz beyler at koşturduğunda meydan kalmış!
Kara mutfak dikilende ocak kalmış,

Bu halleri gördüğünde Kazan'ın kara kuyma gözleri kan yaş doldu, kan damarları kaynadı, kara bağrı sarsıldı, tüm yüreği oynadı, konur atını ökçeledi, kâfir geçeceği yola düştü, gitti. Kazan'ın önüne bir su geldi, Kazan,

– Su Hak dizarını görmüştür, ben bu suyla haberleşeyim, dedi. Görelim hânım nice haberleşti?

Çığnam çığnam kayalardan çıkan su!
Büyük büyük ağaç gemileri oynatan su!
Hasan ile Hüseyinin hasreti su!
Bağ ve bostanın zineti su!
Ayşe ile Fatma'nın nikâhı su!
Şahbaz atların içtiği su!
Ak koyunların gelip çevresinde yattığı su!
Kızıl develerin gelip geçtiği su!
Ordumun haberini bilir misin, desene bana,
Kara başım kurban olsun, suyum sana!
Yoksa karış veririm şimdi sana!

dedi. Su nerden haber verse gerek. Sudan geçti gitti, bu kez yolda önüne bir kurt çıktı. Kurt yüzü mübarektir, kurtla bir haberleşeyim, dedi. Görelim hânım, ne haberleşti?

Karanlık akşam olanda günü doğan!
Kar ile yağmur yağanda er gibi duran!
Karakoç atları gördüğünde kişneştiren!
Kızıl develer gördüğünde buzlaştıran!
Akça koyun gördüğünde kuyruk çarpıp kamçılayan!
Erkeçin semizini alıp kaçan!
Arkasını vurup berk ağılın ardını söken!
Kavrayınca semizini alıp tutan!
Kanlı kuyruk üzüp çap çap yudan!
Avazı kaba köpeklere kavga salan!
Çakmaklıca çobanları geceleyin koşturan!
Bre sırtı yoluk boz kurt!

Ordumun haberin bilir misin, desene bana,
Kara başım kurban olsun, kurdum sana!
Yoksa karış veririm şimdi sana!

dedi. Kurt nerden haber verse gerek? Kurttan da geçti. Yolda Karacuk Çoban'ın kara köpeği Kazan'a karşı geldi. Kazan Bey ondan da haber sordu, kara köpekle haberleşti. Görelim hânım ne haberleşti?

Karanlık akşam olanda vaf vaf üren!
Acı ayran dökülende çağ çap içen!
Gece hırsız gelende kavga eden!
Gelen hırsızları korkutan!
Korkutup şamatasıyla ürküten!
Ordumun haberini bilir misin, desene bana,
Kara başım sağlığında iyilikler edeyim, köpek sana!
Yoksa karış veririm şimdi sana!

dedi. Köpek nerden haber verse gerek? Köpek Kazan Bey'in atının ayağına çap çap düşer, sin sin sinler. Kazan köpeğe öfkelenip bir tomarla köpeğe vurdu. Köpek sinileyip çekildi, geldiği yola gitti. Kazan köpeğin ardına düştü, giderek kovalayarak Karacuk Çoban'ın üzerine geldi. Çobanı gördüğünde haberleşti. Görelim hânım ne haberleşti?

Karanlık akşam olanda kaygılı çoban!
Karla yağmur yağanda çakmaklı çoban!
Ünüm anla, sözüm dinle!
Alaca atlı karaca gâvur ordumu yağma etmiş,
Bundan geçti mi gördün mü?
Ak ban evim şundan geçmiş, gördün mü, desene bana,
Kara başım kurban olsun, çoban sana!

dedi. Çoban,

Bre bilisi azmış, devleti düşmüş,
Kara kaygılar başına üşmüş,
Ölmüş müydün, yitmiş miydin a Kazan!
Nerde gezerdin, ne yerlere gitmiştin, nerede idin a Kazan!
Alaca atlı kâfir ak ban evini yağmalamış;
Uzun Boylu Burla hatunu tutsak etmiş;
Ciğerinin paresi, ömrünün hasılı Uruz oğlunu tutsak etmiş;
Dün değil, öteki gün evin buradan geçti;
Yaşlı anan kara deve boynunda asılı geçti;
Kırk ince belli kız ile helalin Boyu Uzun Burla Hatun,
Kâfir önünce ağlaya ağlaya şundan geçti;
Kırk yiğitle beyzadeler içinde görklü,
Gözün aydını oğlun Uruz,
Boynu bağlı, başı açık, yalın ayak kâfirlerin yanınca tutsak gitti;
Tavla tavla şahbaz atlarına kâfir binmiş,
Katar katar kızıl develerini kâfir yedmiş,
Altın akça bol hazineni kâfir almış!

gördüm, dedi. Çoban böyle deyince Kazan ah etti, aklı başından gitti, dünya âlem gözüne karanlık kesildi.

Ağzın kurusun çoban!
Dilin çürüsün çoban!
Kadir senin alnına kaza yazsın çoban!

dedi. Kazan böyle deyince çoban da,

Ne kızarsın bana ağam Kazan,

Yoksa göğsünde yok mudur iman?

dedi. Altıyüz kâfir de benim üzerime geldi; iki kardaşım şehit oldu. Üçyüz kâfir öldürdüm, savaş ettim, semiz koyun, arık toklu senin kapından, koyunundan bir koyun vermedim kâfire. Üç yerimden yaralandım, kara başım bunaldı, yalnız kaldım, yolunda, suçum bu mudur, dedi. Çoban yine,

Konur atını ağam Kazan versene bana,
Altmış tutam gönderini versene bana,
Ap-alaca kalkanını versene bana,
Kara polat öz kılıcını versene bana,
Sadağında seksen okunu versene bana,
Ak tozluca sert yayını versene bana,
Kâfire ben varayım,
Yeniden doğanını öldüreyim,
Yenimle alnımın kanını ben sileyim,
Ölürsem senin uğruna ben öleyim,
Allah-u Taâlâ korsa, varayım kâfirden evini ben kurtarayım!

dedi. Çoban böyle deyince Kazan'a kahır geldi, aldı, yürüyüverdi. Çoban da Kazan'ın ardından yetişti. Kazan döndü baktı,

– Oğul çoban, nereye gidiyorsun?, dedi.

Çoban,

– Ağam Kazan, sen evini almaya gidiyorsun. ben de karındaşlarımın kanını almaya gidiyorum, dedi. Böyle deyince Kazan,

– Oğul çoban, karnım açtır, hiç nesnen var mıdır, yemeye?, dedi.

Çoban,

– Evet ağam Kazan, geceden bir kuzu pişirmiştim, hazır buyurun,

gel bu ağaç dibinde, inelim, yiyelim, dedi.

İndiler, çoban dağarcığını çıkardı, Kazan, Çoban ile kuzuyu yedi. Kazan şöyle düşündü,

– Eğer şimdi çobanla kâfire varacak olursam, soylu Oğuz beyleri benim başıma kakınç kakarlar. Çobanla birlikte olmasa Kazan kâfiri alamazdı, derler, dedi. Kazan'a gayret geldi, çobanı bir kaba ağaca sara sara, sıkıca bağladı, atlandı yürüyüverdi. Çoban,

– Ağam Kazan beni neylersin?, dedi.

Kazan,

– Evimi kurtarayım gelip seni koyuvereyim, dedi.

Çobana seslenip,

– Bre çoban, karnın acıkmamışken, gözün de kararmamışken, bu ağacı koparagör, yoksa seni burada kurtlar, kuşlar yer, dedi.

Karaca Çoban vurdu, kaba ağacı yeriyle, yurduyla kopardı, arkasına aldı, Kazan'ın ardına düştü. Kazan baktı, gördü, çoban ağacı arkasına almış, geliyor. Kazan,

– Bre çoban, bu ağaç ne ağaçtır?, dedi.

Çoban,

– Ağam Kazan, bu ağaç o ağaçtır ki sen kâfiri basarsın, karnın acıkır, ben sana bu ağaçla yemek pişiririm, dedi. Kazan'a bu söz hoş geldi, atından indi, çobanın ellerini çözdü, alnından bir öptü.

– Allah benim evimi kurtaracak olursa seni *emîriahur* eyleyeyim, dedi. Ikisi birlikte yola girdi.

Bu yanda, Şökli Melik kâfir beyleriyle şen, şaduman yiyip içip otururken,

– Beyler, bilir misiniz, Kazan'a nice acı vermek gerek? Kazan'ın avratı Boyu Uzun Burla Hatun'u getirip sağrak sürdürmek gerek, de-

di. O arada Burla Hatun kırk kız ile oğlu Uruz bir evde hapis idi. Boyu Uzun Burla Hatun bu sözleri işitti, yüreği ile canına odlar düştü. Kırk ince belli kızın içine girdi, öğüt verdi,

– Hanginize yapışıp sorarlarsa Kazan'ın Hatun'u sen misin deyü, kırk yerden ses veresiniz, çağırasınız benim deyü, dedi.

Şökli Melik'ten adam geldi, Kazan Hatun'u hanginizdir, deyü sordu. Kırk yerden ses geldi, hangisidir, bilmediler. Kâfire teküre haber verdiler, birine yapıştık, kırk bir yerden ses geldi, bilmedik hangisidir, dediler. Melun kâfir,

– Bre varın, Kazan'ın oğlu Uruz'u çekin, çengele asın. Kıyma kıyma ak etinden çekin. Kara kavurma pişirip kırk bey kızına iletin, önüne koyun. Her kim yedi, o değildir; her kim yemedi, odur. Alın, gelin, sağrak sürsün, dedi.

Boyu Uzun Burla Hatun bunu işitti, oğlunun yamacına geldi, çağırıp oğluna soylar, görelim hânım, ne soylar?

Oğul, oğul, ay oğul!
Begüm oğul, gözüm oğul!
Bilir misin neler oldu?
Söyleştiler fısıl fısıl,
Kâfirin ne yapacağını duydum.
Dünlüğü altın ban evimin kabzası oğul!
Kara benzer kızımın, gelinimin çiçeği oğul!
Oğul, oğul, ay oğul!
Dokuz ay dar karnımda götürdüğüm oğul!
On ay deyince dünyaya getirdiğim oğul!
Dolaması altın beşikte beledigim oğul!
Beşiklere beleyip ak sütümü emzirdiğim oğul!

Hiç bilir misin neler oluyor oğul?

Kâfirler şimdi ters danışmışlar, Kazan Oğlu Uruz'u hapisten çıkarın, boğazından urganla asın, iki küreğinin arasından çengele geçirin, kıyma kıyma ak etinden çekin, kara kavurma edip kırk bir bey kızına iletin, önüne koyun, her kim yedi o değil, her kim yemedi, o, Kazan'ın hatunudur. Çekin döşeğimize getirelim, sağrak sürdürelim, demişler. Ne dersin oğul? Senin etinden oğul, yiyeyim mi, yoksa sası dinli kâfirin döşeğine gireyim mi? Ağan Kazan Bey'in namusunu sındırayım mı, nice edeyim, oğul, hey!, dedi.

Uruz,

Ağzın kurusun ana!
Dilin çürüsün ana!
Ana hakkı Tanrı hakkı olmasaydı,
Kalkıp yerimden doğrulaydım,
Yakanla boğazından tutaydım,
Kaba ökçem altına salaydım,
Ak yüzünü kara yere tepeydim,
Ağzınla burnundan kan şorladaydım,
Can tatlısını sana göstereydim,
Bu ne sözdür?

Sakın kadın ana, benim üzerime gelmeyesin! Benim için ağlamayasın. Koy beni kadın ana, çengele vursunlar! Koy, etimden çeksinler, kara kavurma etsinler! Kırk bey kızının önüne iletsinler! Onlar bir pare yediğinde sen iki pare yesene! Seni sası dinli kâfirler bilmesinler, duymasınlar. Sakın sası dinli kâfirin döşeğine varmayasın! Sağrağını sürmeyesin! Atam Kazan namusunu sımayasın sakın, dedi ve ağladı.

Oğlan böyle deyince, buldur buldur gözünün yaşı aktı, boyu uzun, beli ince Burla Hatun oğlunu kucakladı. Güz elması gibi al yanağını çekti, yırttı. Kargı gibi kara saçını yoldu. Oğul, oğul deyerek ağladı, sıkladı.

Uruz,

Kadın ana, karşıma geçip ne böğürürsün?
Ne buzlarsın ne ağlarsın?
Bağrımla yüreğimi ne dağlarsın?
Geçmiş benim günümü ne andırırsın?
Hey ana, arabi atların olduğu yerde,
Bir kulunu olmaz mı olur?
Kızıl develerin olduğu yerde,
Bir köşeği olmaz mı olur?
Akça koyunların olduğu yerde,
Bir kuzucuğu olmaz mı olur?
Sen sağ ol, kadın ana!
Babam sağ olsun!
Bir benim gibi oğul bulunmaz mı olur?

dedi. Böyle deyince anasının kararı kalmayıp, ağlaya ağlaya aldı, yürüyüverdi. Kırk ince belli kızın içine girdi.

Kâfirler Uruz'u alıp kanara dibine götürdüler. Han Uruz,

Bre kâfirler aman verin aman,
Tanrı'nın birliğine yoktur güman!

Koyun beni bu ağaçla söyleşeyim, dedi. Çağırıp Uruz Han ağaca soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Ağaç ağaç dersem sana, arlanma ağaç!
Mekke ile Medine'nin kapısı ağaç!
Musa Kelîm'in asâsı ağaç,
Büyük büyük suların köprüsü ağaç,
Kara kara denizlerin gemisi ağaç,
Şah-ı merdan Ali'nin Düldülünün eyeri ağaç,
Zülfekârın kını ile kabzası ağaç,
Şah Hasan ile Hüseyin'in beşiği ağaç,
Er olsun, avrat olsun korkusu ağaç,
Başını alıp bakacak olsam başsız ağaç,
Dibini alıp bakacak olsam dipsiz ağaç,
Beni sana asarlar, taşıma ağaç!
Eğer taşıyacak olursan, gençliğim seni tutsun ağaç!
Bizim ilde olmalıydın ağaç!
Kara hindu kullarıma buyuraydım,
Seni bölük doğraya idiler ağaç!

dedi. Sonra,

Tavla tavla bağlanan atıma yazık,
Kardaş deyü sıklayan yoldaşıma yazık,
Yumruğumda talbınan şahin kuşuma yazık,
Yeterle tutan tazıma yazık,
Beyliğe doymadım özüme yazık,
Gençliğe usanmadım canıma yazık,

deyüp, dergâh-ı Hakka yüzünü dönüp, adı görklü Muhammedi-aleyhis-selâm-şefi' götürdü de ağladı, yumru yumru ağladı, ciğerciğini dağladı.

Bu sırada sultanım, babası Salur Kazan ile Karacuk Çoban sürdü, geldi. Çobanın üç yaşında dana derisinden sapanının ayasıydı. Üç keçi tüyünden sapanın kollarıydı, bir keçi tüyünden çatlağucuydu. Her attığında iki batman taş atardı. Attığı taş yere düşmezdi. Yere de düşse toz gibi savrulurdu, ocak gibi obrulurdu. Üç yıla dek taşının düştüğü yerin otu bitmezdi. Semiz koyun, arık toklu bayırda kalsa kurt gelip yemezdi sapanın korkusundan.

İşte sultanım, Karacuk Çoban kâfirin ordusunu görünce ihtiyarı kalmayıp sapanını çatlattı, dünya âlem kâfirin gözüne karanlık kesildi. Kazan,

– Bre Karacuk Çoban, sabret, anamı kâfirden dileyeyim, at ayağı altında kalmasın, dedi.

At ayağı külük, ozan dili çevük olur. Kazan kâfire çağırıp anasını kafirden istedi; soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Bre Şökli Melik,
Dünlüğü altın ban evlerimi götürmüşsün,
Sana gölge olsun!
Ağır hazinemi, bol akçamı götürmüşsün,
Sana harçlık olsun!
Kırk ince belli kız ile Burla Hatun'u götürmüşsün,
Sana tutsak olsun!
Kırk yiğit ile oğlum Uruz'u götürmüşsün,
Kulun olsun!
Tavla tavla şahbaz atlarımı götürmüşsün,
Sana binit olsun!
Katar katar develerimi götürmüşsün,
Sana yüklet olsun!

Karıcık anamı götürmüşsün, bre kâfir,
Ak sütünü emdiğim, örme saçlı karıcık olmuş anamı ver bana!
Savaşmadan, vuruşmadan bırakıp geri döneyim, gideyim,
Belli bilsene!

dedi. Kâfir,

Bre Kazan,
Dünlüğü altın ban evini getirmişiz,
Bizimdir!
Kırk ince belli kız ile Boyu Uzun Burla Hatun'u getirmişiz,
Bizimdir!
Kırk yiğit ile oğlun Uruz'u getirmişiz,
Bizimdir!
Tavla tavla şahbaz atlarını,
Katar katar develerini getirmişiz,
Bizimdir!
Karıcık olmuş anamı getirmişiz,
Bizimdir!
Sana vermeyiz,
Yayhan Keşiş Oğluna veririz,
Yayhan Keşiş Oğlundan oğlu doğar,
Biz onu sana karım koruz!

Böyle deyince Karacuk Çoban'ın öfkesi tuttu. Dudakları tepserdi. Çoban,

Bre itim kâfir!
Bre dini yok, akılsız kâfir!
Usu yok, derneksiz kâfir!

Karşı yatan kara dağlar,
Karımıştır otu bitmez;
Kanlı kanlı ırmaklar,
Karımıştır suyu gelmez;
Şahbaz şahbaz atlar,
Karımıştır kulun vermez;
Kızıl kızıl develer,
Karımıştır köşek vermez;
Bre kâfir, Kazan Bey'in anası,
Karımıştır oğul vermez.

Oğuzun dölünü almaktan safan varsa, Şökli Melik, kara gözlü kızın varsa, getir Kazan'a ver, bre kâfir! Senin kızından oğlu doğsun. Siz onu Kazan Bey'e karım koyasız, dedi.

Meğer bu tarafta, Oğuz beyleri Kazan'ın başına geleni duyup Kazan'ın üzerine düşmüşlerdi. Bu arada soylu Oğuz beyleri gelip yettiler, hânım, görelim kimler yetti?

Kara Dere ağzında Kadir Veren, kara boğa derisinden beşiğinin yapuğu olan, öfkesi tutunca kara taşı kül eyleyen, bıyığına ensesinde yedi yerde düğüm vuran, erenler evreni, Kazan Bey'in kardeşi Kara Güne sürüp yetti, çal kılıcını kardaş Kazan, yettim dedi.

Bunun ardınca görelim kimler yetti?

Demir Kapı Dervendindeki demir kapıyı tepip alan, altmış tutam ala gönderinin ucunda er böğürden, Kazan gibi pehlivanı üç kez attan yıkan, Kıyan Selçük Oğlu Deli Dundar sürüp yetti, çal kılıcını ağam Kazan, yettim, dedi.

Bunun ardınca, hânım, görelim kimler yetti?

Hamid ile Mardin Kalesini tepip yıkan, demir yayla Kıpçak Me-

lik'e kan kusturan, gelip Kazan'ın kızını erlikle alan, Oğuz'un ak sakallı kocaları görünce o yiğidi alkışlayan, al *mahmudi* şalvarlı, atı bahri hotazlı Kara Güne Oğlu Kara Budak sürüp yetti, çal kılıcını ağam Kazan, yettim, dedi.

Bunun ardınca görelim, hânım, kimler yetti?

Destursuzca Bayındır Han'ın yağısını basan, altmışbin kâfire kan kusturan, ak boz atının yelesi üzerinde kar durdurmayan Gaflet Koca oğlu Şir Şemseddin sürüp yetti, çal kılıcını ağam Kazan, yettim, dedi.

Parasar'ın Bayburt hisarından parlayıp uçan, ap-alaca gerdeğine karşı gelen, yedi kızın umudu soylu Oğuz imrencesi, Kazan Bey'in ınağı Boz Aygırlı Beyrek sürüp yetti, çal kılıcını ağam, Kazan, yettim, dedi.

Bunun ardınca, hânım, görelim kimler yetti?

Çaya baksa çalımlı, çalkara kuş erdemli, kurkurma kuşaklı, kulağı altın küpeli, soylu Oğuz beylerini bir bir atından yıkıcı, Kazılık Koca Oğlu Bey Yegenek sürüp yetti, çal kılıcını ağam Kazan, yettim, dedi.

Bunun ardınca görelim, hânım, kimler yetti?

Altmış erkeç derisinden kürk eylese topuklarını örtmeyen, altı erkeç derisinden külah etse kulaklarını örtmeyen, kolu budu ufacık, uzun baldırları ince, Kazan Bey'in dayısı, At Ağızlı Aruz Koca sürüp yetti, çal kılıcını Beyim Kazan, yettim, dedi.

Bunun ardınca görelim kimler yetti?

Varıp Peygamber'in yüzünü gören, gelip Oğuzda sahabesi olan, öfkesi tutunca bıyıklarından kan çıkan, Bıyığı Kanlı Bügdüz Emen sürüp yetti, çal kılıcını ağam Kazan, yettim, dedi.

Bunun ardınca görelim kimler geldi?

Kâfirleri it ardına bırakıp horlayan, elden çıkıp Aygır Gözler su-

yundan at yüzdüren, elliyedi kalenin kilidini alan, Ak Melik Çeşme kızına nikâh eden, Sofu Sandal Melik'e kan kusturan, kırk cübbe bürünüp otuzyedi kale beyinin sevimli kızlarını çalıp bir bir boynuna sarılan, yüzünden, dudağından öpen, Eylik Koca Oğlu Alp Eren sürüp yetti, çal kılıcını ağam Kazan, yettim, dedi.

Saymakla Oğuz beyleri tükenmez, hep gelip yettiler. Arı sudan abdest aldılar, ak alınlarını yere koydular, iki rekât namaz kıldılar. Adı görklü Muhammed'e salavat getirdiler. Tekbir getirip, bitekellüf kâfire at saldılar, kılıç çaldılar. Gümbür gümbür nakkareler dövüldü. Burması altın tunç borular çalındı. O gün ciğerinde olan er yiğitler belirdi. O gün muhannesler sapa yer gözetti. O gün bir kıyamet savaş oldu, meydan dolu baş oldu. Başlar kesildi top gibi; şahbaz atlar yüğürdü, nalı düştü; ala ala gönderler süsüldü; kara polat öz kılıçlar çalındı, yalmanı düştü. Üç yelekli kayın oklar atıldı, demreni düştü; sancaklar götürüldü, çarkacılar savaştı. Kıyametin bir günü oldu; bey nökerinden, nöker beyinden ayrıldı.

O gün Dış Oğuz beyleriyle Deli Dundar sağdan tepti, cılasun yiğitlerle Kara Güne Oğlu Deli Budak soldan tepti. İç Oğuz beyleriyle Kazan ortaya tepti, Şökli Melik'e koyuldu, Şökli Melik'i bir gözetip attan yere saldı, habersizce kara başını alıp kesti, kahışdan alca kanını yer yüzüne döktü.

Sağ yanda Kara Tekür Melik'e Kıyan Selçük Oğlu Deli Dundar karşı geldi, sağ yanını kılıçladı, yere saldı. Sol tarafta Boğacık Melik'e Kara Güne Oğlu Deli Budak karşı çıktı. Altı dilimli gürzle tepesine sıkıca tutup vurdu, canını cehenneme yolladı. Dünya âlem gözüne karanlık kesildi. At boynunu kucakladı, yere düştü.

Kazan Bey'in kardaşı kâfirin tuğuyla sancağını kılıçladı, yere saldı. Derelerde, tepelerde kâfire kırgın girdi, leşine kuzgun üştü. Onikibin

kâfir kılıçtan geçti. Beşyüz Oğuz yiğitleri şehit oldu. Kaçanını Kazan Bey kovmadı, aman deyeni öldürmedi. Soylu Oğuz beyleri doyum oldu.

Kazan Bey ordusunu, oğlanını, anasını, hatununu kurtarıp hasretle birbirine kavuştu, uşağını, hazinesini aldı, geri döndü. Altın tahtına Kazan Bey geçti outrdu, yine evini dikti. Karacuk Çoban'ı imrahor eyledi. Yedi gün, yedi gece yeme, içme oldu. Kırk baş kul, kırk kırnak, oğlu Uruz başına azat eyledi. Cılasun koç yiğitlere büyük ülke verdi, şalvar, cübbe, çuha verdi.

Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı. Bu Oğuznameyi düzdü, koştu, böyle dedi,

Hani dediğim Bey erenler?
Dünya benim deyenler?
Ecel aldı, yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli, gidimli dünya,
En son ucu ölümlü dünya.

Yom vereyim hânım, karlı kara dağların yıkılmasın! Gölgelice kaba ağacın kesilmesin! Kamın akan görklü suyun kurumasın! Kanatlarının ucu kırılmasın! Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Koşarken ak boz atın sürçmesin! Çaldığında kara polat öz kılıcın kedilmesin! Dürtüşürken ala gönderin uvanmasın! Ak sakallı baban yeri uçmak olsun! Ak pürçekli anan yeri behişt olsun. En sonunda arı imandan ayırmasın! Amin deyenler Dizar görsün! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Allah'ın verdiği umudun kırılmasın! Derlesin, toplasın, günahlarını adı görklü Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın, Hânım hey!

BAY BÜRE BEY OĞLU BAMSI BEYREK BOYU

Hânım hey! Boz atlı Kam Gan Oğlu Han Bayındır yerinden doğrulmuştu. Kara yerin üstüne ak ban evini diktirmişti. Ala sayvan gökyüzüne yücelmişti. Bin yerde ipek halı seccadesi döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri Bayındır Han'ın sohbetine toplanmıştı. Bay Büre Bey de Bayındır Han'ın sohbetine gelmişti. Bayındır Han'ın karşısında Kara Güne Oğlu Kara Budak yayına dayanıp durmuştu. Sağ yanında Kazan'ın oğlu Uruz durmuştu. Sol yanında Kazılık Koca Oğlu Bey Yegenek durmuştu. Bay Büre Bey bunları gördüğünde ah eyledi, aklı başından gitti. Mendilini eline aldı, yüzüne tuttu, hıçkıra hıçkıra ağladı. Böyle edince, soylu Oğuzun arkası, Bayındır Han'ın güveyisi Salur Kazan kaba dizinin üzerine çöktü. Gözlerini kaldırıp Bay Büre Bey'in yüzüne baktı,

– Bay Büre Bey ne ağlayıp buzlarsın, dedi.

Bay Büre Bey,

– Han Kazan, nice ağlamayayım? Nice buzlamayayım? Oğulda ortacım yok, kardaşta kaderim yok. Allah Taâlâ, beni hor görmüştür. Beyler tacım, tahtım için ağlarım. Bir gün ola düşüp ölürüm, yerimde, yurdumda kimse kalmaz, dedi.

Kazan,

– Dileğin bu mudur?, dedi.

Bay Büre Bey,

– Evet dileğim budur; benim de oğlum olsa, Bayındır Han'ın karşısına geçip dursa, kulluk eylese; ben de baksam sevinsem, kıvansam,

güvensem, dedi.

Böyle deyince, soylu Oğuz beyleri yüzlerini göğe tuttular, el kaldırıp dua eylediler. Allah-u Taâlâ sana da bir oğul versin, dediler.

O zamanda beylerin alkışı alkış, karkışı karkış idi. Duaları kabul olurdu. Bay Bican Bey de yerinden doğrulup kalktı.

– Beyler, benim için de bir dua edin, Allah-u Taâlâ bana da bir kız versin, dedi.

Soylu Oğuz beyleri el kaldırdılar, dua ettiler. Allah-u Taâlâ sana da bir kız versin, dediler.

Bay Bican Bey,

– Beyler, Allah-u Taâlâ bana bir kız verecek olursa siz tanık olun, benim kızım Bay Büre Bey oğluna beşikkertme yavuklu olsun, dedi.

Bunun üzerine birkaç zaman geçti. Allah-u Taâlâ Bay Büre Bey'e bir oğul, Bay Bican Bey'e de bir kız verdi. Soylu Oğuz beyleri bunu işittiler, şad olup sevindiler.

Bay Büre Bey bezirgânlarını yanına okudu, buyruk verdi,

– Bre bezirgânlar, Allah-u Taâlâ bana bir oğul verdi. Varın Rum eline, benim oğlum için yahşı armağanlar, teberrükler getirin, benim oğlum büyüyünceye değin, dedi.

Bezirgânlar da öyle olsun hânım, deyüp, yol hazırlığını gördüler yola girdiler. Gece gündüz yol aldılar, İstanbul'a geldiler. Görülmedik, yahşı armağanlar aldılar. Bay Büre'nin oğlu için bir deniz kulunu boz aygır aldılar. Bir ak tozlu sert yay aldılar, bir de altı dilimli gürz aldılar ve bir yahşı kılıç alıp, yol hazırlığını gördüler.

Bunlar gelince çok yıllar, çok aylar geçti. Bay Büre'nin oğlu beş yaşına girdi; beş yaşından on yaşına girdi; on yaşından onbeş yaşına girdi. Beyler içinde çaya baksa çalımlı, çalkara kuş erdemli bir güzel,

O zamanda beyler bir oğlan baş kesmese, kan dökmese ad koymazlardı. Bay Büre Bey'in oğlu atlandı, ava çıktı. Av avlarken babasının tavlası üzerine geldi. Emrehor başı karşıladı, attan indirip kondurdu, konukladı. Yiyip içip otururlardı.

Bu yandan da bezirgânlar gelip Pasin'in Kara Dervend ağzına konmuşlardı. Yüzü gülmesin, onup yetmesin Evnük Kalesinin kâfirleri bunları casusladı. Bezirgânlar yatarken ansızın beşyüz kâfir koydular, bastılar, yağmaladılar. Bezirgânın ulusu tutuldu, küçüğü kaçarak Oğuz'a geldi. Zira ki Oğuz yakın yerdeydi. Baktı, gördü, Oğuz'un ucunda bir ala sayvan dikilmiş, içinde bir bey oğlu güzel yiğit kırk yiğitle, sağında solunda otururlar. Bezirgân olsa olsa Oğuzun bir yahşı yiğididir, yürüyeyim, yardım isteyeyim, deyüp sürüp vardı, bağır bastı, selam verdi. Bezirgân,

– Yiğit, yiğit, bey yiğit, sen benim ünüm anla, sözüm dinle yiğit! Onaltı yıl oluyor, biz Oğuz içinden gitmiştik. Görülmedik kâfir malını Oğuz beylerine getiriyorduk. Pasin'in Kara Dervend ağzına yan vermiştik. Evnük Kalesinin beşyüz kâfiri üstümüze koyuldu, kardaşım tutsak oldu, malımızı, rızkımızı yağmaladılar, geri döndüler. Kara başımı kaldırdım, sana geldim. Kara başın sadakası yiğit, bana yardım, dedi, ağladı. Bu kez oğlan şarap içerken içmez oldu. Altın ayağı elinden yere çaldı,

– Ne diyorsam alın, gelin. Giyimim ile benim şahbaz atımı getirin. Hey beni seven yiğitler binsinler, dedi.

Bezirgân da önlerine düştü, kılavuz oldu. Kâfir de oturmuş, bir yerde akça, esbab üleşmekte idi. Bu arada erenler meydanının arslanı, pehlivanların kaplanı Bozoğlan çıktı, geldi. Bir iki demedi, o kâfirlere kılıç çaldı. Baş kaldıran kâfirleri öldürdü, savaş eyledi. Bezirganların malını kurtardı.

Bezirgânlar,

– Bey yiğit, bize sen erlik işledin, iyilik eyledin, gel şimdi, beğendiğin maldan, al, dediler.

Yiğidin gözü bir deniz kulunu, boz aygırı tuttu, bir de altı dilimli gürzü, bir de ak tozlu yayı tuttu, bir de kılıcı beğendi, bu dördünü beğendi.

– Bre bezirgânlar, bu aygırı ve de bu yayı ve de bu gürzü ve bu kılıcı, dördünü bana verin, dedi.

Böyle deyince bezirgânlar bozuldu. Yiğit,

– Bre bezirgânlar çok mu istedim, dedi.

Bezirgânlar,

– Hayır Sultanım, niye çok olsun, bu dört nesneyi ki bizden istedin, verirdik, ama bizim bir beyimizin oğlu vardır. Bu dört nesneyi ona armağan götürmemiz gerek idi, dediler.

Oğlan,

– Bre beyinizin oğlu kimdir, dedi.

– Bay Büre Bey oğlu vardır, adına Bamsı derler, dediler. Bay Büre'nin oğlu olduğunu bilemediler.

Yiğit çaldı parmağını ısırdı,

– Burada minnetle almaktansa orada babamın yanında minnetsiz almak yeğdir, dedi. Atını kamçıladı, yola düştü. Bezirgânlar ardından bakakaldı. Vallahi yahşı, mürüvvetli yiğit, dediler.

Bozoğlan babasının evine geldi, olan kıssayı haber vermedi. Babasına haber geldi ki bunca yıllardan beri giden bezirgânlar geldi deyü babası sevindi, divan buyurdu, çadır, otak, ala sayvan diktirdi, ipek halı seccadeler yaydı, geçti oturdu. Oğlunu sağ yanına aldı. Oğlan bezirgânlar hususundan söz söylemedi, kâfirleri kırdığını anmadı.

Birden bezirgânlar geldiler. Bağır basıp, baş indirip, selam verdiler. Gördüler ki o yiğit ki baş kesmiştir, kan dökmüştür Bay Büre Bey'in sağında oturur. Yüzlerini yere koyup yürüdüler, o yiğidin elini öptüler. Bunlar böyle edince Bay Büre Bey öfkelendi. Bezirgânlara,

– Bre kavat oğlu kavatlar, ata dururken oğul elini mi öperler, dedi.

– Hânım, bu yiğit senin oğlun mudur, dediler.

– Evet, benim oğlumdur, dedi.

– Öyleyse incinme hânım, ilkin onun elini öptüğümüze. Eğer Sultanım bu senin oğlun olmasaydı bizim malımız Gürcistan'a gitmişti, hepimiz tutsak olmuştuk, dediler.

Bay Büre,

– Bre benim oğlum baş mı kesti, kan mı döktü?, dedi.

– Evet Sultanım baş kesti, kan döktü, at üstünden adam aldı, dediler.

– Bre bu oğlana ad koyacak denli var mıdır?, dedi.

– Evet sultanım, artuktur bile, dediler.

Bay Büre Bey hemen soylu Oğuz beylerini çağırdı, konukladı. Oğlunun kıssasını arz eyledi. Bütün beyler alkışladılar. Sonra Dedem Korkut geldi, oğlana ad koydu. Görelim ne dedi?

Ünüm anla, sözüm dinle Bay Büre Bey,
Allah-u Taâlâ sana bir oğul vermiş, bağışlasın!
Ağır sancak götürdüğünde Müslümanlar arkası olsun!
Karşı yatan kara karlı dağlardan aşar olsa,
Kadir Allah-u Taâlâ senin oğluna aşıt versin!
Kanlı kanlı sulardan geçer olsa geçit versin!
Kalabalık kâfire girdiğinde,

Allah-u Taâlâ senin oğluna fırsat versin!
Sen oğlunu Bamsam deyü okşarsın,
Bunun adı Boz Aygırlı Bamsı Beyrek olsun,
Adını ben verdim, yaşını Allah versin!

dedi. Soylu Oğuz beyleri el kaldırdılar, dua ettiler. Bu ad, bu yiğide kutlu olsun, dediler. Bu şenliğe Oğuz beyleri hep ava bindiler. Boz aygırını çektirdi, Beyrek bindi. Ala Dağa ala asker ava çıktı. Birden Oğuz'un üzerine bir sürü geyik geldi. Bamsı Beyrek birinin ardından kovarak gitti. Kovarken bir yere geldi. Ne gördü? Sultanım gördü ki gök çayırın üzerine bir kırmızı otak dikilmiş. Yarabbi, bu otak kimin ola, dedi. Haberi yok ki alacağı ala gözlü kızın otağı olsa gerek. Bu otağın üzerine varmaya edeplendi. Ne olursa olsun hele ben avımı alayım, dedi. Otağın önünde erişip yakaladı, geyiği sinirledi. Baktı, gördü, bu otak meğer Bay Bican kızı Banı Çiçek otağıymış ki, Bamsı Beyrek'in beşikkertme nişanlısı, adaklısı idi. Banı Çiçek otaktan bakardı.

– Bre dadılar, bu kavat oğlu kavat, bize erlik mi gösterir, dedi. Varın bundan pay dileyin, görün ne der?, dedi.

Kısırca Yenge derler bir hatun vardı. İleri çıktı, pay diledi,

– Hey bey yiğit, bize de bu geyikten pay ver, dedi.

Beyrek,

– Bre dadı, ben avcı değilim, bey oğlu beyim, hepsi size, dedi. Ama sormak ayıp olmasın, bu otak kimindir, dedi.

Kısırca Yenge,

– Bey yiğidim, bu otak Bay Bican kızı Banı Çiçek'in otağıdır, dedi.

Bunun üzerine Beyrek'in kanı kaynadı, edeple yap yap geri döndü.

Kızlar geyiği içeri getirdiler. Güzeller şahı Banı Çiçek'in önüne

getirdiler. Baktı, gördü ki bir sultan beğendi semiz sığın geyiktir, Banı Çiçek,

– Bre kızlar, bu yiğit ne yiğittir?, dedi.

Kızlar,

– Vallahi sultanım, bu yiğit yüzü peçeli yahşı yiğittir. Bey oğlu bey imiş, dediler.

Banı Çiçek,

– Hey hey dadılar, babam ben seni yüzü peçeli Beyrek'e vermiştim, derdi. Olmaya ki bu ola. Bre çağırın gelsin, haberleşeyim, dedi.

Çağırdılar Beyrek geldi. Banı Çiçek yaşmaklandı, haber sordu,

– Yiğit gelişin nerden?, dedi.

Beyrek,

– İç Oğuzdan, dedi.

– İç Oğuzdan kimin nesisin?, dedi.

Beyrek,

– Bay Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek dedikleri benim, dedi.

Kız,

– Ya ne iş için geldin, yiğit?, dedi.

Beyrek,

– Bay Bican Bey'in bir kızı varmış, onu görmeye geldim, dedi.

Kız,

– O kız öyle adam değildir ki sana görünsün, dedi. Ama ben Banı Çiçek'in dadısıyım. Gel imdi bey yiğit, seninle ava çıkalım, eğer senin atın benim atımı geçerse, onun atını da geçersin. Hem seninle ok atalım, beni geçersen onu da geçersin. Hem de seninle güreşelim, beni basarsan, onu da basarsın, dedi.

Beyrek,

– Hoş, öyle ise atlanın, dedi.

İkisi atlandılar, meydana çıktılar, at teptiler. Beyrek'in atı kızın atını geçti. Ok attılar, Beyrek kızın okunu yardı.

Kız,

– Bre yiğit, benim atımı kimsenin geçtiği yok. Okumu kimsenin yardığı yok. Şimdi Bey yiğit, gel, seninle güreş tutalım, dedi.

Hemen Beyrek attan indi. Kavraştılar, iki pehlivan olup birbirine sarmaştılar. Beyrek götürür, kızı yere vurmak ister; kız götürür, Beyrek'i yere vurmak ister. Beyrek bunaldı, "bu kıza basılacak olursam soylu Oğuz içinde başımı kakınç, yüzüme tokunç ederler," dedi. Gayrete geldi, kavradı kızın bağdamasını aldı. Emceğinden tuttu, kızın memesine yapıştı, kız gocundu. Bu kez Beyrek kızın ince beline girdi, bağdadı; kızı arkası üzerine yere vurdu.

Kız,

– Yiğit, bilmiş ol, Bey Bican kızı Banı Çiçek benim, dedi.

Beyrek üç öptü, bir dişledi. "Düğün kutlu olsun, han kızı" dedi. Parmağından altın yüzüğü çıkardı, kızın parmağına geçirdi. "Ortamızda bu nişan olsun, han kızı," dedi.

Kız,

– Madem ki böyle oldu, hemen şimdi ayrılıp gitmek gerek, bey oğlu, dedi.

Beyrek de,

– Öyle olsun hânım, baş üzerine, dedi.

Sonra vedalaşıp kızdan ayrıldı, evlerine geldi. Ak sakallı babası karşı geldi,

– Oğul bugün Oğuzda görülmedik ne gördün?, dedi.

Beyrek,

– Ne göreyim devletim baba, oğlu olan evermiş, kızı olan göçürmüş, dedi.

Babası,

– Oğul, ya seni evermek mi gerek, dedi.

– Evet öyle, ak sakallı aziz baba, evermek gerek, dedi.

Babası,

– Oğul, Oğuzda kimin kızını alıvereyim, dedi.

Beyrek,

– Baba, bana bir kız alıver ki, ben yerimden doğrulup kalkmadan onun doğrulup kalkması gerek. Ben karakoç atıma binmeden o şahbaz atının beline binmek gerek. Ben karımıma varmadan o bana baş getirmek gerek. Bunun gibi kız alıver baba bana, dedi.

Babası Bay Büre Han,

– Oğul, sen kız istemezmişsin, kendine yoldaş ve hemta istermişsin. Oğul meğer senin istediğin kız Bay Bican Bey kızı Banı Çiçek ola, dedi.

Beyrek,

– Evet öyle, Evet ak sakallı aziz baba, benim de istediğim odur, dedi.

Babası,

– Ay oğul, Banı Çiçek'in bir deli kardaşı vardır, adına Deli Karçar derler, kız dilemeye varanı öldürür, dedi.

Beyrek,

– Ya öyle ise ne edelim?, dedi.

Bay Büre Bey,

– Oğul, soylu Oğuz beylerini odamıza okuyalım, nice yol gösterirlerse ona göre iş edelim, dedi.

Soylu Oğuz beylerini hep okudular, odalarına getirdiler, ağır konukluk eylediler. Geldiler, yediler, içtiler, söz açtılar, danış ettiler. Soylu Oğuz beyleri, "bu kızı istemeye kim varabilir," dediler. Uygun gördüler, "Dede Korkut varsın," dediler.

Dede Korkut,

– Yarenler, madem ki beni varsın dersiniz, gönderirsiniz, bilirsiniz ki Deli Karçar kız kardaşını dileyeni öldürür, bari Bayındır Han'ın tavlasından iki şahbaz yüğrük at getirin, bir keçi başlı geçer aygırı, bir toklu başlı doru aygırı; ansızın kaçma kovma olursa birisine bineyim, birisini yedeyim, dedi.

Dede Korkut'un sözü makbul geldi. Vardılar, Bayındır Han'ın tavlasından o iki atı getirdiler. Dede Korkut birine bindi, birini yeddi. Yarenler sizi Hakka ısmarladım, dedi, gitti.

Meğer sultanım o Deli Karçar ak ban evini, ak otağını kara yerin üstüne kurdurmuştu. Yoldaşlarıyla buta atıp otururdu. Dedem Korkut öteden beri geldi, baş indirdi, bağır bastı, ağız dilden görklü selam verdi. Deli Karçar ağzını köpüklendirdi, Dede Korkut'un yüzüne baktı,

– Aleykesselâm, ey ameli azmış, fiili dönmüş, Kadir Allah ak alnına kaza yazmış! Ayaklıların buraya geldiği yok; ağızlıların bu suyumdan içtiği yok. Sana noldu, amelin mi azdı? Fiilin mi azdı? Ecelin mi geldi? Buralarda neylersin?, dedi.

Dede Korkut,

Karşı yatan kara dağını aşmaya gelmişim;
Akıntılı görklü suyunu geçmeye gelmişim;
Geniş eteğine, dar koltuğuna kısılmaya gelmişim;
Tanrı'nın buyruğuyla, Peygamberin kavliyle,

Aydan arı, günden görklü kız kardaşın Banı Çiçek'i,
Bamsı Beyrek'e dilemeye gelmişim,

dedi. Dede Korkut böyle deyince Deli Karçar,

– Bre ne diyorsam getirin! Kara aygırı hazırlığıyla getirin, dedi.

Kara aygırı hazırlığıyla getirdiler. Deli Karçar'ı bindirdiler. Dede Korkut toklu başlı doru aygıra bindi, kösteği üzdü, durmadı, kaçtı. Deli Karçar ardına düştü. Kova kova toklu başlı doru aygır yoruldu. Dede Korkut keçi başlı geçer aygıra sıçradı, bindi Dede'yi kova kova Deli Karçar on yelek yer aşırdı. Dede Korkut'un ardından Deli Karçar erdi, Dedenin aklı başından gitti. Tanrı'ya sığındı, *ism-i âzam* okudu. Deli Karçar kılıcını eline aldı, yukarısından öfkeyle üzerine atıldı, Dede Korkut'a havale etti. Deli Karçar diledi ki Dede'yi tepesinden kılıç vurup çıksın. Dede Korkut,

– Çalarsan elin kurusun, dedi.

Hak Taâlâ'nın buyruğuyla Deli Karçar'ın kılıç tutan eli yukarıda asılı kaldı. Çünkü Dede Korkut *velâyet issi* idi. Dileği kabul oldu.

Deli Karçar,

– Medet, aman, el-aman, Tanrı'nın birliğine yoktur güman! Dede sen benim elimi sağaldıgör, Tanrı'nın buyruğuyla, Peygamber'in kavliyle kız kardaşımı Beyrek'e vereyim, dedi. Üç kez ağzından ikrar eyledi, günahına tevbe etti. Dede Korkut dua eyledi, Deli'nin eli Hak emriyle sapasağ oldu. Döndü,

– Dede, kız kardaşımın yoluna ben ne istersem verir misin?, dedi.

Dede,

– Verelim, dedi, görelim ne istersin?

Deli Karçar,

– Bin buğra ner getirin ki maya yüzü görmemiş ola. Bin de aygır

getirin ki hiç kısrağa aşmamış ola. Bin de koyun görmemiş koç getirin. Bin de kuyruksuz kulaksız köpek getirin. Bin de iri pire getirin bana, dedi. Eğer bu dediğim nesneleri getirirseniz hoş verdim, ama getirmeyecek olursan bir daha benim gözüme gözükme, bu kez öldürmedim, o vakit öldürürüm, dedi.

Dede Korkut döndü, Bay Büre Bey evlerine geldi. Bay Büre Bey,

– Dede Korkut şen mi gelir, üzgün mü gelir?, dedi.

Gördüler ki güle güle geliyor. Bay Büre Bey,

– Dede, oğlan mısın, kız mısın? Kurt musun, koyun musun?, dedi.

Dede,

– Oğlanım, kurdum, dedi.

– Öyle ise iş nice oldu? Nice kurtuldun o Deli Karçar'ın elinden, dedi.

Hak Taâlâ kurtardı deyüp olanı biteni deyiverdi. Allah'ın yardımı, erenlerin himmeti oldu. Sözün kısası kızı aldım, dedi.

Beyrek'e ve anasına ve kız kardaşına muştucu geldi. Sevindiler, şad, hürrem oldular. Bay Büre Bey,

– Deli ne kadar mal istedi?, dedi.

Dede Korkut,

– Yüzü gülmesin, onup yetmesin, Deli Kaçar öyle mal istedi ki hiç bitmesin, dedi.

Bay Büre Bey,

– Hele ne mal istedi, dedi.

Dede dedi ki,

– Bin aygır diledi ki kısrağa aşmamış olacak. Bin de buğra ner diledi ki maya görmemiş olacak. Bin de koç diledi ki koyuna girmemiş

olacak. Bin de kuyruksuz ve kulaksız köpek diledi. Bin de hıraca karaca iri pireler diledi. Bu nesneleri getirecek olursan kız kardaşımı veririm, getirmeyecek olursan gözüme görünmeyesin, yoksa seni öldürürüm, dedi.

Bay Büre Bey,

– Dede üçünü ben bulacak, ikisini sen bulur musun, dedi.

Dede Korkut,

– Peki hânım bulayım, dedi.

Bay Büre Bey,

– Öyle ise Dede, köpek ile pireyi sen bul, dedi. Kendisi de tavla tavla atlarına vardı, bin aygır seçti; katar katar develerine vardı, bin buğra ner seçti; koyunlarına vardı, bin koç seçti. Dede Korkut da bin kuyruksuz, kulaksız köpek ile bin de pire buldu. Bay Büre Bey'in evine geldi. Ondan sonra alıp bunları Deli Karçar'a gitti.

Deli Karçar işitti, karşı geldi, "göreyim dediğimi getirdiler mi," dedi. Aygırları görünce beğendi. Develeri gördüğünde beğendi. Koçları gördü, beğendi. Köpekleri görünce kas kas güldü.

– Dede, hani benim pirelerim, dedi.

Dede Korkut zaten pireleri bir ev içinde saklamıştı.

– Hay oğul Karçar, adamı bunlar böğelek gibi bunaltır, o bir yavuz canavardır, hep bir yerde topladım, gel gidelim, semizini al, arığını koy, dedi.

Aldı, Deli Karçar'ı bir pireli yere götürdü. Deli Karçar'ı soyup yalıncak eyledi, ağıla koydu.

– Haydi beğendiğini al, beğenmediğini bırak, dedi. Dede kapıyı berkitti. Aç pireler Deli Karçar'a üştüler. Deli barbar bağırır, zar zar anırır, medet Dede!, deyü çağırır. Gördü becerebilemez,

– Medet Dede, kerem eyle, Allah aşkına kapıyı aç çıkayım, dedi.

Dede Korkut,

– Oğul, Deli Karçar, ne kargaşa edersin? Bu ısmarladığın nesnedir, noldun, böyle bunaldın? Bağırmayı bırak, bir alay piredir, getirdim, al, sonra şöyle, böyle deme. Kavra, tut, semizini al, arığı koyuver, dedi.

Deli Karçar,

– Hey Dede Sultan, Tanrı bunun semizini de alsın, arığını da alsın! Bunun iyisi, kötüsü seçilecekleyin değil, Dede, Allah aşkına kapıyı aç, çıkayım, dedi.

Dede,

– Sonra bizimle yine kavga edersin, hele daha gör, dedi.

Deli Karçar dik dik kalkar, çat çat vurur, medet Dedeciğim deyüp feryat edince Dedem kapıyı açtı, Deli Karçar dışarıya çıktı, çırçıplak, pireler üşmüş, gün soğuk. Dede gördü ki, Deli'nin canına geçmiş, başı kaygısı olmuş, gövdesi pireden görünmez, yüzü gözü belirmez. Dede'nin ayağına düştü, "Allah aşkına beni kurtar," dedi.

Dede Korkut,

– Var oğul, kendini suya vur, dedi.

Deli Karçar seğirderek vardı, suya düştü. Deli can korkusuyla buzlu suya boğazına dek battı. Pirelerin elinden güçlükle kurtuldu. Dedeciğim, Tanrı bezsin bunun arığından da, semizinden de, dedi. Pireler, suya aktı gitti. Deli giyesini giydi, evine gitti. Ağır düğün hazırlıklarını gördü.

Oğuz zamanında töre kaide buydu ki, bir yiğit evlense ok atardı, ok nereye düşerse orada gerdekhane dikerdi. Beyrek Han da okunu attı, dibine gerdeğini dikti. Adaklısından ergenlik bir kırmızı kaftan

geldi. Beyrek kaftanı giydi. Yoldaşlarına bu iş hoş gelmedi, canları sıkıldı. Beyrek,

– Neye canınız sıkıldı?, dedi.

– Nice sıkılmasın? Sen kızıl kaftan giyersin, biz ak kaftan giyeriz, dediler. Beyrek yoldaşlarına,

– Bu kadarcık nesneden ötürü neye canınız sıkılıyor? Bugün ben giydimse yarın nâyibim giysin, kırk güne değin sırayla giyiniz, ondan sonra bir dervişe verelim, dedi. Bunların da gönlü hoş oldu.

Kırk yiğitle yiyip içip otururlardı. Yüzü gülmesin, onup yetmesin kâfirin casusları bunları casusladı, varıp Bayburt hisarının beyine haber verdi,

– Ne oturuyorsunuz sultanım, Bay Bican Bey o sana vereceği kızı Boz Atlı Beyrek'e verdi. Bu gece gerdeğe giriyor, dedi.

Yüzü gülmesin, onup yetmesin o melun, yediyüz kâfirle dört nal sürüp geldi. Beyrek ap-alaca gerdeği içinde yiyip içip habersiz otururdu. Gece uykusunda kâfirler otağa koyuldu, bunlar gafil. Nâyibi kılıcını sıyırdı, eline aldı, "benim başım Beyrek'in başına kurban olsun," dedi. Nâyib paralandı, şehit oldu.

Derin olsa batırır, kalabalık korkutur; at işler, er övünür; yayan erin umudu olmaz. Otuzdokuz yiğidiyle Beyrek tutsak gitti. Tan geçti, gün doğdu, Beyrek'in atası, anası baktı, gördü ki gerdekhane görünmez olmuş. Ah ettiler; yakalarını yırttılar; akılları başlarından gitti. Gördüler ki uçarda kuzgun kalmış; tazı dolaşmış, yurtta kalmış; gerdek paralanmış, yere düşmüş; nâyib şehit olmuş.

Beyrek'in babası kaba sarığını götürüp yere çaldı; çekti yakasını yırttı, oğul oğul deyüp böğürdü, zârlık kıldı. Ak pürçekli anası buldur buldur ağladı, gözünün yaşını döktü, acı tırnak ak yüzüne çaldı, al yanağını çekti, yırttı, kargı gibi kara saçını yoldu, ağlaya sıklaya

evine geldi. Bay Büre Bey'in dünlüğü altın ban evine yas girdi. Kızı, gelini kas kas gülmez oldu; kızıl kına ak eline yakmaz oldu. Yedi kız kardaşı ak çıkardılar, kara tonlar giydiler. Vay beyim kardaş, muradına maksuduna ermeyen yalınız kardaş deyüp ağlaştılar, böğrüştüler.

Beyrek'in yavuklusuna haber oldu; Banı Çiçek, ak kaftanını çıkardı, karalar giydi; güz elması gibi al yanağını çekti, yırttı;

Vay al duvağım iyesi!
Vay alnım, başım umudu!
Vay şah yiğidim, vay şahbaz yiğidim!
Doyunca yüzüne bakmadığım hânım yiğit!
Nereye gittin beni yalnız koyup, canım yiğit!
Göz açıp gördüğüm,
Gönülle sevdiğim,
Bir yastıkta baş koyduğum,
Yolunda öldüğüm, kurban olduğum!
Vay Kazan Bey'in ınağı,
Vay soylu Oğuzun imrencesi Han Beyrek!

deyüp zârı zârı ağladı.

Bunu işitip Kıyan Selçük Oğlu Deli Dundar ak çıkardı, kara giydi. Beyrek'in yar ve yoldaşları ak çıkarıp karalar giydiler. Soylu Oğuz beyleri Beyrek için ulu yas tuttular, umut kestiler.

Bunun üzerine onaltı yıl geçti; Beyrek'in ölüsünü, dirisini bilmediler. Sonra bir gün kızın kardaşı Deli Karçar, Bayındır Han'ın divanına geldi, diz çöktü,

– Devletlü hanın ömrü uzun olsun! Beyrek sağ olsa onaltı yıldan beri ya haberi ya kendi gelirdi. Bir yiğit olsa, dirisi haberini getirse

çargap, altın akça verirdim; ölüsü haberini getirene kız kardaşımı verirdim, dedi.

Böyle deyince, yüzü gülmesin, onup yetmesin, Yalancı Oğlu Yaltacuk,

– Sultanım, ben varayım, ölü ise de, diri ise de haberini getireyim, dedi ve gitti. Birkaç gün sonra döndü. Meğer Beyrek buna bir gömlek bağışlamıştı, giymezdi, saklardı. Vardı gömleği kana kuna bulaştırdı, getirdi, Bayındır Han'ın önüne bıraktı.

Bayındır Han,

– Bre bu ne gömlektir?, dedi.

– Sultanım, Beyrek'in gömleğidir, Beyrek'i Pasin'in Kara Dervendinde öldürmüşler, işte nişanı sultanım, dedi.

Oğuz Beyleri içinde yalan yoktu. İnanıp gömleği görünce beyler hüngür hüngür ağlaştılar, zârılıklar ettiler. Kazan Bey, emektarım Beyrek, deyüp ağlar; Kara Güne ağlar; Kara Budak, musahibim Beyrek deyüp ağlar.

Bayındır Han,

– Bre neye ağlarsınız? Biz bu gömleği tanımayız, adaklısına iletin, görsün, o yahşı bilir, çünkü o dikmiştir, yine o tanır, dedi.

Vardılar, bu gömleği Banı Çiçek'e ilettiler. Gördü, tanıdı, odur, dedi. Çekti yakasını yırttı; acı tırnak ak yüzüne çaldı; güz elması gibi al yanağını yırttı.

Vay göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Vay al duvağım iyesi,
Vay alnım başım umudu Han Beyrek!

deyü ağladı. Babasına haber oldu, ap-alaca ordusuna yas girdi. Ak çı-

kardılar, kara giydiler. Soylu Oğuz beyleri Beyrek'ten umut kestiler, Yalancı Oğlu Yaltacuk kızı alır oldu. Küçük düğününü yaptı, ulu düğününe gün kesti.

Beyrek'in babası Bay Büre Bey de bezirgânları çağırdı, yanına getirdi,

– Bre bezirgânlar, varın, iklim iklim arayın! Olaki ciğerim pâresi, gözüm aydını Beyrek'in ölüsü, dirisi haberini getirirsiniz, dedi.

Bezirgânlar hazırlıklarını gördüler. Gece gündüz demeyip yol aldılar. Ansızın Parasar'ın Bayburt hisarına geldiler. Meğer o gün kâfirlerin ağır günleri imiş, her biri yemekte, içmekte idi. Beyrek'i de getirip kopuz çaldırırlardı. Beyrek bir yüce çardakta otururdu, bir de baktı ki, bezirgânları gördü, bildi. Bunları gördüğünde haberleşti, görelim hânım, ne haberleşti?

Alan alçak hava yerden gelen argış!
Bey babamın, kadın anamın savgatı argış!
Ayağı uzun şahbaz ata binen argış!
Ünüm anla, sözüm dinle argış!
Soylu Oğuz içinde Ulaş Oğlu Salur Kazan'ı,
Sorar olsam, sağ mı argış?
Kıyan Selçük Oğlu Deli Dundar'ı,
Sorar olsam, sağ mı argış?
Kara Güne Oğlu Kara Budak'ı,
Sorar olsam, sağ mı argış?
Ak sakallı babamı, ak pürçekli anamı,
Sorar olsam, sağ mı argış?
Göz açıp gördüğüm, gönül verip sevdiğim,
Bay Bican kızı Banı Çiçek

Evde mi, yoksa kimseye vardı mı argış?
Desene bana,
Kara başım kurban olsun, argış sana!

dedi. Bezirganlar da soy soyladı, görelim hânım, neye soyladı?

Sağ mısın, esen misin, canım Bamsı?
Onaltı yılın hasreti, canım Bamsı!
Soylu Oğuz içinde Kazan Bey'i sorar olsan,
Sağdır Bamsı;
Kıyan Selçük Oğlu Deli Dundar'ı sorar olsan,
Sağdır Bamsı;
Kara Güne Oğlu Kara Budak'ı sorar olsan,
Sağdır Bamsı;
O beyler, ak çıkardı, kara giydi,
Senin için Bamsı;
Ak sakallı babanı sorar olsan,
Sağdır Bamsı;
Ak pürçekli ananı sorar olsan,
Sağdır Bamsı;
Yedi kız kardaşını yedi yol ayırdında,
Ağlar gördüm Bamsı;
Güz elması gibi al yanaklarını,
Yırtar gördüm Bamsı;
Vardı, gelmez kardaş deyü ağlar gördüm,
Zârlık eyler gördüm Bamsı;
Göz açıp gördüğün,
Gönül verip sevdiğin,

Bay Bican kızı Banı Çiçek,
Küçük düğününü eyledi,
Ulu düğününe gün kesti,
Yalancı Oğlu Yaltacuk'a,
Varır gördüm!
Han Beyrek!
Parasar'ın Bayburt hisarından uçagörsene,
Ap-alaca gerdeğine gelegörsene,
Gelmez olsan Bay Bican kızı Banı Çiçek'i,
Elinden alırdın, belli bilsene!

dedi. Beyrek bu acı sözleri işitip, kalktı, ağlaya ağlaya kırk yiğidinin yanına geldi, kaba sarığını götürdü yere çaldı,

– Hey benim kırk yoldaşım, bilir misiniz neler olmuş? Yalancı Oğlu Yaltacuk benim ölüm haberimi iletmiş; dünlüğü altın ban evine babamın yas girmiş; kara benzer kızı, gelini ak çıkarmış, kara giymiş; göz açıp gördüğüm, gönül verip sevdiğim Banı Çiçek, Yalancı Oğlu Yaltacuk'a varır olmuş!, dedi.

Böyle deyince kırk yiğidi kaba sarıkları götürdüler yere çaldılar, hüngür hüngür ağlaştılar, zârılık kıldılar.

Meğer kâfir beyinin bir kızı vardı, her gün Beyrek'i görmeye gelirdi. O gün yine görmeye geldi. Baktı, gördü, Beyrek üzülmüş, kız,

– Neye üzgünsün, yiğit! Geldiğimce seni şen görürdüm, gülerdin, oynardın, şimdi noldun?, dedi.

Beyrek,

– Nice üzülmeyeyim? Onaltı yıldır senin babanın tutsağıyım. Ataya, anaya, kavıma, kardaşa hasretim. Ve hem bir kara gözlü yavuklum vardı, Yalancı Oğlu Yaltacuk derler, bir kişi vardı, varmış yalan

söylemiş, beni öldü deyü haber vermiş, o kızı alır olmuş, dedi.

Böyle deyince kız Beyrek'i aşıklamıştı,

– Eğer seni hisardan aşağı urganla salındıracak olursam, babana, anana sağlıklı varacak olursan beni buraya gelip helalliğe kabul edip alır mısın?, dedi.

Beyrek and içti,

– Kılıcıma doğranayım, okuma sancılayım, yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, eğer sağlıklı varacak olursam Oğuza, gelip seni helalliğe almazsam, dedi.

Kız da urgan getirip Beyrek'i hisardan aşağı sallandırdı. Beyrek aşağı baktı, kendisini yer yüzünde gördü, Allah'a şükreyledi, yola düştü. Giderek kâfirin ılkısına geldi. Bir at bulursam, tutayım, bineyim, dedi. Baktı, gördü, kendisinin deniz kulunu boz aygırı burada otlayıp durur. Boz aygır da Beyrek'i görüp tanıdı, iki ayağının üzerine kalktı, kişnedi. Beyrek de burada Boz aygırı övmüş, görelim hânım, nice övmüş?

Açık açık meydana benzer senin alıncığın!
İki şepçerağa benzer senin gözceğizin!
İpeğe, ibrişime benzer senin yeleciğin!
İki ikiz kardaşa benzer senin kulacığın!
Eri muradına erdirir senin arkacığın!
At demem sana, kardaş derim,
Kardaşımdan yeğ!
Başım beraberi,
Başıma iş geldi yoldaş derim,
Yoldaşımdan yeğ!

dedi. At başını yukarı tuttu, bir kulağını kaldırdı, Beyrek'e geldi.

Beyrek atın göğsünü kucakladı, iki gözlerinden öptü, sıçradı bindi. Hisarın kapısına geldi. Otuzdokuz yoldaşını çağırıp kâfire ısmarladı, görelim hânım, nice ısmarladı? Beyrek,

Bre sası dinli kâfir,
Benim ağzıma sövüp durursun, dayanamadım,
Kara domuz etinden yahni yedirdin, katlanamadım,
Tanrı bana yol verdi, gider oldum, bre kâfir!
Otuzdokuz yiğidimi sana emanet veririm, bre kâfir!
Birini eksik bulursam, yerine on öldürürüm,
Onunu eksik bulursam yerine yüz öldürürüm, bre kâfir!
Otuzdokuz yiğidim emaneti, bre kâfir!

dedi, de aldı yürüyüverdi. Kırk nefer kâfirler atlandılar, ardına düştüler, kovaladılar, yetemediler, döndüler. Beyrek gide gide Oğuza geldi. Baktı, gördü, bir ozan gider, Beyrek,

– Bre ozan nereye gidersin?, dedi.

Ozan,

– Bey yiğit, düğüne giderim, dedi.

Beyrek,

– Ozan, düğün kimin?, dedi.

Ozan,

– Yalancı Oğlu Yaltacuk derler bir kişinindir, dedi.

Beyrek,

– Bre kimin nesini alır?, dedi.

Ozan,

– Han Beyrek'in adaklısı Banı Çiçek'i alır, dedi.

Beyrek,

– Bre ozan, kopuzunu bana versene, atımı sana vereyim; sakla, geleyim, pahasını getireyim, alayım, dedi.

Ozan,

– Sesim kedilmeden, ünüm yoğalmadan, kopuzum kırılmadan, bir attır elime girdi, ileteyim, saklayayım, dedi. Ozan kopuzu Beyrek'e verdi.

Beyrek kopuzu aldı, babasının ordusuna yakın geldi. Baktı, gördü birkaç çobanlar yolun kıyısını tutmuşlar, hem ağlarlar hem durmayıp taş yığarlar.

Beyrek,

– Bre çobanlar, bir kişi yerde bir taş bulsa yabana atar, siz bu yolda bu taşı niçin yığarsınız? Hem taşı yığar hem ağlarsınız, sebep nedir?, dedi.

Çobanlar,

– Bre sen seni bilirsin, bizim halimizden haberin yok, dediler.

Beyrek,

– Bre ne haliniz vardır?, dedi.

Çobanlar,

– Bizim beyimizin bir oğlu vardı, onaltı yıl oluyor ki ölüsü, dirisi haberini kimse bilmezdi. Yüzü gülmesin, onup yetmesin Yalancı Oğlu Yaltacuk derler, ölüsü haberini getirdi, adaklısını ona verir oldular, gelir buradan geçer, vuralım onu, ona varmasın, dengine varsın, dediler.

Beyrek,

– Bre yüzünüz ak olsun, ağanızın ekmeği size helal olsun, dedi. Oradan babasının ordusuna geldi. Evlerinin önünde bir büyük ağaç vardı. O ağaç dibinde bir yahşı pınar vardı. Beyrek baktı, gördü ki

küçük kız kardaşı pınardan su almaya gelir. Kardaş Beyrek, deyü ağlayıp buzlar. Toyun, düğünün kara oldu, deyü ağlar.

Beyrek'e pek firak geldi, katlanamadı, buldur buldur gözünün yaşı aktı. Beyrek çağırıp burada soylar, görelim hânım, ne soylar?

Bre kız,
Ne ağlarsın, ne buzlarsın, ağam deyü,
Yandı bağrım, göyündü içim!
Meğer senin ağan yok olmuştur,
Yüreğine kaynar yağlar dökülmüştür,
Kara bağrın senin sarsılmıştır,
Ağam deyü ne ağlarsın, ne buzlarsın?
Yandı bağrım, göyündü içim, bre kız!
Karşı yatan kara dağı,
Sorar olsam yaylak kimin?
Soğuk soğuk sularını,
Sorar olsam içit kimin?
Tavla tavla şahbaz atlarını,
Sorar olsam binit kimin?
Katar katar develerini,
Sorar olsam yüklet kimin?
Karalı göklü otağı,
Sorar olsam gölge kimin?
Ağız dilden, kız kişi, haber bana,
Kara başım kurban olsun, kız kişi benim sana!

dedi. Kız,

Çalma ozan, deme ozan,

Karalıca ben kızın, nesine gerek ozan?
Karşı yatan kara dağı,
Sorar olsan ağam Beyrek'in yaylasıydı,
Ağam Beyrek gideli yayladığım yok!
Soğuk soğuk suları,
Sorar olsan ağam Beyrek'in içtiğiydi,
Ağam Beyrek gideli içtiğim yok!
Tavla tavla şahbaz atları,
Sorar olsan ağam Beyrek'in binitiydi,
Ağam Beyrek gideli bindiğim yok!
Katar katar develeri,
Sorar olsan ağam Beyrek'in yükletiydi,
Ağam Beyrek gideli yüklediğim yok!
Ağıllarda akça koyunu,
Sorar olsan ağam Beyrek'in şöleniydi,
Ağam Beyrek gideli şölenim yok!
Karalı göklü otağı,
Sorar olsan ağam Beyrek'indir,
Ağam Beyrek gideli göçtüğüm yok!

dedi. Kız yine,

Bre ozan, karşı yatan kara dağdan,
Aşıp geldiğinde, geçtiğinde,
Beyrek adlı bir yiğitle buluşmadın mı?
Taşkın taşkın suları,
Aşıp geldiğinde, geçtiğinde,
Beyrek adlı bir yiğitle buluşmadın mı?

Ağır adlı şehirlerden geldiğinde, geçtiğinde,
Beyrek adlı bir yiğitle buluşmadın mı?
Bre ozan, gördünse söylesene bana,
Kara başım kurban olsun, ozan sana!

dedi. Burada kız yine,

Karşı yatan kara dağım yıkılmıştır,
Ozan senin haberin yok mu?
Gölgelice kaba ağacım kesilmiştir,
Ozan senin haberin yok mu?
Yüreğimde kara bağrım delinmiştir,
Ozan, senin haberin yok mu?
Dünyalıkta bir kardaşım tutulmuştur,
Ozan senin haberin yok mu?
Çalma ozan, deme ozan!
Karalıca ben kızın nesine gerek, ozan?
İlerinde düğün var,
Düğüne varıp, ötsene ozan!

dedi. Beyrek buradan öte geçti. Ulu kız kardaşlarının yanına geldi. Baktı, gördü, kız kardaşları karalı göklü bir arada otururlar. Çağırıp Beyrek, haberleşti, soylar, görelim hânım, ne soylar?

Alaca sabah yerinden doğrulan kızlar,
Ak otağı koyup kara otağa giren kızlar,
Ak tonları çıkarıp karaları giyen kızlar,
Bağır gibi uyunanda yoğurttan ne var?
Kara saç altında gömeçten ne var?
Kendürükte ekmekten ne var?

Üç gündür yoldan gelirem, karnım açtır, doyurun beni,
Üç güne varmasın, Allah sevindirsin sizi!

dedi. Kızlar vardılar, yemek getirdiler. Beyrek'in karnını doyurdular. Beyrek,

– Ağanızın başı gözü sadakası, köhne kaftanınız varsa verin giyeyim, düğüne varayım, düğünde elime kaftan verirler, yine kaftanınızı vereyim, dedi.

Vardılar, Beyrek'in kaftanı varmış, buna verdiler. Aldı giydi, boyu boyuna yakıştı, beli beline, kolu koluna yakıştı.

Ulu kız kardaşları bunu Beyrek'e benzetti. Kara kuyma gözleri, kan yaş doldu. Burada kız kardaşı soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Bre ozan,
Kara kuyma gözlerin çöngelmeseydi,
Ağam Beyrek deyeydüm, ozan sana!
Kunt kunt bileklerin sovulmasaydı,
Ağam Beyrek deyeydüm, ozan sana!
Apul apul yürüyüşünden,
Arslan gibi duruşundan,
Kanrılıp bakışından,
Ağam Beyrek'e benzetirim, ozan seni,
Sevindirdin, yerindirme ozan beni!

Kız bir daha soylamış,

Çalma ozan, bir zaman deme ozan,
Ağam Beyrek gideli bize ozan geldiği yok;
Eğnimizden kaftanımızı aldığı yok;

Başımızdan geceliğimizi aldığı yok,
Boynuzu burma koçlarımızı aldığı yok!

dedi. Beyrek, "Kızlar, bu kaftanla beni tanıdılar. Soylu Oğuz beyleri de tanırlar," dedi. "Göreyim, Oğuzda benim dostun, düşmanım, kimdir bileyim," deyüp arkasından kaftanı sıyırdı, götürdü kızların üstüne atıverdi,

– Ne siz olun, ne Beyrek olsun! Bir eski kaftan verdiniz, benim başımı, beynimi aldınız, dedi. Aldı, yürüyüverdi. Bir eski deve çuvalı buldu, deldi, boynuna geçirdi, kendisini deliliğe bıraktı. Sürdü, düğüne geldi. Gördü, düğünde güveyi olacak ok atar, Kara Güne Oğlu Kara Budak, Kazan Bey Oğlu Uruz, beyler başı Yegenek, Gaflet Koca Oğlu Şir Şemseddin, kızın kardaşı Deli Karçar birlikte ok atarlardı. Beyrek bunların ok attıklarını seyre durdu. Ne zaman Kara Budak atsa, "elin var olsun," derdi. Şir Şemseddin atsa "elin var olsun," derdi. Her kim atsa "elin var olsun," derdi. Ne zaman ki güveyi atsa "elin kurusun, parmakların çürüsün, hey domuz oğlu domuz," derdi. "Bre domuz oğlu domuz, güveyilere sen kurban ol," derdi.

Yalancı Oğlu Yaltacuk'un öfkesi tuttu,

– Bre deli kavat oğlu deli kavat, sana düşer mi bana bunun gibi söz söylemek? Gel bre kavat, benim yayımı çek, şimdi seni öldürürüm, boynunu vurdururum, dedi.

Böyle deyince, Beyrek, "beri!" deyüp herifin yayını aldı, çekti, kabzasından yay iki parça oldu. Götürdü yüzüne attı. "Daz yerde turgay atmaya yahşı," dedi.

Yalancı Oğlu Yaltacuk yayın paramparça olduğunu gördü, çok kızdı,

– Bre varın, Beyrek'in yayı vardır, getirin, dedi.

Vardılar, getirdiler. Beyrek yayını gördüğünde yoldaşlarını andı, ağladı. Yayını eline alıp övdü, görelim nice övdü?

Tul tulara gerdiğim,
Tuladarı duharlayı koyduğum,
Yağı yurdunu elimde kıl kirişlim, aygır malı!
Aygır verip aldığım ak tozlu sert yayım,
Boğa verip aldığım boğma kirişim.
Bunlu yerde koydum, geldim,
Otuzdokuz yoldaşım, iki argışım!

dedi. Bundan sonra Beyrek,

– İcazetinizle beyler, sizin aşkınıza çekeyim yayı, atayım oku, dedi.

Meğer güveyi bezin yüzüğünü nişan edip ona atarlardı. Beyrek okla yüzüğü vurdu, paraladı. Oğuz beyleri bunu görünce el ele çaldılar, gülüştüler. Kazan Bey bakıp temaşa ederdi. Adam gönderdi, Beyrek'i çağırdı. Deli ozan geldi, baş indirdi, bağır bastı, selam verdi. Beyrek soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Ala sabah sapa yerde dikilende ak ban evli!
Atlasla yapılanda gök sayvanlı!
Tavla tavla çekilende şahbaz atlı!
Çağırıp dâd verende yol çavuşlu
Yaykandığında yağ dökülen bol nimetli!
Kalmış yiğidin arkası,
Yoksul kimsesizin umudu,
Bayındır Han'ın güveyisi,
Tülü kuşun yavrusu,

Türkistan'ın direği,
Amıt suyunun arslanı,
Karacuk'un kaplanı,
Konur atın iyesi,
Han Uruz'un babası, hânım Kazan!
Ünüm anla, sözüm dinle,
Ala sabah yerinden doğrulmuşsun,
Ak ormana girmişsin,
Ak kavağın budağından kesip koparmışsın,
Can bacuğunu eğmişsin,
Otakçağızın kurmuşsun,
Okçağızını atmışsın,
Adını gerdek koymuşsun,
Sağda oturan sağ beyler,
Sol kolda oturan sol beyler,
Eşikteki ınaklar,
Dipte oturan has beyler,
Düğününüz kutlu olsun!

dedi. Böyle deyince Kazan Bey dizi üzerine geldi,

– Bre deli ozan, benden ne dilersin? Çadırlı otak mı dilersin? Kul, karavaş mı dilersin? Altın, akça mı dilersin, vereyim, dedi.

Beyrek,

– Sultanım, beni koysan da şölen yemeğinin yanına varsam, karnım açtır, doyursam, dedi.

Kazan,

– Deli ozan devletini tepti. Beyler bugünkü beyliğim bunun olsun,

koyun, nereye giderse gitsin, neylerse neylesin, dedi.

Beyrek, şölen yemeğinin üzerine geldi, karnını doyurduktan sonra tepti, kazanların aşlarını döktü. Çevirdi, yahninin kimini sağına, kimini soluna atar. Sağdan gideni sağ alır, soldan gideni sol alır. Haklıya hakkı değer, haksıza yüzü karalığı kalır.

Kazan Bey'e haber oldu,

– Sultanım, deli ozan hep yemeği döktü, dediler.

Kazan,

– Bre bırakın, neylerse eylesin; nereye dilerse varsın, dedi.

– Şimdi kızlar yanına varmak ister, dediler.

Kazan,

– Bre bırakın, kızlar yanına da varsın, dedi.

Beyrek'e dediler. Beyrek kalktı, kızların yanına vardı. Zurnacıları kovdu, nakkarecileri kovdu. Kimini dövdü, kiminin başını yardı. Sözün kısası kimini dövdü, kimine sövdü. Hatunların oturduğu otağa geldi. Eşiği tuttu, oturdu.

Kazan Bey'in hatunu Boyu Uzun Burla Hatun kızdı,

– Bre kavat oğlu kavat, sana düşer mi, bitekellüf benim üzerime gelesin, dedi.

Beyrek,

– Hânım, Kazan Bey'den bana buyruk oldu, bana kimse karışamaz, dedi.

Burla Hatun,

– Bre madem ki Kazan Bey'den buyruk olmuştur, koyun otursun, dedi. Döndü Beyrek'e,

– Bre deli ozan, dileğin nedir?, dedi.

Beyrek,

– Hânım, dileğim odur ki, ere varan kız kalksın, oynasın, ben kopuz çalayım, dedi.

Meğer kısırca Yenge derler, bir hatun vardı, ona,

– Bre Kısırca Yenge, kalk sen oyna, ne bilir deli ozan?, dediler.

Kısırca Yenge ayağa kalktı,

– Bre deli ozan, ere varan kız benim, çal kopuzunu oynayayım, dedi. Oynamaya başladı. Beyrek bunun Kısırca Yenge olduğunu bilirdi. Beyrek kopuz çaldı, soyladı, görelim hânım, ne soyladı?

And içmişim, kısır kısrağa bindiğim yok,
Binip de savaşa vardığım yok,
Öküz ardında sığırtmaçlar sana bakar,
Seni gözler, hangi dereye gitmiş olmalı, deyü,
İzini izler, hangi yoldan gelir deyü yola bakar,
Gözlerinin yaşı revan olup akar gider,
Sen onların yanına varsana,
Muradını senin onlar verir, belli bilsene!
Seninle benim işim yok,
Ere varan kız yerinden kalksın,
Kollarını açıp oyun göstersin!
Ben kopuz çalayım!

dedi. Kısırca Yenge,

– Vay, vay, zeval gelecek deli beni görmüş gibi söyler, dedi. Zeval başına, deyüp vardı, yerine oturdu. Ulu hanlar hatunları kas kas yaşmakları altından gülüştüler. Ondan sonra bu kez Boğazca Fatma derler bir hatun vardı, ona,

– Kız kalk, sen oyna, dediler.

– Hay, şu deli mağmun bana da eğer oncılayın sözler söylemesin, dedi.

"Kız deye nesne yoktur" dediler. Kızın kaftanlarını giydirdiler, ayağa kalktı,

– Çal, deli ozan, ere varan kız benim, oynayayım, dedi.

Deli ozan,

And içeyim, bu kez gebe kısrağa bindiğim yok,
Binip kazavata vardığım yok,
Hay, ben seni iyi tanırım,
Evinizin ardı derecik değil miydi?
İtinizin adı Baracuk değil miydi?
Senin adın kırk oynaşlı Boğazca Fatmacık değil miydi?
Yürü var, yerine otur, oynamasana,
Yoksa daha ayıbını açarım, belli bilsene!

dedi."Seninle benim oyunum yok, ere varan kız kalksın, ben kopuz çalayım, o kollarını kaldırıp oynasın, benim seninle sözüm yok," dedi.

Böyle deyince Boğazca Fatma,

Vay, vay, boğmalar çıkar deli ozan!
Gelip tatlıcak sohbetimizi bozan,
Olanca ayıbımızı başımıza kakan,
İller içinde yüzümüz suyunu döküp ırzımızı yıkan!

deyüp vardı, yerine oturdu. Kıza,

– Kalk, kız, senin yüzünden bize neler oldu? Dostlar, düşmanlar hep bize güldü. Varıp oynarsan oyna, oynamazsan cehennemde kayna, dedi.

İster istemez Banı Çiçek, acaba bana ne diyecek deyü düşünceye vardı.

– Ne düşünceye vardın? Beyrek'ten sonra başına bu işlerin geleceğini bilirdin, dediler.

Boyu Uzun Burla Hatun,

– Kız kalk, oyna, elinden ne gelir?, dedi.

Kalktı, Banı Çiçek kırmızı kaftanını giydi, ellerini yenine çekti, gözükmesin deyü. Oyuna girdi,

– Bre deli ozan, çal, ere varan kız benim, oynayayım, dedi. Beyrek,

Han kızı, sensin beli;
Ben bu yerden gideli,
Deli olmuşsun deli;
Çok akça karlar yağmış, dize çıkmış,
Han kızının evinde kul, karavaş tükenmiş,
Han kızı maşraba almış, soğukta suya varmış,
Bileğinden on parmağını soğuk almış;
Kızıl altın getirin,
Han kızına parmak yonayım;
Ak gümüş getirin,
Han kızına tırnak yonayım;
Ayıplıca han kızı ere varmak ayıp olur,

dedi. Bunu işitince Banı Çiçek kızdı,

– Bre deli ozan, ben ayıplımıyım ki bana ayıp koşarsın, dedi. Gümüş gibi ak bileğini açtı, elini çıkardı. Beyrek'in geçirdiği altın yüzük parmağında göründü. Beyrek yüzüğü görünce tanıdı. Burada soy-

lamış, görelim hânım, ne soylamış?

Bre han kızı!
Beyrek gideli Bam Bam Tepe başına çıktın mı kız?
Kıvranıp dört yanına baktın mı kız?
Kargı gibi kara saçını yoldun mu kız?
Kara gözden acı yaşını döktün mü kız?
Tırnak vurup güz elması gibi al yanağını yırttın mı kız?
Gelenle gidenden Beyrek'in haberini sordun mu kız?
Sevdiğim Bamsı Beyrek deyü ağladın mı kız?
Kız, madem ki sen ere varırsın,
Parmağındaki altın yüzük benimdir, versene bana kız!

dedi. Kız,

Beyrek gideli Bam Bam Tepe başına çıktığım çok,
Kargı gibi kara saçımı yolduğum çok,
Güz elması gibi al yanağımı yırttığım çok,
Gelenle gidenden haberini sorduğum çok,
Kara gözden acı yaşımı döktüğüm çok,
Vardı, gelmez, bey yiğidim, han yiğidim,
Seviştiğim Bamsı Beyrek deyü ağladığım çok!
Seviştiğim Bamsı Beyrek sen değilsin,
Altın yüzük senin değildir,
Altın yüzükte çok nişan vardır,
Altın yüzüğünü istersen nişanını söyle!

dedi. Beyrek,

Alaca sabah, han kızı, yerimden doğrulmadım mı?

Boz aygırın beline binmedim mi?
Senin otağının önünde bir sığın geyik yıkmadım mı?
Sen beni yanına çağırmadın mı?
Seninle meydanda at koşturmadık mı?
Senin atını benim atım geçmedi mi?
Ok attığımızda ben senin okunu yarmadım mı?
Güreştiğimizde ben seni basmadım mı?
Üç öpüp bir dişleyip,
Altın yüzüğü parmağına takmadım mı?
Seviştiğin Bamsı Beyrek ben değil miyim?

dedi. Böyle deyince kız tanıdı hemen bildi ki Beyrek'tir. Cübbesiyle, çuhasıyla Han Beyrek'in ayağına düştü. Beyrek olduğunu hatunlar bildi, her biri bir beye muştuluğa gitti. Dadılar Beyrek'in arkasına kaftanlar giydirdiler. Hemen Banı Çiçek sıçradı, bir ata bindi. Beyrek'in atasına, anasına muştuluğa sürdü, gitti. Kayın atasına, kayın anasına varınca,

Argap argap kara dağın yıkılmıştı, yüceldi sonunda,
Kanlı kanlı suların soğulmuştu, çağladı sonunda,
Kaba ağacın kurumuştu, yeşerdi sonunda,
Şahbaz atın karımıştı, kulun verdi sonunda,
Kızıl develerin karımıştı, köşek verdi sonunda,
Ağıllarda koyunun karımıştı, kuzu verdi sonunda,
Onaltı yıllık hasretin Beyrek geldi sonunda,
Kayın ata, kayın ana, mutluluk bana ne verirsiniz?

dedi. Han Beyrek'in atası, anası,

Dilin için öleyim gelinciğim,

Yoluna kurban olayım, gelinciğim!
Yalan ise bu sözlerin,
Gerçek olsun gelinciğim!
Gerçek ise haberin,
Beyrek sağ esen çıkıp gelse,
Karşı yatan kara dağlar sana,
Yaylak olsun gelinciğim!
Soğuk soğuk suları sana,
İçit olsun gelinciğim!
Kulum, halayığım sana,
Kırnak olsun gelinciğim!
Şahbaz atlarım sana,
Binit olsun gelinciğim!
Katar katar develerim, sana,
Yüklet olsun gelinciğim!
Ağıllarda akça koyunum sana,
Şölen olsun gelinciğim!
Altın akçam sana,
Harçlık olsun gelinciğim!
Dünlüğü altın ban evim, sana,
Gölge olsun gelinciğim!
Benim kara başım sana,
Kurban olsun gelinciğim!

dedi. Bu yanda işiten beyler, Beyrek'in üzerine gelip toplandılar. Bu arada beyler ve hanlar Beyrek'i babasına götürdüler. Kazan Bey,

– Muştuluk, Bay Büre Bey, oğlun geldi, dedi.

Bay Büre Bey'in, oğlu Beyrek gideli ağlamaktan gözleri görmez olmuştu. Bay Büre Bey,

– Oğlum Beyrek olduğunu ondan bileyim ki sırça parmağını kanatsın, kanını mendile sürsün, gözüme süreyim, açılacak olursa oğlum Beyrek'tir, dedi.

Beyrek öyle yaptı. Mendille gözlerini silince Allah-u Taâlâ'nın kudretiyle gözü açıldı. Atası, anası atıldılar, Beyrek'in ayağına düştüler,

Oğul, dünlüğü altın evimizin kabzası oğul!
Oğul, sen gideli dünlüğü altın ban evime yas girdi,
Kara benzer kızımın, gelinimin çiçeği oğul!
Kara benzer kızım, gelinim ak çıkardı, kara giydi,
Görür gözlerimiz aydını oğul!
Tutar belimiz kuvveti oğul!
Soylu Oğuz imrencesi canım oğul!

deyüp çok ağlaştılar, buzlaştılar. Kadir Allah'a şükürler eylediler. Attan, deveden, koyundan, sığırdan kurbanlar edip nice kul, karavaş azat eylediler.

Yalancı Oğlu Yaltacuk bunu işitti, Beyrek'in korkusundan kaçtı, kendini Dana Sazına attı. Beyrek ardına düştü, kova kova saza düşürdü. Beyrek,

– Bre od getirin, dedi.

Getirdiler, sazı oda vurdular. Yalancı Oğlu Yaltacuk gördü ki yanar, sazdan çıktı, Beyrek'in ayağına düştü, kılıcı altından geçti. Beyrek de suçundan geçti.

Kazan Bey, Beyrek'e,

– Beyrek, gel öyle ise, şimdiden sonra muradına eriş, dedi.

Beyrek,

– Hânım Kazan, yoldaşlarımı çıkarmayınca, hisarı almayınca murada ermem, dedi.

Hemen Kazan Bey Oğuzuna biz kez haykırdı, Beyrek uğruna beni seven beyler, yiğitler binsin, dedi.

Soylu Oğuz beyleri atlandılar, "Bayburt hisarı nerdesin?" deyüp atlarını sürdüler. Kâfirin casusları vardılar, haber ettiler. Tekür de askerini toplayıp karşı çıktı. Soylu Oğuz beyleri arı sudan abdest aldılar, ak alınlarını yere koydular; iki rekât namaz kıldılar. Atlarına binip adı görklü Muhammed'e salavat getirip, kından kılıç sıyırıp, tekbir getirip, kâfire at saldılar. Gümbür gümbür nakkareler dövüldü; burması altın tunç borular öttü; ciğerinde olanlar belirtti; muhannesler kenar sıyırttı. Bey nökerden, nöker beyden ayrıldı; bir kıyamet savaş oldu, meydan dolu baş oldu.

Şökli Melik'i böğdürüp Kazan Bey attan yere saldı, başını kesti. Kara Tekür Melik'i Deli Dundar kılıçladı, yere saldı, başını kesti. Kara Arslan Melik'i Kara Budak yere saldı, başını kesti. Derelerde kâfire kırgın girdi. Yedi kâfir beyi kılıçtan geçti. Kâfirin sancağını, tuğunu Beyrek'le Yepenek kılıçladı, yere saldı.

Beyrek, Yegenek, Kazan Bey, Kara Budak, Deli Dundar, Kazan oğlu Uruz Bey, hep beyler toplanıp, Han Kazan önlerince hisara yürüdüler.

Beyrek otuzdokuz yiğidinin üzerine geldi. Onları sağ ve esen buldu, Allah'a şükür eyledi. Kâfirin kiliselerini yıktılar, yerine mescitler yaptılar. Keşişlerini öldürdüler; ezan okuttular, yüce Tanrı'nın adına hutbe okuttular, namaz kıldılar.

Kuşun alakanını, kumaşın arusunu, kızın gökçeğini, dokuzlama, çargap, çuha, Hanlar Hanı Bayındır'a pencik çıkardılar.

Melik'in kızı ile Beyrek ahd etmişti, aldı geri döndü. Ak ban evi-

ne, ak otağına geldi. Bay Büre Bey'in oğlancığı Bay Bican Bey'in kızı için düğüne başladı.

Bu kırk yiğidin birkaçına Han Kazan, birkaçına Bayındır Han kızlar verdiler. Beyrek de yedi kız kardaşını yedi yiğide verdi. Kırk yerde otak dikti. Otuzdokuz kız talihli talihine birer ok attı. Otuzdokuz yiğit okunun ardına gitti. Kırk gün kırk gece toy, düğün eylediler. Beyrek yiğitleriyle murat verdi, murat aldı.

Dedem Korkut geldi, kopuz çaldı, şadılık eyledi. Boy boyladı, soy soyladı. Gazi erenlerin başına ne geldiğini söyledi. Bu Oğuzname Beyrek'in olsun, dedi. Ne dedi?

Hani övdüğüm bey erenler?
Dünya benim deyenler?
Ecel aldı, yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli, gidimli dünya,
Son ucu ölümlü dünya!

Yom vereyim hânım, yerli kara dağların yıkılmasın! Gölgelice kaba ağacın kesilmesin! Ak sakallı baban yeri uçmak olsun! Ak pürçekli anan yeri behişt olsun! Oğul ile kardaştan ayırmasın! Son vaktinde arı imandan, Kur'an'dan ayırmasın! Amin deyenler Didar görsün! Derlesin toplasın, günahlarımızı adı görklü Muhammet Mustafa yüzü suyuna bağışlasın, Allah, Hânım hey!

KAZAN BEY'İN OĞLU URUZ BEY'İN TUTSAK OLDUĞU BOYU

Hânım hey! Bir gün Ulaş Oğlu, erenlerin arslanı, tülü kuşun yavrusu, yoksul, güçsüz kişinin umudu, kalmış yiğit arkası, soylu Oğuzun paşası, Kan Apkaz'ın kırımı, Kara Güne'nin kardaşı, Kara Budak'ın emmisi, Han Uruz'un babası Salur Kazan Bey yerinden doğrulmuştu. Kara yerin üzerine otaklarını diktirmişti. Bin yerde ipek halı seccadeler döşenmişti, ala sayvan gökyüzüne şavk vermişti.

Doksan tümen genç Oğuz, Kazan'ın sohbetine derilmişti. Ağzı büyük şarap küpleri ortalığa salınmıştı. Dokuz yerde badyalar kurulmuştu; altın ayaklı sürahiler dizilmişti. Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, örme saçlı, elleri bileğinden kınalı, parmakları nigârlı, gerdanları birer karış kâfir kızları al şarabı altın ayakla soylu Oğuz beylerine gezdirirlerdi.

Her birinin elinden Ulaş Oğlu Salur Kazan içmişti. Çargap çargap çadırlar, otaklar, çuhalar bağışlardı. Kara gözlü kara kul, karavaş bağışlardı; katar katar develer bağışlardı.

Oğlancığı Uruz karşısında yaya dayanıp ayakta dikilmişti. Sağ yanında Kazan'ın kardaşı Kara Güne oturmuştu. Sol yanında dayısı Aruz oturmuştu.

Kazan Bey sağına baktı, kas kas güldü; soluna baktı, çok sevindi; karşısına baktı, oğlancığını, Uruz'u gördü, elini eline çaldı, ağladı.

Kazan Oğlu Uruz'a bu iş hoş gelmedi; kahır geldi. İleri çıktı, diz çöktü, babasına çağırıp soylar, görelim hânım, ne soylar?

Ünüm anla, benim sözüm dinle ağam Kazan!
Sağına baktın kas kas güldün;
Soluna baktın, çok sevindin;
Karşına baktın, ben Uruz'u gördün, ağladın!
Sebep nedir, söylesene bana,
Kara başım kurban olsun, babam sana!

dedi.

Demez olursan, kalkıp ben yerimden doğrulurum,
Kara gözlü yiğitlerimi yanıma ben alırım,
Kan Apkaza iline ben giderim,
Altın haça elimi ben basarım,
Pilon giyen keşişin elini ben öperim,
Kara gözlü kâfir kızını ben alırım da,
Artık senin karşına ben gelmem,
Ağladığına sebep nedir, söylesene bana,
Kara başım kurban olsun, ağam sana!

dedi. Kazan Bey al al oldu, oğlunun yüzüne baktı, çağırıp soylar, görelim hânım, ne soylar?

Beri gel, kulunum oğul!
Sağıma dönüp baktığımda kardaşım Kara Güne'yi gördüm,
Baş kesmiştir, kan dökmüştür, çuldu almıştır, ad kazanmıştır!
Soluma dönüp baktığımda, dayım Aruz'u gördüm,
Baş kesmiştir, kan dökmüştür, çuldu almıştır, ad kazanmıştır!
Karşıma dönüp baktığımda, seni gördüm,
Ağladığıma sebep odur ki, atam öldü, ben kaldım,
Yerini yurdunu ben tuttum;

Yarınki gün ben de düşer ölürüm, sen kalırsın;
Onaltı yaşına girdin,
Yay çekmedin, ok atmadın, baş kesmedin, kan dökmedin,
Soylu Oğuz içinde çuldu almadın!
Yarınki gün zaman dönüp ben ölüp sen kalınca,
Tacımı, tahtımı sana vermezler deyü,
Sonumu anıp ağlarım, ağladığımın sebebi budur, oğul!

dedi. Uruz burada soylamış görelim hânım, ne soylamış?

A bey baba, devece büyümüşsün, köşekçe aklın yok,
Tepece büyümüşsün, darıca beynin yok!
Bu hünerleri oğul atadan mı görür, öğrenir?
Yoksa atalar, oğuldan mı öğrenir?
Ne zaman sen beni alıp kâfir serhaddine çıkardın?
Önümde kılıç çalıp baş kestin?
Ben senden ne gördüm, ne öğrendim?

dedi. Kazan Bey elini eline çaldı, kas kas güldü,

– A Beyler, Uruz güzel söyledi, şeker yedi. Beyler, siz yiyiniz, içiniz sohbetinizi dağıtmayınız. Ben bu oğlanı alayım ava gideyim. Yedi günlük azıkla çıkayım; ok attığım, cıda sunduğum yerleri göstereyim. Kâfir serhaddine, Cızığlar'a, Ağlağan'a, Gökçe Dağa alıp çıkayım, sonra oğlana gerek olur, a beyler, dedi.

Konur atını çektirdi, sıçrayıp bindi. Üçyüz sırma tonlu yiğidini soyladı, yanına aldı. Kazan oğlunu alıp kara dağlar göğsüne ava çıktı. Av avladı, kuş kuşladı, sığın geyik yıktı. Gök alana, görklü çemene çadır dikti. Birkaç gün beylerle yedi, içti.

Meğer Başı Açık Tatyan Kalesinden, Aksaka Kalesinden kâfirin ca-

susu vardı, bunları görüp teküre geldi,

– Hay, ne otursun? İtini ulutmayan, kedini mavlatmayan, alpler başı Kazan oğlancığıyla sarhoş olmuş yatıyor, dedi.

Onaltıbin kara tonlu kâfir atına bindi. Kazan'ın üzerine sürdü, geldi. Baktılar, gördüler, altı bölük toz indi. Kimi der geyik tozudur, kimi der yağı tozudur.

Kazan,

– Geyik tozu olsa bir ya iki bölük olurdu. Bu gelen, bilmiş olun, yağıdır, dedi.

Toz ayrıldı, gün gibi şıladı, deniz gibi yaykandı; orman gibi kararadı. Onaltıbin ip üzengili, keçe börklü, azgın dinli, kızgın dilli kâfir Kazan'ın önüne çıkageldi.

Kazan konur atını çektirdi, sıçradı bindi. Oğlu Uruz dizginini çektirdi, bidevi atını oynattı. Karşı geldi,

Beri gelsene, ağam Kazan,
Deniz gibi kararıp gelen nedir?
Od gibi şılayıp, yıldız gibi parlayıp gelen nedir?
Ağız dilden beş kelime haber bana,
Kara başım kurban olsun, babam sana!

dedi. Kazan,

Beri gel, arslanım oğul!
Kara Deniz gibi kararıp gelen kâfirin ordusudur;
Gün gibi şılayıp gelen kâfirin başında ışığıdır;
Yıldız gibi parlayıp gelen kâfirin cıdasıdır;
Azgın dinli, yağı kâfirdir, oğul,

dedi. Oğlan,

– Yağı deyü neye derler baba?, dedi.

Kazan,

– Oğul onun için yağı derler ki biz onlara yetişsek öldürürüz; onlar bize yetişse öldürürler, dedi.

Uruz,

– Baba, ceng içinde bey yiğitleri öldürseler kan sorarlar mı? Hesap sorarlar mı?, dedi.

Kazan,

– Oğul, bin kâfir öldürsen kimse senden kan hesabı sormaz, ama azgın dinli kâfirdir. Güzel yerde duş oldu, ama sen bana yaman yerde duşak oldun, dedi.

Böyle deyince Uruz burada soylamış görelim hânım, ne soylamış?

Beri gelsene, ağam Kazan!
Doğrulup yerimden bidevi atımı saklardım bugün için,
Günü geldi,
Ak meydanda seğirdeyim senin için!
Ala evren sivri cıdamı saklardım bugün için,
Günü geldi,
Kaba karın, geniş göğüste oynatayım senin için!
Kara polat öz kılıcımı saklardım bugün için,
Günü geldi,
Sası dinli kâfir başını kestireyim senin için!
Eğni pek, demir tonumu saklardım bugün için,
Günü geldi,
Yen yakalar diktireyim senin için!
Başımda kunt ışıklar saklardım bugün için,

Günü geldi,
Kaba çomak altında yoğurayım senin için!
Kırk yiğidimi saklardım bugün için,
Günü geldi,
Kâfir başını kestireyim senin için!
Arslan adımı saklardım senin için,
Günü geldi,
Yaka tutup kâfirle uğraşayım senin için!
Ağız dilden birkaç kelime haber bana,
Kara başım kurban olsun, ağam sana!

dedi. Kazan burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Oğul, oğul, ay oğul!
Benim ünüm anla, sözüm dinle!
O kâfirin üçünü atıp, birini yarmaz okçusu olur;
Hay demeden başlar keser, onların celladı olur;
Adam etinden yahni yapan, onun aşçısı olur;
Senin varacağın kâfir değil!
Kalkıp yerimden ben doğrulayım,
Konur atımın beline ben bineyim,
Gelen kâfir benimdir, ben varayım,
Kara polat öz kılıcımı çalayım,
Azgın dinli kâfirdir, başlarını keseyim,
Döne döne savaşayım,
Döne döne çekişeyim, dövüşeyim.
Kılıç çalıp baş kestiğimi görsene, öğrensene!
Kara başına düşende gerek olur,

dedi. Uruz burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

A bey baba, işitirim, ne dersin?
Ama Arafat'ta erkek kuzu kurban için;
Baba oğul kazanır, ad için;
Oğul da kılıç kuşanır baba gayreti için,
Benim de başım kurban olsun senin için!

dedi. Kazan burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Oğul, oğul, ay oğul!
Yağıya girip baş kesmedin,
Adam öldürüp kan dökmedin.
Ala gözlü kırk yiğidini yanına alsana,
Göğsü güzel kaba dağlar başına çıksana,
Benim savaştığımı, benim dövüştüğümü,
Benim çekiştiğimi, benim kılıçlaştığımı,
Görsene, öğrensene, hem de bize pusu olsana!

dedi. Uruz babasının sözünü kırmadı. Tuttu, geri döndü. Yerden yüce dağlar başına yoldaşlarını alıp çıktı.

O zamanlar oğullar ataya muhalefet etmez, oğul ata sözünü iki eylemezdi. İki eylese o oğulu kabul etmezlerdi. Uruz Bey geniş yakadan davullar dövüp süngüsünü yere sançıp durdu.

Kazan Bey gördü ki kâfir çok yaklaştı. Atından yere indi, arı sudan abdest aldı, ak alnını yere koydu, iki rekât namaz kıldı. Adı görklü Muhammed'e yada getirdi. Sonra kara dinli kâfire göz karartı, haykırdı; at saldı, karşı vardı, kılıç vurdu. Gümbür gümbür davullar dövüldü; burması altın tunç borular çalındı. O gün cılasun bey erenler döne döne savaştı. O gün kara polat öz kılıçlar çalındı. O gün

kargı dilli kayın oklar atıldı. Ala evren sivri cıdalar süsüldü. O gün namertler, muhannesler sapa yer gözetti. O gün baka baka Kazan Oğlu Uruz'un cenge aşkı geldi.

– Beri gelin, kırk yoldaşım. Kırkınıza kurban olsun benim başım. Görür müsünüz, ağam Kazan'ın baş kesip kan döktüğü oğlan-uşak aş yemekçe gelmez bana, dedi. Babam kâfirleri sersemletmiş gibi. Beni seven yiğitlerim, ne durursunuz? Kâfirin bir ucuna at tepelim, dedi.

Karakoçunu oynattı. Uruz kâfirin sağına at tepti. Sağı sola, solu sağa katıp kâfiri güzelce dağıttı. Sanırsın ki dar yerlere dolu düştü, ya kara kazın içine şahin girdi, kâfirin ucunu bastı, dağıttı.

Azgın dinli kâfir bunaldı, oka girdi. Kovalanan kimseler oğlanın bidevi atını okladılar. Oğlan at dizginini toplamadı. Gözlerini kan bürüdü, at yıkıldı. Kâfirler Uruz'un üzerine çullandı.

Uruz'un kırk yiğidi attan indi; ala kalkan bağını kısa düğümlediler; kından kılıç sıyırdılar, Kazan Oğlu Uruz'un yoluna çok savaştılar. Kalabalık korkutur, derin olsa batırır; yayanın umudu olmaz, yayanın yıldızı olmaz. Sağını solunu Uruz'un çevirdiler; kırk yiğidini şehit ettiler.

Oğlanın üzerine düştüler; güçsüz düşürüp tuttular; ak ellerini arkasından bağladılar; kıl urganı ak boynuna taktılar, yüzü üzerine düşürerek sürdüler; ak etinden kan çıkıncaya dek dövdüler, baba deyü ağlattılar; ana deyü buzlattılar; eli bağlı, boynu bağlı, yüz üzerine düşürdüler, aldılar, yürüyüverdiler.

Uruz tutsak oldu.

Kazan'ın bu işlerden haberi yok. Öyle sandı ki yağı basıldı, atının dizginini çevirdi, geri döndü, geldi. Oğlunu koyduğu yerde bulamadı.

– A beyler, oğlan nereye gitti ola?, dedi.

Beyler,

– Oğlan kuş yürekli olur, kaçıp anasına gitmiştir, dediler.

Kazan karardı, döndü,

– Beyler, tanrı bize bir kör oğul vermiş! Varayım, onu anasının yanından alayım, kılıçla paralayım, altı bölük edeyim, altı yolun ayırdına bırakayım, bir daha kimse yazı yerde yoldaşını koyup kaçmasın, dedi. Sonra da konur atını ökçeledi, Kazan öfkeyle yola düştü, evine geldi.

Han kızı Boyu Uzun Burla Hatun Kazan'ın geldiğini işitti. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırdı. Oğlancığımın ilk avıdır, kanlı Oğuz beylerini toylayayım, dedi.

Han kızı gördü ki, Kazan geliyor, toparlanıp yerinden ayağa kalktı, samur cübbesini eğnine aldı, Kazan'ı karşıladı. Gözlerini kaldırdı, Kazan'ın yüzüne doğru baktı. Sağına, soluna göz gezdirdi, oğlancığını, Uruz'u göremedi. Kara bağrı sarsıldı, tüm yüreği oynadı, kara kuyma gözleri kan yaş doldu. Orada Burla Hatun, Kazan'a soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Hânım Kazan,
Beri gelsene, Salur beyi, Salur görkü,
Başım bahtı, evim tahtı,
Han babamın güveyisi,
Kadın anamın sevgisi,
Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Bey yiğidim Kazan!
Kalkıp da yerinden doğruldun,
Oğlunla yelesi kara Kazılık atına sıçradın, bindin!

Göğsü güzel kaba dağlar önüne ava çıktın,
Boynu uzun bidevi geyikleri alıp yıktın,
Semiz etini atlarına yüklettin, geri döndün,
İki gittin, bir gelirsin, yavrum hani?
Karanlık gecede bulduğum oğlum hani?
Bir bebeğim görünmez, bağrım yanar.
Asılan asılan kayalardan,
Kazan, oğlancığımı uçurdun mu?
Talı sazın arslanına yedirdin mi?
Yoksa kara dinli kâfire uğrattın mı?
Ak ellerini arkasından bağlattın mı?
Kâfirler önünce yaya yürüttün mü?
Dili damağı kuruyup dört yanına baktırdın mı?
Kara gözden acı yaşını döktürdün mü?
Kadın ana, bey baba deyü buzlattın mı?

dedi. Yine soylamış,

Oğul, oğul, ay oğul,
Ortacım oğul!
Karşı yatan kara dağımın yükseği oğul!
Karalıca gözlerimin aydını oğul!
Sam yelleri esmeden, Kazan, kulağım çınlar,
Sarımsak otu yemeden, Kazan, içim göyünür,
Sarı yılan sokmadan akça tenim kalkar, şişer,
Kurumuşça göğsümde sütüm oynar,
Yalınızca oğul görünmez, bağrım yanar,
Yalınız oğul haberini, a Kazan, desene bana!

Demez olursan, yana yıkıla kargırım, Kazan sana!

dedi. Anası bir daha soyladı,

Kargı cıda oynatanlar vardı geldi,
Altın cıda oynatana Yârab noldu?
Karakoç ata binenler vardı, geldi,
Bidevi atlı oğla Yârab noldu?
Nöker geldi, nâyib geldi,
Yalınız bir oğla Yârab noldu?
Yalınız oğul haberini, Kazan, desene bana!
Demez olursan, yana yakıla kargırım, a Kazan sana!

dedi. Bir daha soylamış,

Kuru kuru çaylara su saldım,
Kara tonlu dervişlere adak verdim,
Yanıma dönüp baktığımda komşuma iyi baktım,
Umanına usanına aş yedirdim,
Aç görsem doyurdum,
Yalıncak görsem donattım,
Dilekle bir oğlu güçlükle buldum,
Yalınız oğul haberini, a Kazan, desene bana!
Demez olursan, yana yakıla kargırım, Kazan sana!

dedi. Bir soy daha soylamış,

Karşı yatan kara dağdan,
Bir oğul uçurduysan söylesene bana,
Külünk ile yıktırayım!
Kamın akan yüğrük sudan,

Bir oğul akıttınsa söylesene bana,
Damarlarını soğuldayım!
Azgın dinli kâfirlere,
Bir oğul tutturdunsa söylesene bana,
Han babamın yanına ben varayım,
Ağır asker, bol hazine alayım,
Azgın dinli kâfire ben varayım!
Yaralanıp Kazılık atımdan inmeyince,
Yenimle alca kanım silmeyince,
Kol but olup yer yüzüne düşmeyince,
Yalınız oğul haberini almayınca,
Kâfir yollarından dönmeyeyim!

dedi. Bir daha soylamış,

Yoksa Kazan, ayağımdan çizmeyi atayım mı?
Kara tırnak ak yüzüme çalayım mı?
Güz elması gibi al yanaklarımı yırtayım mı?
Çemberime alca kanımı dökeyim mi?
Ağır yas senin orduna koyayım mı?
Oğul, oğul deyüp de buzlayayım mı?
Kaytabanda kızıl deve buradan geçti,
Torumları buradan buzlayıp yanında geçti,
Torumcuğum aldırmışım, buzlayayım mı?
Karakoçta Kazılık at buradan geçti,
Kuluncuğu kişneyerek yanından geçti,
Kuluncuğumu aldırmışım, kişneyeyim mi?
Ağıllarda akça koyun buradan geçti,

Kuzucuğu meleşip yanında geçti,
Kuzucuğumu aldırmışım, meleyeyim mi?
Oğul, oğul deyü buzlayayım mı?

dedi. Bir daha soylamış,

Kalkıp da yerimden doğrulayım derdim,
Yelesi kara Kazılık atıma bineyim derdim,
Soylu Oğuz içine gireyim derdim,
Ala gözlü gelin alayım derdim,
Kara yere ak otaklar dikeyim derdim,
Yürüyüp oğlu ulu gerdeğe göçüreyim derdim,
Muradına, maksuduna eriştireyim derdim,
Murada erdirmedin beni!
Kara başım karışı tutsun Kazan, seni!
Bir bebeğim görünmez, bağrım yanar,
Neyledin, desene bana!
Demez olursan, yana yakıla kargırım, Kazan sana!

Anası oğlanın böyle deyince Kazan'ın aklı başından gitti; kara bağrı sarsıldı; tüm yüreği oynadı; kararmış gözleri kan yaş doldu.

– Görklüm, oğul gelse senden mi sorardım? Korkma, kayırma, avdadır. Avda kalan oğul için kayırmasana. Yedi gün Kazan'a mühlet versene, yerde ise oğlu çıkarayım, gökte ise indireyim; bulursam buldum, bulmazsam, Tanrı verdi, Tanrı aldı, neyleyeyim, gelip kara yası seninle birlikte tutayım, dedi.

Han kızı,

– Kazan, oğlanın avda olduğunu ondan bileyim ki, yorgun atınla kedilmiş cıdanla ardına düşesin, dedi.

Kazan geri döndü, geldiği yolu eline alıp sürdü. Geceyi gündüze kattı, ceng ettiği yere geldi. Anası duymadan el altından buyurdu. "Doksan tümen genç Oğuz ardımca gelsin, oğlan tutsaktır, beyler bilsin," dedi.

Yağının basıldığı o yere geldi. Leş içinde gezerken gördü ki oğlunun da ala gözlü kırk yiğidi kırılmış; bidevi atı oğlanın oklanmış, şöyle yatmakta. Leş arasında oğlancığının leşini bulmadı, altınlıca kamçısını buldu. Yakın bildi ki oğlu kâfire tutsaktır, ağladı.

Kara dağım yükseği oğul!
Kanlı suyumun taşkını oğul!
Kocalığım vakti aldırdığım yalınız oğul!

dedi. Buzladı, kâfirin izini izledi.

Kapılı Kara Dervendde kâfir de konmuştu. Oğlana kara kepenek giydirmişlerdi. Kapı eşiği üzerine arkuru bırakmışlardı. Giren basar, çıkan basardı. Eski düşman Tatar oğlu elimize girmişken işkenceyle öldürelim deyü kapı eşiği üzerine yatırmışlardı ki, bu sırada konur atını oynatıp Han Kazan yetişti.

Kâfirler Kazan'ın geldiğini gördü, ürktü. Kimi atına biner, kimi kılıcını takınır, kimi zırh giyer. Oğlu Uruz başını kaldırdı,

– Bre kâfirler, ne oluyor, dedi.

Kâfir,

– Baban geldi, tutalım deriz, dedi.

Oğlan,

Aman, bre kâfir, aman!
Tanrı'nın birliğine yoktur güman!

dedi. Kâfirler oğlana aman verdiler; elini çözdüler, gözünü açtılar.

Babasına oğlan karşı geldi. Uruz soyladı, görelim hânım, ne soyladı?

Beri gel, hânım babam, canım babam!
Nereden bildin benim tutsak olduğum?
Ak ellerim ardıma bağlandığın?
Kıl sicim ak boynuma takıldığın?
Kara gözlü yiğitlerim kırıldığın?
Sen gelmeden, babacığım, kâfirler danıştılar,
Konur Atlı Kazan'ı tutun,
Arkasından ak ellerini bağlayın,
Sezdirmeden görklü başını kesin,
Alca kanını yer yüzüne dökün,
Oğluyla ikisini bir arada öldürün,
Ocağını söndürün, deyü söyleştiler.
Hânım baba!
Korkarım, seğirdirken konur atını sürçtüresin,
Savaştığın vakit kendini tutturasın,
Habersizce güzel başını kestiresin,
Ak pürçekli anamı oğul derken,
Başım bahtı, evim tahtı Kazan Bey deyü ağlatasın,
Bırakıp babacığım, geri dönsene!
Altın ban evine sürüp varsana!
Karıcık olmuş anama umut olsana!
Kara gözlü kız kardaşımı ağlatmasana!
Akça yüzlü, karıcık olmuş anamı buzlatmasana!
Oğul için atanın ölmesi ayıp olur,
Yaradan hakkı için,

Babacığım, bırak da dönsene, eve varsana!
Karıcık anam sana karşı gelse,
Beni sana sorsa,
Baba doğru haber versene,
Gördüm senin oğlun tutsak, desene!
Arkasından ak elleri bağlı, desene!
Kara kıldan sicim ak boynuna takılı, desene!
Kara domuz damında yatıyor, desene!
Kıl kepenek boyuncuğunu sürer, desene!
Ağır bukağı topucağını döver, desene!
Yanmış arpa ekmeği, acı soğan öğünü, desene!
Benim anam benim için kayırmasın,
Bir ay baksın,
Bir ayda varmazsam iki ay baksın,
İki ayda gelmezsem üç ay baksın,
Üç ayda varmazsam öldüğümü o vakit bilsin!
Aygır atımı boğazlayıp aşımı versin!
El kızı nişanlıma destur versin!
Benim için tuttuğu gerdeğe başkası girsin!
Anam benim için gök giyip kara sarınsın!
Soylu Oğuz elinde benim yasımı tutsun!
Benim başım senin yoluna kurban olsun,
Geri dön baba!

dedi. Oğlan bir daha soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Karşı yatan kara dağlar,
Esen olsa el yaylar;

Kanlı kanlı sular,
Esen olsa kamın taşar;
Karakoç atlar,
Esen olsa kulun doğar;
Kaytabanda kızıl deve,
Esen olsa torum verir;
Ağıllarda akça koyun,
Esen olsa kuzu verir;
Bey erenler,
Esen olsa oğlu doğar;
Sen esen ol, anam esen olsun,
Benden yeğrek Kadir Tanrı size oğul versin!
Ak sütünü anam bana helal eylesin!
Savaşmasana, bırak da dönsene baba geri!

dedi. Han Kazan burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Oğul, ay oğul, begüm oğul!
Karşı yatan kara dağım yükseği oğul!
Güçlü belim kuvveti canım oğul!
Kararmış gözlerimin aydını oğul!
Tan atarken yerimden doğrulup kalktığım senin için,
Konur atımı yorultmuşum senin için,
Ak tonum kir tuttu senin için,
Benim başım kurban olsun, canım oğul, senin için!
Sen gideli,
Ağlamağım gökte iken yere indi,
Gümbür gümbür davullar dövülmedi,

Ağır ulu divan sürülmedi,
Seni bilen bey oğulları,
Ak çıkardı, kara giydi;
Kara benzer kızım gelinim,
Ak çıkardı, kara giydi;
Karıcık anan kan yaş döktü,
Ak sakallı senin baban bunlu oldu;
Dönüp buradan oğul eve varsam,
Akça yüzlü senin anan karşı gelip oğul dese,
Ben ne deyeyim?
Ak elleri arkasına bağlı deyeyim mi?
Ak boynunda kıl urgan takılı deyeyim mi?
Kâfirin yanı sıra yayak yürür deyeyim mi
Kıl kepenek boyuncuğunu sürer deyeyim mi?
Ağır bukağı topucağını döver deyeyim mi?
Arpa ekmeği, acı soğan öğüncüğü deyeyim mi?
Benim namusum nereye varır, oğul?

dedi. Kazan yine,

Karşı yatan kara dağlar karısa,
Otu bitmez, el yaylamaz;
Akıntılı görklü sular karısa,
Kara taşmaz;
Kaytabanlar karısa torum vermez;
Karakoçlar karısa kulun vermez;
Er yiğitler kocasa oğlu doğmaz!
Baban koca, anan karı,

Senden yeğrek Kadir Tanrı bize oğul vermez,
Verse de senin yerini tutamaz!
Asumanlı gökte kara bulut olup da,
Kâfirin üzerine gürleyeyim,
Ak yıldırım olup şakıyayım,
Kâfiri kamış gibi od olup da yandırayım,
Dokuzunu bir yerine saydırayım,
Vuruşmadan, dövüşmeden âlemleri doldurayım,
Âlemleri yaradan Allah, medet senden!

dedi. Kazan konur atından yere indi. Akıp giden arı sudan abdest aldı. Ak alnını yere koydu, iki rekât namaz kıldı, ağladı. Kadir Tanrı'dan hacet diledi. Yüzünü yere sürdü. Din serveri Muhammed'e salavat getirdi. Deve gibi kükredi, arslan gibi böğürdü, nâra atıp haykırdı. Yapayalnız o kâfire at tepti, kılıç vurdu; döne döne bir zaman yahşı savaş eyledi. Kâfiri alayım dedi, alamadı. Bir saat içinde kâfire üç yol at tepti.

Ansızın kaza yetişip ceng içinde gözünün kapağına kılıç dokundu, kara kanı şorladı, gözüne indi. Kazan özünü sarp yerlere saldı.

Görelim, şimdi Yaradan neyler?

Meğer hânım, Uruz'un anası Boyu Uzun Burla Hatun oğlancığını anıp kararı kalmadı. Kırk ince belli kız-oğlanıyla kara aygırı çektirdi, sıçrayıp bindi. Kara kılıcını kuşandı. "Başım tacı Kazan gelmedi," deyü Kazan'ın izini izledi, gitti. Kazan'a yakın geldi. Kazan helalini tanımadı. Han kızı Kazan'ın üzerine geldi. Soylamış, hânım, ne soylamış?

Kara aygırının dizginini bana döndürsene yiğit!
Gözlerini kaldırıp yüzüme baksana yiğit!

Altındaki kara aygırı bana versene yiğit!
Elindeki sivri cıdanı,
Yanındaki gök polat kılıcını bana versene yiğit!
Bugünümde umut olsana bana yiğit!
Kale, ülke vereyim sana yiğit!

dedi. Burla Hatun,

Karşıma geçip yiğit benim, ne ağlayıp sızlarsın?
Geçmiş benim günümü ne andırırsın?
Kalkıp yerinden doğrulan Kazan,
Konur atın beline binen Kazan,
Sürüp kara dağımı yıkan Kazan,
Gölgelice kaba ağacımı kesen Kazan,
Bıçak olup kanatlarımı kıran Kazan,
Yalınız oğlum Uruz'a kıyan Kazan,
At üstünde durmayıp süren Kazan,
Senin belin ölmüş,
Üzengiye ermeyen dizin ölmüş,
Han kızı helalini tanımayan gözün ölmüş!
Bunalmışsın, sana nolmuş?
Çal kılıcını, yettim Kazan!

Bunlar burada, bu yanda Oğuz beyleri işittiler ki, Kazan Bey'in oğlu kâfire tutsak olmuş, Kazan ardınca gitmiş. Beyler de Kazan'ın ardına düştü. Bu sırada Oğuz erenleri bir bir yetti. Görelim hânım, kimler yetti?

Kara Dere ağzında Kadir Veren, kara boğa derisinden beşiğinin yapuğu olan, öfkesi tuttuğunda kara taşı kül eyleyen, kara bıyığını yedi

yerde ensesinde düğümleyen, Kazan Bey'in kardaşı Kara Güne sürüp yetti, çal kılıcını kardaş Kazan, yettim, dedi.

Onun ardınca, görelim hânım, kimler yetti?

Demir Kapı Dervendindeki demir kapıyı kapıp alan, altmış tutam ala gönderinin ucunda er böğürten, Kazan Bey gibi pehlivanı bir savaşta üç kez atından yıkan, Kıyan Selçük Oğlu Deli Dundar sürüp yetti, çal kılıcını ağam Kazan, yettim, dedi.

Onun ardınca, benim hânım, görelim kimler yetti?

Hamid ile Mardin Kalesini tepip alan, demir yaylı Kıpçak Melik'e kan kusturan, Oğuzun ak sakallı kocaları gördüğünde o yiğidi alkışlayan, al mahmudi şalvarlı, atı bahri hotazlı Kara Güne Oğlu Kara Budak sürüp yetti, çal kılıcını beyim Kazan, yettim, dedi.

Onun ardınca, görelim hânım, kimler yetti?

Varıp destursuzca Bayındır Han'ın yağısını basan, altmışbin kâfire kan kusturan, Gaflet Koca Oğlu Şir Şemseddin sürüp yetti, çal kılıcını ağam Kazan, yettim, dedi.

Onun ardınca görelim kimler yetti?

Parasar'ın Bayburt hisarından parlayıp uçan, ap-alaca gerdeğine karşı gelen, soylu Oğuz imrencesi, Kazan Bey'in ınağı, Boz Aygırlı Beyrek sürüp yetti, çal kılıcını hânım Kazan, yettim, dedi.

Onun ardınca görelim kimler yetti?

Çaya baksa çalımlı, çalkara kuş erdemli, kurkurma kuşaklı, kulağı altın küpeli, soylu Oğuz beylerini bir bir attan yıkan, Kazılık Koca Oğlu Yegenek sürüp yetti, çal kılıcını ağam Kazan, yettim, dedi.

Onun ardınca görelim kimler yetti?

Altmış ergeç derisinden kürk eylese topuklarını örtmeyen, altı erkeç derisinden külah eylese kulaklarını örtmeyen, kolu budu ufacık

Kazan Bey'in dayısı Aruz Koca sürüp yetti, çal kılıcını hânım Kazan, yettim, dedi.

Onun ardınca, görelim kimler yetti?

Yirmidört boyu okşayan Deli Dundar yetti.

Onun ardınca bin kavim başları Dügür yetti.

Onun ardınca kalmış Oğuz arkası, bin Bügdüz başları Emen yetti.

Onun ardınca dokuz Koca başları Aruz yetti.

Sayılmakla Oğuz beylerinin tükeneceği yok, Kazan'ın beyleri hep gelip yetti, üzerine yığınak oldu. Arı sudan abdest aldılar, iki rekât namaz kıldılar, adı görklü Muhammed'e *–aleyhis'-selâm–* salavat getirdiler. Bitekellüf kâfire at saldılar, kılıç çaldılar. O gün ciğerinde olan er yiğitler belirdi. O gün namertler sapa yer gözetti. Bir kıyamet savaş oldu, meydan dolu baş oldu. Bey nökerden, nöker beyden ayrıldı.

Çarkacılar savaştı, Oğuz beyleriyle Dundar sağa tepti. Cılasun bey yiğitleriyle Kara Budak sola tepti. Kazan Bey'in kendi Oğuz beyleriyle ortaya tepti. Tekür Melik ile Şökli Melik'e koyuldu, böğürdüp attan yere saldı, başını kesti, alca kanını yer yüzüne döktü.

Sağ yanda Kara Tekür Melik'e Dundar karşı geldi. Kılıçladı, yere saldı. Sol tarafta Boğacık Melik'e Kara Budak karşı geldi, sancıp yere saldı, depretmeden başını kesti.

Boyu Uzun Burla Hatun kara tuğunu kâfirin kılıçladı, yere saldı. Tekür alındı, melik tutuldu, tuğ yıkıldı, ursanı yenildi, kâfir kaçtı. Derelerde kâfire kırgın girdi. Onbeşbin kâfir kimi kırıldı, kimi tutuldu.

Kazan ve Burla Hatun oğlu üzerine gelip attan indiler, elini çözdüler, kucaklaşa kucaklaşa ata ile oğul görüştüler.

Üçyüz yiğit Oğuzdan şehit oldu. Kazan oğlancığını kurtardı, geri

döndü. Gaza mübarek oldu, Oğuz beyleri doyum oldu.

Akça Kale, Sürmeli'ye gelip Kazan kırk otak diktirdi. Yedi gün, yedi gece yeme, içme oldu. Kırk evli kul ile kırk karavaş oğlu başına çevirdi, azat eyledi. Cılasun erenlere ülke verdi; cübbe, çuha verdi.

Dedem Korkut gelip şadılık çaldı. Bu Oğuznameyi Kazan Oğlu Uruz üzerine söyledi; düzdü, koştu, böyle dedi,

İmdi hani dediğim bey erenler?
Yalan dünyayı benim deyenler?
Ecel aldı, yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli, gidimli dünya,
En son ucu ölümlü dünya!

Yom vereyim hânım, yerli kara dağların yıkılmasın! Gölgelice kaba ağacın kesilmesin! Kamın akan görklü suyun kurumasın! Kanatlarının ucu kırılmasın! Kadir seni nâmerde muhtaç etmesin! Koşarken ak boz atın sürçmesin! Çaldığında kara polat öz kılıcın kedilmesin! Dürtüşürken ala gönderin ufanmasın! Ak sakallı baban yeri cennet olsun! Ak pürçekli anan yeri behişt olsun! Allah'ın verdiği umudun kırılmasın! En sonunda arı imandan ayırmasın! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Derlesin, toplasın, günahınızı Kadir Tanrı adı görklü Muhammed'in yüzü suyuna bağışlasın! Bu duaya âmin deyenler Dizar görsün, Hânım hey!

DUHA KOCA OĞLU DELİ DUMRUL BOYU

Hânım hey! Meğer hânım, oğuzda Duha Koca Oğlu Deli Dumrul derlerdi, bir er vardı. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı, geçenden otuzüç akça alırdı, geçmeyenden döve döve kırk akça alırdı.

Bunu niçin böyle ederdi? Onun için ki benden deli, benden güçlü bir er var mıdır ki çıka benimle savaşa derdi. Benim erliğim, bahadırlığım, cılasunluğum, yiğitliğim Rum'a, Şam'a gide, ün sala derdi.

Meğer bir gün köprüsünün yamacında bir bölük oba konmuştu. O obada bir yahşı güzel yiğit sayru düşmüştü. Allah buyruğuyla o yiğit öldü. Kimi oğul deyü, kimi kardaş deyü ağladı. O yiğidin üzerine büyük yas oldu.

Ansızdan Deli Dumrul sürüp yetti,

– Bre kavatlar, ne ağlarsınız? Benim köprüm yanında bu gürültü nedir? Neye yas tutarsınız?, dedi.

– Hânım, bir yahşı yiğidimiz öldü, ona ağlarız, dediler.

Deli Dumrul,

– Bre yiğidinizi kim öldürdü?, dedi.

– Vallahi bey yiğit, Allah Taâla'dan buyruk oldu, al kanatlı Azrail o yiğidin canını aldı, dediler.

Deli Dumrul,

– Bre Azrail dediğiniz ne kişidir ki adamın canını alır? Ya Kadir Allah, birliğin varlığın hakkı için Azrail'i benim gözüme göstersene! Savaşayım, çekişeyim, uğraşayım, yahşı yiğidin canını kurtarayım. Bir daha yahşı yiğidin canını almasın, dedi. Bıraktı, döndü, Deli

Dumrul evine geldi.

Hak Taâlâ'ya Deli Dumrul'un sözü hoş gelmedi.

– Bak bak, bre deli kavat benim birliğim bilmez, birliğime şükür kılmaz. Benim ulu dergahımda gezer, benlik eyler, dedi. Azrail'e buyruk eyledi,

– Ya Azrail, var da o deli kavatın gözüne görünsene, benzini sarartsana. Canını hırlatsana, alsana, dedi.

Deli Dumrul kırk yiğitle yiyip içip otururken, ansızın Azrail çıkageldi. Azrail'i ne çavuş gördü, ne kapıcı.

Deli Dumrul'un görür gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu, dünya âlem Deli Dumrul'un gözüne karanlık oldu.

Çağırıp soylar, görelim hânım, ne soylar?

Bre ne heybetli kocasın,
Kapıcılar seni görmedi,
Çavuşlar seni duymadı!
Benim görür gözlerim görmez oldu,
Tutar benim ellerim tutmaz oldu!
Titredi ayağım elimden yere düştü,
Ağzımın içi buz gibi oldu,
Kemiklerim toz gibi oldu,
Bre sakalcığı akça koca!
Gözceğizi çönge koca!
Bre ne heybetli kocasın, söyle bana!
Kazam belam dokunur bugün sana!

dedi. Böyle deyince Azrail'in öfkesi tuttu,

Bre deli kavat,

Gözümün çönge olduğunu ne beğenmezsin?
Gözü gökçek kızların, gelinlerin,
Canını çok almışım;
Sakalımın ağardığını ne beğenmezsin?
Ak sakallı, kara sakallı yiğitlerin,
Canını çok almışım;
Sakalımın ağardığının nedeni budur!

dedi. Bre deli kavat, övünürdün, derdin: Al kanatlı Azrail benim elime girse öldüreydim, yahşı yiğidin canını kurtaraydım, derdin. İmdi, bre deli, geldim ki senin canını alayım, verir misin? Yoksa benimle ceng eder misin?, dedi. Deli Dumrul,

– Bre al kanatlı Azrail sen misin?, dedi.

– Evet, benim, dedi.

– Bu yahşı yiğitlerin canını sen mi alırsın?, dedi.

– Evet ben alırım, dedi.

Deli Dumrul,

– Bre kapıcılar, kapıyı kapayın, dedi. Bre Azrail, ben seni geniş yerde arardım, dar yerde iyi elime girdin, öyle mi?, dedi. Ben seni öldüreyim, yahşı yiğidin canını kurtarayım, dedi. Kara kılıcını sıyırdı, eline aldı. Azrail'i çalmaya hamle kıldı.

Azrail güvercin oldu, pencereden uçtu, gitti. Âdemîler evreni Deli Dumrul elini eline çaldı, kas kas güldü.

– Yiğitlerim, Azrail'in gözünü öyle korkuttum ki, geniş kapıyı bıraktı, dar bacadan kaçtı. Madem ki benim elimden güvercin gibi kuş oldu, uçtu. Bre ben onu kor muyum doğana aldırmayınca, dedi.

Kalktı, atına bindi, doğanını eline aldı, ardına düştü. Bir iki güvercin öldürdü. Döndü evine geliyorken, Azrail atının gözüne görün-

dü. At ürktü, Deli Dumrul'u kaldırdı yere vurdu. Kara başı bunaldı, bunlu kaldı. Ak göğsünün üzerine Azrail basıp kondu. Demin mırlardı, şimdi hırlamaya başladı,

Bre Azrail, aman!
Tanrı'nın birliğine yoktur güman!
Ben seni böyle bilmezdim,
Uğurlayın can aldığını duymazdım;
Dökmesi büyük bizim dağlarımız olur,
O dağlarımızda bağlarımız olur,
O bağların kara salkımları, üzümü olur,
O üzümü sıkarlar, al şarabı olur,
O şaraptan içen esrük olur,
Şaraplıydım duymadım,
Ne söyledim bilmedim,
Beyliğe usanmadım,
Yiğitliğe doymadım,
Canımı alma Azrail, medet!

dedi. Azrail,

– Bre deli kavat, bana ne yalvarırsın? Allah Taâlâ'ya yalvar. Benim de elimde ne var? Ben de bir emir kuluyum, dedi.

Deli Dumrul,

– Ya, demek, can veren, can alan Allah Taâlâ mıdır?, dedi.

Azrail,

– Evet, odur, dedi.

Döndü Azrail'e,

– Ya, öyle ise sen ne işe yarar belâsın? Sen aradan çıksana, Allah

Taâlâ'yla haberleşeyim, dedi.

Deli Dumrul burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Yücelerden yücesin,
Kimse bilmez nicesin?
Görklü Tanrı!
Nice cahiller seni gökte arar, yerde ister,
Sen ise müminlerin gönlündesin,
Daim duran Cebbar Tanrı!
Baki kalan Settar Tanrı!
Benim canımı alacak olursan sen alsana,
Azrail'i almaya koymasana!

dedi. Allah Taâlâ'ya Deli Dumrul'un burada sözü hoş geldi. Azrail'e seslendi,

– Madem ki deli kavat, benim birliğimi bildi; birliğime şükür kıldı. Ya Azrail, Deli Dumrul canı yerine can bulsun, onun canı azat olsun, dedi.

Azrail,

– Bre Deli Dumrul, Allah Taâlâ'nın buyruğu böyle oldu ki, Deli Dumrul canı yerine can bulsun, onun canı azat olsun dedi, dedi.

Deli Dumrul,

– Ben nice can bulayım? Meğer bir koca babam, bir karı anam var. Gel gidelim, ikisinden biri olaki canını vere, alsana, benim canımı koysana, dedi.

Deli Dumrul sürdü, babasının yanına geldi. Babasının elini öpüp soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Ak sakallı, aziz, izzetli canım baba!

Bilir misin neler oldu?
Küfür sözü söyledim,
Hak Taâla'ya hoş gelmedi,
Gök üzerinden al kanatlı Azrail'e buyurdu,
Uçup geldi,
Akça benim göğsüme basıp kondu,
Hırıldatıp tatlı canımı alır oldu,
Baba, senden can dilerim, verir misin?
Yoksa oğul Deli Dumrul deyü ağlar mısın?

dedi. Babası,

Oğul, oğul, ay oğul!
Canım parçası oğul!
Doğduğunda dokuz buğra öldürdüğüm arslan oğul!
Dünlüğü altın ban evimin kabzası oğul!
Kara benzer kızımın, gelinimin çiçeği oğul!
Karşı yatan kara dağım gerek ise,
Söyle gelsin, Azrail'in yaylası olsun!
Soğuk soğuk pınarlarım gerek ise,
Ona içit olsun!
Tavla tavla şahbaz atlarım gerek ise,
Ona binit olsun!
Katar katar develerim gerek ise,
Ona yüklet olsun!
Ağıllarda akça koyunum gerek ise,
Kara mutfak altında onun şöleni olsun!
Altın, gümüş, pul gerek ise,

Ona harçlık olsun!
Dünya şirin, can aziz,
Canımı kıyamam, belli bilsene,
Benden aziz, benden sevgili anandır,
Oğul, anana var!

dedi. Deli Dumrul babasından yüz bulamayıp sürdü, anasına geldi,

Ana, bilir misin neler oldu?
Gök yüzünden al kanatlı Azrail uçup geldi,
Akça benim göğsüme basıp kondu,
Hırıldatıp canımı alır oldu,
Babamdan can diledim ana, vermedi!
Senden can dilerim ana!
Canını bana verir misin?
Yoksa oğul Deli Dumrul deyü ağlar mısın?
Acı tırnak ak yüzüne çalar mısın?
Kargı gibi kara saçını yolar mısın?

dedi. Anası burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Oğul, oğul, ay oğul!
Dokuz ay dar karnımda taşıdığım oğul!
Dolama beşiklerde beledigim oğul!
On ay deyende dünya yüzüne getirdiğim oğul!
Dolap dolap ak sütümü emzirdiğim oğul!
Akça burçlu hisarlarda tutulaydın, oğul!
Sası dinli kâfir eline tutsak olaydın, oğul!
Altın akça gücüne, varıp seni kurtaraydım, oğul!

Yaman yere varmışsın, varamam,
Dünya şirin, can aziz,
Canımı kıyamam, belli bilsene!

dedi. Anası da canını vermedi. Böyle deyince Azrail geldi Deli Dumrul'un canını almaya. Deli Dumrul,

Bre Azrail aman!
Tanrı'nın birliğine yoktur güman!

dedi. Azrail,

– Bre deli kavat, daha ne aman dilersin? Ak sakallı babanın yanına vardın, can vermedi; ak pürçekli ananın yanına vardın, can vermedi. Daha kim can verse gerek?, dedi.

Deli Dumrul,

– Hasretim vardır, buluşayım, dedi.

Azrail,

– Bre deli, hasretin kimdir?, dedi.

– El kızı helalim var, ondan benim iki oğlancığım var, emanetim var, ısmarlarım onlara. Ondan sonra benim canımı alasın, dedi. Sürdü helalinin yanına geldi.

Bilir misin, neler oldu?
Gök yüzünden al kanatlı Azrail uçup geldi,
Akça benim göğsüme basıp kondu,
Tatlı benim canımı alır oldu!
Babama ver, dedim, can vermedi,
Anama vardım, can vermedi,
Dünya şirin, can tatlı, dediler!
İmdi;

Yüksek yüksek kara dağlarım,
Sana yaylak olsun!
Soğuk soğuk sularım,
Sana içit olsun!
Tavla tavla şahbaz atlarım,
Sana binit olsun!
Dünlüğü altın ban evim,
Sana gölge olsun!
Katar katar develerim,
Sana yüklet olsun!
Ağıllarda akça koyunum,
Sana şölen olsun!
Gözün kimi tutarsa,
Gönlün kimi severse,
Sen ona varsana,
İki oğlancığı öksüz koymasana!

dedi. Avrat burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Ne dersin, ne soylarsın?
Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Koç yiğidim, şah yiğidim!
Tatlı damak verip soruştuğum,
Bir yastıkta baş koyup emişdiğim!
Karşı yatan kara dağları,
Senden sonra ben neylerim?
Yaylar olsam benim mezarım olsun!

Soğuk soğuk sularını,
İçer olsam benim kanım olsun!
Altını akçanı harcar olsam,
Benim kefenim olsun!
Tavla tavla şahbaz atlarını,
Biner olsam benim tabutum olsun!
Senden sonra bir yiğidi,
Sevip varsam birlikte yatsam,
Ala yılan olup beni soksun!
Senin o muhannes anan, baban,
Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar?
Arş tanık olsun, Kürsi tanık olsun!
Kadir Tanrı tanık olsun!
Benim canım senin canına kurban olsun!

dedi, razı oldu. Azrail hatunun canını almaya geldi. Âdemîler evreni yoldaşına kıyamadı. Allah Taâla'ya burada yalvarmış, görelim hânım, nice yalvarmış?

Yücelerden yücesin,
Kimse bilmez nicesin?
Görklü Tanrı!
Çok cahiller seni,
Gökte arar, yerde ister,
Sen ise müminlerin gönlündesin!
Dâyim duran, Cebbar Tanrı!
Ulu yollar üzerine,
İmaretler yapayım senin için!

Aç görsem doyurayım senin için!
Yalıncak görsem donatayım senin için!
Alırsan ikimizin canını birlikte alsana,
Korsan ikimizin canını birlikte koysana!
Keremi çok Kadir Tanrı!

dedi. Hak Taâlâ'ya Deli Dumrul'un sözü hoş geldi. Azrail'e buyurdu, Deli Dumrul'un atasının, anasının canını al, o iki helale yüzkırk yıl ömür verdim, dedi.

Azrail de babasının, anasının hemen canını aldı. Deli Dumrul yüzkırk yıl daha yoldaşıyla yaş yaşadı.

Dedem Korkut geldi, boy boyladı, soy soyladı. Bu boy, Deli Dumrul'un olsun, benden sonra alp ozanlar söylesin, alnı açık cömert erenler dinlesin, dedi.

Yom vereyim hânım, yerli kara dağların yıkılmasın! Gölgelice kaba ağacın kesilmesin! Kamın akan görklü suyun kurumasın! Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Derlesin, toplasın, günahınızı adı görklü Muhammed'e bağışlasın, Hânım hey!

KANLI KOCA OĞLU KAN TURALI BOYU

Hânım hey hey! Oğuz zamanında Kanlı Koca derlerdi, bir gürbüz er vardı. Yetişmiş bir cılasun oğlu vardı, adına Kan Turalı derlerdi.

Kanlı Koca,

– Yarenler, atam öldü, ben kaldım; yerini, yurdunu tuttum; yarınki gün ben ölürüm, oğlum kalır, bundan yegregi yoktur ki, gözüm görürken oğul, gel, seni evereyim, dedi.

Oğlan,

– Baba, madem ki beni evereyim, dersin. Bana layık kız nice olur?, dedi.

Kanlı Koca,

– Nice olur?, dedi.

Kan Turalı,

– Baba, ben yerimden doğrulmadan o kalkmış, ayağa dikilmiş ola; ben karakoç atıma binmeden o binmiş ola; ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş ola, dedi.

– Oğul sen kız istemezmişsin, bir cılasun bahadır istermişsin. Onun sırtından, yiyesin, içesin, hoş geçinesin, dedi.

Kan Turalı,

– Evet, canım baba, öyle isterim. Yoksa varasın, bir cici bici Türkmen kızını alasın, aniden dayanayım, üzerine düşeyim, karnı yırtıla, dedi.

Kanlı Koca,

– Oğul, kız görmek senden; mal, rızık vermek benden, dedi.

Böyle deyince erenler evreni Kan Turalı yerinden kalktı, kırk yiğidini yanına aldı, İç Oğuzu gördü, kız bulamadı; tuttu, geri döndü, evlerine geldi.

Babası,

– Oğul, kız buldun mu?, dedi.

Kan Turalı,

– Yıkılsın Oğuz elleri, bana yarar kız bulamadım, baba, dedi.

Babası,

– Hay oğul, kız dileyerek varan böyle varmaz, dedi.

Kan Turalı,

– Ya nice varır baba?, dedi.

Kanlı Koca,

– Oğul, sabah varıp öğlen gelmek olmaz; öğlen varıp akşam gelmek olmaz. Oğul sen malı gör, gözet. Ben sana kız aramaya gideyim, dedi.

Kanlı Koca sevine, kıvana ayağa kalktı. Ak sakallı pir kocaları yanına aldı; İç Oğuza girdi, kız bulamadı; dolandı, Dış Oğuza girdi, bulamadı. Dolandı Tırabuzan'a geldi.

Meğer Tırabuzan tekürünün bir çok görklü, sevimli kızı vardı. Sağına soluna iki koşa yay çekerdi. Attığı ok yere düşmezdi. O kızın üç canavar kalınlığı, kaftanlığı vardı. Babası, her kim o üç canavarı bassa, yense, öldürse kızımı ona veririm, deyü söz vermişti. Basamasa, başını keserdi. Böylelikle otuziki kâfir beyinin oğlunun başı burç bedeninde kesilip asılmıştı.

O üç canavarın biri kağan arslan idi, biri kara boğa idi, bir de kara buğra idi. Bunların her birisi bir ejderha idi.

Bu otuziki baş, ki burçta asılmıştı, kağan arslan ile kara buğranın

yüzünü görmemişlerdi. Ancak boğa boynuzunda can vermişlerdi.

Kanlı Koca, bu başları ve bu canavarları gördü, başında olan bit ayağına toplandı. "Varayım, oğluma doğru haber vereyim, hüneri varsa gelsin, alsın! Yoksa evdeki kıza razı olsun," dedi.

At ayağı külük, ozan dili çevük olur. Kanlı Koca giderek geldi, Oğuza çıktı. Kan Turalı'ya haber oldu, baban geldi, dediler.

Kırk yiğidiyle babasına karşı çıktı, elini öptü.

– Canım baba, bana yarar kız buldun mu?, dedi.

Babası,

– Buldum oğul, hünerin varsa, dedi.

Kan Turalı,

– Altın akça mı ister? Katır, biserek mi ister?, dedi.

Babası,

– Oğul, hüner gerek, hüner, dedi.

Kan Turalı,

– Baba, yelesi kara Kazılık atıma eyer vurayım, kanlı kâfir eline akın edeyim; baş keseyim, kan dökeyim, kâfire kan kusturayım, kul, karavaş getireyim, hüner göstereyim, dedi.

Kanlı Koca,

– Hay, canım oğul, hüner dediğim o değil! O kız için üç canavar beslemişler. Her kim o üç canavarı basar, o kızı ona verecekler; basıp öldürmese onun başını keserler, burca asarlar, dedi.

Kan Turalı,

– Baba, bu sözü bana dememeliydin. Madem ki dedin, ille de varsam gerek. Başıma kakınç, yüzüme tokunç olmasın. Kadın ana, bey baba, esen kalın, dedi.

Kanlı Koca, "gördün mü, ben bana nettim? Oğlana korkunç haber-

ler vereyim, ola ki gitmeye," dedi.

Kanlı Koca burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Oğul!
Sen varacak yerin,
Dolamaç dolamaç yolları olur;
Atlı batıp çıkamaz,
Onun balçığı olur;
Ala yılan sökemez,
Onun ormanı olur;
Göğe omuz vuran,
Onun kalesi olur;
Göz dikip gönül alan,
Onun görklüsü olur;
Hay demeden baş getiren,
Onun celladı olur;
Omzunda kalkan oynar,
Onun yayası olur;
Yavuz yerlere yeltendin, gitme dönsene!
Ak sakallı babanı, karıcık olmuş ananı buzlatmasana!

dedi. Kan Turalı kızdı,

Ne söylersin, neler dersin canım baba?
Bu kadarcık işten korkan yiğit mi olur?
Alp ere korku vermek ayıp olur;
Onun dolamaç dolamaç yollarını,
Kadir korsa geceleyin dört nal geçeyim;
Atlı batıp çıkamaz onun balçığına,

Kumlar döşeyim;
Ala yılan sökemez ormanını,
Çakmak çakıp oda vurayım;
Göğe omuz vuran kalelerini,
Kadir korsa tepeyim, yıkayım;
Göz dikip gönül alan,
Görklüsünün boynunu öpeyim;
Omzunda kalkan oynar yayasının,
Kadir korsa başını keseyim;
Ya varayım ya varmayayım,
Ya geleyim ya gelmeyeyim,
Ya kara buğranın göğsü altında kalayım,
Ya boğanın boynuzunda ilişeyim kalayım,
Ya kağan arslanın kıynağında didileyim,
Ya varayım ya varmamayım,
Ya geleyim ya gelmeyeyim,
Yine görünceye kadar bey baba,
Hatun ana, esen kalın!

dedi. Gördüler ki namusu için yenilmez. "Oğul uğurun açık olsun. Sağ, esen varıp, gelesin," dediler.

Kan Turalı atasının, anasının elini öptü. Kırk yiğidini yanına aldı. Yedi gün, yedi gece at sürdüler. Kâfirin serhaddine erdiler, çadır diktiler. Yüğrük atını koşturup Kan Turalı gürzünü göğe atar, inip yere düşmeden kavrar, tutar.

Hey kırk eşim, kırk yoldaşım,
Yüğrük olsa yarışsam,

Güçlü olsa güreşsem,
Hak Taâlâ yardım etse,
Üç canavarı öldürsem,
Güzeller serveri Sarı Tonlu,
Selcen Hatun'u alsam,
Atam, anam evime dönsem!
Hey kırk eşim, kırk yoldaşım,
Kırkınıza kurban olsun benim başım!

deyü söylerdi. Bunlar bu sözde iken, meğer hânım, teküre haber vardı. Oğuzdan Kan Turalı derler, bir yiğit varmış, kızını dilemeye geliyor, dediler.

Kâfirler yedi ağaç sıra karşı geldiler.

– Neye geldiniz, yiğit beyler?, dediler.

Bunlar,

– Verişmeye, alışmaya geldik, dediler.

Izzet, hürmet ettiler. Ak çadır dikip ala halı döşediler; akça koyun kırdılar; yedi yıllık al şarap içirdiler; alıp bunları teküre getirdiler.

Tekür taht üzerinde oturmuştu. Yüz kâfir zırh giyinmişti. Kan Turalı yedi kat meydanı dolandı, geldi.

Meğer kız meydanda bir köşk yaptırmıştı. Bütün yanında olan kızlar al giymişlerdi; kendi sarı giymişti. Yukarıdan bakardı.

Kan Turalı geldi, kara şapkalı teküre selam verdi. Tekür selam aldı. Ala halı döşediler, oturdu.

Tekür,

– Yiğit, nereden gelirsin?, dedi.

Kan Turalı yerinden ayağa kalktı. Apul apul yürüdü, ak alnını açtı, ak bileklerini sığadı,

Karşı yatan kara dağını aşmaya gelmişim,
Akıntılı görklü suyunu geçmeye gelmişim,
Dar eteğine, geniş koltuğuna sığınmaya gelmişim,
Tanrı buyruğuyla, Peygamber kavliyle,
Kızını almaya gelmişim,

dedi. Tekür,

– Bu yiğidin sözü yüğrük, eğer elinde hüneri varsa, dedi. Bu yiğidi anadan doğma soyun, dedi.

Soydular. Kan Turalı altınlı ince keten bezini beline sardı. Kan Turalı'yı alıp meydana getirdiler.

Kan Turalı cemal ve kemal iyesi yiğit idi. Oğuzda dört yiğit peçeyle gezerdi. Biri Kan Turalı, biri Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk ve Boz Aygırlı Beyrek.

Kan Turalı peçesini serpti. Kız köşkten bakardı, taraklığı boşaldı, kedisi mavladı, avsıl olmuş dana gibi ağzının suyu aktı. Yanındaki kızlara,

– Hak Taâlâ atamın gönlüne rahmet eylese, nikâhımı kıyıp beni o yiğide verse. Bunun gibi yiğit, canavarlar elinde can verirse yazık olur, dedi.

Bu arada demir zincirle boğayı getirdiler. Boğa diz çöktü, boynuzuyla bir mermer taşı peynir gibi ditti.

Kâfirler,

– Şimdi yiğidi atar, yıkar, serer yırtar. Yıkılsın Oğuz elleri, kırk yiğit bir bey oğluyla, bir kızdan ötürü ölmek ne olur?, dediler. Bunu işitince kırk yiğit ağlaştılar.

Kan Turalı sağına baktı, kırk yiğidini ağlar gördü, soluna baktı, öyle gördü,

– Hey kırk eşim, kırk yoldaşım, neye ağlarsınız? Kolca kopuzumu getirin, övün beni, dedi.

Burada, kırk yiğit Kan Turalı'yı övmüşler, görelim hânım, nice övmüşler?

Sultanım Kan Turalı!
Kalkıp yerinden doğrulmadın mı?
Yelesi kara Kazılık atına binmedin mi?
Arku Beli Ala Dağı,
Avlayarak, kuşlayarak aşmadın mı?
Babanın ak ban eşiğinde,
Karavaşlar inek sağar görmedin mi?
Boğa, boğa dedikleri,
Kara inek buzağısı değil midir?
Alp erenler karımından kayırır mı olur?
Sarı Tonlu Selcen Hatun köşkten bakar,
Kime baksa aşkla oda yakar,
Kan Turalı sarı tonlu kız aşkına bir hû!

dedi. Kan Turalı,

– Bre boğanızı koyverin, gelsin, dedi.

Boğanın zincirini aldılar, salıverdiler. Boynuzu elmas cıda gibi, Kan Turalı'nın üzerine sürdü. Kan Turalı adı görklü Muhammed'e salavat getirdi. Boğanın alnına bir yumruk öyle vurdu ki, boğayı götü üzerine çökertti. Alnına yumruğunu dayadı, sürdü, meydanın başına çıkardı. Çok çalıştılar, ne boğa yener ne Kan Turalı yener. Küt küt boğa solumaya başladı, ağzı köpüklendi.

Kan Turalı,

– Bu dünyayı erenler akılla bulmuşlardır, bunun önünden sıçrayayım, ne hünerim varsa ardından göstereyim, dedi. Adı görklü Muhammed'e salavat getirdi. Boğanın önünden savuldu, boğa boynuzu üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kez götürüp yere çaldı; kemikleri kırıldı, bastı, boğazladı. Bıçak çıkarıp derisini yüzdü. Etini meydanda koyup derisini tekürün önüne getirip,

– İşte, kızını bana veresin, dedi.

Tekür,

– Bre kızı verin şehirden sürün, çıksın, gitsin, dedi.

Tekürün kardaşı oğlu vardı.

– Canavarlar serveri arslandır, arslanla da oyun göstersin, kızı ondan sonra verelim, dedi.

Vardılar, arslanı çıkardılar, meydana getirdiler. Arslan haykırdı, meydanda ne kadar at varsa kan kaşandı.

Yiğitler,

– Boğadan kurtuldu, asladan nice kurtulur, dediler, ağlaştılar.

Kan Turalı yiğitlerini ağlar gördü,

– Bre alca kopuzumu ele alın, beni övün, sarı tonlu kız aşkına bir arslandan döneyim mi?, dedi.

Yoldaşları burada soylamış görelim hânım, ne soylamış,

Sultanım, Kan Turalı!
Akça sazlar içinde sarı gönler görüp de,
Taylar basan, ök damarını delip soran,
Kara polat öz kılıçtan yüz çevirmeyen,
Akça tozlu katı yaydan korkmayan,
Ak yelekli sivri oktan dönmeyen,
Canavarlar serveri kağan arslan kıran,

Ala köpek eniğine kendini dalatır mı?

Alp yiğitler savaş günü karımından kayırır mı?

dediler.

Sarı Tonlu Selcen Hatun köşkten bakar,

Kime baksa aşkla oda yakar,

Sarı tonlu kız aşkına bir hû!

dediler. Kan Turalı,

– Bre arslanımızı koyuverin, gelsin, dedi. Kara polat öz kılıcım yok ki kavraştığı an ikiye biçeydim, sana sığındım cömertler cömerdi, Gani Tanrı medet!, dedi.

Kan Turalı bir kepeneği kıynağına doladı. Arslanın pençesine sunuverdi. Adı görklü Muhammed'e salavat getirdi. Arslanın alnını gözetip bir yumruk öyle vurdu ki, yumruk çenesine dokundu, uvattı. Boyun kökünden tuttu, belini kırdı. Ondan sonra götürüp yere vurdu, külçe gibi yığıldı.

Tekürün önüne geldi,

– Yaren, kızını bana versene, dedi.

Tekür,

– Kızı getirin, verin, bu yiğidi gözüm gördü, gönlüm sevdi. İsterse dursun, isterse gitsin, dedi.

Yine kardaşı oğlu,

– Canavarlar serhengi devedir, onunla da oyununu oynasın, dedi. Ondan sonra veririz, dedi.

Yardım Tanrı'dan oldu, beyin, paşanın himmeti Kan Turalı'ya oldu. Tekür "devenin ağzını yedi yerden bağlayın," dedi. Kıskanç kâfirler bağlamadılar. Yularını sıyırıp salıverdiler.

Kan Turalı fırlar, devenin koltuğundan girer, fırlar, çıkar. Sarhoş yiğit, hem iki canavarla savaşmıştı, kaydı düştü. Altı cellat ensesine geldiler, yalın kılıç tuttular.

Burada yoldaşları soylamış görelim hânım, ne soylamış?

Kalkıp Kan Turalı yerinden doğruldun, geldin,
Yelesi kara Kazılık atına çabucak bindin,
Ala gözlü yiğitlerini yanına aldın,
Arku Beli Ala Dağı geceleyin geçtin,
Akıntılı görklü suyunu gece geçtin,
Kanlı kâfir eline geceleyin girdin,
Kara boğa geldiğinde hurduhaş eyledin,
Kağan arslan geldiğinde belini büktün,
Kara buğra geldiğinde neden vazgeçtin?
Kara kara dağlardan haber aşar,
Kanlı kanlı sulardan haber geçe,
Soylu Oğuz eline haber varır,
Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı netmiş, derler;
Kara boğa geldiğinde kıpırdatmamış,
Kağan arslan geldiğinde belini bükmüş,
Kara buğra geldiğinde neden gecikmiş, derler.
Büyük küçük kalmaya kov edene,
Karı koca kalmaya kov edene,
Ak sakallı baban bunlu ola!
Karıcık olmuş anan kan yaş döke!
Hânım! Kalkıp da yerinden doğrulmazsan,
Altı cellat ensende kılıç tutar,

Habersizce güzel başını keser!
Aşağıdan yukarıya bakmaz mısın?
Karşına ala kaz geldi, şahinini atmaz mısın?
Sarı Tonlu Selcen Hatun işaret eder, görmez misin?
Seni deve yüzünden zebun oldu dediler, bilmez misin?
Sarı Tonlu Selcen Hatun köşkten bakar,
Kime baksa aşkla oda yakar,
Sarı tonlu kız aşkına bir hû!

dedi. Kan Turalı ayağa kalktı,

– Bre ben bu devenin burnuna yapışınca o kızın sözüyle yapıştı, derler. Yarın Oğuz eline haber varır, deve elinde kalmıştı, kız kurtardı derler. Bre kolca kopuzumu çalın, övün beni! Yaradan Kadir Tanrı'ya sığındım, bir buğradan döneyim mi? Inşallah bunun da başını keseyim, dedi.

Yiğitleri Kan Turalı'yı övüp soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Yüksek kayalar başında yuva tutan,
Kadir Ulu Tanrı'ya yakın uçan,
Mancınığı ağır taştan gızıldayıp sertçe inen,
Arı gölün ördeğini şakıyıp alan,
Kaba öyke dip yürürken tartıp üzen,
Karıncığı aç olsa kalkıp uçan,
Cümle kuşlar sultanı çalkara kuş,
Kanadıyla saksağana kendisini şakıdır mı?
Alp yiğitler kırış günü karımından kayırır mı?

dediler.

Sarı Tonlu Selcen Hatun köşkten bakar,

Kime baksa aşkla oda yakar,

Sarı tonlu kız aşkına bir hû!

dedi. Kan Turalı adı görklü Muhammed'e salavat getirdi. Deveye bir tepme vurdu, deve bağırdı. Bir daha vurdu, deve ayak üstü duramadı, yıkıldı. Basıp iki yerden boğazladı. Arkasından iki kayış çıkardı, tekürün önüne bıraktı.

– Akıncıların tirkeşi bağı, üzengisi kayışı kopar, dikmeye gerek olur, dedi.

Tekür,

– Vallahi bu yiğidi gözüm gördü, gönlüm sevdi, dedi. Kırk yerde otak diktirdi. Kırk yerde kızıl, ala gerdek diktirdi. Kan Turalı ile kızı getirip gerdeğe koydular.

Ozan geldi, yelteme çaldı.

Oğuz yiğidinin öfkesi kabardı, kılıcını çıkardı, yeri kertti, dedi ki,

– Yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, kılıcıma doğranayım, okuma sancılayım, oğlum doğmasın, doğarsa on güne varmasın, bey babamın, kadın anamın yüzünü görmeden bu gerdeğe girersem.

Evini çözdü, kaytabanını buzlattı, karakoçunu kişnetti, gece demedi, göçtü. Yedi gün, yedi gece at sürdü, Oğuzun serhaddine çıktı, çadır dikti.

Kan Turalı,

Hey kırk eşim, kırk yoldaşım,

Kırkınıza kurban olsun benim başım!

Hak Taâlâ yol verdi, vardım, ol üç canavarı öldürdüm, Sarı Tonlu Selcen Hatun'u aldım, geldim. Haber edin, babam bana karşı çıksın, dedi.

Kan Turalı baktı, gördü, bu konduğu yerde kuğu kuşları, turnalar, turaçlar, turgaylar, keklikler, uçarlar. Soğuk soğuk sular, çayırlar, çemenler. Selcen Hatun bu yeri görklü gördü, beğendi. Oturdular, işrete meşgul oldular, yemeğe içmeğe koyuldular. Yediler, içtiler.

O zamanda Oğuz beylerine ne kaza gelse uykudan gelirdi. Kan Turalı'nın uykusu geldi, uyudu. Uykuda iken kız,

– Beni sevenler çoktur, ansızın at sürüp gelmesinler, tutup yiğidimi öldürmesinler; akça yüzlü ben gelini yakalayıp atamın, anamın evine iletmesinler, dedi. Kan Turalı'nın atına zırh giydirdi. Kendi de zırhlandı, süngüsünü eline aldı, bir yüksek yere çıktı, gözledi.

Meğer hânım, tekür pişman oldu. Üç canavar öldürdüğü için biricik kızcağızımı aldı, gitti, dedi. İçleri kara tonlu, dıştan gök demirli altıyüz kâfir seçti. Gece gündüz at sürdüler, ansızın geldiler.

Kız hazırlandı, baktı, gördü atlılar geldi. Atını oynattı. Kan Turalı'nın üzerine geldi. Soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Gafil olma, kara başını kaldır yiğit!
Ala kuyma, güzel gözlerini açsana yiğit!
Arkandan ak ellerin bağlanmadan,
Ak alnın kara yere tepilmeden,
Habersizce görklü başın kesilmeden,
Alca kanın yer yüzüne dökülmeden,
Yağı yetti, düşman erdi,
Ne yatarsın, kalksana yiğit!

Yüksek kayalar oynamadan, yer obruldu,

Karı beyler ölmeden el boşaldı!

Karmakarışık dağdan indi,

Sıralanıp üzerine yağı geldi.

Yatacak yer mi buldun, yurt mu buldun, ne oldu sana?

deyü çağırdı. Kan Turalı belinledi, uyandı, doğruldu,

– Ne söylerdin, görklüm?, dedi.

– Yiğidim, üzerine yağı geldi, uyarmak benden, savaşıp hüner göstermek senden, dedi.

Kan Turalı gözünü açtı, kapaklarını kaldırdı, gördü: Gelin at üzerinde, giyinmiş, süngüsü elinde. Yeri öptü, "âmennâ ve saddaknâ, maksudumuz Hak Taâlâ dergahında hasıl oldu," deyüp arı sudan abdest aldı, ak alnını yere koydu, iki rekât namaz kıldı. Atına bindi, adı görklü Muhammed'e salavat getirdi. Kara tonlu kâfire at saldı, karşı vardı.

Selcen Hatun at oynattı, Kan Turalı'nın önüne geçti. Kan Turalı,

– Görklüm, nereye gidiyorsun?, dedi.

– Bey yiğit, baş esen olsa börk bulunmaz mı olur? Bu gelen kâfir, çok kâfirdir, savaşalım, dövüşelim, ölenimiz ölsün, diri kalanımız odaya gelsin, dedi.

Bu arada Selcen Hatun at saldı, karnını bastı, kaçanını kovmadı, aman deyeni öldürmedi. Öyle sandı ki yağı basıldı. Kılıcının balçağı kan, odaya geldi. Kan Turalı'yı bulamadı.

Bu sırada Kan Turalı'nın babası, anası çıkageldi. Gördüler ki bu gelen kişinin kılıcının balçağı kanlı, oğlu görünmez. Haber sordular, görelim nice sordular? Anası,

Anam kişi, kızım kişi!

Tan atarken yerinden doğrulup kalktın,
Yalınızca oğlu tutturdun mu?
Habersizce görklü başın kestirdin mi?
Kadın ana, bey baba deyü buzlattın mı?
Sen gelirsin, bir bebeğim görünmez, bağırım yanar.
Ağız dilden birkaç kelime haber bana,
Kara başım kurban olsun, gelin sana!

dedi. Kız bildi ki kayın anası, kayın atasıdır. Kamçıyla gösterip,

– Odaya düşün, ne yerde iner karışır toz varsa ve ne yerde karga, kuzgun oynarsa orada arayalım, dedi.

Atına mahmuz vurdu, bir yüksek yere çıktı, gözledi. Gördü ki derenin içinde toz bir derilir, bir dağılır. Üzerine geldi, gördü ki Kan Turalı'nın atını oklamışlar; gözünün kapağını oklamışlar. Yüzünü kan bürümüş, durmaz siler. Kâfirler üşer, kılıcını yalın eyler, kâfiri önüne katıp kovar.

Selcen Hatun bunu böyle gördü, içine od düştü. Bir bölük kaza şahin girmiş gibi kâfire at saldı, bir ucundan kırıp o bir ucuna çıktı.

Kan Turalı baktı, gördü ki bir kimse yağıyı önüne katmış, kovar. Selcen Hatun olduğunu bilmedi. Burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Kalkıp yerinden doğrulan yiğit,
Ne yiğitsin?
Yelesi kara Kazılık ata binen yiğit,
Ne yiğitsin?
Habersizce başlar kesen,
Destursuzca benim yağıma giren yiğit,

Ne yiğitsin?
Destursuzca yağıya girmek,
Bizim elde ayıp olur!
Bre yürü,
Doğan kuşu olup uçayım mı?
Sakalınla boğazından tutayım mı?
Habersizce senin başın keseyim mi?
Alca kanın yer yüzüne dökeyim mi?
Kara başını terkiye asayım mı?
Bre kazası gelmiş yiğit,
Ne yiğitsin?
Kalkıp dönsene!

dedi. Selcen Hatun burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Hey yiğidim, bey yiğidim,
Kaytabanda kızıl develer,
Torumundan döner mi olur?
Karakoçta Kazılık atlar,
Kuluncuğunu teper mi olur?
Ağıllarda akça koyun,
Kuzucuğun süser mi olur?
Alp yiğitler, bey yiğitler,
Görklüsüne kıyar mı olur?

Yiğidim, bey yiğidim? Bu yağının bir ucu sana, bir ucu bana!, dedi.

Kan Turalı bildi ki bu yağıyı basıp dağıtan Selcen Hatun'dur. Bir tarafına da kendi girdi; kılıç çekip yürüdü, kâfir başını kesti, yağı basıldı, düşman bozuldu.

Selcen Hatun, Kan Turalı'yı at ardına aldı, çıktı. Giderek Kan Turalı'nın fikrine bu geldi ki,

Kalkıp da Selcen Hatun durduğunda,
Yelesi kara Kazılık atına bindiğinde,
Babamın ak ban eşiğine düştüğünde,
Oğuzun ala gözlü kızı, gelini boyladıkta,
Her kişi sözünü söyledikte,
Sen orada kalkasın, övünesin,
Kan Turalı güçsüz düştü,
At ardına aldım, çıktım, deyesin,
Gözüm döndü, gönlüm gitti,
Öldürürüm seni!

dedi. Selcen Hatun, durumun ne olduğunu bilip soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Bey yiğit!
Övünürse er övünsün, arslandır!
Övünmeklik avratlara bühtandır!
Övünmekle avrat er olmaz!
Ala yorgan içinde seninle dolaşmadım,
Tatlı damak verip soruşmadım,
Al duvağım altında söyleşmedim,
Tez sevdin, tez usandın,
Kavat oğlu kavat!
Kadir Allah bilir, ben sana,
Munisim, yârım, kıyma bana!

dedi. Kan Turalı,

– Yok, ille de öldürmeliyim, dedi.

Kız kızdı,

– Bre kavat oğlu kavat, ben aşağı kulba yapışırım, sen yukarı kulba yapışırsın. Bre kavat oğlu, okunla mı, kılıcınla mı, gel beri söyleşelim, dedi. Atını tepti. Bir yüksek yere çıktı. Sadakından doksan okunu yere döktü, iki okun temrenini çıkardı, birini gezledi, birini eline aldı. Temrenli okla atmaya kıyamadı.

– Yiğit, at okunu, dedi.

Kan Turalı,

– Kızların yolu öncedir, önce sen at, dedi.

Kız bir okla Kan Turalı'ya attı, şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hatun'u kucaklayıp barışmışlar, soruşmuşlar. Kan Turalı soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Yalap yalap yalabıyan ince tonlum!
Yere basmayıp yürüyen selvi boylum!
Kar üzerine kan damlamış gibi kızıl yanaklım!
İki bademi sığmayan dar ağızlım!
Kalemciler çaldığı kara kaşlım!
Kurumsu kırk tutam kara saçlum!
Arslan uruğu, sultan kızı!
Öldürmeye ben seni kıyar mıydım?
Öz canıma kıyayım,
Ben sana kıymamayım,
Ben seni sınardım,

dedi. Selcen Hatun da burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Kalkıp yerimden doğrulurdum,
Yelesi kara Kazılık atıma binerdim,
Babamın ak ban evinden çıkardım,
Arku Beli Ala Dağı avlardım,
Ala geyik, sığın geyik kovardım,
Yayı çektiğimde bir okla neylerdim,
Demrensiz okla yiğit, ben seni sınardım,
Öldürmeye yiğidim, ben seni kıyar mıydım?

dedi. Irağından, yakınından sarmaştılar. Gizli yaka tutup koklaştılar. Ak boz atlara binip sürdüler, bey babasına eriştiler.

Babası oğlancığını gördü, Allah'a şükürler eyledi. Oğluyla, geliniyle Kanlı Koca Oğuza girdi. Gök ala görklü çemene çadır dikti. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırdı, düğün etti, soylu Oğuz beylerini ağırladı.

Altınlıca günlüğünü dikip Kan Turalı gerdeğine girdi, dileğine, muradına erişti.

Dedem Korkut gelip şadılık çaldı. Boy boyladı, soy soyladı. Gazi erenlerin başına ne geldiğini söyledi.

İmdi hani dediğim bey erenler?
Dünya benim deyenler?
Ecel aldı, yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli, gidimli dünya,
Son ucu ölümlü dünya!

Yom vereyim hânım, ecel geldiğinde arı imandan ayırmasın! Kadir seni namerde muhtaç etmesin! Allah'ın verdiği umudun kırılma-

sın! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Amin deyenler Dizar görsün! Derlesin, toplasın, günahınızı adı görklü Muhammed Mustafa'ya bağışlasın, Hânım hey!

KAZILIK KOCA OĞLU YEGENEK BOYU

Kam Gan Oğlu Han Bayındır yerinden doğrulmuştu. Kara yerin üzerine ak ban evini diktirmişti. Ala sayvan gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halı seccade döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri sohbete toplanmıştı, yeme, içme idi.

Bir zamandan sonra Kazılık Koca derlerdi, bir kişi vardı, Bayındır Han'ın veziri idi. İçerek şarabın itisi başına çıktı. Kaba dizinin üzerine çöktü, oturdu. Bayındır Han'dan akın diledi. Bayındır Han da destur verdi, "nereye dilersen var," dedi.

Kazılık Koca iş görmüş, işe yarar adam idi. Yarar kocalarını yanına topladı. Yol hazırlıklarını yaptı, yola düştü. Çok dağlar, dereler, tepeler geçti. Günlerden bir gün Düzmürd Kalesine geldi. Kara Deniz kıyısında idi. Oraya erişip kondular.

O kalenin tekürü var idi, adına Arşun Oğlu Direk Tekür derlerdi. O kâfirin altmış arşın boyu vardı. Altmış batman gürz salardı, sert yay çekerdi.

Kazılık Koca kaleye varır varmaz, cenge başladı. Bunun üzerine kalenin kâfir beyi de hemen dışarı çıktı, er diledi.

Kazılık Koca onu görünce hemen yerinden doğruldu, ayağa kalktı. Karakoç atına bindi, kara dinli kâfire yel gibi yetti, tutkal gibi yapıştı. Kâfirin ensesine bir kılıç vurdu, şu kadarcık kestiremedi.

Sıra kâfire geldi. O altmış batman gürzü çekip eline aldı. Kazılık Koca'nın tepesi budur deyüp çaldı. Yalan dünya başına dar oldu. Ağzından burnundan kan boşaldı, düdük gibi şorladı.

Kazılık Koca'yı kavrayıp kaleye tutsak aldı, gitti. Yiğitleri onu görüp bozuldular, durmayıp kaçtılar.

Kazılık Koca tam onaltı yıl hisarda tutsak oldu. Sonra Emen derlerdi, bir pehlivan kişi altı kere varıp, hisarı alıp Kazılık Koca'yı kurtaramadı.

Meğer hânım, Kazılık Koca, Bayındır Han'ın elini öpüp gidip de tutsak olduğu vakit bir oğlancığı vardı, bir yaşında idi. O vakitten beri onbeş yaşına girdi, yiğit oldu. Babasını öldü biliyordu. Yasak etmişlerdi, tutsak olduğunu oğlandan saklarlardı. O oğlanın adına Yegenek derlerdi.

Günlerden bir gün Yegenek oturup beylerle sohbet ederken Kara Güne Oğlu Budak'la anlaşamadı, birbirlerine söz atıştılar.

Budak,

– Burada laf atıp ne edersin? Ne gülersin? Madem ki er dilersin, varıp babanı kâfir elinden kurtarsana, onaltı yıldır tutsaktır, dedi.

Yegenek bu haberi işitince tüm yüreği oynadı, kara bağrı sarsıldı. Kalktı, Bayındır Han'ın önüne vardı, yüzünü yere koydu da Hem Yegenek burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Ala sabah sapa yerde dikilende,
Büyük ak çadırlı!
Atlasla yapılanda,
Gök sayvanlı!
Tavla tavla çekilende,
Şahbaz atlı!
Çağırıp dâd verende,
Yol çavuşlu!
Yaykandığında yağ dökülen,

Sofrasında bol nimetli!
Kalmış yiğit arkası,
Yoksul güçsüzün umudu,
Türkistan'ın direği,
Tülü kuşun yavrusu,
Amıt suyunun arslanı,
Karacuk'un kaplanı,
Devletlü hânım benim!

Ben, babamı öldü sanırdım, bilmezdim, şimdi bildim ki kâfire tutsak imiş, devletlü başın için medet! Bana asker koşup beni babamın tutsak olduğu kaleye gönder, dedi.

Bayındır Han buyurdu,

– Yirmidört sancak beyi gelsin, dedi.

Önce Demir Kapı Dervendinde bey olan, kargı, süngü ucunda er böğürden, karıma yettiğinde kimsin deyü sormayan Kıyan Selçük Oğlu Deli Dundar seninle birlikte varsın, dedi.

Aygır Gözler suyundan at yüzdüren, elliyedi kalenin anahtarını alan, Eylik Koca Oğlu Dönebilmez Dölek Evren seninle birlikte varsın, dedi.

İkiz burçtan kayın oku eğlenmeyen, Yağrıncı Oğlu Elalmış seninle birlikte gitsin, dedi.

Üç kez yağı görmese kan ağlayan, Doğsun Oğlu Rüstem seninle birlikte varsın, dedi.

Ejderhalar ağzından adam alan Deli Evren seninle birlikte varsın, dedi.

Yerin bir ucundan bir ucuna yeteyim deyen Soğan Sarı seninle birlikte varsın, dedi.

Sayılmakla Oğuz erenlerinin tükeneceği yok, Bayındır Han yirmidört bahadır sancak beyini Yegenek'e yoldaşlığa koştu.

Beyler toplanıp hazırlıklarını yaptılar, yola düştüler.

Meğer o gece Yegenek düş gördü. Düşünü yoldaşlarına soyladı, görelim hânım, ne soyladı?

Beyler, yoldaşlarım, gafillice kara başım,
Gözüm uykuda iken düş gördü!
Ala gözümü açıp dünya gördüm,
Ak boz atlar koşturan alpler gördüm,
Ak ışıklı alpları yanıma aldım,
Ak sakallı Dede Korkut'tan öğüt aldım,
İlerde yatan kara dağları aştım,
İlerde yatan Kara Denize girdim,
Ağaçtan gemi yontup, ak gömleğimi çıkardım, yelken kurdum,
İlerde yatan denizi dildim, geçtim,
Öteki kara dağın bir yanında,
Alnı başı balkır bir er gördüm,
Kalkıp yerimden doğruldum,
Kargı dilli öz süngümü kaptım,
Karşılayıp o ere vardım,
Karşısından o eri saplayacağım vakit denedim,
Göz ucuyla o ere baktım,
Dayım Emen imiş, onu bildim,
Döndüm o ere selam verdim,
Oğuz ellerinde kimsin, dedim,
Göz kapaklarını kaldırıp yüzüme baktı,

Oğul Yegenek nereye gidiyorsun, dedi,

Ben, "Düzmürd Kalesinde babam tutsak imiş, ona gidiyorum," dedim. Burada dayım bana soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Yettiğimde yel yetmezdi yedi vurgunum,
Yeni bayırın kurduna benzerdi yiğitlerim,
Yedi kişiyle kurulurdu benim yayım,
Kayın dalı yeleğinden som altınlı benim okum,
Yel esti, yağmur yağdı, kör duman oldu,
Yedi kez vardım,
O kaleyi alamadım, geri döndüm!
Benden daha yeğ er olmayasın,
Yeğenim, dön!

dedi. Yegenek düşte dayısına soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Kalkıp da dayı yerinden doğrulduğunda,
Ala gözlü bey yiğitleri yanına sen almadın!
Adı belli yiğitlerle sen at sürmedin!
Beş akçalı ulufecileri yoldaş ettin,
Onun için o kaleyi sen alamadın!

demiş. Yegenek yine,

Kese kese yemeğe yahni yahşı,
Keser günde serçeşme yüğrük yahşı,
Bildiğini unutmasa akıl yahşı,
Karımından dönmese, kaçmasa erlik yahşı!

dedi. Bu düşü Yegenek yoldaşlarına anlattı. Meğer dayısı Emen o sırada yakındaydı. Bütün beylerle gelip yoldaş olup gittiler. Buradan kal-

kıp yürüdüler. Günlerden bir gün Düzmürd Kalesine vardılar, çevre alıp gittiler, kondular.

Ne zaman ki kâfirler bunları gördüler, Arşun Oğlu Direk Teküre haber verdiler. O melun da hemen bunu işitti, alât-ı harb ile kaleden dışarı çıktı, gelip bunlara karşı durdu, meydana gidip er diledi.

Kıyan Selçük Oğlu Deli Dundar yerinden doğruldu, kalktı. Altmış tutam sivri cıdasını koltuğuna kıstırıp o kâfire vardı, o kâfiri karşısından saplayayım, dedi, saplayamadı.

Kâfir tekür kavrayıp vurdu. Süngüsünü çekti, elinden aldı. O altmış batman gürzle Deli Dundar'ın tepesinden tutup çaldı. Geniş dünya Dundar'ın başına dar oldu. Kazılık atını döndürdü, askerine geldi, bırakıp döndü.

Ondan sonra Dönebilmez Dölek Evren, altı dilimin çomağıyla atını ökçeleyip yukarıdan kâfire sert bir vuruş vurdu, alamadı. Tekür kavrayıp elinden çomağını aldı. Kendi gürzüyle sırtına bir gürz vurdu. O da gücünü yitirip atını döndürdü, bıraktı, döndü. Hikâyeyi ne uzatalım, hânım, yirmidört sancak beyi tekürün elinde zebun oldu.

Bunun üzerine Kazılık Koca Oğlu Yegenek yerinden doğrulup kalktı. Genç delikanlı Yaradan Allah'a sığındı, bizeval mâbudu övdü, görelim hânım, nice övdü?

Yücelerden yücesin,
Yüce Tanrı!
Kimse bilmez nicesin?
Aziz Tanrı!
Sen anadan doğmadın, sen atadan olmadın,
Kimsenin rızkını yemedin,
Kimseye güç etmedin,

Her yerde teksin,
Allah samedsin!
Âdem'e sen taç giydirdin,
Şeytana sen lanet kıldın,
Bir suçtan ötürü,
Dergahtan sürdün, çıkardın!
Nemrut göğe ok attı,
Karnı yarık balığı karşı tutan Cebbarsın!
Ululuğuna sınır yok,
Senin boyun, bosun yok,
Gövden yok, atan yok,
Vurduğunu büyütmeyen ulu Tanrı!
Ezdiğini belirtmeyen belli Tanrı!
Yücelttiğini göğe kaldıran görklü Tanrı!
Kızdığını yere çalan kahhar Tanrı!
Birliğine sığındım Çalabım, Kadir Tanrı!
Medet senden,
Kara tonlu kâfire at teperim,
İşimi sen onar!

dedi. Vakit geçirmeden de kara tonlu kâfire at sürdü. Yel gibi yetti, tutkal gibi yapıştı. O kâfirin omzuna bir kılıç vurdu, zırhını, keçimini doğradı. Altı parmak derinliğinde yara açtı. Kara kanı şorladı. Atın kalın sırt derisinden yapılma çizmesi dolu kan oldu. Kara başı bunaldı, bunlu oldu. Kâfir durmadan atının başını çevirip hisara kaçtı. Yegenek kâfirin ardından yetişti. Kâfir hisar kapısına girmişken Yegenek kara polat öz kılıcıyla kâfirin boynunu gözetip ensesine öyle çaldı ki, başı top gibi önüne düştü.

Bundan sonra Yegenek atını döndürdü, orduya geldi. Kâfirler bu hali gördü. Olaki kavga basılmıştır deyü tutsak olan Kazılık Koca'yı salıvermişler, çıkıp geldi.

"Hay, bey yiğitler, kâfiri kim öldürdü," deyü burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Kaytabanın mayasını yüklü koydum,
Ner midir, maya mıdır, onu bilsem!
Karakoçun kısrağını yüklü koydum,
Aygır mıdır kısrak mıdır, onu bilsem!
Kara yilinli koyunumu yüklü koydum,
Koç mudur koyun mudur, onu bilsem!
Ala gözlü görklü helalimi yüklü koydum,
Erkek midir kız mıdır, onu bilsem!
Bre bey yiğitler haber verin bana,
Yaradanın aşkına!

dedi. Yegenek de babasına kendisini bildirmedi, orada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Kaytabanın mayasını,
Yüklü koydun ner oldu;
Karakoçun kısrağını,
Yüklü koydun aygır oldu;
Kara yilinli koyununu,
Yüklü koydun koç oldu;
Ala gözlü görklü helalini,
Yüklü koydun arslan oldu;

dedi. Yegenek babasıyla görüştü. Böylece hepsi bir uğurdan hisara yü-

rüyüş ettiler, yağmaladılar. Babasıyla Yegenek gizli yaka tutup koklaştılar. Iki hasret birbirine buluştular, ıssız yerin kurdu gibi uluştular, Tanrıya şükürler kıldılar.

Hisarı alıp kalan kiliselerini yıkıp yerine mescitler yaptılar. Keşişlerini öldürüp ezan okuttular. Aziz Tanrı adına hutbe okuttular. Kuşun ala kanını, kumaşın arısını, kızın gökçeğini, dokuzlama çargap, çuha Bayındır Han'a pencik çıkardılar. Kalanını gazilere bahşettiler. Döndüler, evlerine geldiler.

Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı. Gör ki neler söyledi? "Bu Oğuzname Yegenek'in olsun," dedi. "Benden sonra alp erenler söylesin, alnı açık cömertler dinlesin," dedi.

Yom vereyim hânım, yerli kara dağların yıkılmasın! Gölgelice kaba ağacın kesilmesin! Ak sakallı baban yeri uçmak olsun! Ak pürçekli anan yeri behişt olsun! En sonunda arı imandan ayırmasın! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Günahınızı adı görklü Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın, amin, Hânım hey!

BASAT'IN TEPEGÖZ'Ü ÖLDÜRDÜĞÜ BOYU

Hânım hey! Bir gün Oğuz otururken üstüne yağı geldi. Gece içinde ürktü, göçtü. Kaçıp giderken Aruz Koca'nın oğlancığı düşmüş, bir arslan bulup götürmüş, beslemiş.

Oğuz yine günlerden sonra gelip yurduna kondu. Oğuz Han'ın ilkıcısı gelip haber getirdi,

– Hânım, ormandan bir arslan çıkar, at vurur, apul apul yürüyüşü adam gibi, at basıp kan sömürür.

Aruz,

– Hânım, ürktüğümüz zaman düşen benim oğlancığımdır, belki, dedi.

Beyler bindiler, arslan yatağı üzerine geldiler. Arslanı kaldırıp oğlanı tuttular. Aruz oğlanı alıp evine götürdü. Şadılık ettiler; yeme, içme oldu. Ama oğlanı ne kadar getirdilerse durmadı, yine arslan yatağına gitti.

Yine tutup getirdiler, Dedem Korkut geldi,

– Oğlanım, sen insansın, hayvanlarla düşüp kalkma. Gel, yahşı at bin! Yahşı yiğitlerle eş seğirt!, dedi. Ulu kardaşının adı Kıyan Selçük'tür, senin adın Basat olsun! Adını ben verdim, yaşını Allah versin, dedi.

Oğuz bir gün yaylaya göçtü. Aruz'un bir çobanı vardı. Adına Konur Koca Sarı Çoban derlerdi. Oğuzun önünce bundan önce kimse göçmezdi. Uzun pınar demekle ünlü bir pınar vardı. O pınara periler konmuşlardı. Birden koyun ürktü. Çoban erkeçe kızdı, ileri yürüdü.

Gördü ki periler kanat kanada bağlamışlar, uçarlar. Çoban kepeneğini üzerlerine attı, peri kızının birini tuttu. Tamah edip onunla çiftleşti. Koyun ürkmeye başladı. Çoban koyunun üzerine seğirtti.

Peri kızı kanat vurup uçtu,

– Çoban, yıl tamam olunca bende emanetin var, gel al, dedi. Oğuzun başına ölüm getirdin, dedi.

Çobanın içine korku düştü ise de kızın derdinden benzi sarardı.

Zamanla Oğuz yine bu pınara geldi. Yine koyun ürktü. Çoban ileri vardı, gördü ki bir yığınak yatar, yaldır yaldır yaldırır.

Peri kızı geldi,

– Çoban emanetini al. Ama Oğuzun başına ölüm getirdin, dedi.

Çoban bu yığınağı görünce ibret aldı, geri döndü, sapan taşına tuttu. Vurdukça büyüdü. Çoban yığınağı bıraktı, kaçtı. Koyun ardına düştü.

Meğer o sırada Bayındır Han, beyleriyle atlanıp gezmeye çıkmışlardı. Bu pınarın üzerine geldiler. Gördüler ki bir ibret nesne yatıyor, başı götü belli değil. Çevrelendiler, indi bir yiğit bunu tepti. Teptikçe büyüdü. Aruz Koca da inip tepti. Mahmuzu dokundu. Bu yığınak yarıldı, içinden bir oğlan çıktı. Gövdesi adam, tepesinde bir gözü var.

Aruz aldı, bu oğlanı eteğine sardı.

– Hânım, bunu bana verin, oğlum Basat'la besleyeyim, dedi.

Bayındır Han,

– Senin olsun, dedi.

Aruz Tepegöz'ü aldı, evine götürdü. Bir dadı geldi, memesini ağzına verdi. Bir sordu, olanca sütünü aldı; iki sordu, kanını aldı; üç sordu, canını aldı. Birkaç dadı getirdiler, öldürdü.

Gördüler olmaz, sütle besleyelim, dediler, günde bir kazan süt yetmezdi.

Beslediler, büyüdü, gezer oldu. Oğlancıklarla oynar oldu. Oğlancıkların kiminin burnunu, kiminin kulağını yemeğe başladı. Sözün kısası, ordu bunun yüzünden pek incindi, başa çıkamadılar. Aruz'a yakınıp ağlaştılar.

Aruz Tepegöz'ü dövdü, sövdü, yasak eyledi. Eslemedi. Sonunda onu kovdu.

Tepegöz'ün peri anası gelip oğlunun parmağına bir yüzük geçirdi. Oğul, sana ok batmasın, tenini kılıç kesmesin, dedi.

Tepegöz, Oğuzdan çıktı, bir yüce dağa vardı. Yol kesti, adam aldı, büyük harami oldu.

Üzerine birkaç adam gönderdiler. Ok attılar, batmadı; kılıç vurdular, kesmedi; süngü batırdılar, ilmedi. Çoban çoluk kalmadı, hep yedi. Oğuzdan da adam yemeğe başladı.

Oğuz toplanıp üzerine vardı.

Tepegöz görüp kızdı. Bir ağacı yerinden kopardı, atıp elli, altmış adam öldürdü. Alpler başı Kazan'a vurdu, dünya başına dar oldu. Kazan'ın kardaşı Kara Güne Tepegöz'ün elinde zebun oldu. Düzen Oğlu Alp Rüstem şehit oldu. Uşun Koca Oğlu gibi pehlivan, elinde şehit oldu. Aruk candan iki kardaşı Tepegöz'ün elinde helak oldu. Demir tonlu Mamak onun elinde helak oldu. Bıyığı Kanlı Bügdüz Emen elinde zebun oldu. Ak sakallı Aruz Koca'ya kan kusturdu. Oğlu Kıyan Selçük'ün ödü yarıldı.

Oğuz Tepegöz'le başa çıkamadı. Ürktü, kaçtı. Tepegöz çevirip önlerini aldı. Oğuzu salıvermedi, yine yerlerine kondurdu.

Kısacası Oğuz yedi kez ürktü, Tepegöz önlerini alıp yedi kez yerlerine götürdü.

Oğuz Tepegöz'ün elinde tüm zebun oldu. Vardılar, Dede Korkut'u çağırdılar; onunla danıştılar, gelin kesim keselim dediler.

Dedem Korkut'u Tepegöz'e gönderdiler. Geldi selam verdi,

– Oğul Tepegöz, Oğuz elinde tüm zebun oldu, bunaldı. Ayağının toprağına beni yolladılar, sana kesim verelim, dediler, dedi.

Tepegöz,

– Günde altmış adam verin yemeğe, dedi.

Dede Korkut,

– Böyle olursa sen adam koymaz, tüketirsin, dedi. Ama günde iki adam ile beşyüz koyun verelim, dedi.

Dede Korkut böyle deyince Tepegöz,

– Hoş öyle olsun! Bir de bana iki adam verin, yemeğimi benim pişirsin, ben yiyeyim, dedi.

Dede Korkut döndü, Oğuza geldi,

– Yünlü Koca ile Yapağılu Koca'yı Tepegöze verin, aşını pişirsin, dedi. Ve hem de günde iki adam ile beşyüz koyun istedi, dedi.

Bunlar da razı oldu. Dört oğlu olan birini verdi, üçü kaldı; üç oğlu olan birini verip ikisi kaldı; iki oğlu olan birini verdi, biri kaldı.

Kapak kan derlerdi, bir kişi vardı. İki oğlu vardı, bir oğlunu verip biri kalmıştı. Yine sıra dolanıp ona gelmişti. Anası feryat edip ağladı, zârlık eyledi.

Meğer hânım, Aruz Oğlu Basat gazaya gitmişti, o sırada geldi.

Karıcık,

– Basat şimdi akından geldi, varayım, olaki bana bir tutsak vereydi, oğlancığımı kurtaraydım, dedi.

Basat altınlı günlüğünü dikip otururken gördüler ki bir hatun kişi gelir. Geldi, içeri Basat'a girdi, selam verdi, ağladı,

Avucuna sığmayan Elüklü oğlu,
Koca teke boynuzundan katı yaylı!
İç Oğuzda, Dış Oğuzda adı belli!
Aruz Oğlu, hânım Basat, bana medet!

dedi. Basat,

– Ne dilersin?, dedi.

Karıcık,

– Yalancı dünya yüzünde bir er koptu. Yaylımında Oğuz elini kondurmadı. Kara polat öz kılıçlar kesenler kılını kestirmedi. Kargı cıda oynatanlar ildiremedi. Kayın oku atanlar saplayamadı. Alplar başı Kazan'a bir vuruş vurdu, kardaşı Kara Güne elinde zebun oldu, Bıyığı Kanlı Bügdüz Emen elinde zebun oldu, ak sakallı baban Aruz'a kan kusturdu, meydan yüzünde kardaşın Kayın Selçük'ün ödü patladı, can verdi. Soylu Oğuz beylerinin de kimini zebun, kimini şehit eyledi. Yedi kez Oğuzu yerinden sürdü. Kesim dedi, kesti. Günde iki adam, beşyüz koyun istedi. Yünlü Koca ile Yapağılu Koca'yı ona uşak verdiler. Dört oğlu olan birini verdi, üçü kaldı. Üç olan birini verdi, iki kaldı. İki olan birini verdi, bir kaldı. İki oğlancığım vardı, birini verdim, biri kaldı. Çevrildi sıra yine bana geldi, onu da isterler, hânım bana medet, dedi.

Basatın kararmış gözleri yaşla doldu. Kardaşı için soylamış görelim hânım, ne soylamış?

Kıran yerde dikilmiş olan otaklarını,
O zalim yıktırdı ola, kardaş!
Yüğrük olan atlarını tavlasından,
O zalim seçtirdi ola, kardaş!
Biserek biserek develerini katarından,

O zalim ayırdı ola, kardaş!
Şöleninde koyduğun koyununu,
O zalim kırdı ola, kardaş!
Güvencimle getirdiğim gelinciğim,
O zalim senden ayırdı ola, kardaş!
Ak sakallı babamı,
Oğul deyü ağlattın ola, kardaş!
Akça yüzlü anamı,
Oğul deyü sızlattın ola, kardaş!
Karşı yatan kara dağım yükseği kardaş!
Akıntılı görklü suyumun taşkını kardaş!
Güçlü belim kuvveti,
Kararmış gözlerimin aydını kardaş!
Kardaşımdan ayrıldım!

deyü çok ağladı, zârılık eyledi. O hatun kişiye bir tutsak verdi, "var, oğlunu kurtar," dedi.

Hatun aldı, geldi, oğlu yerine verdi. Hem, oğlun geldi deyü Aruz'a muştuladı.

Aruz sevindi. Soylu Oğuz beyleriyle Basat'a karşı çıktı. Basat babasının elini öptü, ağlaştılar, buzlaştılar.

Anasının evine geldi. Anası karşı çıktı, oğlancığını kucakladı. Basat anasının elini öptü, görüştüler, buzlaştılar.

Oğuz beyleri toplandı, yemeler, içmeler oldu.

Basat,

– Beyler, kardaş uğruna Tepegöz'le buluşurum, ne buyurursunuz?, dedi. Kazan bey burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Kara evren koptu Tepegöz,

Arş yüzünde çevirdim alamadım, Basat!

Kara kaplan koptu Tepegöz,

Kara kara dağlarda çevirdim alamadım, Basat!

Kağan arslan koptu Tepegöz,

Sık ormanlarda çevirdim alamadım, Basat!

Er olsan, yeğ olsan,

Bre ben Kazanca olmayasın, Basat!

Ak sakallı babanı ağlatma!

Ak pürçekli ananı buzlatma!

dedi. Basat,

– İlle de giderim, dedi.

Kazan,

– Sen bilirsin, dedi.

Babası ağladı,

– Oğul, ocağımı ıssız koyma! Kerem eyle varma, dedi.

Basat,

– Yok, ak sakallı canım baba, varırım, dedi. Eslemedi. Belüğünden bir tutam ok çıkardı, beline soktu. Kılıcını hamayıl kuşandı, yayını omzuna attı, eteklerini kıvırdı, babasının elini öptü, helalleşti, hoşça kalın, dedi.

Tepegözün olduğu Salahane Kayasına geldi. Gördü Tepegöz, güne karşı arkasını vermiş, yalnız. Çekti, belinden bir ok çıkardı. Tepegöz'ün bağrına bir ok vurdu, ok geçmedi, paralandı. Bir daha attı, o da paramparça oldu.

Tepegöz kocalara,

– Bu yerin sineği bizi bezdirdi, dedi.

Basat bir daha attı, o da paralandı, bir parçası Tepegöz'ün önüne düştü. Tepegöz sıçradı, baktı, Basat'ı gördü. Elini eline çaldı, kas kas güldü. Kocalara,

– Oğuzdan yine bize bir turfanda kuzu geldi, dedi.

Basat'ı önüne kattı, tuttu, boğazından sallandırdı, yatağına girdi, çizmesinin koncuna soktu.

– Bre kocalar, ikindi vakti bunu bana çeviresiniz, yiyeyim, dedi, yine uyudu.

Basatın hançeri vardı, çizmesini yardı, çıktı.

– Bre kocalar, bunun ölümü nedendir?, dedi.

– Bilmeyiz, ama gözünden başka yerde et yoktur, dediler.

Basat Tepegöz'ün baş ucuna geldi. Göz kapaklarını kaldırdı, baktı, gördü ki gözü ettir.

– Bre kocalar, süngüyü ocağa sokun, kızsın, dedi.

Süngüyü ocağa soktular, kızdı.

Basat eline aldı, adı görklü Muhammed'e salavat getirdi. Süngüyü Tepegöz'ün gözüne öyle bastı ki, Tepegöz'ün gözü helak oldu. Tepegöz öyle bir nâra attı, öyle haykırdı ki dağ taş yankılandı.

Basat sıçradı, kendini kuyunun içine, mağaraya attı.

Tepegöz bildi ki Basat mağaradadır, mağaranın kapısını tutup bir ayağını kapının bir yanına, birini de bir yanına koydu,

– Bre koyun başları erkeç, bir bir gel, geç, dedi.

Koyunlar bir bir gelip geçti, her birinin başlarını sığadı.

– Toklucuklar, devletim sakar koç, gel geç, dedi.

Bir koç yerinden kalktı, gerinip sündü.

Hemen Basat, koçu basıp boğazladı, derisini yüzdü. Kuyruğuyla başını deriden ayırmadı, içine girdi. Basat Tepegöz'ün önüne geldi.

Tepegöz bildi ki Basat deri içindedir.

– Ay sakar koç, benim nereden helak olacağımı bildin? Şöyle çalayım seni mağara duvarına ki kuyruğun mağarayı yağlasın, dedi.

Basat, koçun başını Tepegöz'ün eline sundu. Tepegöz boynuzundan sıkıca tuttu, kaldırınca boynuz deriyle elinde kaldı. Basat, Tepegöz'ün budu arasından sıçrayıp çıktı.

Tepegöz boynuzu götürüp yere çaldı.

– Oğlan, kurtuldun mu?, dedi.

Basat,

– Tanrım kurtardı, dedi.

Tepegöz,

– Bre oğlan, al şu parmağımdaki yüzüğü parmağına tak, sana ok ve kılıç işlemesin, dedi.

Basat aldı, yüzüğü parmağına geçirdi.

Tepegöz,

– Oğlan, yüzüğü alıp takındın mı?, dedi.

Basat,

– Takındım, dedi.

Tepegöz Basat'ın üzerine kondu, hançerle çaldı, kesti.

Basat sıçradı, geniş yerde durdu. Gördü ki yüzük Tepegöz'ün ayağı altında yatıyor.

Tepegöz,

– Kurtuldun mu?, dedi.

Basat,

– Tanrım kurtardı, dedi.

Tepegöz,

– Oğlan, şu kümbedi gördün mü?, dedi.

Basat,

– Gördüm, dedi.

Tepegöz,

– Benim hazinem var, o kocalar almasınlar, var mühürle, dedi.

Basat kümbedin içine girdi. Gördü ki altın, akça yığılmış, bakarken kendisini unuttu.

Tepegöz kümbedin kapısını tuttu,

– Kümbede girdin mi?, dedi.

Basat,

– Girdim, dedi.

Tepegöz,

– Şöyle çalayım ki kümbedle darmadağın olasın, dedi.

Basat'ın diline bu geldi ki, *"lâ ilâhe İlla'llah, Muhammedün Resulü'llah,"* dedi. Hemencecik kümbed yarıldı, yedi yerden kapı açıldı, birinden dışarı çıktı. Tepegöz kümbede elini soktu, öyle sarstı ki kümbed yerle bir oldu.

Tepegöz,

– Oğlan kurtuldun mu?, dedi.

Basat,

– Tanrım kurtardı, dedi.

Tepegöz,

– Sana ölüm yokmuş. Şu mağarayı gördün mü?, dedi.

Basat,

– Gördüm, dedi.

Tepegöz,

– Orada iki kılıç var, biri kınlı, biri kınsız. O kınsız keser benim başımı, git getir, benim başımı kes, dedi.

Basat mağara kapısına vardı, gördü ki bir kınsız kılıç durmaz, iner, çıkar.

Basat, ben buna öyle birden yapışmayayım, deyüp kendi kılıcını çıkardı, tuttu. Kılıç onun kılıcını ikiye böldü. Vardı, bir ağaç getirdi. Kılıca tuttu, onu da iki pare eyledi. Bunun üzerine yayını aldı, okla o kılıcın asıldığı zinciri vurdu, kılıç yere düştü, gömüldü. Kendi kılıcını kınına soktu. Balçağından o kılıcı berk tuttu, geldi,

– Bre Tepegöz, nicesin?, dedi.

Tepegöz,

– Bre oğlan, daha ölmedin mi?, dedi.

Basat,

– Tanrım kurtardı, dedi.

Tepegöz,

– Sana ölüm yokmuş, dedi. Çağırıp Tepegöz soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Gözüm, gözüm, yalınız gözüm;
Sen yalınız gözle ben Oğuzu sındırmış idim!
Ala gözden ayırdın yiğit, beni,
Tatlı candan ayırsın Kadir seni!
Öyle ki ben çekerim göz bununu,
Hiçbir yiğide vermesin Kadir Tanrı göz bununu!

Tepegöz yine söyler,

Kalkıp meydana çıktığında yiğit, yerin ne yerdir?
Karanlık gece içinde yol azsan umudun nedir?
Yüce alem taşıyan hanımız kim?
Kırış günü önden tepen alpımız kim?

Ak sakallı babanın adı nedir?
Alp eren adını gizlemek ayıp olur.
Adın nedir yiğit, desene bana!

dedi. Basat Tepegöz'e soylamış görelim hânım, ne soylamış?

Kalkıp meydana çıktığımda yerim Gün ortaç!
Karanlık gece içinde yol azsam umudum Allah!
Yüce alem taşıyan hanımız Bayındır Han!
Kırış günü önden tepen alpımız Salur Oğlu Kazan!
Atamın adını sorarsan kaba ağaç!
Anamın adını sorarsan kağan arslan!
Benim adımı sorarsan Aruz Oğlu Basat'tır!

dedi. Tepegöz,

– Öyle ise kardaşız, kıyma bana, dedi.

Basat,

Bre kavat, ak sakallı babamı ağlatmışsın,
Karıcık olmuş ak pürçekli anamı buzlatmışsın,
Kardaşım Kıyan'ı öldürmüşsün,
Akça yüzlü yengemi dul eylemişsin,
Ala gözlü bebekleri öksüz koymuşsun,
Kor muyum seni?
Kara polat öz kılıcımı çekip sıyırmayınca,
Kafalı, börklü başını kesmeyince,
Alca kanını yer yüzüne dökmeyince,
Kardaşım Kıyan'ın kanını almayınca,
Koymam!

dedi. Tepegöz burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Kalkıp yerimden doğrulayım derdim,
Soylu Oğuz beylerine sözümden döneyim derdim,
Yeniden doğanını kırayım derdim,
Bir kez adam etine doyayım derdim,
Soylu Oğuz beyleri toplanıp üzerime gelsin derdim,
Kaçıp Salahane Kayasına gireyim derdim,
Ağır mancınık atayım derdim,
İnip taş başıma düşüp öleyim derdim,
Ala gözden ayırdın yiğit beni!
Tatlı candan ayırsın Kadir seni!

dedi. Tepegöz bir daha soylamış,

Ak sakallı kocaları çok ağlatmışım,
Ak sakallının karışı tutmuş olacak gözüm seni!
Ak pürçekli karıcıkları çok ağlatmışım,
Gözlerinin yaşı tutmuş olacak gözüm seni!
Bıyığı kararmış yiğitcikleri çok yemişim,
Yiğitlikleri tutmuş olacak gözüm seni!
Elceğizi kınalı kızcağızları çok yemişim,
Karışcıkları tutmuş olacak gözüm seni!
Öyle ki çekerim ben göz bununu,
Hiçbir yiğide vermesin Kadir Tanrı göz bununu!
Gözüm, gözüm, ay gözüm, yalınız gözüm!

dedi. Basat kızıp yerinden doğruldu, ayağa kalktı. Buğra gibi Tepegöz'ü dizi üzerine çökertti. Tepegöz'ün kendi kılıcıyla boynunu vurdu, deldi, yay kirişine taktı. Sürüye sürüye mağara kapısına geldi.

Yünlü Koca ile Yapağılu Koca'yı Oğuzlara muştucu gönderdi. Ak boz atlara binip yürüyüştüler. Soylu Oğuz ellerine haber geldi. At Ağızlı Aruz Koca'nın evine atlı ulak geldi, atasına Basat'ın sevinç verdi. "Muştuluk! Oğlun Tepegöz'ü tepeledi," dedi.

Soylu Oğuz beyleri sürdüler, Salahane Kayasına geldiler. Tepegözün başını ortaya getirdiler.

Dedem Korkut gelip şadılık çaldı, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyleyiverdi. Hem Basat'a alkış verdi,

Kara dağa yettiğinde aşıt versin!
Kanlı kanlı sulardan geçit versin!

dedi. Erlikle kardaşının kanını aldın! Soylu Oğuz beylerini bundan kurtardın! Kadir Allah yüzünü ak etsin Basat, dedi.

Yom vereyim hânım, ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın! Günahınızı adı görklü Muhammed Mustafa'ya bağışlasın, Hânım hey!

BEGİL OĞLU EMREN'İN BOYU

Kam Gan Oğlu Han Bayındır yerinden doğrulup kalkmıştı. Ak ban evini kara yerin üzerine diktirmişti. Ala sayvan gökyüzüne şavk vermişti. Bin yerde ipek halı seccade döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri yığınak olmuştu.

Dokuz Tümen Gürcistan'ın haracı geldi: Bir at, bir kılıç, bir çomak getirdiler. Bayındır Han pek kızdı. Dedem Korkut geldi şadılık çaldı,

– Hânım, neye öfkelenirsin?, dedi.

Bayındır Han,

– Neye öfkelenmeyeyim? Her yıl altın akça gelirdi. Yiğide, beye verirdik, gönülleri hoş olurdu. Şimdi bunu kime verelim ki gönlü hoş olsun, dedi.

Dede Korkut,

– Hânım, bunun üçünü de bir yiğide verelim, dedi. Oğuz eline karavul olsun, dedi.

Han Bayındır,

– Kime verelim, dedi,

Sağına, soluna baktı, kimse razı olmadı. Begil derlerdi, bir yiğit vardı, ona baktı,

– Sen ne dersin?, dedi.

Begil razı oldu, kalktı, yer öptü.

Dedem Korkut himmet kılıcını [onun] beline bağladı, çomağı omzuna bıraktı, yayı arkasına geçirdi.

Şahbaz aygırı çektirdi, sıçradı bindi. Hısmını, kavmını ayırdı, evini çözdü. Oğuz elinden göç eyledi. Berde'ye, Gence'ye varıp vatan tuttu. Dokuz tümen Gürcistan ağzına varıp kondu, karavulluk eyledi. Yad kâfir gelse başını kesip Oğuza armağan gönderirdi.

Yılda bir kez Bayındır Han'ın divanına varırdı. Yine Bayındır Han'dan adam geldi, tez gelsin deyü. Bunun üzerine Begil geldi, pişkeş çekti, Bayındır Han'ın elini öptü. Han da Begil'i konukladı. Yahşı at, yahşı kaftan, bol harçlık verdi. Üç gün tamam ağırladı. Üç gün de Begil'i av etiyle konuklayalım, beyler, dedi.

Av çığırttılar.

Madem ki av hazırlığı oldu, kimi atını över, kimi çekip ok atmasını över.

Salur Kazan ne atını övdü, ne kendini övdü, ama Begil'in hünerini söyledi.

Üçyüzaltmışaltı alp ava binse, kanlı geyik üzerine yürüyüş olsa, Begil ne yay kurardı ne ok atardı. Hemen yayı bileğinden çıkarırdı. Boğanın, sığının boynuna atardı, çekip durdururdu. Arık olsa kulağını delerdi, avda belli olsun deyü. Ama semiz olsa boğazlardı. Eğer beyler geyik tutsa, kulağı delik olsa, Begil sevincidir deyü Begil'e gönderirlerdi.

Kazan Bey,

– Bu hüner atın mıdır, erin midir?, dedi.

– Hânım, erindir, dediler.

Han,

– Yok, at işlemese er övünmez, hüner atındır, dedi.

Bu söz Begil'e hoş gelmedi. Begil,

– Alplar içinde bizi kuskunumuza dek balçığa batırdın, dedi

Bayındır Han'ın bahşişini önüne döktü; hana küstü, divandan çıktı. Atını çektiler, ala gözlü yiğitlerini alıp çadırına geldi.

Oğlancıkları karşı çıktı, okşamadı; ak yüzlü hatununa söylemedi. Hatun burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Altın tahtımın iyesi, beyim yiğit!
Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Kalkıp yerinden doğruldun,
Ala gözlü yiğitlerini yanına aldın,
Arku Beli Ala Dağdan gece geçtin,
Akıntılı görklü sudan gece geçtin,
Ak alınlı Bayındır Han'ın divanına geceleyin vardın,
Ala gözlü beylerle yedin, içtin,
Kavimli kavimiyle danıştı mı?
Garip başın kavgada kaldı mı?
Hani hânım,
Altında yahşı atın yok,
Alnında altın ışık, sırtında cübben yok,
Ala gözlü bebeklerini okşamazsın,
Akça yüzlü görklünle söyleşmezsin,
Nedir halin?

dedi. Begil burada soylamış, görelim hanım ne soylamış?

Kalkıp yerimden doğruldum,
Yelesi kara Kazılık atıma sıçradım bindim,
Arku Beli Ala Dağdan gece geçtim,
Akıntılı görklü suyu yarıp gece geçtim,

Ak alınlı Bayındır Han'ın divanına sürüp vardım,
Ala gözlü beyleriyle yedim, içtim,
Kavimli kavimiyle görklü gördüm,
Hanımızın nazarı bizden dönmüş gördüm,
Eli günü göçürün,
Dokuz tümen Gürcistan'a gidelim,
Oğuza asi oldum, belli bilin!

dedi. Hatun,

– Yiğidim, bey yiğidim, padişahlar Tanrı'nın gölgesidir. Padişahına asi olanın işi rast gelmez. Arı gönülde pas olsa şarap açar. Sen gideli hânım, arkuru yatan Ala Dağların avlanmamıştır, ava binsene, gönlün açılsın, dedi.

Begil gördü, hatun kişinin aklı, sözü iyidir. Kazılık atını çektirip sıçradı bindi, ava gitti.

Av avlayarak gezerken önünden bir yaralı geyik çıktı. Begil buna at saldı. Buğanın ardından yetişti, yay kirişini boynuna attı. Buğa acımıştı, kendini yüce yerden attı. Begil atın dizginini yenemedi, birlikte uçtu. Sağ uyluğu kayaya dokundu, kırıldı.

Begil ayağa kalktı, ağladı,

– Ulu oğlum, ulu kardaşım yok. Hemen belüğünden gez çıkarıp atının terkilerini çekti. Kaftanı altından ayağını berk sardı, var gücüyle atının yelesine düştü, avcılardan ayrı. Tülbendi boğazına geçti, ordusu ucuna geldi.

Oğlancığı Emren Bahadır babasına karşı geldi. Gördü, benzi sararmış, tülbendi boğazına geçmiş. Yoldaşlarını sorup burada oğlan soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Kalkıp yerinden doğruldun,

Yelesi kara Kazılık atına sıçradın bindin,
Arkuru yatan Ala Dağların eteğine ava vardın,
Kara tonlu kâfirlere uğradın mı?
Ala gözlü yiğitlerini kırdırdın mı?
Ağız dilden birkaç kelime haber bana,
Kara başım kurban olsun, ağam sana!

dedi. Begil oğluna soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Oğul, oğul, ay oğul!
Kalkıp yerimden doğruldum,
Kara dağlar önüne ava bindim,
Kara tonlu kâfirlere uğramadım,
Ala gözlü yiğitlerimi kırdırmadım,
Sağdır, esendir yiğitlerim!

Oğul, kayırma, üç gündür hoşluğum yok. Oğul, at üzerinden beni kap, döşeğime çıkar, dedi.

Arslan eniği yine arslandır, atasını at üzerinden kavradı, tuttu, döşeğine çıkardı. Cübbesini üzerine bürüdü, kapısını örttü.

Bu yanda yiğit beyler gördüler ki av bozulmuş, her biri evli evine geldi. Begil beş gün oldu, divana çıkmadı. Ayağının kırıldığını kimseye demedi. Bir gece döşeğinde inim inim inledi, ah etti.

Hatunu,

– Bey yiğidim, kalabalık yağı gelse dönmezdin. Buduna ala ok değse inlemezdin. Kişi koynunda yatan helaline sırrını demez mi olur? Nedir halin?, dedi.

Begil,

– Görklüm, attan düştüm, ayağım kırıldı, dedi.

Kadın elini eline çaldı, karavaşa söyledi; karavaş çıkıp kapıcıya söyledi. Otuziki dişten çıkan bütün orduya yayıldı, "Begil attan düşmüş ayağı kırılmış," deyü.

Meğer kâfirin casusu vardı, bu haberi işitip vardı, teküre haber verdi. Tekür,

Kalkıp yerinizden doğrulun,
Yattığı yerde Bey Begil'i tutun,
Ak ellerini arkasından bağlayın,
Habersizce görklü başın kesin,
Alca kanını yer yüzüne dökün,
Elini gününü vurun,
Kızını, gelinini tutsak edin!

dedi. Meğer Begil'in de orada casusu vardı, Begil'e haber gönderdi,

– Hazırlıkları görün, üzerinize yağı geliyor, dedi.

Begil yukarı baktı, "gök ırak, yer katı," dedi. Oğlancığını yanına getirip soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Oğul, oğul, ay oğul!
Kararmış gözlerimin aydını oğul,
Güçlü belimin kuvveti oğul,
Gör sonunda neler oldu,
Neler koptu benim başıma!

dedi.

Kalkıp oğul, yerimden doğruldum,
Boynu kırılsın, al aygıra sıçrayıp bindim,
Av avlayıp, kuş kuşlayıp gezerken,

Bunaldı, sürçtü, beni yere çaldı,
Sağ uyluğum kırıldı,
Benim kara başıma neler geldi?
Kara kara dağlardan haber aşmış,
Kanlı kanlı sulardan haber geçmiş,
Demir Kapı Dervendinden haber varmış,
Alca atlı Şökli Melik pek pusmuş,
Pusduğundan kara dağlara duman düşmüş,
Yattığı yerde Bey Begil'i tutun, demiş,
Arkasından ak ellerini bağlayın, demiş,
Kan alaca ordusunu vurun, demiş,
Akça yüzlü kızını, gelinini tutsak eyleyin, demiş,
Kalkıp oğul, yerinden doğrulsana!
Yelesi kara Kazılık atına sıçrayıp binsene!
Arkuru yatan Ala Dağı geceleyin aşsana!
Ak alınlı Bayındır Han'ın divanına geceleyin varsana!
Ağız dilden Bayındır'a selam versene!
Beyler beyi Kazan'ın elini öpsene!
Ak sakallı babam bunlu, desene!
Ne yapıp etsin Kazan Bey,
Bana yetişsin, dedi, desene!
Gelmeyecek olursan memleket bozulup harap olur,
Kızım, gelinim tutsak gitti, belli bilsene!

dedi. Burada oğlan babasına soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Baba, ne söylersin, ne dersin?
Bağrımla yüreğimi ne dağlarsın?

Kalkıp yerimden doğrulduğum çok,
Yelesi kara Kazılık atıma bindiğim çok,
Arku Beli Ala Dağı avlayıp da aşacağım yok,
Ak sakallı Bayındır'ın divanına varacağım yok,
Kazan kimdir? Benim onun elini öpeceğim yok.
Altındaki al aygırı bana versene,
Kan terletip koşturayım, senin için!
Sırtı pek demir tonun bana versene,
Yen yaka diktireyim senin için!
Kara polat öz kılıcını bana versene,
Habersizce başlar keseyim senin için!
Kargı dalı süngünü bana versene,
Göğsünden er saplayayım senin için!
Ak yelekli ütkün okunu bana versene,
Erden ere geçireyim senin için!
Ala gözlü, üçyüz yiğidini bana versene,
Yoldaşlığa, din-i Muhammed yoluna uğraşayım senin için!

dedi. Begil,

– Öleyim ağzın için oğul, ola ki benim geçmiş günümü andırtmayasın, dedi. Bre giyimimi getirin, oğlum giysin! Al aygırımı getirin, oğlum, binsin! El ürkmeden oğlum meydana varsın, girsin, dedi.

Oğlanı donattılar. Atasıyla, anasıyla geldi, görüştü, ellerini öptü. Üçyüz yiğidi yanına aldı, meydana vardı. Al aygır ne zaman ki yağı kokusu alsa ayağını yere döverdi, tozu göğe çıkardı.

Kâfirler,

– Bu at Begil'indir, biz kaçarız, dediler

Tekür,

– Bre iyi bakın, bu gelen Begil'se sizden önce ben kaçarım, dedi.

Gözcü gözledi, gördü ki at Begil'in, Begil üzerinde değil, ama bir kuş denlü oğlandır, gelip teküre haber verdi,

– At, pusat ve tolga Begil'in, Begil içinde değil, dedi.

Tekür,

– Yüz adam seçilin, taraka çatlatın, oğlanı korkutun. Oğlan kuş yürekli olur, meydanı bırakır, kaçar, dedi.

Yüz kâfir seçilip oğlanın üzerine gelmiş, oğlana soylamış görelim hânım, ne soylamış,

Oğlan, oğlan, ay oğlan!
Haramzade oğlan!
Altında al aygırı arık oğlan!
Kara polat öz kılıcı gedik oğlan!
Elindeki süngüsü kırık oğlan!
Ak tozlu yayı kısa oğlan!
Belüğünde doksan oku seyrek oğlan!
Yanındaki yoldaşları çıplak oğlan!
Kararmış gözleri çönge oğlan!
Şökli Melik sana çok kızdı,
Meydandaki şu oğlanı tutun,
Arkasından ak ellerini bağlayın,
Habersizce görklü başını kesin,
Alca kanını yer yüzüne dökün!, dedi.
Ak sakallı babanı ağlatmasana!
Ak pürçekli ananı buzlatmasana!

Yalınız yiğit alp olmaz,
Yavşan dibi berk olmaz,
Belâsı gelmiş kavat oğlu kavat,
Bırak da dön buradan!

dedi. Oğlan burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Herze merze söyleme bre itim kâfir,
Altımdaki al aygırı ne beğenmezsin?
Seni gördü oynar;
Sırtımdaki demir tonum omzumu kısar;
Kara polat öz kılıcım kınını doğrar;
Kargı dalı süngümü ne beğenmezsin?
Göğsünü delip göğe fırlar,
Akça tozlu sert yayım inim inim inler;
Sadakında okum kişini deler;
Yanımda yiğitlerim savaş diler,
Alp ere korku vermek ayıp olur,
Beri gelsene, bre kâfir kapışalım!

dedi. Kâfir,

– Oğuzun arsızı Türkmenin delisine benzer, bak şuna, dedi.

Tekür,

– Varın, sorun, oğlan Begil'in nesidir?, dedi.

Kâfir gelip soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Altındaki al aygırı biliriz,
Begil'indir, Begil hani?
Kara polat öz kılıcını biliriz,

Begil'indir, Begil hani?
Sırtındaki demir tonun,
Begil'indir, Begil hani?
Yanındaki yiğitler,
Begil'indir, Begil hani?
Eğer Begil burada olmuş olaydı,
Geceye değin savaş edeydik,
Akça tozlu sert yaylar çekişeydik,
Ak yelekli ütkün oklar atışaydık,
Sen Begil'in nesisin oğlan, desene bize,

dedi. Begil Oğlu burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Bre kâfir, sen beni bilmez misin?
Ak alınlı Bayındır Han'ın beyler beyi,
Salur Kazan'ın kardaşı Kara Güne sürüp yetti;
Dönebilmez Dölek Evren,
Düzen Oğlu Alp Rüstem,
Boz Atlı Beyrek,
Begil'in evinde içerlerdi;
Senden casus geldi!
Altındaki al aygıra Begil beni bindirdi,
Kara polat öz kılıcını kuvvet verdi,
Kargı dalı süngüsünü himmet verdi,
Yanındaki üçyüz yiğidini bana yoldaşlığa koştu,
Ben Begil'in oğluyum,
Bre kâfir beri gelsene, dövüşelim!

dedi. Kâfir tekür,

– Dayan bre kavat oğlu, ben sana varayım, dedi.

Altı dilimli gürzünü eline aldı, oğlanın üzerine sürdü. Oğlan kalkanını gürze karşı tuttu. Yukarıdan aşağıya kâfir oğlana pek vurdu; kalkanını uvattı, tolgasını yuğurdu; kapaklarını sıyırdı, oğlanı alamadı. Gürzle dövüştüler. Kara polat kılıçla çekiştiler. Serpe serpe meydanda kılıçlaştılar. Omuzları doğrandı, kılıçları uvandı, birbirini alamadılar. Kargı dalı süngülerle kırıştılar, meydanda boğa gibi süsüştüler; göğüsleri delindi; süngüleri kırıdı; birbirlerini alamadılar. At üzerinden ikisi kavraştılar, çekiştiler.

Kâfirin gücü çok, oğlan güçsüz düştü. Burada Allah Taâla'ya yalvarıp soylamış, görelim hânım, nice soylamış?

Yücelerden yücesin,
Yüce Tanrı!
Kimse bilmez, nicesin,
Görklü Tanrı!
Sen Âdem'e taç vurdun,
Şeytan'a lânet kıldın,
Bir suçtan ötürü kapından sürdün!
İbrahim'i tutturdun,
Hânım, göne sardırdın,
Götürüp oda attırdın,
Odu bahçe ettin!
Aziz Allah, Hocam bana yardım!

dedi. Kâfir,

– Oğlan, yakalandın da Tanrına mı yalvarırsın? Senin bir Tanrın varsa benim yetmişiki puthanem var, dedi.

Oğlan,

– Ya asi melun! Sen putlarına yalvarırsın, ben âlemleri yoktan var eden Allah'ıma sığındım, dedi.

Hak Taâlâ, Cebrail'e buyurdu ki,

– Ya Cebrail, var şu kuluma kırk erce güç verdim, dedi.

Oğlan kâfiri sürdü, yere vurdu. Burnundan kan düdük gibi şorladı. Sıçrayıp şahin gibi kâfirin boğazını ele aldı.

Kâfir,

– Yiğit aman, sizin dine ne derler, dinine girdim, dedi. Parmak kaldırdı, şehadet getirdi, Müslüman oldu. Kalan kâfirler bilip meydanı bırakıp kaçtı. Akıncılar, kâfirin elini gününü vurdu; kızını, gelinini tutsak ettiler. Oğlan babasına muştucu gönderdi; karımımı aldım, dedi. Ak sakallı babası karşı çıktı, oğlanın boynuna sarıldı, dönüp evlerine geldiler.

Karşı yatan kara dağdan oğlana yaylak verdi; karakoçu yüğrük attan tavla verdi; akça yüzlü oğluna akça koyun şölen verdi; ala gözlü oğluna al duvaklı gelin aldı. Ak alınlı Bayındır Han'a pencik çıkardı. Oğlunu aldı, Bayındır Han'ın divanına vardı, el öptü.

Padişah Kazan, oğlu Uruz'un sağ yanında ona yer gösterdi. Cübbe, çuha, çargap giydirdi.

Dedem Korkut gelip şadılık çaldı. Bu Oğuznameyi düzdü, koştu, Begil Oğlu Emren'in olsun, dedi. Gazilerin başına ne geldiğini söyledi.

Yom vereyim hânım, yerli kara dağların yıkılmasın! Gölgelice kaba ağacın kesilmesin! Allah'ın verdiği umudun kırılmasın! Günahınızı adı görklü Muhammed'e bağışlasın, Hânım hey!

UŞUN KOCA OĞLU SEGREK BOYU

Oğuz zamanında Uşun Koca derler, bir kişi vardı. Ömründe iki oğlu vardı. Ulu oğlunun adı Egrek idi. Bahadır, deli, yahşı yiğit idi. Bayındır Han'ın divanına ne zaman isterse varır, gelirdi. Beyler beyi olan Kazan'ın divanında buna hiç kapı, baca yoktu. Beyleri çiğneyip Kazan'ın önünde otururdu. Kimseye iltifat eylemezdi.

Meğer hânım, yine bir gün beyleri çiğneyip otururken Ters Uzamış derlerdi, Oğuzda bir yiğit vardı,

– Bre Uşun Koca Oğlu, bu oturan beylerin her biri oturduğu yeri kılıcının ekmeğiyle almıştır. Bre sen baş mı kestin? Kan mı döktün? Aç mı doyurdun? Yalıncak mı donattın?, dedi.

Egrek,

– Bre Ters Uzamış, baş kesip kan dökmek hüner midir, dedi.

Ters Uzamış,

– Evet, hünerdir ya, dedi.

Ters Uzamış'ın sözü Egrek'e işledi. Kalktı, Kazan Bey'den akın diledi. Akın verdi. Çığırttı, akıncı derildi. Üçyüz parlak cıdalı yiğit bunun yanına toplandı, meyhanede beş gün yeme içme oldu. Sonra Şürügün ucundan Gökçe Deniz'e değin el vurdu, büyük doyum oldu. Yolu Alınca Kalesine uğramıştı. Kara Tekür orada bir koru yaptırmıştı. Uçardan kaz, tavuk, yürürden geyik, tavşan bu avluya doldurup Oğuz yiğitlerine bunu tuzak kurmuştu. Uşun Koca Oğlu'nun yolu bu koruya uğradı. Korunun kapısını uvattılar. Sığın geyik, kaz, tavuk kırdılar, yediler, içtiler. Atlarının eğerlerini aldılar, giyimlerini kaldırdılar.

Meğer Kara Tekür'ün casusu vardı, bunları gördü, gelip,

– Bre Oğuzdan bir büyük atlı geldi, korunun kapısını uvattılar. Atlarının eyerini alıp giyimlerini çıkardılar. Bre ne durursunuz?, dedi.

Altıyüz kara tonlu kâfir bunların üzerine koyuldular, yiğitleri kırdılar. Egrek'i tuttular, Alınca Kalesine zindana koydular.

Kara kara dağlardan haber aştı, kanlı kanlı sulardan haber geçti. Soylu Oğuz ellerine haber vardı. Uşun Koca'nın ak ban evi önünde yas koptu. Kara benzer kızı, gelini ak çıkardı, kara giydi. Uşun Koca, oğul oğul deyü, akça yüzlü anasıyla ağlaştılar, buzlaştılar.

Eyegülü ulalır, kaburgalı büyür. Meğer hânım Uşun Koca'nın küçük oğlu Segrek, iyi, bahadır, alp, deli yiğit oldu. Bir gün yolu bir derneğe uğradı. Kondular, yemek içmek ettiler. Segrek mest oldu. Dışarı ayakyoluna çıktı. Gördü ki öksüz oğlanı bir kızanla çekişiyor. Bre ne oldunuz, deyü bir şaplak birine, bir şaplak birine vurdu.

Eski tutun biti, öksüz oğlanın dili acı olur. Biri,

– Bre bizim öksüzlüğümüz yetmez mi? Bize ne vuruyorsun? Hünerin varsa, kardaşın Alınca Kalesinde tutsaktır, var, onu kurtar, dedi.

Segrek,

– Bre kardaşımın adı nedir?, dedi.

– Egrek'tir, dediler.

– İmdi, Egrek'e Segrek yaraşır. Kardaşım sağ imiş, kayırmam. Kardaşsız Oğuz elinde durmam. Kararmış gözüm aydını kardaş, deyü ağladı. İçeri sohbete girdi. Destur diledi, beylere "hoş kalın!" dedi.

Atını çektiler, bindi, sürdü. Anasının evine geldi. Atından indi, anasının ağzını aradı. Segrek burada soylamış görelim hânım, ne soylamış?

Kalkıp, ana, yerimden doğruldum,
Yelesi kara Kazılık atıma sıçrayıp bindim,
Arkuru yatan Ala Dağın eteğine vardım,
Soylu Oğuz ellerinde dernek varmış oraya vardım!
Yemek içmek arasında,
Ak boz atlı bir ulak geldı,
Çok zamanmış, Egrek derler bir yiğit tutsakmış,
Kadir Tanrı yol vermiş, çıkıp gelmiş!
Büyük, küçük kalmadı, o yiğide karşı gitti,
Ana, ben de varayım mı, ne dersin?

dedi. Anası burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Ağzın için öleyim oğul!
Dilin için öleyim, oğul!
Karşı yatan kara dağın,
Yıkılmıştı, yüceldi sonunda;
Akıntılı görklü suyun,
Soğulmuştu, çağladı sonunda;
Kaba ağaçta dalın, budağın,
Kurumuştu, yeşerip büyüdü!
Soylu Oğuz beyleri izine varırsa sen de varsana!
O yiğide eriştiğinde ak boz atının üzerinden yere insene!
Elini kovuşturup o yiğide selam versene!
Elini öpüp boynuna sarılsana!
Kara dağımın yükseği kardaş desene!
Ne duruyorsun oğul, sürüp gitsene!

dedi. Oğlan anasına soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Ana, ağzın kurusun!
Ana, dilin çürüsün!
Benim demek ki kardaşım varmış, kayırsam olmaz,
Kardaşsız Oğuzda dursam olmaz,
Ana hakkı Tanrı hakkı olmasaydı,
Kara polat öz kılıcımı sıyıraydım,
Habersizce görklü başını keseydim,
Alca kanın yer yüzüne dökeydim ana,
Zalim ana!

dedi. Babası,

– Yanlış haberdir, oğul! Kaçıp giden senin ağan değil, ayrıdır. Ak sakallı babanı ağlatmasana! Karıcık olmuş ananı buzlatmasana!, dedi.

Oğlan burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Üçyüzaltmışaltı alp ava binse,
Kanlı geyik üzerine kavga kopsa,
Kardaşlı yiğitler kalkar kopar olur!
Kardaşsız miskin yiğit, ensesine yumruk dokunsa,
Ağlayarak dört yanına bakar olur,
Ala gözden acı yaşını döker olur!
Ala gözlü oğlunuzu görünceye değin,
Bey baba, hatun ana esen kalın!

dedi. Ata, ana,

– Yanlış haberdir, gitme oğul, dediler.

Oğlan,

– Beni yolumdan ayırmayın! Ağamın tutulduğu kaleye varmayınca, ağamın ölüsünü, dirisini bilmeyince, öldüyse kanını almayınca,

soylu Oğuz eline geleceğim yok, dedi.

Ata, ana ağlaşıp Kazan'a adam gönderdiler,

– Oğlan, kardaşını andı, gider, bize ne öğüt verirsin?, dediler.

Kazan,

– Ayağına at kösteğini vurun, dedi.

Yavuklusu vardı, tez düğün, dernek ettiler. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırdılar. Oğlanı gerdeğe koydular. Kızla ikisini bir döşeğe çıkardılar. Oğlan kılıcını çıkardı, kızla kendi arasına koydu.

Kız,

– Kılıcını kaldır, yiğit! Murat ver, murat al, sarılalım, dedi.

Oğlan,

– Bre kavat kızı, ben kılıcıma doğranayım; okuma sancılayım, oğlum doğmasın, doğarsa on yaşına varmasın ağamın yüzünü görmeyince, ölmüşse kanını almayınca bu gerdeğe girersem, dedi. Ayağa kalktı, tavladan bir şahbaz at çıkardı, eğerledi. Giyimini giydi, dizcik, karucuk bağladı.

– Kız, sen bana bir yıl baksana! Bir yılda gelmezsem, iki yıl baksana! İki yılda gelmezsem üç yıl baksana! Gelmezsem o vakit benim öldüğümü bilesin! Aygır atımı boğazlayıp aşımı versene! Gözün kimi tutarsa, gönlün kimi severse ona varsana, dedi.

Kız burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Yiğidim ben sana bir yıl bakayım,
Bir yılda gelmezsen iki yıl bakayım,
İki yılda gelmezsen üç dört yıl bakayım,
Dört yılda gelmezsen beş yıl, altı yıl bakayım!
Altı yol ayırdına çadır dikeyim,

Gelenden gidenden haber sorayım,
Hayır haber getirene at, ton vereyim,
Kaftanlar giydireyim;
Kötü haber getirenin başını keseyim;
Erkek sineği üzerime kondurmayayım;
Murat ver, murat al, sonra git, yiğidim!

dedi. Oğlan,

– Bre kavat kızı! Ağam başına and içmişim, dönekliğim yok, dedi.

Kız,

– Ayağı uğursuz gelin diyeceklerine, utanmaz gelin desinler. Kayın atama, kayın anama söyleyeyim, dedi.

Kız burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Atamdan yeğrek kayın ata!
Anamdan yeğrek kayın ana!
Kaytabanın buğrası ürktü gider,
Sarvanlar önünü aldı, döndüremez;
Karakoçun aygırı ürktü gider,
Ilkıcılar önünü aldı, döndüremez;
Ağılların koçları ürktü gider,
Çobanlar önünü aldı, döndüremez;
Ala gözlü oğlun kardaşını andı gider,
Akça yüzlü gelinin döndüremez;
Size malum olsun!

dedi. Ata, ana ah ettiler, yerlerinden kalktılar, "oğul gitme" deyü gördüler, çare olmadı.

– Ille de o ağamın tutulduğu kaleye varmayınca olmam, dedi.

Atası, anası,

– Sür oğul, uğurun açık olsun! Sağ, esen varıp gelesin, geleceğin varsa, dediler.

Atasının, anasının elini öptü. Karakoç atına sıçrayıp bindi. Gece demedi, gündüz demedi, sürdü gitti. Üç gün geceli, gündüzlü at sürdü. Dereşam ucundan geçti, o kardaşının tutulduğu koruya geldi. Gördü ki ılkıcı kâfirler yund güderler, kılıç çekip altı kâfir tepeledi. Davullar dövüp yundları ürküttü, getirip o koruya koydu.

Gece dememiş, gündüz dememiş, geceli gündüzlü at sürmüş yiğit, gözlerini uyku almış yiğit, atının dizginini bileğine bağladı, yattı, uyudu.

Meğer kâfirin casusu vardı, gelip teküre,

– Oğuzdan bir deli yiğit geldi. Ilkıcıları öldürdü, yundları ürküttü, getirip koruya koydu, dedi.

Tekür,

– Hazırlıklarını görmüş altmış adam seçin, varsınlar, tutup getirsinler, dedi.

Altmış hazır adam seçtiler, vardılar, ansızın altmış demir tonlu kâfir oğlanın üzerine geldiler.

Giyim kılçadasından, at çokramasından. Meğer yiğit aygır binerdi. Hânım, at kulağı sak olur, çekip oğlanı uyardı. Oğlan gördü ki bir alay atlı gelir, sıçradı, adı görklü Muhammed'e salavat getirdi. Atına bindi, kara tonlu kâfire kılıç vurdu, bastı kaleye koydu.

Yine uykusunu yenemeyip yerine varıp yattı, uyudu. Yine atının dizginini bileğine geçirdi.

Kâfirlerin sağ kalanları kaçarak teküre geldiler.

Tekür,

– Tu, yüzünüze, altmış kişi bir oğlanı tutamadınız, dedi.

Bu kez yüz kâfir oğlanın üzerine geldiler. Aygır oğlanı uyardı. Gördü kâfirler alay bağlamış gelirler, oğlan kalktı, atına bindi. Adı görklü Muhammed'e salavat getirdi. Kâfire kılıç çaldı, bastı kaleye tıktı. Atını döndürdü, yine konduğu yere geldi. Uykusunu yenemedi, geri yattı, uyudu, atının dizginini yine bileğine geçirdi.

Bu kez at, oğlanın bileğinden boşandı, kaçtı.

Kâfirler yine teküre geldiler.

Tekür,

– Bu kez üçyüz varın, dedi.

Kâfirler,

– Varamayız, kökümüzü keser, hepimizi kırar, dediler.

Tekür,

– Ya nice eylemek gerek? Varın o tutsak yiğidi çıkarın, getirin, Tepegen götünü süsegen yırtar, at verin, ton verin, dedi.

Geldiler, Egrek'e,

– Yiğit, sana tekür himmet eyledi, şurada bir deli yiğit, yolcunun yolakcının, çobanın çoluğun ekmeğini alır, tut, o deliyi öldür, seni koyverelim, var git, dediler.

– Hoş ola, dedi.

Egrek'i zindandan çıkardılar; saçını, sakalını yülüdüler, bir at, bir kılıç verdiler, üçyüz kâfir de ona yoldaşlık verdiler. Oğlanın üzerine geldiler, üçyüz kâfir geniş yerde durdular.

Egrek,

– Hani o deli yiğit?, dedi.

Iraktan gösterdiler.

Egrek,

– Gelin, varalım, dedi, tutalım.

Kâfirler,

– Tekürden buyruk sana oldu, sen var, dediler.

Egrek,

– İşte uyur, gelin, varalım, dedi.

Kâfirler,

– Hay ne uyumak? Koltuğu altından bakar, kalkar, bize geniş yazıyı dar gösterir, dediler.

Egrek,

– Öyle ise ben varayım, elini ayağını bağlayayım, sonra siz gelesiniz, dedi.

Sıçradı, kâfirlerin arasından çıktı. At sürüp bu yiğidin üzerine geldi. Atından indi, yularını bir dala iliştirdi. Baktı, gördü ki ayın ondördüne benzer, bir sevimli, ala gözlü genç yiğit. Burçak burçak terlemiş uyuyor. Gelenden, gidenden haberi yok. Dolandı, başucuna geldi. Gördü ki belinde kopuzu var, çıkarıp eline aldı. Soylamış görelim hânım, ne soylamış?

Kalkıp da yerinden doğrulan yiğit!
Yelesi kara Kazılık atına binen yiğit!
Arku Beli Ala Dağdan geceleyin geçen,
Akıntılı görklü suyu yarıp geçen,
Yaban yere gelince yatar mı olur?
Bencileyin arkasından ak ellerini,
Bağlayıp da domuz damında yatar mı olur?
Ak sakallı babasını, ak pürçekli anasını,
Ağlatıp da buzlatır mı olur?
Neye yatarsın, yiğit?

Gafil olma, görklü başını kaldır, yiğit,
Ala gözünü açsana yiğit,
Kadir'in verdiği tatlı canını uyku almış yiğit!
Arkandan kollarını bağlatmasana,
Ak sakallı babanı, karıcık ananı ağlatmasana!
Ne yiğitsin, soylu Oğuz elinden gelen yiğit!
Yaradan hakkı için kalkıp doğrulsana,
Dört yanını kâfir bağladı, belli bilsene!

dedi. Oğlan sürmürdü, ayağa kalktı. Kılıcının balçağına yapıştı ki bunu çarpsın. Gördü ki elinde kopuz var,

– Bre kâfir, Dedem Korkut kopuzu hürmetine çalmadım, dedi. Eğer elinde kopuz olmasaydı, ağam başı için seni ikiye bölerdim, dedi. Çekti kopuzu elinden aldı.

Oğlan burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Tan atarken yerimden doğrulduğum kardaş için,
Ak boz atları yorultmuşum kardaş için,
Kalenizde tutsak var mıdır kâfir, söylesene bana,
Kara başım kurban olsun, kâfir sana!

dedi. Ulu kardaşı Egrek burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Ağzın için öleyim kardaş!
Dilin için öleyim kardaş!
Kalkıp meydana çıktığında yerini soracak olsam, ne yerdir?
Karanlık gece içinde yol azsan umudun nedir?
Yüce alem taşıyan hanınız kim?
Kavga günü önden tepen alpınız kim?

Yiğit senin baban kim?
Alp er, erden adını gizlemek ayıp olur,
Adın nedir yiğit?

dedi. Bir daha soylamış,

Kaytabanımı güdende sarvanım mısın?
Karakoçumu güdende ılkıcım mısın?
Ağıllarımı güdende çobanım mısın?
Kulağımda sır söyleşir naibim misin?
Beşikte koyup gittiğim kardaşcığım mısın?
Yiğit söyle bana,
Kara başım kurban olsun, bugün sana!

dedi. Segrek burada ulu kardaşına soylamış,

Karanlık gece içinde yol azsam umudum Allah!
Yüce alem taşıyan hanımız Bayındır Han!
Kırış günü önden tepen alpımız Salur Kazan!
Babamın adını sorarsan Uşun Koca,
Benim adımı sorarsan Segrek,
Kardaşım var imiş, adı Egrek,

dedi. Bir daha soyladı,

Kaytabanını güdende sarvanınım,
Karakoçunu güdende ılkıcınım,
Beşikte koyup gittiğin kardaşınım,

dedi. Ulu kardaşı Egrek burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Ağzın için öleyim, kardaş!

Dilin için öleyim, kardaş!

Er mi oldun? Yiğit mi oldun, kardaş?

Yaban yerlere kardaşını aramaya sen mi geldin, kardaş?

dedi. Kalkıp iki kardaş kucaklaşıp sarılarak görüştüler. Egrek, küçük kardaşının boynunu öptü. Segrek de ağasının elini öptü.

Karşı yakadan kâfirler bakıştılar.

– Güreştiler, ola mı? Olaki bizimki yener, dediler.

Gördüler ki kucaklaştılar görüştüler. Kazılık atlara biniştiler, kara tonlu kâfire at sürdüler, kılıç yürüttüler. Kâfiri bastılar, kırdılar, kaleye döktüler. Gelip yine koruya girdiler. Yundları dışarı çıkardılar; davullar dövüp yundları önlerine kattılar. Dereşam suyunu yarıp geçtiler. Gece, gündüz demediler, sürdüler, Oğuzun serhaddine eriştiler.

Kanlı kâfir elinden kardaşçığını çekip aldı. Ak sakallı babasına muştucu gönderdi. Babam bana karşı gelsin, dedi.

Uşun Koca'ya ulak geldi. Gümbür gümbür davullar çalındı. Burması altın tunç borular vuruldu. O gün ala, büyük otaklar dikildi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırıldı.

Koca Bey oğullarına karşı geldi. Atından indi, oğlanlarıyla sarıldı, kucaklaştı, görüştü. "Hoş musunuz, esen misiniz oğullar," dedi. Günlüğü altınlıca odasına geldiler.

Şadılık, yemek içmek oldu. Ulu oğluna da görklü gelin getirdi. İki kardaş birbirine sağdıç oldular. Gerdeklerine at sürüp düştüler. Murada, maksuda eriştiler.

Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı.

Önü sonu uzun yaşın ucu ölüm! Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın! Günahınızı Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın! Amin deyenler Didar görsün, Hânım hey!

SALUR KAZAN'IN TUTSAK OLUP OĞLU URUZ'UN ÇIKARTTIĞI BOYU

Meğer hânım, Tırabuzan tekürü, beyler beyi olan Kazan'a bir şahin göndermişti. Bir gece yiyip, içip otururken şahinci başına,

– Bre sabah şahinleri al, biz bize ava çıkalım, dedi.

Erkenden bindiler, av yerine vardılar. Gördüler, bir sürü kaz oturur. Kazan şahini saldı, alamadı. Şahin pervaza ağdı. Gözlediler, şahin Tomanın Kalesine indi. Kazan Bey üzüldü. Şahinin ardına düştü. Dere tepe aştı. Kâfir eline geldi. Giderken Kazan'ın kararmış gözlerini uyku aldı.

Beyler,

– Hânım, dönelim, dediler.

Kazan,

– Biraz daha ileri varalım, dedi

Baktı, bir kale gördü.

– Beyler, gelin, yatalım, dedi.

Kazan'ı küçücük ölüm tuttu, uyudu. Meğer hânım, Oğuz beyleri yedi gün uyurdu. Onun için küçücük ölüm derlerdi.

Meğer o gün Tomanın Kalesinin tekürü ava binmişti. Casus geldi,

– Bir bölük atlı geldi, içinde beyleri yattı, uyudu, dedi.

Tekür adam saldı, kim olduğunu bilin, dedi.

Gelenler bildi ki bunlar Oğuz erenlerindendir, gelip teküre haber verdiler.

Tekür de hemen çerisini topladı, bunların üzerine geldi.

Kazan'ın beyleri baktılar, gördüler ki, yağı geliyor,

– Kazan'ı bırakır gidersek evinde bizi kovarlar. İyisi mi burada kırılalım, dediler. Kâfiri karşıladılar, ceng ettiler. Kâfirler Kazan'ın üzerine yirmibeş beyini şehit ettiler. Kazan'ın üzerine düştüler, uyuduğu yerde tuttular; elini, ayağını sıkıca bağladılar. Bir arabaya yüklettiler. Arabaya sağlamca sardılar. Arabayı çektiler, yürüyüverdiler.

Giderken araba gıcırdısından Kazan uyandı, gerindi, bu elindeki urganları hep kopardı. Arabanın üzerine oturdu, elini eline çaldı, kas kas güldü.

Kâfirler,

– Ne gülersin?, dediler.

Kazan,

– Bre kâfirler, bu arabayı beşiğim sandım, sizi yamrı yumru dadım sandım, dedi.

Hele Kazan'ı götürdüler. Tomanın Kalesinde bir kuyuya bıraktılar. Kuyunun ağzına bir değirmen taşı koydular. Yemeğini, suyunu değirmen taşının deliğinden verirlerdi.

Bir gün tekürün avratı,

– Varayım Kazan'ı göreyim, ne halli kişidir? Bunca adamları vurup kırarmış, dedi.

Hatun gelip zindancıya kapıyı açtırdı, çağırdı,

– Kazan Bey nedir halin? Dirliğin yer altında mı hoştur? Yoksa yer yüzünde mi hoştur? Hem şimdi ne yersin, ne içersin ve neye binersin?, dedi.

Kazan,

– Ölülerine aş verdiğin vakit ellerinden alırım, hem ölülerinizin

yorgasına binerim, kâhillerini yederim, dedi.

Tekürün karısı,

– Dinin için Kazan Bey, yedi yaşında bir kızcağızım ölmüştür, kerem eyle ona binme, dedi.

Kazan,

– Ölülerinizde ondan yorga yoktur, hep ona binerim, dedi.

Kadın,

– Vay, senin elinden ne yer yüzünde dirimiz ne de yer altında ölümüz kurtulurmuş, dedi.

Geldi teküre,

– Kerem eyle, o Tatarı kuyudan çıkar, kızcağızımın belini kırar, yer altında kızcağızıma binermiş; kalan ölülerimizi toplarmış, bir de ölülerimiz için verdiğimiz aşı ellerinden çekip alıp yirmiş; onun elinden ne ölümüz ne dirimiz kurtulurmuş. Dinin aşkına o eri koyudan çıkar, dedi.

Tekür beylerini topladı,

– Gelin, Kazan'ı kuyudan çıkarın, bizi övsün, Oğuzu kötülesin. Ondan sonra and içsin, bizimle yağılığa gelmeye, dedi.

Vardılar, Kazan'ı kuyudan çıkarıp getirdiler.

– And iç ki bizim elimize yağılığa gelmeyesin. Hem bizi öv, Oğuzu kötülesene, seni koyverelim, var git, dediler.

Kazan,

– Vallahi billahi, doğru yolu görürken eğri yoldan gelmeyeyim, dedi.

Kâfirler,

– Vallahi, Kazan iyi and içti, dediler. İmdi Kazan Bey, haydi bizi öv, dediler.

Kazan,

– Ben yer yüzünde adam övmem, bir adam getirin, bineyim, sizi öveyim, dedi.

Vardılar, bir er kâfir getirdiler. Bir eyer, bir yular, dedi, getirdiler.

Kâfirin arkasına eyer kapadı, ağzına yular vurdu, kolanını çekti, sıçradı, arkasına bindi; ökçesini ökçesine kaktı, kaburgasını karnına kavuşturdu; yularını çekti; ağzını ayırdı; kâfiri öldürdü. Çöktü üzerine oturdu.

– Bre kâfirler, kopuzumu getirin, sizi öveyim, dedi.

Vardılar, kopuzunu getirdiler. Eline alıp burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Onbin erden yağı gördümse öğünüm, dedim,
Yirmibin er yağı gördümse koklamadım,
Otuzbin er yağı gördümse ona saydım,
Kırkbin er yağı gördümse kıya baktım,
Ellibin er yağı gördümse el vermedim,
Altmışbin er yağı gördümse aytışmadım,
Yetmişbin er yağı gördümse yetişmedim,
Seksenbin er yağı gördümse ürpermedim,
Doksanbin er yağı gördümse donanmadım,
Yüzbin er yağı gördümse yüzümü dönmedim,
Yüzü dönmez kılıcımı elime aldım,
Muhammed'in dini aşkına kılıç vurdum,
Ak meydanda yamru başı top gibi kestim,
Orada bile erim, beyim deyü övünmedim,
Övünen erenleri hoş görmedim,

Eline girmişken, bre kâfir, öldür beni,
Kara kılıcını çal boynuma, kes başımı!
Kılıcından sapacağım yok,
Kendi aslımı, kendi kökümü kötüleyeceğim yok!

dedi. Bir soy daha soylamış,

Yüksek yüksek kara dağdan taş yuvarlansa,
Kaba ökçemi, uyluğumu karşı tutan Kazan er idim,
Firavun şişler yükleyip yerden çıksa,
Kaba ökçemle perçin kılan Kazan er idim,
Kaba kaba beyler oğlu kavga kılsa,
Kamçı vurup susturan Kazan er idim,
Yüce dağlara duman dursa,
Kara pusarık delice ortalığı bürüse,
Karakoçumun kulağı görünmez olsa,
Gayrı eren kılavuzsuz yol yanılsa,
Kılavuzsuz yol başaran Kazan er idim.
Yedi başlı ejderhaya yetişip vardım,
Heybetinden sol gözüm yaşardı,
"Hey gözüm, namert gözüm, muhannes gözüm!
Bir yılandan ne var ki korktun," dedim,
Orada bile erim, beyim deyü övünmedim,
Övünen erenleri hoş görmedim,
Eline girmişken, bre kâfir, öldür beni, yitir beni,
Sal kılıcını, kes başımı,
Kılıcından sapacağım yok,
Kendi aslımı, kendi kökümü kötüleyeceğim yok,

Oğuz erenleri dururken seni öveceğim yok!

dedi. Kazan burada bir daha soylamış,

Geniş kırda yaykanır umman denizinde,
Sarp yerlerde yapılmış kâfir şehri,
Sağa, sola çırpındı vurur yüzgeçleri,
Su dibinde döner bahrileri,
Tanrı benim deyü su dibinde çığrışır asileri,
Önünü koyup tersini okur kızı, gelini,
Altın aşık oynar Sancıdan'ın beyleri
Altı kez Oğuz vardı, alamadı o kaleyi,
Altı baş er ile ben Kazan vardım,
Altı güne koymadım, onu aldım,
Kilisesini yıkıp yerine,
Mescit yaptım, ezan okuttum,
Kızını, gelinini, ak göğsümde oynattım,
Beylerini kul ettim,
Orada bile erim, beyim deyü övünmedim,
Övünen erenleri hoş görmedim,
Eline girmişken, bre kâfir, öldür beni, yitir beni,
Kılıcından sapacağım yok,
Kendi aslımı, kendi kökümü kötüleyeceğim yok!

dedi. Kazan bir daha soylamış,

Geniş kırda döndürdüğüm,
Bre kâfir, senin baban!
Şakağına imrendiğim,

Senin kızın, gelinin!
Akça Kale, Sürmeli'de at oynattım,
Atla Karun eline akın ettim,
Ak Hisar Kalesinin burcunu yıktım,
Ak akçe getirdiler, puldur dedim,
Kızıl altın getirdiler, bakırdır dedim,
Ala gözlü kızını, gelini getirdiler, aldanmadım,
Kilisesini yıktım, mescit yaptım,
Altınını, gümüşünü yağmalattım,
Orada bile erim, beyim deyü övünmedim,
Övünenleri hoş görmedim,
Eline girmişken, bre kâfir, öldür beni, yitir ben,
Kendi aslımı, kendi kökümü kötüleyeceğim yok,
Seni öveceğim yok!

dedi. Kazan bey burada bir daha soylamış,

Ak Kayanın kaplanının erkeğinde bir köküm var,
Geniş kırda sizin geyiklerinizi durdurmaya!
Ak Sazın arslanında bir köküm var,
Kaz alaca yundunu durdurmaya!
Azvay kurt eniği erkeğinde bir köküm var,
Akça yünlü tümen koyununu gezdirmeye!
Ak sunkur kuşu erkeğinde bir köküm var,
Ala ördek, kara kazını uçurmaya!
Soylu Oğuz elinde bir oğlum var, Uruz adlı,
Bir kardaşım var, Kara Güne adlı,
Yeniden doğanını diri koymayalar,

Eline girmişken, bre kâfir, öldür beni, yitir beni!
Kılıcından sapacağım yok,
Kendi aslımı, kendi kökümü kötüleyeceğim yok!

dedi. Bir daha soylamış,

It gibi günü eden, çerkez hırslı,
Küçücük domuz şölenli,
Bir torba saman döşekli,
Yarım kerpiç yastıklı,
Yonma ağaç tanrılı,
Köpeğim kâfir!
Oğuzu görürken seni öveceğim yok,
Onun için öldürürsen, bre kâfir, öldür beni!
Öldürmezsen, Kadir korsa öldüreyim kâfir seni!

dedi. Kâfirler,

– Bu bizi övmedi, gelin bunu öldürelim, dediler.

Kâfir beyleri toplandılar, geldiler; yine,

– Bunun oğlu var, kardaşı var. Bunu öldürmek olmaz, dediler. Getirdiler domuz damına kapattılar.

At ayağı külük, ozan dili çevük olur. Kazanın ölüsünü, dirisini kimse bilmedi.

Meğer hânım, Kazan'ın bir oğlancığı vardı. Büyüdü, yiğitcik oldu. Bir gün ata binip divana gelirken bir kişi,

– Meğer sen Han Kazan'ın oğlu değilsin?, dedi.

Uruz kızdı,

– Bre kavat, benim babam Bayındır Han değil midir?, dedi.

– Yok, o ananın babasıdır, senin dedendir, dedi.

Uruz,

– Bre ya benim babam ölü müdür, diri midir?, dedi.

O kişi,

– Diridir, Tomanın Kalesinde tutsaktır, dedi.

Böyle deyince oğlan ağladı, melül oldu, atını döndürdü, geri döndü, anasına geldi.

Burada anasına soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Bre ana, ben Han Bayındır Oğlu değilmişim,
Han Kazan Oğlu imişim!
Bre kavat kızı, bunu bana niçin demezdin?
Ana hakkı, Tanrı hakkı olmamış olsaydı,
Kara polat öz kılıcımı sıyıraydım,
Habersizce görklü başını keseydim,
Alca kanını yer yüzüne dökeydim!

dedi. Anası ağladı,

– Oğul, baban sağdır, ama söylemeye korkardım. Kâfire varasın, kendini ortaya atasın, helâk olasın. Onun için sana demezdim, canım oğul, dedi. Ama emmine adam sal, gelsin, görelim, ne der, dedi.

Adam saldı, emmisini çağırdı, geldi.

Uruz,

– Ben babamın tutsak olduğu kaleye gidiyorum, dedi.

İttifakla danışık kıldılar. Bütün beylere haber oldu. Uruz babasına gidiyor, hazırlık görün, gelin, dediler.

Asker toplandı, geldi.

Alp Uruz çadırlarını açtırdı; cebehanesini yükletti. Kara Güne çeribaşı oldu. Boru çaldırıp göçtüler, yola düştüler.

Yol üzerinde kâfirin ayasofyası vardı, keşiş banlardı. Gayet sarp kilise idi.

Attan inip tacir kılığına girdiler. Bezirgân suretinde katır, deve çektiler, geldiler.

Kâfirler gördüler, gelenler tacire benzemez. Kaçtılar, kaleye girdiler, kapılarını kapadılar. Burca çıkıp,

– Kimlersiniz?, dediler.

Bunlar,

– Bezirgânlarız, dediler.

Kâfirler, yalan söylersiniz deyü taşa tutular.

Uruz atından indi,

– Hay, atamın altın kadehinden şarap içen, beni seven attan insin, bunun kapısına birer gürz vuralım, dedi.

Onaltı yiğit sıçrayıp attan indiler. Kalkan yapındılar; gürzlerini omuzlarına vurdular; kapıya geldiler; birer gürz vurup kapıyı uvattılar; içeri girdiler; buldukları kâfiri kırdılar; dil çıkartmadılar; malını yağmaladılar; çeri üzerine geldiler, kondular.

Meğer bir sığırtmaçları vardı, gördü ki kaleyi aldılar, kaçtı, teküre vardı. Ayasofyanın alındığını haber verdi.

– Ne otursunuz? Üzerinize yağı geldi, başınızın çaresine bakın, dedi.

Tekür beylerini topladı, bunlara nice davranalım, dedi. Beyler,

– Bunun davranması olur ki, Kazan'ı çıkarırız, onlarla dövüştürürüz, dediler.

Bu sözü işe yarar gördüler. Vardılar, Kazan'ı çıkarıp tekürün önüne getirdiler.

Tekür,

– Kazan Bey, üzerimize yağı geldi. Bu yağıyı üzerimizden ayırırsan seni koyverelim, dediler. Hem de haraca peki deyelim, sen de and iç ki bizim ele yağılığa gelmeyesin, dediler.

Kazan,

– Vallahi billahi, doğru yolu görürken eğri yoldan gelmeyeyim, dedi.

Kâfirler, Kazan iyi and içti, deyü sevindiler.

Tekür çerisini devşirip meydana geldi. Çadır diktirdi. Kâfir askeri Kazan'ın üzerine yığıldı. Kazan'a giyim getirdiler; kılıç, süngü ve çomak ve sayir ceng aletini giydirip donattılar.

Bu sırada Oğuz erenleri alay alay geldi. Küpür küpür davullar, kösler çalındı.

Kazan gördü ki, askerin önünce bir ak boz atlı, ak sancaklı, sırtı pek demir tonlu yiğit Oğuzun önünden geldi; çadırını diktirdi; alay bağladı, durdu. Onun ardınca Kara Güne geldi, alay bağladı, durdu. Hemen burada Kazan at tepti, meydana sürdü, karım diledi. Boz Atlı Beyrek at tepti, meydana girdi.

Kazan burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Kalkıp yerinden doğrulan yiğit,
Ne yiğitsin?
Sırtı pek, demir tonunu giyen yiğit,
Ne yiğitsin?
Adın nedir yiğit, söylesene bana!

dedi. Beyrek burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Bre kâfir, sen beni bilmez misin?
Parasar'ın Bayburt hisarından parlayıp uçan,

Adaklısını başkaları alırken çekip alan,
Bay Büre Han Oğlu Bamsı Beyrek derler,
Gel beri, bre kâfir, dövüşelim,

dedi. Kazan burada bir daha soylamış;

Bre yiğit, önünce bu çerinin,
Bir ak sancaklı alay çıktı;
Çadırını elden önce dikti;
Ak boz ata binen o yiğit,
Ne yiğittir? Kimin nesidir?
Yiğit, başın için söylesene bana!

dedi. Beyrek,

– Bre kâfir, kimin nesi olsa gerek? Beyimiz Kazan'ın oğludur, dedi.

Kazan gönlünden,

– Elhamdüli'llah, benim oğlancığım büyük er olmuş, dedi.

Beyrek,

– Bre kâfir, nice bir onu, bunu sorarsın bana, dedi. Kazan'ın üzerine at saldı. Altı dilimli gürzünü eline alıp Kazan'ı çaldı.

Kazan kendisini bildirmedi; kavradı, Beyrek'i bileğinden tuttu, tarttı. Çomağı elinden aldı. Beyrek'in ensesine bir çomak vurdu.

Beyrek, at boynunu kucakladı, bırakıp döndü.

Kazan,

– Ya Beyrek, var beyine söyle, gelsin, dedi.

Bunu gördü, Eylik Koca Oğlu Dönebilmez Dölek Evren meydana geldi.

Kazan burada soylamış?

Tan atarken yerinden doğrulan yiğit,
Ne yiğitsin?
Bidevi atını oynatıp gelen yiğit,
Ne yiğitsin?
Er erden adını gizlemek ayıp olur,
Adın nedir, yiğit, söyle bana!

dedi. Dölek Evren,

Bre kâfir, benim adımı bilmez misin?
Kâfirleri it ardına bırakıp horlayan, elden çıkan,
Elli yedi kalenin kilidini alan,
Eylik Koca Oğlu,
Dönebilmez Dölek Evren bana derler,

dedi. Süngüsünü eline alıp at saldı. Kazan'ı saplayayım dedi, saplayamadı, öte geçti.

Kazan at tepti; süngüsünü çekip elinden aldı, tepesine vurdu, paramparça oldu, uvandı,

– Bre kavat oğlu, beyine söyle, gelsin, dedi.

O da bırakıp döndü.

Kazan er diledi. Düzen Oğlu Alp Rüstem at tepti, meydana girdi. Kazan burada yine soylamış,

Kalkıp yerinden doğrulan,
Kazılık atına sıçrayıp binen yiğit,
Ne yiğitsin?
Adın nedir? Söylesene bana,

dedi. Alp Rüstem,

Kalkıp yerinden doğrulup gelen,
İki kardeş bebeğini öldürüp zelil gezen,
Düzen Oğlu Alp Rüstem bana derler,

dedi. O da Kazan'a at saldı, alayım dedi, alamadı. Kazan Bey buna da bir çomak indirdi,

– Bre kavat, var beyine söyle gelsin, dedi. O da döndü.

Kazan yine er diledi. Uruz'un dizginini emmisi Kara Güne tutmuştu, çekti, ansızın elinden aldı. Kılıcını çekti, babasının üzerine at saldı, davrandırmadı; omzuna kılıç indirdi; giyimini kesti; omzuna dört parmak derinliğinde yara açtı. Alca kanı şorladı, koynuna indi.

Uruz yine döndü, bir daha çalsın. Kazan burada çağırıp oğluna soylar, görelim hânım, ne soylar?

Kara dağım yükseği oğul!
Kararmış gözlerimin aydını oğul!
Alpım Uruz, arslanım Uruz!
Ak sakallı babana kıyma, oğul!

dedi. Uruz'un şefkat damarları kaynadı. Kara kuyma gözleri kan yaş doldu. Atından yere indi, atasının elini öptü. Kazan da aktarıldı, yere indi; oğlunun boynunu öptü.

Beyler Kazan'la oğlunun üzerine at saldılar, çevre aldılar, hepsi attan inip Kazan'ın elini öptüler. Yürüyüp kâfire at saldılar, kılıç çaldılar. Derelerde, tepelerde kâfire kırgın girdi. Kaleyi aldılar, kilisesini yıkıp mescit yaptılar. Uruz kanlı kâfir elinden babasını çekti aldı. Soylu Oğuz eline gelip çıktı. Akça yüzlü anasına muştucu gönderdi. Kara benzer kızı, gelini Kazan'a karşı gelip elini öptüler, ayağına kapandılar.

Kazan görklü çemene çadır, otak diktirdi. Yedi gün, yedi gece toy, düğün edip yeme, içme oldu.

Dedem Korkut geldi, kopuz çaldı. Gazi erenlerin başına ne geldiğini söyledi.

Hani övdüğümüz bey erenler?
Dünya benim, deyenler?
Ecel aldı, yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli, gidimli dünya,
Son ucu ölümlü dünya!

Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın! Kadir seni namerde muhtaç etmesin! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Amin, amin deyenler Dizar görsün! Günahınızı adı görklü Muhammed Mustafa hürmetine bağışlasın, Hânım hey!

İÇ OĞUZ'A DIŞ OĞUZ ASİ OLUP BEYREK'İN ÖLDÜĞÜ BOYU

Kazan üç yılda bir İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini toplardı. Üç Ok, Boz Ok yığınak olsa Kazan evini yağmalatırdı. Kazan Bey'in âdedi bu idi ki, ne zaman evini yağmalatsa helalinin elini alır, evinden dışarı çıkardı. Bundan sonra evinde nesi var nesi yoksa yağma ederlerdi.

Yine Han Kazan evini yağmalatır oldu, ama Dış Oğuz beyleri gelmediler, birlikte bulunmadılar, yalnızca İç Oğuz beyleri yağmaladı.

Dış Oğuz beylerinden Aruz, Emen ve geri kalan beyler bunu işittiler,

– Bak bak! Şimdiye kadar Kazan'ın evi yağmalandığında hep birlikte olurduk, şimdi suçumuz nedir ki yağmada birlikte bulunmadık, dediler.

İttifak edip bütün Dış Oğuz beyleri Kazan Bey'i selamlamaya gelmediler, kin bağladılar.

At ayağı külük, ozan dili çevük olur, Kılbaş derler, Kazan'ın yanında bir kişi vardı. Kazan Bey,

– Bre Kılbaş, bu Dış Oğuz beyleri hep birlikte gelirlerdi, beni selamlarlardı, şimdi niçin gelmediler?, dedi.

Kılbaş,

– Bilmez misin, niçin gelmediler? Evini yağmalattığında Dış Oğuz birlikte bulunmadı, sebebi odur, dedi.

Kazan,

– Bizimle düşman oldular, öyle mi?, dedi.

Kılbaş,

– Hânım, ben varayım, onların dostluğunu, düşmanlığını bileyim, dedi.

Kazan,

– Sen bilirsin, git, dedi.

Kılbaş birkaç adamla atlanıp Dış Oğuz beyleri tarafına gitti. Vardı, Dış Oğuz beylerinden Aruz'un evine kondu. Kazan'ın dayısı idi. Aruz'a haber oldu, Kazan Han'dan adam geldi, deyü.

Aruz Han,

– Ne ola, gelsin, dedi.

Aruz da altınlı günlüğünü diktirmişti. Oğlanlarıyla oturmuştu. Kılbaş geldi, bağır bastı, Aruz'a selam verdi, yer gösterdiler, oturdu.

– Kazan Han, devletine dualar etti. Kazan Bey pek bunlu oldu, ne yapsın yapsın, dayım Aruz bana gelsin, dedi. Kara başım bunaldı, üzerime yağı geldi. Kaytabanda develerimi buzlattılar, karakoçta Kazılık atlarımı kişnettiler, akça tümen koyunumu melettiler; kara benzer kızımızı, gelinimizi çağrıştırdılar; benim kara başıma gör neler geldi? Dayım Aruz gelsin yetişsin, der, dedi.

Aruz,

– Bre Kılbaş, o vakit ki Üç Ok, Boz Ok yığınak olurdu. Kazan ondan sonra evini yağmalatırdı. Suçumuz ne idi ki şimdi yağmada birlikte olmadık, dedi. Durmadan Kazan'ın başına bunlar gelsin, dayısı Aruz'u hep anadursun, biz Kazan'a düşman olduk, belli bilsin, dedi.

Kılbaş burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Aruz, Aruz, bre kavat Aruz!
Kalkıp da Kazan Han yerinden doğruldu,
Ala Dağa çadırını otağını dikti,

Üçyüzaltmışaltı alp erenler yanına yığınak oldu,
Yemek içmek arasında beyler seni andı,
"Hânım dayın sana düşman olmuş" dedi,
Ben varayım, gerçek nedir, bileyim deyü geldim,
Üstümüze yağı nesne gelmedi,
Ben hemen senin dostluğunu, düşmanlığını sınamaya geldim,
Han Kazan'a düşman imişsin, bildim!

dedi. Kılbaş kalktı, "hoşça kal," deyüp yürüyüverdi.

Aruz Koca pek kızdı. Dış Oğuz beylerine adam saldı, davet etti. Emen gelsin, Alp Rüstem gelsin, Dönebilmez Dölek Evren gelsin, geri kalan beyler hep gelsin, dedi.

Dış Oğuz beyleri hep geldiler, yığınak oldular.

Aruz Koca, ala, büyük otaklarını düze diktirdi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırdı. Aruz, Dış Oğuz beylerini ağırlayıp toyladı,

– Beyler, ben sizi neye çağırdım, bilir misiniz?, dedi.

Beyler,

– Bilmeyiz, neye okudunuz? Ne buyurursunuz?, dediler.

Aruz,

– Kazan bize Kılbaş'ı göndermiş, elim günüm yağmalandı, kara başım bunlu oldu, dayım Aruz, Dış Oğuz beyleriyle bana gelsin, demiş, dedi.

Emen,

– Ya sen ne cevap verdin?, dedi.

Aruz,

– Ben Kılbaş'a dedim ki, bre Kılbaş, ne zaman ki Kazan evini yağmalatırdı, Dış Oğuz beyleri birlikte yağmalardık. Beyler gelip Kazan'ı

selamlardı, sonra dağılırlardı. Şimdi suçumuz ne oldu ki birlikte bulunmadık? Bre kavat, biz Kazan'a düşman olduk, dedim, dedi.

Emen,

– Iyi demişsin, dedi.

Aruz,

– Beyler, ya siz ne dersiniz?, dedi.

Beyler,

– Ne deyelim. Madem ki sen Kazan'a düşman oldun, biz de olduk, dediler.

Aruz araya Mushaf getirdi.

– Haydi, imdi and için, dedi

Hep beyler Mushaf'a el basıp and içtiler. "Senin dostuna dost, düşmanına da düşmanız," dediler.

Aruz bütün beylere hilat giydirdi. Döndü,

– Beyler, Beyrek de bizden kız almıştır, güveyimizdir, ama Kazan'ın ınağıdır, gelsin, bizi Kazan'la barıştırsın, deyelim; aldatalım, odamıza getirelim. Gelip bizi dinlerse hoş, dinlemezse ben sakalını tutayım, siz kılıç üşürün, paralayın, aradan Beyrek'i kaldıralım. Beyrek gidince ondan sonra Kazan'a işimiz hayır ola, dedi.

Beyrek'e kâğıt gönderdiler.

Beyrek odasında yiğitleriyle yiyip, içip otururken Aruz'dan adam geldi, Beyrek'e selam verdi. Beyrek aleyk aldı, sordu,

– Nedir?, dedi.

O gelen kişi,

– Hânım, Aruz size selam eder, dedi. Bu kâğıdı Aruz gönderdi, deyü sundu.

Beyrek açtı gördü ki, kerem edip gelsin, lütfedip bizi Kazan'la ba-

rıştırsın, demiş.

Beyrek, "hoş ola," dedi.

Atını çektiler, bindi, kırk yiğitle Aruz'un evine geldi. Dış Oğuz beyleri otururken girdi, selam verdi. Aruz yer gösterdi, geçti, oturdu.

Beyrek'e Aruz,

– Bilir misin Beyrek, seni neye çağırdık?, dedi.

Beyrek,

– Neye çağırdınız? Buyurun, dedi.

Aruz,

– Hep şu oturan beyler Kazan'a asi olduk, and içtik, dedi.

Mushaf getirdiler, sen de and iç, dediler.

Beyrek,

– Vallahi ben Kazan'a asi olmam, deyü and içti. Soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Ben Kazan'ın nimetini çok yemişim,
Bilmez isem gözüme dursun!
Karakoçta Kazılık atına çok binmişim,
Bilmez isem bana tabut olsun!
Yahşı kaftanlarını çok giymişim,
Bilmez isem kefenim olsun!
Ala, büyük otağına çok girmişim,
Bilmez isem bana zindan olsun!
Ben Kazan'dan dönmezem, belli bilsene!

dedi. Aruz kızdı, kavrayıp Beyrek'in sakalını tuttu, beyler Beyrek'e kıyamadılar.

Beyrek, Aruz'un kızdığını burada bildi, soylamış görelim hânım, ne soylamış?

Aruz, dayım Aruz!
Bana bu işi edeceğini bilseydim,
Karakoçta Kazılık atıma binerdim,
Sırtı pek demir tonumu giyerdim,
Kara polat öz kılıcımı belime bağlardım,
Alın başa kunt ışığım vururdum,
Kargı dalı altmış tutam süngümü elime alırdım,
Ala gözlü beyleri yanıma alırdım!
Kavat,
Ben bu işi duysam sana böyle gelir miydim?
Aldatıp da er tutmak avrat işidir,
Avradından mı öğrendin sen bu işi?
Kavat!

dedi. Aruz,

– Bre herze merze söyleme, kanına susama, gel and iç, dedi.

Beyrek,

– Vallahi ben Kazan'ın uğruna başımı koymuşum, ben Han Kazan'dan dönmem, istersen yüz parça et, dedi.

Aruz yine kızdı; Beyrek'in sakalını sıkıca tuttu. Beylere baktı, gördü ki kimse gelmez. Aruz kara polat öz kılıcını çekip Beyrek'in sağ uyluğuna çaldı, kara kana bulandı.

Beyrek'in başı bunlu oldu. Beyler hep dağıldı, her kişi atlı atına bindi. Beyrek'i bindirdiler, ardına adam bindirip kucakladılar, kaçtılar. Beyrek'i odasına götürdüler; cübbesini üzerine örttüler.

Beyrek burada soylamış, görelim hânım, ne soylamış?

Yiğitlerim yerinizden kalkıp doğrulun,
Ak boz atımı kuyruğunu kesin,
Arku Beli Ala Dağdan geceleyin geçin,
Akıntılı görklü suyu yarıp geçin,
Kazan'ın divanına sürüp varın,
Ak çıkarıp, kara giyin,
Sen sağ ol, Beyrek öldü, deyin!

Deyin ki,

– Namert Aruz dayından adam geldi. Beyrek'i istemiş; o da gitmiş. Hep Dış Oğuz beyleri yığınak olmuş, bilmedik. Yeme içme arasında Mushaf getirdiler. Kazan'a biz asi olduk, and içtik, gel sen de and iç, dediler. İçmedi. Ben Kazan'dan dönmem, dedi.

Namert dayın kızdı, Beyrek'i kılıçladı. Kara kana bulaştı, bunlu oldu. Yarın kıyamet gününde benim elim Kazan Han'ın yakasında olsun, benim kanımı Aruz'a korsa, dedi.

Bir daha soylamış?

Yiğitlerim,
Aruz Oğlu Basat gelmeden,
Elim günüm yağmalanmadan,
Kaytabanda develerimi buzlatmadan,
Karakoçta Kazılık atımı kişnetmeden,
Ağıllarda akça koyunlarım meletmeden,
Akça yüzlü kızım, gelinim inleşmeden,
Akça yüzlü görklümü,
Aruz Oğlu Basat gelip almadan,

Elimi günümü yağmalamadan,
Kazan bana yetişsin,
Benim kanımı Aruz'a koymasın,
Akça yüzlü görklümü oğluna alıversin,
Ahiret hakkını helal etsin!
Beyrek padişahlar padişahı,
Hakka vasıl oldu, belli bilsin!

dedi. Beyrek'in babasına, anasına haber oldu. Ak evinin eşiğinde yas koptu. Kara benzer kızı, gelini ak çıkardı, kara giydi.

Ak boz atının kuyruğunu kestiler. Kırk, elli yiğit kara giyip gök sarındılar; Kazan Bey'e geldiler; sarıklarını yere vurdular; "Beyrek" deyü çok ağladılar; Kazan'ın elini öptüler. Sen sağ ol, Beyrek öldü, dediler.

– Namert dayın tuzak kurmuş, okuyup bizi aldılar, gittik. Dış Oğuz beyleri size asi olmuşlar, bilmedik. Mushaf getirdiler, biz Kazan'a asi olduk, sen de bize katıl dediler, and içtiler. Beyrek ekmeğini çiğnemedi, onlara katılmadı. Dayın namert Aruz kızdı, Beyrek'i oturduğu yerde kılıçladı, bir uyluğunu düşürdü. Sen sağ ol hânım, Beyrek hakka vasıl oldu, benim kanımı Aruz'a koymasın, dedi, dediler.

Kazan bu haberi işitti, mendilini eline alıp hüngür hüngür ağladı. Divanda zârılık kıldı. Hep orada olan beyler ağlaştılar.

Kazan vardı, odasına girdi. Yedi gün divana çıkmadı, ağladı, oturdu.

Beyler toplandı, divana geldi. Kazan'ın kardaşı Kara Güne,

– Kılbaş, var söyle, ağam Kazan gelsin, çıksın! Bir yiğit senin uğruna aramızdan eksildi. Hem vasiyet eylemiş, benim kanımı koymasın, alsın, demiş. Varalım, düşmanı haklayalım de, dedi.

Kılbaş,

– Sen kardaşısın, sen var, dedi.

Sonunda ikisi birlikte vardılar. Kazan'ın odasına girdiler, selam verdiler; sen sağ ol hânım, dediler. Bir yiğit aramızdan eksildi, senin yolunda baş verdi. Dirim kanını alalım; hem size ısmarlamış, benim kanımı alsın, demiş. Ağlamakla nesne mi olur? Doğrulup ayağa kalk, dediler.

Kazan,

– Doğrudur, tez cebehaneyi yüklesinler, bütün beyler binsinler, dedi.

Bütün beyler bindi. Kazan'ın konur atını çektiler, bindi. Boru çalındı, kös vuruldu. Gece, gündüz demediler, yürüyüş oldu.

Aruz'a ve bütün Dış Oğuz beylerine haber oldu. İşte Kazan geldi, dediler.

Onlar da çeri toplayıp, boru çaldırıp Kazan'a karşı geldiler.

Üç Ok, Boz Ok karşılaştılar.

Aruz,

– Benim İç Oğuzda karımım Kazan olsun, dedi.

Emen,

– Benim karımım Ters Uzamış olsun, dedi.

Alp Rüstem,

– Benim karımım Ense Koca Oğlu Okçu olsun, dedi.

Her biri bir karım gözetti. Alaylar bağlandı, koşunlar düzüldü, borular çalındı, davullar dövüldü.

Aruz Koca meydana at tepti. Kazan'a çağırıp,

– Bre kavat, sen benim karımımsın, sen gel, beri, dedi.

Kazan kalkan yapındı; süngüsünü eline aldı, başı üzerine çevirdi.

– Bre kavat, muhanneslikle er öldürmek nice olur, ben sana göstereyim, dedi.

Aruz Kazan'ın üzerine at saldı. Kazan'ı kılıçladı, zerre kadar kestiremedi, öte geçti.

Sıra Kazan'a geldi. Altmış tutam ala gönderini koltuğunun altına kıstırdı, Aruz'a bir gönder vurdu. Göğsünden yalabıdak öte geçti. At üzerinden yere saldı. Kardaşı Kara Güne'ye işaret etti, "başını kes," dedi. Kara Güne attan indi, Aruz'un başını kesti.

Dış Oğuz beyleri bunu görüp hep attan indiler; Kazan'ın ayağına düştüler, suçlarını dilediler, elini öptüler.

Kazan suçlarını bağışladı. Beyrek'in kanını dayısından aldı. Aruz'un evini yağmalattı; elini gününü vurdurdu. Yiğit beyler bol dol doyum oldu.

Kazan gök alana, görklü çemene çadır diktirdi, otağını kurdu.

Dedem Korkut geldi, şadılık çaldı, boy boyladı, soy soyladı, gazi erenlerin başına neler geldiğini söyledi.

Hani dediğim bey erenler?
Dünyayı benim deyenler?
Ecel aldı, yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli, gidimli dünya,
Son ucu ölümlü dünya!
Bu kara yer bizi de yiyecektir,
El'akıbet uzun yaşın ucu ölüm,
Sonu ayrılık!

Yom vereyim hânım, ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın! Ak sakallı babanın yeri uçmak olsun! Ak pürçekli ananın yeri

behişt olsun! Kadir Tanrı Beyrek'e rahmet kılsın! Şir-i Merdan Hazreti Ali'nin elinden *şaraben tahûrâ* içmek Huda erzânî kılsın! Kadir seni namerde muhtaç etmesin. Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Âmin, âmin deyenler Didar görsün! Derlesin, toplasın, günahımızı adı görkü Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın.

Bu kitabı yazanı duayla ananlara Hak Sübhanehu ve Taâlâ rahmet etsin. Âmin, âmin deyenler Dizar görsün, Hânım hey, beyim hey!

TEMMET

SÖZLÜKÇE

Ad: İsim, nam, şöhret, ün, san.

Adı belli: Herkesin tanıdığı, ünlü, şöhretli, tanınmış.

Ad kazanmak: Ad ve şöhret kazanmak, ün almak, tanınmak.

Adaklı: Nişanlı; yeminli; yavuklu.

Âdem: İnsanoğlunun babası, ilk insan. *Kur'an-ı Kerim*'de, Adem'in topraktan yaratıldığı bildirilir.

Âdemîler: İnsan, insanlar, Adem oğulları.

Âdemîler evreni: İnsan azmanı, insan ejderhası.

Affan: *Kur'an-ı Kerim*'i toplayıp mushafı meydana getirdiği rivayet edilen ilk dört halifeden üçüncüsü olan Osman'ın babası.

Ağaç: Ağaç, ağaçtan yapılan her şey; fersah, bir uzunluk ölçüsü.

Ağıl: Koyunların ve başka hayvanların kapatılacağı yer; Çalıyla veya sazlıkla çevirip içinde davar yatırdıkları yer.

Ağır: Yavaş, tembel, idraksiz; önemli; çok kalabalık, çok, külliyatlı.

Ağır gün: Sayılı, az bulunur, önemli gün; düğün ve bayram, her güne benzemeyen bir gün.

Ağır hazine: Çok para, altın.

Ağır sancak: Büyük sancak, şerefli sancak, alay sancağı.

Ağırlamak: Hürmet göstermek, ikram etmek, ihsan etmek, azizlemek, yedirip içirmek.

Ağırlık: İkram, ağırlama, itibar.

Ağırlık etmek: Ağırlamak, ikram etmek, ziyafet vermek, toylamak.

Ağız: Ağız; açıklık, geçit, menfez, boğaz; mecra; sınır, hudut, düşman hududu; nehrin döküldüğü yer.

Ağlağan: Bugünkü adlarıyla Akbaba, Loru ve Penbek (Kara Kilise) gibi üç bölgenin sınırını ayıran dağ. Borçah ve Kazak Türkmenlerinin yaylağıdır.

Yazın bile başından duman eksilmeyen, çok nemli, sisli ve sık sık yağmurlu olduğundan bu adı almıştır.

Ağlamak: Ağlamak; yas tutmak.

Ağmak: Çıkmak, yükselmek, yukarı çıkmak, yükseğe çıkmak, göğe yükselmek.

Ağzı dualı: Duası Tanrı katında makbul olan, kabul gören kişi.

Ağzı köpüklenmek: Öfkeden kızgın deve gibi ağzı köpüklenmek, çok kızmak, çok öfkelenmek.

Ağzın kurusun: "Söyleyemez ol!" anlamına gelen bir ilenme, beddua.

Ahır: Sonu, bitimi, neticesi.

Ahır sonu: En sonu, varacağı yer.

Ahiret: Öteki dünya, öbür dünya.

Ahiret hakkı: Ahirette sorulacak hak. Bu dünyada ödenmediği için öbür dünyaya kalmış borç.

Ahval: Haller, olup bitenler, başa gelenler, baştan geçenler.

Ak boz atlı: **Yürük** ak atlı, yürük ak atın sahibi.

Ak ev: Göçebe gezer çadır halkı, yörük.

Ak orman: Kavak ormanı.

Ak sunkur kuşu: Çakır cinsinden bir avcı kuştur. Öteki nevilerinden daha çok yaşar. Ve onunla padişahlar avlanırlar, makbul ve muteber bir kuştur, hediyesi kıymetlidir; ak doğan.

Ak tonları çıkarıp karalar giymek: Yasa girmek, iyi günlerin giyeceklerini çıkarıp yas giyeceklerine bürünmek.

Ak tozluca: Tutamağına beyaz ağaç kabuğu sarılmış olan, **toz**'u beyaz ağaç kabuğundan.

Ak yelekli: **Yelek**'leri, takılan tüyleri beyaz olan.

Akça: Ufak gümüş para, pul, nakit.

Akça Kale: Bugün Doğu Anadolu'da bu adı taşıyan iki yer vardır. Biri Arpaçay kaza merkezini Kars şehrine bağlayan yol üzerinde ve Arpaçay kazası içinde bir köydür; buna göre Akça Kale Kars'ın kuzeyindedir. Bir de Kars'ın güneyinde, Aras Nehri vadisinde, Aras ile Arpaçay kavşağında, Kağızman'la Tuzluca arasında bir Akça Kale vardır ve bu Kağızman kazasının köyleri arasındadır. Dede Korkut'ta geçen Akça Kale burasıdır.

Akçalı: Aylıklı, ücretli.

Akı: Bir kimsenin en sevdiği, en yakını.

Akın: Çapul, yağma, talan.

Akın vermek: Akına izin vermek.

Akıncı: Akına giden hafif süvari, yağmacı, talancı, akına memur başıbozuk, gece baskıncısı.

Aklı karalı seçilen çağda: Tan vakti, şafak sökerken.

Aklı şaşmış: Bunamış, aklını kullanamaz olmuş, çok yaşlı.

Aktarmak: Devirmek, altüst etmek, yere yıkmak, oraya buraya atmak, baş aşağı çevirmek, altını üstüne getirmek.

Al duvağın iyesi: Güveyi, damat.

Al mahmudi: Al renkli bir tür ipek kumaş.

Al yorgan altında söyleşmek: Evlenmek, gerdeğe girmek, bir yastığa baş koymak.

Ala: Alaca, karışık renkli, benekli, rengârenk, yarı kırmızı, çizgili.

Ala Dağ: Oğuzların başşehri Sürmeli'nin arkasına, güneyine düşen Ağrı Dağı olduğu ve adının halk arasında Arku diye anıldığı, bu adın da dağın üzerinde bulunup püskürmeyle lavlar altında kalan Arku köyünün adıyla ilgili olduğu H. B. F. Lynch'in *Armenia* (I, 183) adlı eserine dayanarak söylenmektedir. Türk coğrafyasında daha birtakım Ala Dağlar sayılabilir; Horasan'da, Azerbaycan'da ve Erivan çevresinde birer Ala Dağ olduğu gibi, Doğu Anadolu'da Fırat Nehrinin iki büyük kolundan biri olan Murat Suyunun kaynaklarını ihtiva eden ve Van Gölünün Kuzeydoğusuna düşen bir Ala Dağ ve İran'ın Kuzeydoğusunda Atrek Irmağının güneyinde yer alan bir Ala Dağ da mevcuttur. Bunlardan başka Orta Asya'da, Çungarya ile Balkaç Gölü havzasını ayıran Ala Dağ ile Batı Türkistan'ın Kuzeydoğusunda Isık Göl ile Alma Ata arasında uzanan Ala Dağ da akla gelebilir. Ala Dağ kelimesinin belli bir dağ adı olmayıp burada "Ala" kelimesinin güney, doğu veya güneydoğu anlamına geldiği ve bundan dolayı Oğuz ellerinin merkezi olan yerlerin güney, doğu veya güneydoğusuna düşen

dağların böyle adlandırıldığı da söylenir.

Ala evren: Alaca renkli ejderha, büyük yılan.

Ala gönder: Kabuğu menevişli kayın ağacından yapılmış, ucunda temreni bulunan mızrak, kargı.

Alaca: Renk renk, elvan elvan, rengârenk, karışık renkli, nakışlı.

Alar sabah: Tan vakti, seher vakti, şafak sökerken, ufuklar kızardığı zaman.

Alât-ı harb: Savaş aletleri, silahlar.

Alay: Tayfa, cemaat, takım, bölük.

Alay alay gelmek: Bölük bölük gelmek, takım takım gelmek.

Alay bağlamak: Askerin saf tutması, savaş düzenine girmesi, savaşa hazır durmak.

Alçak: Alçak, basık, aşağı; pis, hakir, aşağılık.

Alçak yer: Düzlük yer, yüksek olmayan yer.

Âlem: Cihan, yaratılmışların bütünü, kâinat, evren, acun.

Alem: Sancak, bayrak.

Aleyhi's-selam: Peygamberin adı anıldığı zaman "üzerine selam olsun, ona selam olsun" anlamında söylenegelen bir dua.

Aleyk almak: Birinin verdiği selama karşılık vermek, *selamün aleyküm* diyene "*aleyke's selâm* – Tanrı sana da esenlik versin" demek.

Alın başa kunt ışığı vurmak: Tulga giymek, miğfer girmek.

Alınca Kalesi: Azerbaycan'da Nahçevan civarında ve şimdiki Nahçevan-Culfa yolu üzerindeki yalçın bir tepe üzerinde harabelerine tesadüf edilen meşhur bir kalenin adıdır. Culfa şehri önünde soldan gelip Aras'a karışan Alınca Çayı üzerindedir.

Ali: Ebu Talib'in oğludur. Hazreti Muhammed'in amcası oğlu ve güveyisidir. Sünnilere göre ilk dört halifenin dördüncüsü. Kendilerine kesin olarak Cennet vaat edilmiş olan on kişiden biridir. Murtaza (Allahın rızasına ermiş), Allah'ın Yenilmez Arslanı, Allah'ın Arslanı, Şah-ı Evliya, Şah-ı Velâyet, Şah-ı Merdan (İnsanların Sultanı), Ali'nin lakabı, unvanı veya sıfatı olarak kullanılmaktadır. Ali'nin, cennettekilere eliyle kevser şarabı sunacağına dair bir inanç vardır.

Ali'nin elinden 'şarâben tahurâ içmek: *Kur'an-ı Kerim*'de *İnsan* veya *Dehr* adını taşıyan 76. surenin 21. âyetinde "*ve sekaahüm rabbühüm 'şarâben tahurâ* – Rableri de onlara gayet temiz –dünya şaraplarının hilafına içenleri hissi lezzetlerden ve Haktan başkasına meyilden temizleyen– bir şarap içirmiştir" denmektedir. Bektaşiler cennet ehline bu şarabı Hazreti Ali'nin sunacağını söyler.

Âlim: Bilici, bilgiç, bilge, okumuş, bilgin.

Âlimler serveri: Bilginlerin başı (*Kur'an-ı Kerim*'i toplayıp bir mushaf haline getirdiği için Hazreti Osman'ın unvanı).

Alnına şarabın itisi çıkmak: Şarabın başa vurması, sarhoş etmesi.

Alnını yere koymak: Secde etmek, namaz kılmak.

Alnım başım umudu: Varım, yoğum; bütün umudumu kendisine bağladığım.

Alkış: Hayır duası; tahsin ve takdir; övgü, methiye; birisi için hayır dileme; **kargış** karşıtı.

Alkış vermek: Hayır duası etmek; methiye söylemek.

Alp: Cesur, kahraman, yiğit, bahadır, pehlivan.

Altı bölük etmek: Altı perli, şeşper veya soğancık denilen topuzla vurup parçalamak, bölük bölük etmek, parça parça etmek.

Altın başlı ban ev: Üstü altın yaldızlı çadır.

Altı perli: Altı dilimli.

Altı perli gürz: Şeşper de denilen altı dilimli topuz, soğancık.

Aman dilemek: Sığınmak, sığınıp merhamet, canının bağışlanmasını dilemek, kuşatılanların, canlarına dokunulmaması şartıyla teslim olmak isteyip, düşmanın merhametine sığınması.

Amel: İş, din buyruklarını yerine getirme.

Ameli azmış: Ne yapacağını şaşırmış, yanlış işe girişmiş.

Amennâ: İnandık; Allah'ın dediklerine inandık, iman getirdik.

Amennâ ve saddaknâ: Allah'ın dediklerine inandık ve onları doğru bildik.

Amıt Suyu: Dicle Nehri; Dicle Gü-

neydoğu Anadolu'nun ve Türkiye'nin büyük akarsularından biridir. Güneydoğu Toroslar arasındaki Gölcük'ten doğar, Diyarbakır'dan geçtikten sonra, genel olarak, güneydoğu yönünde akar. Basra'nın kuzeybatısında Fırat'la birleşerek Şattulârab'ı meydana getirir ve Basra körfezine dökülür. Türkiye sınırları içindeki boyu 452 km'dir.

Amme: *Kur'an-ı Kerim*'de 30. cüz'ün başındaki *Nebe'* suresinin ilk âyeti olan "*amme yetesâelun* – onlar birbirlerine neyi soruşturuyorlar?"un ilk kelimesidir. Dolayısıyla Bu cüz *Amme cüz'ü* diye adlandırılmıştır.

Anasıyla sohbet eylemek: Anasına kötü gözle bakmak, anasını yabancı bir kadın yerine koyup o gözle bakmak, cima etmeye kalkışmak.

Andırmak: Hatıra getirmek; hatıra getirecek surette benzemek.

Apul apul: Yağlı kazlar gibi iki yana salınarak, yuvarlanarak.

Apul apul yürümek: Yağlı kazlar gibi iki yana sallanarak, yuvarlanarak yürümek; salına salına güzel bir yürüyüşle yürümek; küçük çocukların yerde yürümesi, emeklemesi; sendeleyerek yürümek; iki yana sallana sallana yürümek.

Arafat: Mekke'nin doğusunda bulunan bir dağın adıdır, hakikatte koyu-yeşil renkli granit yığınlarından mürekkep bir tepedir. Boyunun küçüklüğüne rağmen haccın rükünlerinden "Vakfe"nin yapıldığı yer olması bakımından büyük bir ün almıştır. Bu ün, cennetten kovulan Adem ile Havva'nın yıllarca ayrıldıktan sonra buluştukları yer olduğu rivayetiyle de artmıştır. Öte yandan İbrahim Peygamber'in burada Cebrail'le görüştüğü de rivayet edilir. Hatta kâinat yaratıldığı sırada, bütün dağlar arasında ilk önce bu dağın Allah'a iman ettiği halk arasında yaşayan bir tevatürdür. Dağın doğu yamacı üzerinde kayada oyulmuş geniş basamaklar vardır ki buradan doruğa çıkılır ve basamakların alımışıncısında ovaya hakim bir düzlüğe varılır.

Burası Kurban Bayramının arife günü hutbe okunan minber hizmetini görür. Hazreti Muhammed'in de burada hacılara hitap ettiği söylenir. Dağa mutat olarak Rahmet Dağı da denilir. Arafat Dağının güneyinde, üzerinde tek tük bodur mimoza çalılarının bulunduğu kumluk ve çorak Arafat Ovası uzanır. Bu ıssız saha, senenin yalnız bir gününde, Kurban Bayramı arifesinde fevkalade canlanır.

Argap argap: Sarmak; iplik bükmek; köpeklerin boynuna takılan halka; akar su, dere, çay; Kıvrım kıvrım, bükülüp kıvrılan.

Argış: Kervan, kafile.

Arık: Sıska, etsiz, cansız, cılız, zayıf, yağı ve eti süzülüp erimiş.

Arku: İnatçı, söz dinlemez; iki duvar arasına veya iki direk arasına **arkuru** konan ağaç.

Arkuru: Çarpık, çapraz, eğri.

Arkuru yatmak: Çapraz uzanmak; çarpık yatmak; (dağ) yolu kesecek şekilde uzanmak.

Artık: Artık, ziyade, fazla; artmış olan, çok; nihayet, sonunda.

Aslan Yatağı: Dış Oğuz'da, Karabağ'daki Aslan Düzü denilen yer olmalıdır. Sabalan Dağlarından gelip sağdan Aras'a karışan Kara Suyun bu nehre kavuştuğu yerde, Aras'ın sağında bugün Arslan Düzü adıyla bir ovacık ve bir büyük köy vardı.

Asılan: Asılı, asılmış olan.

Asılan kayalar: Asılmış gibi duran, dik ve yüksek kayalar.

Asumanlı gök: Tavanlı gök, tavan gibi olan gökyüzü.

Aşını vermek: Ölen birinin ruhu için yemek yapmak ve yedirmek, ölü için yemek vermek.

Aş yedirmek: Ziyafet vermek, yemek yedirmek.

Aşağı kulba yapışmak: Aşağıdan almak, uzlaşma yolu tutmak – bkz. **yukarı kulba yapışmak**.

Aşıklamak: Bir insanın evini ve başka şeyleri özlemesi; âşık olmak, sevmek, tutulmak.

Aşıt: Dağı aşmaya yarayan yol, bel; iki dere arasındaki sırtımsı yükseklikler; geçit.

Aşık: Diz kapaklarından çıkan oynak kemik, diz kapağı.

Aşık oynamak: **Aşık** kemiğiyle oynanan bir çocuk oyunu.

At ayağını yere dövmek: Atın eşinmesi, yol istemesi, yürüyüşe geçmek istediği için ayağıyla yeri eşmesi.

Attan yere salmak: Attan yıkmak, atın üzerinden aşağı almak, atın üzerinden yere düşürmek.

Atını çektirmek: Atını hazırlatmak, yola çıkmak üzere atını tavladan çıkarttırmak.

At oynatmak: Atı koşturup üzerinde hüner göstermek.

At yelesine düşmek: Atı dört nala sürmek.

At kuyruğunu kesmek: Sahibi ölen atın yas işareti olarak kuyruğunu kesmek, yasa girmek.

Ata: Baba, dede, ailenin başı, ecdat, baba yerinde olan ihtiyar ve hürmete değer kişi, muhterem adam, bir tarikatın piri, tarikat şeyhi.

Ata adını yürütmek: Soyunu sopunu devam ettirmek, aile adını sürdürmek, atanın yerini tutmak, ata adını unutturmamak.

Ata belinden inmek: Ana rahmine düşmek, döl yatağına düşmek.

Ata sözünü iki etmemek: Atanın dediğini yerine getirmek, tekrarlatmadan yapmak, bir sözü iki defa söyletmemek.

Ata sözünü iki eylemek: Atanın dediğini anında yapmamak, tekrarlanmasına meydan vermek, söz tutmamak.

Atlas: Parlak, düz ipek kumaş, yüzü ipek tersi pamuk kumaş.

Attığı ok yere düşmemek: Attığını vurmak, nişan aldığını vurmak, hedefe isabet ettirmek.

Av: Umumiyetle eti yenilen vahşi hayvan ve kuş; karada ve denizde tutulan yabani hayvan.

Avaz: Yüksek ses, yankı; insana haz veren güzel ses, şarkı türkü sesi.

Avrat: Kadın, karı, zevce.

Avsıl olmak: Bir tür hastalığa tutulmuş bu nedenle ağzı sulanan.

Ayın ondördü: Çok güzel, dolunay kadar güzel; dolunay.

Aya: El içi ve ayak tabanı ortasındaki düzlük, elin ve ayağın düz ve açık yeri.

Ayak: Ayak; kâse, kadeh, bardak.

Ayağını yere dövmek: Atın yol istediğini göstermek için ayağıyla yeri eşmesi.

Ayağı toprağına salmak/yollamak:

Birinin ayağına adam göndermek, büyük bir adamın huzuruna birini yollamak, büyük bir adama haberci yollamak.

Ayaklılar: İnsanlar, kişiler.

Ayasofya: Bu sarp kaleli kilisenin Tomanın Kalesine yakın ve Ortodoks Gürcü mezhebindekilerin tapınağı olduğu anlaşılıyor. Bunun sadece, benzerlerini Anadolu'nun türlü yerlerinde gördüğümüz, Azize Sofya adına yapılmış herhangi bir kilise olması da mümkündür.

Aydın: Işık, nur; aylı gece, mehtap; parlak, ışıklı, mübarek, açık; ay ışığı; açık aşikâr, belli; mübarek, hoş, saadet.

Aygır: Döl için seçilmiş erkek at, damızlık at.

Aygır Gözler Suyu: Kars'ın 20 km kuzeybatısında bir Aygır Gölü vardır. Bir de aynı isimde, Van Gölü yakınında Adilcevaz kuzeyinde bir göl daha vardır. Aygır Gözler Suyu, bu göle akan bir dere olabilir.

Ayıbını açmak: Birinin kusurunu meydana çıkartmak, ayıbını ortaya koymak.

Ayıp: Bir şeyin değerini eksiltecek şey, utanılacak hal veya kusur, utanılacak şey.

Ayıp koşmak: Birine kusur bulmak, birine bir kusur yormak.

Ayıplı: Kusurlu, eksikli, utanılacak bir hali olan.

Ayna günü: Cuma günü.

Ayşe: Ebu Bekir'in kızı olup Hazreti Muhammed'in özel bir sevgiyle bağlandığı eşi olmuştur.

Aytışmak: Görüşmek, söyleşmek; kavga etmek, münakaşa ederken sert cevaplar vermek, birbiriyle itişmek, uğraşmak.

Azat: Kendi başına buyruk, serbest, başıboş, kayıtsız, kölelikten kurtulmuş veya salıverilmiş.

Azat eylemek: Kölelikten kurtarmak, hür kılmak, bağlarını çözmek.

Azgın dinli: Dini doğru olmayan, hak dininden ayrı din taşıyan, kâfir.

Azık: Erzak, kumanya, yiyecek şeyler, yol yiyeceği, evden götürülen yiyecek, nevale.

Azıp gelmek: Yolunu şaşırıp gelmek, körlemesine gelmek.

Aziz izzetli: Kudret sahibi, şerefli, yüce, ulu.

Azizlemek: Ağırlamak, hürmet ve itibar göstermek.

Azmak: Yolunu yitirmek, yolunu şaşırmak, yoldan sapmak; baştan çıkmak, doğru yoldan sapmak, hak yoldan sapmak, Allah'ın emrinden çıkmak, dinden çıkmak, dalalete düşmek; kudurmak, kızmak.

Aznavur: Müstebit, serf, asabî, azgın, kuvvetli, heybetli; kötü ahlâklı adam; asil adam; yiğit, kahraman.

Azrail: Dört melekten, ölüm meleğinin adı. Dünyayı kaplayacak bir büyüklüktedir; dördüncü veya yedinci kat gökte nurdan bir makamı vardır, ayaklarından biri oradadır, ötekisi cennetle cehennem arasındaki köprü üzerinde bulunur. Fakat yetmiş bin ayağı olduğu da söylenir. Dört bin kanadı vardır. Bedeni bütün canlıların sayısınca göz ve dilden meydana gelmiştir. Dört yüzü olduğu da söylenir.

Badya: Bakır kova, bakraç; yayvan toprak kap.

Badyalar kurmak: İçki kapları hazırlamak, içki fıçıları kurmak.

Bağdama: Çelme.

Bağdamak: Dizlerini sarmak; (güreşte) sarmaya almak, ayak yakalamak, çelme takmak, güreşçinin hasmının bacağını kendi bacağıyla sarıp onu yıkması.

Bağır: Ciğer; sine, göğüs, yürek, kalp; bir şeyin ön kısmı; dağ eteğinin yukarısı ve zirvenin aşağısı.

Bağır basmak: Elini bağrına koymak, elini göğsüne koyarak selam vermek, selamlaşmak.

Bağrına basmak: Muhabbetle kucaklamak, sarılmak.

Bağrı sarsılmak: Derinden sarsılmak, çok üzülmek.

Bağrı yanmak: İçine ateş düşmek, çok üzülmek, çok acı duymak.

Bahadır: Batur, kahraman, cesur, mert, yiğit.

Bahri: Kaşık-gaga; ördek; küçük yaban ördeği; yüzgeç, yüzücü.

Bahri hotazlı: Deniz ya da dağ öküzü kuyruğundan yapılan **hotoz**'u olan.

Baht: Talih, ikbal, kader, kısmet, tesadüf, yıldız.

Baki: Ölümsüz, kalan, ölmeyen, daim, ebedi, zevalsiz.

Baki kalan: Ölmeyen, ebedi olan, zeval bulmayan.

Bakmak: Bakmak, gözlemek, beklemek, bir şeyi merak etmek.

Balçak: Ufak sap; kılıcın kabzası; kılıcın kabzasında eli koruyan demir.

Balçık: Yapışkan çamur, cıvık çamur, ayağı tutan çamur, kil, killi toprak.

Balçığa batırmak: Şerefini kırmak, küçük düşürmek, lekelemek, horlamak.

Balkır: Balık pulu gibi parlar, ışıldar.

Bam bam: Dik, tepe.

Bam Bam Tepe: Doğu Beyazıt'ta, Dana Sazı bölgesinde bir tepe olduğu anlaşılıyor.

Ban: Evin üstü; tavan; evin üstüne dumanın çıkması, temiz hava ve ışık girmesi için açılan delik, baca; ulu, haşmetli.

Ban banlatmak: Ezan okutmak.

Bana tutan gerdek: Bana tuttuğu gerdek, bana hazırlattığı gerdek.

Banlamak: Yüksek sesle bağırmak; ezan okumak.

Basılmak: Yenilmek, bozulmak, alt olmak, ayak altında kalmak.

Basmak: Bir şeyin üzerine bastırmak, çiğnemek, ayakla basmak; yenmek, üstün gelmek, alt etmek; akın yapmak, yağmalamak; ayağını yere koymak; ansızın vurup bozmak, saldırmak, gece saldırmak; güreşte yıkmak ve yenmek.

Başı açık: Başında giyeceği olmayan, horlanmış, üstsüz, tek, öz başına, avare.

Başı Açık: Gürcistan'ın batısında, merkezi Kutais olan bölgenin adı. Kutais, Riyon Suyu üzerinde, Batum'un 104 km kuzeydoğusunda, bol yağmurlu ve kışları hafif geçen, bahçelik bir yerdir.

Başına iş gelmek: Belaya uğramak, sıkıntıya düşmek.

Başı üzerine çevirmek: Kurban olmak, sadaka vermek, bir felaketten kurtuluş veya bir zafer şükranesi olarak sadaka vermek, kurban kesmek, kul azat etmek.

Baş indirmek: Selamlamak, itaat etmek, tabi olmak, boyun eğmek,

bir kimsenin önünde saygıyla eğilmek; kabul ve tasdik etmek.

Baş kaldırmak: İsyan etmek, itaatten çıkmak.

Batman: Bir ağırlık ölçüsü; yerine göre ikiden sekiz okkaya kadar değişen bir ağırlık ölçüsü.

Bayağı: Aşağı, aşağılık, kaba.

Bayat: Hudavend ve Tanrı anlamına gelir; Oğuz Han'ın oğlu Gün Han'ın ikinci oğlunun adıdır; Oğuzun yirmidört boyundan birinin adıdır ve kendilerini Türkmenlerin en soylusu sayarlar.

Bayburt Hisarı: Anadolu'nun kuzeydoğusunda, Çoruh Suyu kenarında ve deniz seviyesinden 1550 m yükseklikte bir kasaba olup bugün Gümüşhane vilayetine bağlı bir kazanın merkezidir. Türk kültür tarihi bakımından çok önemlidir. Burada eski ozanları andıran halk şairleri geleneği hâlâ yaşamaktadır.

Bayındır Han: İç Oğuz ve Dış Oğuz veya Üç Ok ve Boz Ok diye gösterilen iki büyük Oğuz kolunun meydana getirdiği birliğin başı, Hanlar Hanı unvanını taşır. Oğuz geleneği onu adını bir boya vermiş bir soybaşı, bir "ata" olarak kabul eder. Oğuzların yirmidört boyundan birini teşkil eden Bayındır'ın, Oğuz'un oğullarından Gök Han'ın büyük oğlu Bayındır'dan türediği var sayılır.

Bayır: Açık yer, dışarı, çöl, boş yer, düzlük, yazı, kır, sahra, evden ve köyden dışarı olan yer.

Bazlamaç: Evlerde sac üzerinde pişirilen ekmek; bir tür çörek.

Behişt: Cennet, uçmak.

Beka: Devam, ebedilik, ölümsüzlük, sürüp gitme.

Bekası olmak: Devam etmek, kalmak, sonu gelmemek, sürüp gitmek.

Bel: Dağların arasındaki geçit; meni; bir şeyin ortası; kemer, ince dar yer; tepe, yar, uçurum; dar bir dağ geçidi; omurga kemiğinin ortası, vücudun orta yeri, kemer ve kuşak bağlanan yer.

Belemek: Çocuğu kundaklamak, beşiğe yatırmak, sarmak.

Beli: Evet.

Beline girmek: Belinden tutmak, belini sarmak.

Belini bükmek: Aciz bırakmak, hakkından gelmek.

Belinlemek: Birden korkmak, korkup sıçramak, uykudan korkarak sıçrayarak uyanmak.

Belinleyü: Belinleyerek, korkup sıçrayarak.

Beli pes: Evet öyle, öyle ya.

Belük (ya da Bilük): Sadak, okluk, ok koymaya mahsus mahfaza.

Beniz: Çehre, sima, yüzün rengi.

Benzi sararmak: Üzüntüden, korkudan, hastalıktan benzi solmak; yüz, rengini kaybetmek, yüzünden kan çekilip rengi uçmak.

Berde: Vaktiyle Kafkasya'nın en büyük şehri, şimdi Tertes Suyunun Kür ile kavuştuğu yerden 20 km mesafede bir köy ve harabedir; sarp bir kalesi vardı.

Berk: Sert, katı, pek, sağlam, kuvvetli, metin.

Berkitmek: Sağlamlaştırmak, sıkıştırıp tıkamak, pekitmek, kuvvetlendirmek.

Beşik kertme nişanlı: Beşikte iken kız ve erkek çocukları nişanlama, daha beşikte iken ana babaları tarafından söz kesilip nişanlanan kız veya oğlan.

Beş kelime dua kılmak: Beş vakit namazda dua etmek.

Bezenen çağda: Süslendiği, donandığı zaman.

Bezenmek: Süslenmek, donanmak.

Bezirgân: Tacir, tüccar takımı.

Bıyığı kararmak: Bıyığı terlemek, delikanlı olmak.

Bici: Meme, meme başı; civciv, piliç; oğlak; buzağı; çiçek bozuğu.

Bid'at işler işlemek: Dinde/törede olmayan, dine/töreye aykırı işler yapmak, bunlara uymamak.

Bidevi: Sağlam, yürük; soy ve cins at; sudan çıkan bir aygırın at sürüsü içinde bir kısrağa aşmasından doğan at.

Bihaber: Habersiz, gafil, gaflet içinde, bir şeyin farkında olmadan.

Bihi nestaîn: Ondan yardım dileriz, onunla istiâne ederiz.

Bi'iznillâh: Allah'ın izniyle.

Biliği yitmiş: Şuurunu kaybetmiş, bunamış.

Bilik: Bilgi, ilim, hikmet, şuur, dirayet, marifet, vukuf.

Bilisi azmış: Aklını kaybetmiş, ne yaptığını bilmeyen.

Biner olmak: Ata binmeye başlamak, binecek olmak, binmek istemek.

Bineri olmamak: Bindiği olmamak, binmeyi bırakmak.

Binit: Binmeye mahsus hayvan; binek hayvanı.

Birbirine koyulmak: Birbirine saldırmak, birbirine girmek.

Bir iki dememek: Aman vermemek, fırsat vermemek, vakit bırakmamak, göz açtırmamak.

Birinin sözünü almak: Dinlemek, kulak asmak, saymak.

Birinin sözünü kulağına koymamak: Dinlememek, saymamak, aldırış etmemek.

Bir lahza: Bir an, az bir zaman.

Bir uğurdan: Bir yönden, bir çıkıştan, cümlesi birden.

Bir yastıkta baş koymak: Evlenmek, aynı yatakta yatmak.

Biserek: Besili azgın deve; devenin kuvvetli bir cinsi, koşu devesi; bir veya iki yaşında deve yavrusu; anası arap, tek hörgüçlü ve babası iki hörgüçlü olan deve.

Bitekellüf: Ulu orta, paldır küldür, selamsız sabahsız; hemen, hemencecik, hazırlanmadan, olduğu gibi.

Biterli: Biten şeyler, bitkiler, topraktan bitenler; feyizli, mümbit, verimli.

Biterlide: Bitki soyundan, bitkilerden, topraktan bitenlerden; verimli yerlerde, bereketli yerlerde.

Bitmek: Yeşermek, peyda olmak, meydana gelmek, büyümek, vücuda gelmek.

Bizeval: Ölümsüz, sonu olmayan, zevalsiz, ebedi.

Bizeval mâbud: Zevali olmayan Tanrı, baki Tanrı.

Boğaz: Gebe hayvan; boynun ön tarafı, gerdan; gırtlak; derelerin ve çayların memba ve baş tarafı; iki kara arasındaki deniz parçası; bir şeyin dar yeri, boğuk tarafı.

Boğazca: Gebe.

Boğazlamak: Boğazını (başını) kesmek, öldürmek; dalaşırken boğazdan yapışıp boğmak; koyun, tavuk kesmek; sığır basmak; kurban etmek.

Boğma: Boğaz ağrısı, kuşpalazı, boğaz iltihabı, tık nefeslik.

Boğma kiriş: Kiriş'i boğum boğum olan.

Boğmalar çıkar: Bir ilenç, beddua.

Bostan: Güllük, gül bahçesi, hoş kokulu meyva bahçesi.

Boşalmak: Boş kalmak, tenhalaşmak, gevşemek, çözülmek.

Boşanmak: Sular seddini aşmak; kan bir yerden yürüyüp akmak, şiddetle akmak.

Boy: Teaccüp sözü, hayret, teessüf ifade eder; korku ve teaccüp ifade eden edat; ulus, kavim, kabile, aşiret, hısım; kaamet; kaamet; uzunluk, derinlik, yükseklik; beden, vücut, endam; mesafe.

Boy boylamak: Destan söylemek, bir boyun hikâyesini anlatmak.

Boynuz: Boynuz; çaldıkları sur, nefir, burgu, trompet gibi bir çalgı.

Boz: Kül rengi; ak ile karanın karışmasından meydana gelen renk; toprak rengi; kır, kırçıl; hayvanatta sisli kirli siyah; koyu renk, göz rengi, çivit rengi, kır rengi; ferasetli, fehimli adam, müdrik.

Boz Ok: Oğuzların bölündüğü iki ana koldan biri olup oniki boya bölünmüştür, bunlar sırasıyla Alka Evli, Avşar, Bayat, Begdili, Dodurga, Döger, Kara Evli, Karkın, Kayı, Kızık, Yaparlu ve Yazır'dır – bkz. **Dış Oğuz**.

Bozaç turgay: Dişi turgay (bkz. **turgay**).

Bozmak: Dağıtmak, bir nesneyi elden bırakmak; verdiği sözden dönmek; yenmek, alt etmek.

Böğelek: Sığır cinsinin düşmanı bir tür büyük, mavi sinek, soktuğu hayvan bağırarak koşmaya başlar; eşek sineği.

Böğür: Yan, civar; bedenin sağ ve sol tarafı; dağın bağrı, önü ve yanı; bir dağ yamacının ortası; karnın iki boş tarafı.

Böğür böğür ağlamak: Hüngür hüngür ağlamak, iç çeke çeke ağlamak.

Böğürmek: Sığır, camış, deve gibi bağırmak; derin ses çıkarmak; boğazdan gelen sesle ağlamak.

Böğürtmek: Hayvanları bağırtmak; birini böyle ağlatmak.

Böğürüşmek: Birlikte böğürmek.

Bölük: Hisse, parça, pay; takım, sürü; bir soyun bir parçası olan topluluk.

Börk: Başlık, külah, bir tür uzun keçe serpuş.

Budak: Ağacın dalı olacak sürgünü ve filizi.

Buğa: Tohumluk hayvan; dişiye aşmak için yetiştirilmiş hayvan, aygır; sığır aygırı.

Buğra: Deve, aygır.

Buğra ner: Erkek iki hörgüçlü deve, erkek deve.

Bukağı: At gibi hayvanların kaçmaması için takılan her iki tarafı halkamsı, ortası zincirli bağ; hırsızların eline vurulan kelepçe; köstek, pranga, zincir.

Buluşmak: Karşılaşmak, tesadüf etmek, rastlaşmak, görüşmek, bir araya gelmek.

Bun: Sıkıntı, elem, keder; ihtiyaç, zaruret.

Bunalmak: Şaşırmak, naçar kalmak, ne yapacağını bilememek; korkmak, korkuda olmak.

Bunlu: Dertli, sıkıntılı, mustarip.

Bunlu kalmak: Darda kalmak. sıkıntıda kalmak.

Bunlu olmak: Sıkılmak, sıkıntıda olmak, darda kalmak.

Bunlu yer: Sıkıntılı yer, dar yer.

Bunu: Sıkıntı, keder; göz gözü görmez sis.

Bunu kopmak: Sis kaplamak, duman bürümek, kör duman, kaplamak.

Burç: Kale bedenlerindeki kule, hisar, palanka, tabya.

Burçak: Ter taneleri; dolu; nohuda benzer hububattan biri.

Burçak burçak terlemek: Nohut taneleri gibi terlemek, küçük dolu taneleri gibi terlemek.

Burç bedeni: Bir kale duvarının mazgallı siperleri.

Burma: Burgu gibi helezon şeklinde olan bir şey, burulmuş ve bükülmüş olan şeyler.

Burması altın: Burma yeri altın.

Burnundan kan şorlatmak: Sert bir vuruşla burnundan kan getirmek.

But: Kalçadan ayak parmaklarının ucuna kadar olan kısım; kalçadan dize kadar olan kısmı.

Buta: Hedef, nişan yeri, ok hedefi, nişan atılan toprak kap.

Buta atmak: Nişan atmak.

Buyruk: Emir, hüküm, ferman.

Buyurmak: Emretmek, söylemek; bir yere gelip şeref vermek, tenezzül etmek, teşrif etmek.

Buzağı: İneğin bir yaşına kadar olan yavrusu, ineğin süt emen yavrusu; fil, gergedan ve zürafa yavrusu; sığır yavrusu, dana.

Buzlamak: Devenin bağırması, böğürmesi; hüngür hüngür ağlamak; (insan) feryat etmek; (su) gürleyerek akmak.

Buzlaşmak: Meleşmek, bağırışmak.

Buzlaştırmak: Feryat ettirmek, deve gibi bağırtmak.

Buzlatmak: Bağırtmak, böğürtmek.

Bügdüz: Kambur.

Bügdüz: Oğuzların Üç Ok kolundan bir boyun adı.

Bühtan: Yalan, iftira, suçlama, kötü bir isnat.

Bükmek: Burup koparmak, helak etmek.

Bürçek: Başın ortasındakiler kestirilip yandakiler bırakılmak suretiyle kalan saçlar, uzun saçlı kadınların kulakları üzerinde bıraktıkları tüyler; saç lülesi; alın üzerine düşen saç, kıvrılmış saç, saç büklümü.

Büre: Pire.

Bürümek: Örtmek, kaplamak, sarmak, kuşatmak.

Bürünmek: Kuşanmak, örtünmek, sarınmak, tutunmak.

Cahil: Bilgisiz, bilmeyen, gaflette olan.

Canavar: Hayvan, vahşi hayvan.

Canavarlar serhengi: Yırtıcı hayvanların başı, ulusu.

Canavarlar serveri: Yırtıcı hayvanların şahı, hayvanların ulusu.

Canı cuşa gelmek: Şevke gelmek, coşmak.

Canına geçmek: Canına tak etmek.

Canına odlar düşmek: İçi yanmak, yüreği yanmak, içine ateş düşmek.

Canını cehenneme salmak: Öldürmek, gebertmek.

Canını uyku almak: Uykuya dalmak, uyuya kalmak, uyku basmak.

Canı seyranda olmak: Uykuda olmak, düş görmek.

Can korkusu: Ölüm korkusu.

Can paresi: Çok sevgili, canı kadar sevgili.

Can tatlısını bildirmek: Canın ne tatlı olduğunu öğretmek, canın kıymetini bildirmek, öldürüp canına kıymak.

Can vermek: Ölmek; birine can vermek, birine kendi canını vermek, birinin yolunda kendi canından vazgeçmek.

Cariye: Genç ve taze kadın; genç kadın hizmetçi, karavaş, kırnak.

Casus: Gizli şeyleri arayıp soruşturan.

Casuslamak: Gizli şeyleri araştırmak, soruşturmak, gizliden arayıp sormak.

Cebbar: Allah'ın isimlerinden biri – kahredici, mutlak kudret sahibi, azamet sahibi.

Cebehane: Silah ambarı, savaş araçlarının bulunduğu yer; savaş için gerekli nesneler.

Cebrail: Mukarrep ve mürsel meleklerden birinin adı; dört melekten biri olup Allah ile peygamberleri arasında elçilik etmeye, Allah'ın buyruklarını ve vahiylerini bildirmeye memurdur.

Ced: Ata, dede, baba.

Cehennem: Ahirette azap yerinin adı, tamu.

Cemal: Güzellik.

Cemal ve kemal iyesi: Güzelliği ve noksansız değerleri kendinde toplamış olan.

Ceng: Uğraş, savaş.

Ceng aleti: Savaş aleti, savaşta kullanılan araç, silah.

Ceng etmek: Savaşmak, dövüşmek.

Cennet: Ahirette nimetler yurdu, iyiler ve Allah'tan korkanlar için ahirette hazırlanmış olan ferahlık ve huzur yerinin adı, **uçmak**.

Ceza: Eziyet, işkence, bir suçun karşılığı.

Cıda: Mızrak, süngü, kargı, harbe.

Cıda oynatmak: Kargı, mızrak sallamak; kargı, mızrak kullanmak.

Cıda sunmak: Kargı, mızrak dürtmek; kargı, mızrak saplamak.

Cılasun: Kahraman, bayındır, boylu poslu, babayiğit, gürbüz delikanlı.

Cızığlar: Ağlağan Dağının güneybatısında ve Arpaçay'ın yukarılarını içerisine alan Akbaba nahiyesinin doğusunda, Arpaçay'ın solunda eski bir köy ve bunun bulunduğu bölge.

Cici: Ufak üzüm salkımı; yerden nebatın ilk görünen yeşilliği; oynanacak şey, oyuncak; bir çocuğun hoşuna gidecek, onu sevindirecek güzel bir şey.

Cici bici: Hoş, ufak tefek güzel, ince yapılı narin güzel; renkler ya da süslerle güzelce donatılmış.

Ciğerinde olan (er yiğitler) belirmek: Cesareti olanlar kendini göstermek, özünde bahadır olanlar meydana çıkmak.

Cömertler cömerti: Eli açıkların başı, cömertlere cömertlik eden, Allah'ın sıfatı, Kerim.

Cuş: Coşkunluk, kanı kaynama.

Cuşa gelmek: Coşmak, kanı kaynamak, şevke gelmek.

Cübbe: Üstlük; dışa giyilen, yenleri bol, dizlere kadar inen uzun etekli, önü açık elbise.

Cümle: Bütün, hep.

Cümle kuşlar sultanı: Bütün kuşların başı, şahı.

Çadır: Çatılmış, kurulmuş örtü; şemsiye gibi gölgelik; keten bezinden yapılan çadır, keçeden ve ağaçtan yapılana alaçuk ve ak evi derler; eskiden padişahların başları üzerinde tutulan büyük ve müzeyyen şemsiye, süslü gölgelik; yüz örtüsü, örtü, peçe; yatak perdesi; gölgelik, sayeban, çardak.

Çağ: Bir hal veya muamele için tabii zaman süresi; eski astronomik saat; şark Türklerinde oniki yıllık devre; vakit, zaman, sıra, asır, an, mevsim, devir.

Çağırmak: Davet etmek; pek ve tam bağırmak, gür sesle haykırmak; seslenmek; avazla bağırmak, yüksek sesle haykırmak; şarkı ve türkü söylemek; sala etmek, ünlemek, nida etmek; ilan etmek; Allah'a seslenmek.

Çağlamak: Çağıl çağıl akmak.

Çağnam çağnam: Çağıl çağıl.

Çakmak: Ateş yakmak; çakacak, ateş yakacak alet; küçük bir vuruşla vurmak; ateş yakmak için kullanılan çelik.

Çal: İri ve büyük ibikli horoz; alaca, aklı karalı (koyun); kır saç, iki renk sakal, kır sakal, kır tüy; donu beyaz ve al at; deve yavrusu; aklı karalı; boz, kır, alaca.

Çalab: Allah, Tanrı.

Çalımlı: Endamlı, cüsseli, endamlı, boylu boslu.

Çalış: Güreş, birbirine silahla çarpma, muharebe; mücadele; ceng, savaş; çalışma; gayret, dikkat, ihtimam.

Çalışında: Çaldığın zaman, vurduğun zaman.

Çalışmak: Silahla dövüşmek, çarpışmak, vuruşmak; mücadele etmek; güreşmek.

Çalkara: Sakalın hem akı ve hem de karası olması; iki renkli olma.

Çalkara kuş: Kartal.

Çalmak: Vurmak; kulağa getirmek, duyurmak; düşürmek; yere fırlatmak; uçurmak, kellesini uçurmak; kılıç sallamak; bir saz çalmak; aramak, araştırmak.

Çap çap: Kırbaç şaklamasının ve yemek yerken ağız şapırdatmanın taklidi.

Çardak: Sofa, divanhane, bir oda içinde ayrılmış yüksek yer; davarcıların hayvan ağıllarının yanına yaptıkları iptidai bina; yukarı oda; balkon; çatı odası; bekçi hücresi.

Çare: Medet, ilaç, tedbir.

Çare etmek: Tedbir almak.

Çare olmak: Fayda vermek, tesir etmek.

Çargap: Altın işleme, altın sırma; yakasına ve eteğinin kenarına altın işleme yapılmış kaftan; baş örtüsü; çadır.

Çargap çargap çadırlar: Altın işlemeli çadırlar.

Çargap çuha: Altın işlemeli çuha.

Çargap giydirmek: Kaftan giydirmek, hilat giydirmek.

Çarkacı: Öncü asker; ileri karakol.

Çarpmak: Vurmak, zorla almak, gasp etmek, talan etmek, koparıp almak, yere vurmak.

Çatlaguç: Yarık, çatlak; sapanın taş atıldığı zaman ses veren püskülü.

Çatlatmak: Ayırmak; patlatmak; kırmak; şaklatmak.

Çatma kaş: Hıdat denilen boyayla, kaşların arasının boyanması suretiyle yapılan kaş.

Çavuş: Savaş safını düzenleyen subay; askeri bir rütbe; bekçi; Kerbela veya Mekke'ye giden ziyaretçilerin önünde elinde bayrağıyla giden derviş; gözcü; saray muhafız kumandanı; kafilenin en önünde giderek onun konup kalkmasını haber veren kimse.

Çay: Yaban horozu; felaket; dere, selin ve suyun geçtiği yer.

Çaya: Çevik, tez, keskin; muhkem, dayanıklı.

Çekişmek: Savaşmak, dövüşmek.

Çekmek: Tutup uzatmak; sürmek; kılıç çekmek; zorla almak; dayanmak, katlanmak, azap ve zahmet çekmek, çok çileye ve belaya uğramak; vurmak; tutup çıkarmak.

Çember: Kadın başörtüsü, yemeni, yazma.

Çemen: İnce otluk, yeşillik.

Çerağ: Yağa bulayıp yaktıkları fitil; aydınlık; ışık, şavk; ışık veren herhangi bir şey; lamba.

Çeri: Leşker, ordu, kıta, asker dizisi, asker.

Çeri başı: Kumandan, başbuğ.

Çerkez: Kuzey Kafkasya'da oturan yerli uluslara verilen ad.

Çeşme: Kafkasların doğu ucunun kuzeyinde ve Şamak-Dervend yolu üzerindeki eski Şareban şehrinin kuzeyinde bir kasaba olarak tanınan Çeşme'den ibarettir.

Çevgen: Eğri bir cirit, meydanda top oynamaya yarar ve at üzerinde değnek oynayanlar da kullanırlar; genel olarak ucu eğri değnek.

Çevik: Hareketli, canlı, atik, süratli; neşeli; iş görür; ince; uygun.

Çevre almak: Çevrelemek, çevirmek, kuşatmak.

Çevrilmek: Dönmek, geri dönmek; değişmek.

Çevirmek: Kuşatmak, sarmak; alt üst etmek, devirmek, döndürmek; kuzuyu danayı veya tavuğu bütün olarak şişte çevire çevire kızartmak.

Çığırtmak: Çağırtmak, davet ettirmek; ilan etmek, ilan ettirmek; bağırtmak.

Çığrışmak: Haykırtmak, feryat ettirmek, bağırtmak, korkulu sesle ağlatmak.

Çığnam çığnam: Çağıl çağıl, çağlayarak.

Çıkmak: İçeriden dışarıya gitmek, yerinden ve sınırından dışarı varmak; yükselmek; tecavüz etmek; peyda olmak, kendini göstermek; (can hakkında) bedeni terketmek, bedenden ayrılmak, ölmek.

Çınlamak: Kulak ötmek, uğuldamak.

Çokramak: Dişin, kapının gıcırdaması; (savaşta) haykırmak; kaynamak, bir şeyin kaynarken çı-

kardığı ses, fokurdamak, tangırdamak.

Çomak: Sopa, değnek, topuz, tokmak, asa; (vurmak için) ucunda bir yumrusu olan uzun bir değnek, ucu gürz gibi yuvarlak olan değnek.

Çönge: Bulanık gören göz; kesmez bıçak, kör bıçak; zayıf, kuvvetini kaybetmiş, vazifesini yapamaz hale gelmiş.

Çöngelmek: Gözün iyi görmez olması; zayıflamak, kuvveti kaybolmak, vazifesini iyi yapamaz hale gelmek; kesici aletlerin körleşmesi, keskinliğini kaybetmesi.

Çuha: Yünlü kumaş; yünden yapılmış elbise, papaz feracesi, papaz cübbesi; bir nevi üstlük, harmaniye, pelerin.

Çuldu: Bahşiş ve mükâfat için verilen emir; askerin mükâfat olarak aldığı ganimet; iyi bir iş, gösterilen bir cesaret karşılığı verilen bir mükâfat, bir hediye.

Dâd: Adalet.

Dâd verende: Adaleti yerine getirdiğinde, haksızlığın önüne geçtiği zaman.

Dadı: Çocuk bakıcısı, çocuğa bakan cariye ve kadın.

Dağ: Dağ; yanık yeri ve nişanı, kızgın demirle vurulan nişan.

Dağa varmak: Dağa çıkmak, yol kesici olmak, yol kesmek, haydutluk etmek.

Dağarcık: Deriden küçük torba, meşin torba, çobanların ve avcıların arkalarında, omuzlarında taşıdıkları torba.

Dağıtmak: Darmadağın etmek, perişan etmek, mahvetmek; saçmak, vermek, yaymak.

Dağlamak: Dağ vurup yakmak, ateşle nişan yapmak, kızgın demirle nişan vurmak; dağlar gibi yakıp ızdırap vermek, acı vermek.

Dağ taş: Her yer, bütün çevre.

Dağ taş yankılanmak: Dağın taşın ses vermesi, yankısının her yerden duyulması.

Dal: Sürgün, ağacın kol ve sürgünleri.

Dalamak: Isırmak, yaralamak; talan etmek, yağmalamak.

Dalatmak: Isırtmak, yaralatmak; yağmalatmak.

Dam: Bina örtüsü; yalnız örtüden ibaret bina; ahır; çatı; gölgelik, saçaklı gölgelik; üzeri örtülü yer.

Damar: Suların gelip aktığı yer.

Damarlarını soğultmak: Kurutmak, suyunu kesmek.

Dana: Buzağı, bir yaşındaki inek yavrusu

Dana Sazı: Balıklı Gölden gelen ve Beyazıt Ovasından geçerek aşağıda Maku'dan gelen çayla birleşip Aras'a karışan Bezirgan Suyu (bugünkü Sarı Su) boyunda bir sazlık.

Danış: Tavsiye, öğüt, istişare, müzakere.

Danış etmek: Danışmak, akıl almak, akıl sormak.

Danışık: Öğüt, meşveret, müşavere, müzakere, istişare.

Danışık etmek: İstişare etmek.

Danışmak: Meşveret etmek, akıl sormak, öğüt almak, müşavere etmek; söylemek, demek.

Dar eteğe, geniş koltuğa sığınmak: Birinin himayesine sığınmak, birinin koltuğu altına girmek.

Darıca: Darı kadar küçük, ufacık.

Darımak: Olmak, uğramak, duçar olmak, isabet etmek, tutulmak, vaki olmak, arız olmak.

Dar koltuğa kısılmak: Birinin koltuğu altına girmek, birinin himayesine sığınmak.

Dar koltuğa sığınmak: Birinin himayesine sığınmak, birinin koltuğu altına girmek.

Davet etmek: Çağırmak, okumak.

Dayak: Destek olacak ağaç; dayanak; payanda.

Dayamak: Destek koymak, payanda vurmak.

Dayanmak: Dayanmak, yüklenmek, ağırlığını vermek.

Dayim: Sürekli, kesiksiz, sonsuz.

Dayim durmak: Devam etmek, kesilmemek, sonsuz olmak.

Daz: Bereketli olmayan, üzerinde ot bitmeyen çorak toprak.

Daz yer: Çorak yer, verimsiz yer.

Dede: Büyük baba, ananın veya babanın babası, ata, dervişlerin piri, ihtiyar, yaşlı.

Değmek: Ulaşmak, erişmek, yetişmek, vâsıl olmak; isabet etmek; şayan ve layık olmak; (ışık) vurmak.

Deli: Gözü pek, kahraman, korku-

suz; deli, mecmun, divane, aklını kaybetmiş; azgın, azman; cesur, yürekli; düşüncesiz; vahşi.

Deli yahşı yiğit: Güzel, mert delikanlı; gözü pek, yakışıklı delikanlı.

Deli yiğit: Gözü pek delikanlı, cesur delikanlı.

Dem: An, vakit, zaman.

Demir Kapı Dervendi: bkz. **Kapılar Dervendi**.

Demir ton: Zırh.

Demir tonlu: Zırhlı, zırhlanmış.

Demirli: Zırhlı, zırh giymiş.

Demren: Okun ucundaki sivri demir (ya da kemik), ok ve mızrak demiri.

Denemek: Sınamak, tecrübe etmek.

Deniz kulunu: Denizden veya nehirden çıktığı rivayet edilen bir aygırın kısrağa aşmasından doğan tay, at yavrusu.

Depretmek: Kımıldatmak, sıçratmak, yerinden oynatmak, sarsmak, harekete getirmek.

Dereşam: Kuzey Azerbaycan'da Karabağ'da, vaktiyle Revan'a bağlı bir nahiyedir.

Dereşam Suyu: Dereşam'ın üzerinde bulunduğu bir su olup Aras Nehrinin kollarındandır.

Dereşam Ucu: Dereşam sınırı.

Dergah: Makam, kapı.

Dergahtan sürmek: Kapıdan kovmak, dışarı atmak; Cennetten çıkarmak.

Dergah-ı Hakk: Allah kapısı, Allah huzuru.

Derilmek: Toplanmak, bir araya gelmek.

Dermek: Derlemek, toplamak, devşirmek.

Dernek: Toplantı, meclis, cemiyet; bir araya gelme, toplanma yeri; düğün, toy.

Derneksiz: Dağınık, aklını başına toplayamayan.

Dervend: Dar ve sarp dağ geçidi; eşkıya tehlikesi olan yol; Kafkas Dağı eteğinde, Hazar Denizi kıyısında bir kalenin adı.

Destur: Müsaade, izin, icazet.

Devece: Deve kadar, deve gibi.

Devlet: Baht, ikbal, uğur, saadet.

Devleti tepmek: Lütuf bilmemek; (devletini tepmek) saadetini kendi eliyle mahvetmek.

Devleti düşmek: Bahtı dönmek, yıldızı sönmek, yıldızı kararmak.

Devletli: Bahtlı, hayırlı, yüce, ulu.

Devletsiz: Uğursuz, hayırsız.

Devşirmek: Toplamak.

Dış Oğuz: Kuzey ve Güney Azerbaycan ile Anadolu'dan Van, Şirvan, Bakü, Salmas, Urmiye buraya düşer.

Dibin ala bakmak: Dibini ele almak; dibini, kökünü söz konusu etmek.

Didar: Yüz, çehre, cemal; Allah'ın cemali, yüzü.

Didar görmek: Ahirette Allah'ın cemalini görmek.

Didilmek: Didik didik olmak, paralanmak, parçalanmak.

Dik dik kalkmak: Yerinde duramamak, hop hop hoplamak, hop oturup hop kalkmak.

Diktirmek: Dikmeyi emretmek, dikilmesini buyurmak.

Dikilmek: Ayakta durmak, ayağa kalkmak; saplanmak; kurulmak.

Dil: Okun demrenine sarılan sinir; ağızda olan lisan; mutlaka yassı ve uzun şey; esirden, tutsaktan, düşman hakkında haber almak, düşmanın durumunu söyletmek için alınan esir.

Dil çıkartmamak: Haberci çıkmasına yol bırakmamak, haber götürülmesini önlemek.

Dilemek: İstemek, arzu etmek, rica etmek.

Dili çürümek: Konuşamamak, söyleyemez hale gelmek.

Dili damağı kurumak: Korkudan veya heyecandan ağzı kurumak.

Dilini aramak: Sezdirmeden birinden bir şey öğrenmeye çalışmak.

Dilli: Temrenine sinir sarılmış olan.

Dilmek: Uzun uzun yarmak, uzun ve dar şeritlere, bölmek, yassı kesmek, yarmak.

Din açmak: Yeni bir din getirmek.

Din dinlemek: İki kişinin yavaş sesle konuştuğu sözleri gizlice dinlemek, iki kişinin konuşmasına kulak vermek.

Din serveri: Din ulusu, dinin başı, kurucusu.

Dindirmek: Teskin etmek, emin kılmak; rahat ettirmek; rahatlatmak, durdurmak.

Dinlemek: Kulak vermek; saymak, öğüt almak.

Dip: Dip, temel, alt, aşağı kısım; kazan, çömlek, fıçı gibi şeylerin altı; bir ağacın altı, kökü.

Direk vurmak: Payanda vurmak, direkle berkitmek, direk dayamak, direkle tutturmak.

Diri gezmek: Yaşamak, hayatta olmak.

Dirim: Hayat.

Dirim kanı: Öç, öldürülen birinin yerine, öldürmekle alınan öç.

Dirim kanını almak: Öldürülen birinin öcünü almak, ölenin yerine öldürmek.

Dirlik: Yaşayış, geçim, maişet.

Dişi ehli: Kadın, kadın cinsi.

Dişlemek: Isırmak, ısırıp dişini geçirmek. dişiyle tutmak, dişiyle yakalamak.

Ditmek: Didik didik etmek, lime lime eylemek, parça parça etmek. koparmak, paralamak.

Divan: Meclis, büyüklerin toplandığı yer.

Divana çıkmak: Meclise gelmek. toplantıya gelmek, toplantıda bulunmak.

Divan buyurmak: Toplantı emretmek.

Divan sürülmek: Divan toplanmak, meclis kurulmak, toplantı olmak.

Dizar: bkz. **Didar**.

Diz çökmek: Birinin önünde saygıyla dizleri üzerine oturmak.

Dize yetmek: Dize çıkmak, diz boyu olmak.

Dizi üzerine çökertmek: Dize getirmek, yere yıkmak.

Dizi üzerine çökmek: Dizini büküp oturmak, dizi üzerine oturmak.

Dizi üzerine gelmek: Diz çökmek, yere kapanmak. yalvarmak için yere kapanmak.

Doğan: Avcı kuşlardan biri.

Doğramak: Kıymak, parça parça kesmek, parçalamak.

Dokunmak: Değmek, ilişmek, isabet etmek, rast gelmek.

Dokuz Tümen Gürcistan: Gürcistan'ın "ocaklık" yoluyla ayrıldığı dokuz eyalet.

Dokuzlama: Eski Türk âdetlerinden birinin ifadesidir. Eski Türkler birine hediye verirken yahut bir suçluyu cezalandırırken dokuz tane kıymetli eşya

verirler veya alırlardı. Bu dokuzlama bir dokuz, üç dokuz, dokuz dokuz gibi muhtelif şekillerde verilir veya alınırdı.

Dolama: Yeniçerilerin çuha elbisesi; peştemal; önlük; baş örtüsü; gömlek; sarık; yastıkların üzerine örtülü dokuma örtü; salıncak veya beşiklerde çocuklar düşmesin diye kullanılan iki ucu değnekli bez.

Dolamaç: Dolanan, dönen; girdap; kasırga; dolambaçlı, eğri büğrü, karışık, içinden çıkılmaz.

Dolanmak: Dönüp devretmek; dönmek; sarmak; sarılmak; dolaşmak.

Dolap dolap ak süt: Bol süt, memeden gür gelen süt.

Dolaşmak: Devretmek, cevelan etmek; engel olmak, karışmak, müdahale etmek.

Doldurmak: Tamamlamak.

Donanmak: Silahlanmak, silahlarını kuşanmak.

Donatmak: Giydirmek; bütün gerekli şeylerle teçhiz etmek, giydirip kuşatmak.

Domuz şölenli: Ziyafetlerinde baş yemeği domuz olan.

Doru: Yelesi ve kuyruğu kara ve sayir yeri kızıl olan at; siyahla kırmızı arasında bir renk; hurma renginde at; kahverengi (at).

Doya emzirmek: Doyuncaya kadar emzirmek.

Doymak: Hararete tahammül etmek; kadir olmak, takat getirmek; açlığı geçmek; ganimet almak; dayanmak.

Doyum: Mal, yağma; ganimet, bolluk; düşmandan ele geçmiş olan ganimet, yağma malı.

Doyum olmak: Ganimet almak.

Döger: Oğuzların Boz Ok kolundan bir boyun adı.

Döktürmek: Akıtmak.

Dökme: Gölgelik.

Döl: Evlat, yavru; tenasül; nesil, ırk, soy; erkekteki tohum.

Dölek: Sakin, kâmil, alçakgönüllü, vakarlı; bereketli, çok doğuran.

Döndürmek: Çevirmek, geri çevirmek, (bir yöne) döndürmek.

Dönmek: Geri dönmek; kalkmak; isyan etmek; bir halden başka bir hale geçmek; vazgeçmek, bırakmak, terketmek, kaçmak; dolaşmak.

Dört yanına bakmak: Çaresiz kalıp medet ummak, umutsuz düşüp yardım gözlemek.

Döş: Göğüs ve arka; göğsün ortası yahut üst tarafı, yan, kaburga altı, boş böğür; aile; nesil, arkadan gelen kuşak; yamaç, bayır.

Döş vermek: Yaslanmak, yana almak, yan vermek.

Dövülmek: (Davul) çalınmak.

Dövüşmek: Savaşmak, boğuşmak, kavga etmek, muharebe etmek.

Dudakları tepsermek: Hararetten dudakları kabarmak, hararetten dudakları kuruyup çatlamak, uçuklamak.

Dulum: Kâkül, şakaktaki zülf, şakak, kaşla kulak arasındaki yer, şakak üstüne dökülen saç.

Dulumundan ağarmak: Şakakları ağarmak, ak düşmek.

Duman: Sis, pus, pusarık.

Duman durmak: Duman çökmek, duman basmak, sis inmek.

Duman düşmek: Duman çökmek, duman inmek, sis basmak.

Durmak: Kalkmak, ayağa kalkmak; beklemek; sabretmek, sebat etmek, sakin olmak.

Duru: Berrak, bulanık olmayan.

Duş: Tesadüf; yan; karşıda bulunan, karşı; yüz yüze, mukabil

Duşak: Ayak bağı, atların ön ayağına vuralan köstek.

Duş olmak: Rastlamak, tesadüf etmek; nail olmak, mazhar olmak.

Duvak: Gelinlerin yüzüne örtülen örtü, peçe, gelin güveyin evine giderken yüzüne örtülen al peçe; kadınların yüz peçesi.

Duymak: İşitmek; hissetmek, sezmek, anlamak, farkına varmak.

Düğmek: Düğümlemek, düğüm yapmak, bağlamak; yükselmek, kalkmak, yukarı fırlamak.

Dülbend: Gayet ince ve sık dokunmuş pamuklu kumaş, tülbend; beyaz ince bez; (sarık için) beyaz bez; sarık.

Dülbend salmak: Tülbend sallayarak çağırmak.

Düldül: İskenderiye beyi Mukavkas'in Hazreti Muhammed'e verdiği, onun da Hazreti Ali'ye armağan ettiği kır katırın adı.

Dünlük: Baca deliğinin örtüsü; pencere, duman deliği; baca.

Dürtmek: Saplamak, batırmak, siv-

ri bir şeyle sançmak; sürmek, sürtmek, yağlamak.

Dürtüşmek: Birbirine saplamak, birbirine sivri silahlar batırmak, savaşta birbirine karşı silah kullanmak; birbirine dürtmek.

Düşmek: İnmek, varmak, konmak; uğramak; isabet etmek; vukua gelmek; yakışmak; ölmek, savaşta ölmek; rastlamak; payına ve hissesine değmek; yakalanmak, ele geçmek; dayanmak; kendini bırakmak; atılmak.

Düşürmek: Koparmak, kesip koparmak; sokmak, koymak, tıkmak; uğratmak.

Düz: Ova; sade, doğru.

Düzmek: Düzeltmek, dizmek, düzlemek, düzene koymak, intizama koymak; yapmak, inşa etmek, meydana getirmek; süslemek, tezyin etmek; halk ve ibda etmek.

Düzmürd Kalesi: Karadeniz'in güneydoğu kıyısında bir kale.

Düzülmek: Düzelmek, intizama girmek; yapılmak, tertip ve tanzim olunmak.

Düzüp koşmak: Tertip ve tanzim etmek.

Ebu Bekir Sıddîk: İlk dört halifenin birincisi ve Hazreti Muhammed'in en eski sahabelerinden.

Ecel: İnsan ömrünün sona ermesi, ölüm.

Ecel vade ermek: Ömrün sonu gelmek, insan ömrü için mukadder olan son gelmek.

Edep: Nezaket, muaşeret, saygı, tevazu, zarafet ve usluluk, insanların sözünde ve işinde iyi ve güzel davranması.

Edeble: Saygıyla, terbiyeli şekilde.

Edeblenmek: Utanmak, çekinmek, edebe aykırı bulmak.

Egrek: Kazan Bey'in evi Beçenek'ler tarafından yağmalandığı zaman Kazan'ın anası Çiçekli Hatun tutsak gitmiş ve İt Beçene'nin tecavüzüne uğramıştır. Bunun sonucu doğurduğu çocuğa bu ad verilmiştir.

Eğin: Omuz; kürek kemiğinin bulunduğu yer, insanın arkası, sırtı.

Eğlenmek: Durmak, beklemek, kalmak, durup dinlenmek.

Eğmek: Eğmek, bir yana yatırmak, meyil ettirmek.

Eğni pek: Arkası sağlam, omuzu kuvvetli.

Eğri: Doğru olmayan, kötü, aykırı, yanlış.

Eğri yol: Yanlış, doğru olmayan yol.

Ehil: Kişinin zevcesi, eşi, karısı.

Ejderha: Büyük yılan; insan yiyen yılan; kızgın, hışımlı; cesur.

Ekmeğini çiğnememek/basmamak: Nankörlük etmemek, gördüğü iyiliği unutmamak, gördüğü nimeti çiğnememek.

Eksilmek: Ayrılmak, kaybolmak, ölüp ayrılmak.

Eksik: Eksilmiş, noksan; kusurlu, ayıplı; kusur, ayıp.

El: Hükümet, devlet; binicilik; il, ülke, memleket; barış; halk, nas, ulus, aşiret, kabile, halk, güruh; mal; yabancı, yad; bir soyun oturduğu yer; soy, aile, bir yerde oturanlar, bir yerin sakinleri, cemaat, kavim.

El'akıbet: Sonunda, nihayetinde.

El-aman: Merhamet; sana sığındım; bağışla beni.

El basmak: *Kur'an-ı Kerim* üzerine yemin etmek, Haç üzerine yemin etmek, elini mukaddes kitaplardan birinin üzerine koyarak yemin etmek.

El çarpmak: Akın etmek, yağma etmek, ülke basmak.

Elden çıkmak: Memleketten çıkmak, elini terketmek, kavmi kabileyi bırakıp gitmek.

Ele almak: Yakalamak, tutmak.

El eylemek: Çağırmak, eliyle işaret ederek çağırmak, eliyle "gel" işareti yapmak; işaret etmek.

El götürmek: Dua etmek üzere ellerini göğe kaldırmak, ellerini göğe açmak.

El gün: Âlem, dünya; halk, kapı halkı.

Elhamdülillâh: Mevlaya şükür, Allah'a hamdolsun.

Eli ele çalmak: Sevinçten, keyiften el çırpmak.

Eli günü vurulmak: Malı mülkü yağmalanmak, evi barkı talan edilmek.

Eli kurumak: Eli tutmaz olmak, eline inme inmek.

Elinden aldırmak: Kaptırmak, kaybetmek, elinden kaçırmak.

Elinden gelmek: Çare bulmak, gücü yetmek.

Elinden kurtarmak: Esaretten kurtarmak.

Elinden kurtulmak: (Bir tehlikeden) sıyrılmak, kaçmak.

Elinde olmak: Gücü yetmek, iktidarı dahilinde olmak.

Elinde şehit olmak: (Birinin) eliyle ölmek, (bir düşman tarafından) savaşta öldürülmek.

Eline girmek: Yakalanmak.

Eline sunmak: Eline vermek, eline tutturmak.

Elini eline çalmak: Sevinçten, keyiften, neşeden el çırpmak, (hizmetçiye) seslenmek, ellerini birbirine vurarak çağırmak.

Elini gününü vurmak/yağmalamak: Yerini yurdunu vurmak, evini barkını, malını mülkünü talan etmek, yağmalamak.

Eli var olmak: "Elin var olsun!" birinin yaptığı beğenilecek, iyi bir iş karşısında söylenen bir sözdür; dilek, dua, "aferin, yaşa, var ol" anlamında bir takdir sözü.

Eli yakasında olmak: Ahirette birinden hakkını aramak.

El kaldırmak: Dua etmek üzere elini göğe kaldırmak/açmak.

El kavuşturmak: Saygı göstermek üzere ellerini bağlayıp durmak, iki elini göğsünün üzerine bağlamak, el pençe divan durmak.

Elmas cıdalı: Mızrakları elmas gibi parlayan, parıl parıl mızraklı.

El vurmak: Davranmak, el atmak; el koymak, el basmak.

El uzatmak: Tecavüz etmek, saldırmak.

El ürkmek: Halkın korkması, korkup kaçması, dağılması.

Emanet: Emniyetli bilinen bir kimseye bırakılan şey, sonradan almak üzere saklanmak ve korunmak için bir kimseye bırakılan nesne.

Emcek: Meme, kadın memesi.

Emektar: Emeği geçmiş olan kul veya memur, ihtiyar ve sadakatli hizmetkâr.

Emîriahur (ya da imrahor): Sultanın veya beyin hayvanlarına, bunların takımlarına, başka işlerine bakan kimse, ahır beyi.

Emişmek: Birbirini emmek.

Emmi: Baba kardaşı, amca.

Emrahor: bkz. emîriahur.

Enik: Et yiyen hayvanların yavrusu; arslan, sırtlan, kurt veya köpek yavrusu; yırtıcı hayvan yavrusu.

Ensesine gelmek: Boynunu vurmak üzere gelmek, öldürmek üzere başına dikilmek.

Er: Erkek adam; yetişmiş kişi, yetişkin; koca; mert, kahraman, güçlü,

Erce: Er kadar, er değerince.

Ercel: Erkek isteyen kızgın fahişe; kutsuz, uğursuz; hırçın, huysuz, yaramaz.

Erdem: Beceri, fazilet, marifet.

Erden ere geçirmek: Birinden ötekine geçirmek, birinden ötekine geçirmek suretiyle bir okla bir kaç kişiyi birden vurmak.

Er dilemek: Teke tek dövüşlerde meydana çıkıp kendisiyle dövüşecek adam istemek, meydan okumak.

Eren: Cesur, mert, iyi yetişmiş kişi, adam; erkek, yiğit, kahraman, bahadır, babayiğit.

Erenler: Ermiş, kamil, veli, hakikate ermiş kimse.

Erenler evreni: Yiğitler yiğidi, kahramanlar kahramanı.

Ere varmak: Evlenmek.

Ergenlik: Gelinin hiç evlenmemiş güveğiye verdiği hediye.

Erişmek: Ulaşmak, yetişmek, tutmak; nail olmak, mazhar olmak.

Erkeç: Erkek keçinin iki yaşından sonraki tohumluğuna denir; koç; teke; ürküp irkilir hayvan.

Erkek: Mert, yiğit, cesur, bahadır; (dişi karşıtı) erkek.

Erkek sineği üzerine kondurmamak: Erkekten kaçmak, erkek yüzü görmemek, kendini yabancı erkekten sakınmak.

Erlik: Mertlik, er gibi cesurca davranma, yiğitlik, kahramanlık.

Erlik göstermek: Yiğitlik satmak, kahramanlık taslamak.

Erlik işlemek: Kahramanlık etmek, mertlik göstermek, yiğitçe davranmak.

Ermek: Erişmek, ulaşmak, yetişmek; elde etmek, nail olmak.

Erzânî kılmak: Lütfetmek, ihsan etmek, layık görmek.

Esen: Sağ, salim, sağlam; iyi, sıhhatli; gürbüz; gerçek, mevsuk.

Eslemek: Söz dinlemek, kulak vermek, kulak asmak, öğüt almak, kabul etmek.

Esrük: Sarhoş, mest, mahmur; azgın, kızgın, köpürmüş, idaresi

mümkün olmayan; yarım akıllı, kara sevdalı; deli; herkese meydan okuyan kabadayı; edepsiz; cin, peri çarpmış kimse.

Eşiği alıp/tutup oturmak: Eşiği tutup oturmak, kapının önüne oturmak.

Eşik: Kapı; eşilmiş yer; saray, divan; otağ; devlet kapısı; evin dış tarafı; kapının dış tarafı.

Eşmek: Mutedil yürümek, tırıs gitmek; koşmak; gezip yortmak, eşip sürtmek; yorga ve çapkın yürümek; eşkin gitmek; beraber koşmak; hızlı yürümek, atla hızlı hızlı gitmek.

Ev: İnsanın oturacağı yer, hane, mesken; çadır.

Evermek: Evlendirmek, baş göz etmek, kızı kocaya vermek, oğula kız almak.

Evini çözmek: Çadırlarını yıkmak, çadırlarını toplamak.

Evini yağmalatmak: Eski bir Türk adetine göre büyük toy edip evini davetlilere yağmalatmak. "Eski zamandan beri Oğuz elinde "potlaç" denilen müessese teessüs etmiş ve ma'serî hakimiyeti ferdî hakimiyet haline getirmişti. Potlaç yayılmıştı. Türkçede buna "evini yağmalatmak" derlerdi. Potlaç vasıtasıyla, Salur Kazan önce kendi boyunun ongunu olan üç kuşu, sonra da önce kendi elinde kendi boyunu potlaç vasıtasıyla elde etmişti. İkinci olarak da kendi kolu olan sol kolun "Üç Ok" ongununu, daha sonra sağ kola ait "Boz Ok" ongununu kendine mal etmiştir." "Evini yağmalatmak bir tür meydan okumaydı, ziyafete gelip de yağmaya iştirak edenlerden biri, daha büyük bir yağma ziyafeti yaparak ilk ziyafet sahibini mağlup edebilseydi, o zaman ongun ve ferdî hakimiyet buna geçmiş olurdu. Fakat bu mukabeleyi daha parlak ve daha müsrifçe yapamayan davetliler, ongunlarının ve ferdî hakimiyetlerinin ziyafet sahibi tarafından alınmasına rıza göstermekten başka bir iş yapamazlardı. Bu yağma ziyafetleri, bir nevi "mukavele" niteliğindeydi.

Evli evine gelmek: Herkes yerine dönmek.

Evnük Kalesi: Eskiden Yukarı-Pa-

sin bölgesinin merkezi olup sarplığıyla ün almış bu kale, Aras'a sağdan karışan Emre-Kon suyunun başındadır.

Evren: Ejderha, büyük yılan.

Ev yapmak: Evi şenlendirmek, eve saadet ve neşe vermek.

Eyegü: Kaburga.

Eyerlemek: Eyer vurmak, atı donatmak, hayvanı hazırlamak.

Eyer salmak: Ata takım vurmak, atı donatmak, eyerlemek.

Ezel: Öncesi olmamak, öncesi olmayan zaman; insanların ruhlarının yaryaratıldığı zaman.

Ezelden yazılmak: İnsanların daha ruhları yaratıldığı zaman alın yazılarının yazılmış olması, insanın kaderinin daha ilk yaratıldığı zaman tayin edilmiş olması.

Fakı: Din bilgini, şeriat bilgilerini bilen, okumuş, hoca.

Fani: Ölümlü, sonu olan, daimi olmayan, geçici.

Fatma: Hazreti Muhammed'in ilk eşi Hatice'den olan dört kızından biri ve en küçüğüdür. Hazreti Ali'yle evlenmiş olup Hasan ile Hüseyin'in anasıdır.

Feryat: Ağlayıp sızlama, ah vah etme, bağırma, haykırma, inilti.

Fırlamak: Atılmak, atılıp şiddetle saldırmak.

Fırsat: Elverişlilik, uygunluk, kolaylık; nefes almak; mühlet verme; vesile.

Fısıl fısıl: Fısıltıyla, yavaş sesle.

Fiil: Hareket, iş, davranış.

Fiili dönmek: Ne yapacağını şaşırmak, ne yaptığım bilmemek, ters iş yapmak.

Fikir: Akıl, düşünce, düşünme.

Fikre varmak: Düşünceye varmak, kendini bir düşünce almak.

Firak: Ayrılık; acı; ayrılık açışı.

Firak gelmek: Acı gelmek, içine işlemek.

Firavun: Tefsircilere göre Amâlika kavmi hükümdarlarının lakabı veya alemidir. Burada hepsinin en cabbar ve zâlimi olan el-Velîd bin Mus'ab kastedilmektedir. Hazreti Musa'nın kendisine gönderildiği Mısır hükümdarı budur.

Gafil: Bir şeyin farkında olmayan, dikkatsiz, habersiz.

Gani: Allah'ın adlarından biri – hiç

kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan, zengin.

Garip: Kimsesiz, muhtaç, yoksul.

Gavur: Kâfir; yaradanı tanımayıp başka asla tapan, dinsiz, müslüman olmayan; kalpsiz kötü adam, taş yürekli adam.

Gayet: Çok, pek çok, son derece.

Gayip: Belirsiz, görünmeyen, meydanda olmayan.

Gayipten haber söylemek: Bilinmeyen, görünmeyen şeyleri haber vermek; geleceği, olacağı haber vermek; kehanette bulunmak, gerçekleri haber vermek, söylemek.

Gayret: Kıskanma, insanın adına ve namusuna dokunacak halden korunma.

Gayrete gelmek: Azmetmek, şevke gelmek, heveslenmek.

Gayret gelmek: Namusuna dokunmak, haysiyetine dokunmak, gururuna dokunmak.

Gaza: Düşmanla vuruşma; din düşmanıyla çarpışma; İslamlık uğruna çarpışma.

Gazaya gitmek: İslamlık uğruna savaşa gitmek.

Gazap: Hışım etmek, kakıma, darılma, hiddet, öfke.

Gazap etmek: Hışıma gelmek, kakımak, kızmak, öfkelenmek.

Gazi: Din uğruna savaşan, düşmana saldıran, İslam düşmanıyla dövüşen müslüman.

Gecelik: Gecelik takkesi.

Geçer olmak: Geçecek olmak, geçmesi gerekmek.

Geçit: Dervend, geçecek yer, geçilebilecek yol; nehrin sığ yeri; dere ve dağ yolu.

Geçmek: Bir yerden karşıya geçmek, öteye geçmek, geçip gitmek, delip öte geçmek; birini (yarışta) geçmek, yarışı kazanmak; bağışlamak; önde olmak, geride bırakmak; ölmek; vazgeçmek, bırakmak.

Gel beri: (meydan okuma, dövüşe çağırma ünlemi); "Çık ortaya!," "meydana çık!" anlamında.

Gelimli: Gelmesi olan.

Gelimli gidimli: Gelmesi gitmesi olan, gelince gitmesi de olan.

Gelin: Düğünü yapılmakta olan kız, henüz evlenen ve ere giden kız, oğulun zevcesi.

Gelincik: Küçük gelin, sevgili gelin.

Gelişmek: Gelmek, rastlaşmak, (kişiler tesadüf olarak) karşılaşmak.

Gelip geçmek: Ölmek, ölüp gitmek, yaşayıp ölmek.

Gence: Kuzey Azerbaycan'ın, Bakü'den sonra en büyük şehri olup Küçük Kafkasya dağ takımının kuzeyde ovayla birleştiği yerde, Kür Irmağının sağ kollarından Gence Çayın her iki kıyısında, deniz seviyesinden 445 m yükseklikte ve Bakü-Batum demiryolu üzerindedir.

Genç: Civan, taze, yeni.

Geniş eteğe dar koltuğa kısılmak: Birine sığınmak, birinin kanadının altına girmek.

Genez: Kolay, uygun, rahat, müsamahalı; ağır kumaşlardan bir türlü kumaş; makbul, hediye verilmeye layık, beğenilmiş ve armağan edilmeye değer.

Geniş yakadan: Geniş, asude taraf, asude hal.

Geniş yazıyı dar göstermek: Kaçacak delik aratmak, ne yapacağını şaşırtmak, darda bırakmak, bunaltmak.

Gerçek: Zahir, ayan; muhakkak; samimi; doğru, sadık, dürüst, sahih, hakiki.

Gerdeğe koymak: Evlendirmek, düğün yapmak, gelinle güveğiyi bir yere kapamak.

Gerdek: Otak; özel padişah çadırı; yeni damadın zifaf evi, gelin odası, yeni evlilerin düğünden sonra birkaç gün kaldıkları yer;

Gerdekhane: bkz. **gerdek.**

Gerekmek: Lüzumlu görünmek; lazım olmak, uygun, muvafık, doğru olmak; caiz olmak.

Gerinmek: Esnemek, kollarını gerip açmak.

Geri: Tekrar, yeniden, bir daha.

Getirmek: Getirmek, kaldırmak.

Geyik: Vahşi, yabani, av hayvanı; yırtıcı olmayan dört ayaklı yabani hayvan; dört ayaklı hayvan.

Geyik yıkmak: Geyik vurmak, geyiği vurup düşürmek.

Gez: Okun kertiği; okun kirişe geçen ucu; ucu çatal bir yeleksiz ok; iki ucu ince ve ortası kunt bir ok; adi ağaçtan yapılan ok.

Gez çıkarmak: Ok çıkarmak, temrensiz ok çıkarmak.

Gezlemek: Oku gezine koymak,

oku yayın kirişine takıp kurmak; okun (kirişe takılan) ucuna bir sap yapmak.

Gidermek: Uzaklaştırmak; bir yana alıkoymak; kovalamak; almak, kaldırmak, alıp götürmek; yok etmek; defetmek.

Gidimli: Gitmesi olan, ölümlü, sonlu olan.

Giydirmek: Giydirmek, donatmak, üstbaş yapmak; zırh giydirmek.

Giyer olmak: Giymek, giyecek olmak.

Giyesi: Çamaşır, iç çamaşırı, esvap, elbise, ton, kisve, urba, giyecek.

Giyim: Elbise, giyecek, libas; zırh, savaş elbisesi.

Giyinmek: Zırh giymek, zırhlanmak.

Gocunmak: Çekinmek, huylanmak, korkmak, sakınmak.

Göç eylemek: Bir yerden başka bir yere gitmek, göçmek.

Göçmek: Hicret etmek, bir yerden başka bir yere gitmek; göçebelik etmek.

Göçürmek: Evlendirmek; bir yerden başka bir yere nakletmek; yerini değiştirmek.

Göğe yetirmek: Yüceltmek, yükseltmek, göklere çıkartmak.

Göğüs: Sine, vücudun üst kısmı, omuzlarla karın arasındaki bölüm, yürek.

Gök: Sema; mavi; ham; lacivert; yeşil.

Gök bidevi: bkz. **bidevi**.

Gökçe: Biraz mavice, mavimsi, mavimtırak; yeşilimtrak; güzelce; güzel, gösterişli.

Gökçek: Fevkalade güzel, eşsiz güzel; pek sevimli, cana yakın, alımlı, edalı, ince, narin, zarif.

Gök demirli: Zırhlı, zırh giymiş, zırhlanmış.

Gök giymek: Yas urbası giymek, yasa girmek.

Gök giyip kara sarınmak: Yas urbası giymek, yasa girmek, yaslanmak.

Göğe omuz vurmak: Göklere yükselmek, gökle bir olmak.

Gök sarınmak: Karalar giymek, yasa girmek, yas tutmak.

Gökçe Dağ: Cızığlar-Ağlağan'dan sonra gelen Ahıska yolu üzerinde ve Çıldır Gölünün doğusunda, bugün üzerinden devlet hu-

dudu geçen ve yerlilerce Gök Dağ denilen dağdır. Gökçe Gölün kuzeydoğusunu çeviren dağlara da Gökçe Dağlar ve yerlilerce Gökçe Mahali denilirse de, Kazan'ın oğluyla kuzeye giderken uğradığı ve "Kâfir serhaddi"ne yakın Gökçe Dağ ancak Çıldır'daki olabilir.

Gökçe Deniz: Bugün yerli halk arasında adı Gökçe Göl; Ermenistan Cumhuriyetinin kuzeyinde bir tatlı su gölü. Yüz ölçümü 1413 km², denizden yüksekliği 1926 m'dir. Fazla sularını Zanga Nehriyle Aras'a boşaltır. Derinliği kuzeybatı havzasında 85 m'ye çıkar.

Gömeç: Külde pişmiş buğday ekmeği; mayasız bir tür ekmek, piştikten sonra kurumaya bırakılır.

Gömülmek: Yere batmak, yerde kaybolmak, toprakla örtülmek.

Gön: İnek, öküz ve manda derisinden palamutla işlenen beyaz deri; önceleri atın, sonra devenin tabaklanmamış derisi; pabuç; meşin; tabaklanmış deri; kösele, deri.

Gönder: Direk, sırık, bayrak sırığı; mızrak, mızrak sapı; gemilerin/mavnaların kıçında sancak çekilen ağaç.

Gönlüne rahmet eylemek: Acıma duygusu vermek, merhamet vermek, yumuşatmak.

Gönlünü yüce tutmak: Büyüklenmek, kibirlenmek, yukarıdan bakmak.

Gönül almak: Âşık etmek, aşka düşürmek, gönül çalmak, gönül kapmak.

Gönül açılmak: Ferahlamak, içi açılmak, neşelenmek.

Gönül vermek: Aşka düşmek, âşık olmak, tutulmak.

Gönül yemişi: Aşk mahsulü, candan sevgili, çok sevilen.

Görk: Güzellik, haşmet; görünüş; alımlılık; cemal güzelliği; meziyet; iyi huy; süs, zinet; alâmet, nişan; şekil, heyet, biçim.

Görklü: Güzel, zarif; sevimli; gösterişli; iyi; mübarek, mukaddes.

Görmek: Ziyaret etmek; düşünmek; yerine getirmek.

Görüşmek: Birbirini görmek, biriyle münasebeti olmak, birbiriyle kavuşmak, konuşmak.

Göstermek: Belli etmek, göstermek; hakkından gelmek, cezasını vermek, birinin işlediği suçu ödetmek, öç almak.

Göt: Arka, dübür, avrat yeri, ayıp yeri, dip, makat, büzük, kıç.

Götün götün: Arka arka, geri geri.

Götürmek: Yüklenmek, kaldırmak, taşımak, asmak; yok etmek, ortadan kaldırmak, bertaraf etmek; ayırmak, uzaklaştırmak; dayanmak, sıkıntıya dayanmak, zahmet çekmek.

Götürülmek: Yükseltilmek, dikilmek, kaldırılmak.

Gövde: Bir şeyin oluşu, vücudu, cismi, şekli; içi boş cisim; beden, ten; vücudun üst bölümü.

Göyünmek: Yanmak; dertlenmek, kasvet çekmek, üzülmek, yaslanmak; olmak, kemale ermek; meyve iyice olgunlaşmak; hararet tesiriyle yarı yanmak, kavrulmak; vücuttaki bir yaranın sızlaması, acıması, ağrıması, ateşte yanar gibi ıstırap vermesi.

Göz açmak: Doğmak; uyanmak; kendini bilmek.

Gözcü: Casus, çaşıt, hafiye; görüp gözeten, gözetleyen.

Gözetmek: Nişan almak; kollamak; aramak, bakınmak; göz önünde bulunmak; beklemek; sakınmak; bakmak, ummak.

Göz gezdirmek: Bakmak, bakınmak, aranmak.

Gözlemek: Gözünü bir şeye dikmek; beklemek, arzu etmek, umulan bir şeyi beklemek; gözle araştırmak, bakınmak.

Gözlerini kan bürümek: Gözlerini kan kaplamak.

Gözlerini uyku almak: Uyku basmak, uykudan gözleri kapanmak, uyumak.

Göz ucuyla bakmak: Yan gözle bakmak, yan yan bakmak, yandan bakmak.

Gözü açılmak: Körken gözleri açılmak, görmezken görür olmak.

Gözü aydını: (Bir kimsenin) gözünün ışığı, gözünün nuru, gözü gibi sevdiği.

Gözü çıkmak: Kör olmak.

Gözü dönmek: Hiddetlenmek; büyük öfkeye kapılmak, çok kızmak, deliye dönmek, öfkeden ne yaptığını bilememek.

Gözü korkmak: Yılmak, cesareti kırılmak.

Gözüne durmak: Bir iyiliğe karşı yapılan kötülükten gözler kör olmak, nankörlüğün cezasını çekmek.

Gözüne korku düşmek: Korkmak, yılmak.

Gözünü açmak: Birinin gözündeki bağı çözmek, göz kapaklarını kaldırmak, uyanmak.

Gözünü korkutmak: Yıldırmak, cesaretini kırmak.

Gözü tutmak: Beğenmek.

Gözü yaşı tutmak: Birinin ahı tutmak, birinin bedduasına uğramak, ettiğini bulmak.

Güç: Zulüm, haksızlık; kuvvet, iktidar; derman; cebir, haksızlık, şiddet, zor; müşkül, elem, keder.

Güç etmek: Güçlük çıkarmak, zorlamak, zulmetmek.

Gülmek oynamak: Keyifli olmak sevinçli olmak, şen şakrak olmak.

Güman: Şüphe, vesvese, zan.

Gümbür gümbür: Atılan bir topun uğultulu sesi, gök gürültüsünün derinden sesi; uğuldayan ve gürleyen ses.

Gün: Güneş; gün; talih, baht; özel gün, bayram niteliğinde gün; mevsim; halk; gündüz vakti; beklenilen kutlu gün, mesut gün.

Günah: Din yasaklarına karşı işlenen suç; kusur, kabahat, cürüm.

Gün değende: Güneş vurduğu zaman.

Gün değmek: Güneş vurmak, güneşin ışınları düşmek.

Gün doğmak: Güneş doğmak.

Günlük: Şemsiye, çadır, gölge yapmaya yarayan perde; güne ait olan.

Günü doğmak: Bahtı açılmak, dilediği olmak, eline fırsat geçmek.

Günü gelmek: Arzulanan vakit gelip çatmak, beklenen gün gelmek.

Gürcistan: Suran (Lik) Dağlarının doğusunda Güney Kafkasya'nın orta bölgesinde, Kür Irmağı havzasında, batıda Eger, kuzeyde Kafkasya sıradağlarının orta kısmı, güneyde Ermenistan ve doğuda Kuzey Azerbaycan'la sınırlanmış bir memleket.

Gürbüz: Ayyar, kalleş; zeyrek, zeki, bilgin, cin fikirli; bahadır, güçlü, kuvvetli, sağlam, maharetli, ce-

sur; açıkgöz, alçak, kurnaz, hilekâr, uyanık, düzenbaz; ihtiyatlı, ölçülü; çekingen; korkak.

Güreşmek: Birbiriyle ziyadelik davasına tutuşmak, pehlivanlar yenişmek.

Güreş tutmak: Güreşmek, pehlivanlar birbiriyle yaka yakaya, kucak kucağa savaşmak, yenişmek.

Gürz: Topuz, çomak; tokmak; eskiden kullanılan ceng aletlerinden topuz.

Gütmek: Bakmak, gözetmek, korumak, kollamak; otlatmak, ardı sıra yürüyerek hayvanı sürmek; ardından gitmek, izlemek.

Güvenç: Sevinç; övünme; itimat; gurur; kibir.

Güvenmek: Sevinmek; itimat etmek; inanmak; övünmek; gurur duymak.

Güveyi: Damat; genç koca.

Haber: Ağızdan ağıza söylenen söz, bilgi, bir olayda bulunmayanlara onun hakkında verilen bilgi, rivayet.

Haber etmek: Haber vermek, bilgi vermek, haber göndermek.

Haberleşmek: Sözleşmek; haber sormak, haber alıp vermek; hitap etmek, konuşmak, söylemek.

Haber olmak: Bilgi verilmek, haber gelmek, haber verilmek.

Haber söylemek: Olacaktan haber vermek, geleceği söylemek.

Hacet: İhtiyaç, yerine getirilmesi kutsal bir kuvvetten istenen dilek.

Hacet dilemek: Mahrum olduğu, içten arzuladığı bir şey için dua etmek.

Haç: Hıristiyanların, Hazreti İsa'nın çarmıha gerilmiş halini temsil ettiğine inandıkları alamet.

Haça el basmak: Haç üzerine yemin etmek, dininden dönüp Hıristiyan olmak.

Hak: Allah'ın adlarından biri; adalet, doğruluk; mal ve mülk, pay.

Hakka vasıl olmak: Ölmek.

Hakka yüzünü dönmek: Yüzünü Allah'a dönmek, yüzünü göğe dönmek.

Haklamak: Bozmak, cezasını vermek, hak ettiğini vermek, hakkından gelmek, perişan etmek.

Hak Sübhanehu ve Taâlâ: "Allah onun hakkında söylenenlerden pak ve uzak ve çok daha yücedir" anlamında Allah'ın adı anıldıkça söylenen bir ululama, bir yüceltmedir – "Yüce ve her türlü eksikten arı olan Tanrı."

Hak Taâlâ: "Allah onun hakkında söylenenlerden çok daha yücedir" anlamında Allah'ın adı anıldıkça söylenen bir ululamadır – "Yüce Tanrı, gerçek Tanrı, Cenab-ı Hak."

Hal: Oluş, bulunuş, duruş, durum; tarz, tavır, yol; bir şeyin içinde bulunduğu şartların veya taşıdığı özelliklerin topu.

Halayık: Kadın hizmetçi, cariye, kadın köle.

Hamayıl: Kılıç kayışı, kılıç askısı, kılıç bağı, omuzdan yan asılan bağ, omuz kuşağı.

Hamayıl kuşanmak: Kılıç bağını omuzdan atarak arkuru kuşanmak, bağını omuzdan atarak kılıcı çapraz takmak.

Hamid: Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinin en büyük şehri olan Diyarbakır'ın eski çağlardaki adı olup Amid (veya Kara Amid) diye de anılırdı. Dicle'nin yukarı havzasında ve nehrin sağ kıyısına hakim bir mevkidedir. Kuzeyde Doğu Toros Dağları, batıda Karaca Dağ, güneyde Mardin tepeleri arasında ve ortası çanak gibi çukur bir bölgenin merkezindedir. Beş kilometre tutan bir yüksek dış surla çevrilidir.

Hamle: Savaşta düşman üzerine saldırma, düşmana atılma; süratle yürüme; saldırma, atılma, atılış, hücum.

Hamle kılmak: Düşman üzerine atılmak, savaşta düşman üzerine saldırmak.

Han: Hükümdar.

Hançer: Bel bıçağı, büyük bıçak; ucu sivri ve iki yüzlü eğri bıçak.

Harap: Alt üst olmuş, viran, yıkık.

Harap olası: Yıkılası.

Harap olmak: Viran olmak, yıkılmak.

Haraç: Müslüman olmayanlardan alınan vergi; zorla alınan para; bir ülkenin yenilmiş sahiplerine yenen tarafından konulan salgı.

Harami: Haram yiyen, eşkıya, haydut, hırsız, yolkesen.

Harcamak: Bir şey almak için pa-

rayı elden çıkarmak, harcetmek, sarfetmek.

Harçlık: Harcamak için ayrılmış para, harcanacak para.

Has: İleri gelen, seçkin, seçilmiş ve adı belli adam.

Hasan: Hazreti Muhammed'in kızı Fatma ile Hazreti Ali'nin büyük oğlu. Ali'nin öldürülmesinden sonra Irak'ta halife ilan edilmiştir. Emevilerle anlaşarak Irak'ı bırakıp Medine'ye çekilmiş ve orada ölmüştür.

Hasıl: Mahsul, sonuç, ürün, verim.

Hasıl olmak: Kabul olunmak, sonuç vermek, yerine gelmek.

Hasım: Kan veya evlenme dolayısıyla akraba.

Hasret: Göreceği gelmek, özlemek, özlenen kimse, hasreti çekilen kimse veya şey.

Hatır: Gönül, kalp.

Hatırı hoş olmak: Gönlü hoş olmak, memnun olmak, sevinmek.

Hatun: Hanın veya hakanın eşi; evi görüp gözeten, idare eden söz sahibi kadın; mevkii yüksek bir kadın, prenses, hanımefendi, söz ve hüküm sahibi kadın.

Havale: Yönelme; kılıç tutma, (silahı) birine çevirme, nişan alma.

Havale etmek: Bıçak, kılıç, mızrak gibi şeyler çekip saldırmak.

Havale olmak: Birini hedef almak, birine saldırmak, birinin üzerine atılmak, çullanmak.

Hayır: İyilik, iyi iş, faydalı nesne, iyi olan veya arzu edilen herhangi bir şey.

Hayra yormak: Bir düşü iyiye yormak, bir düşü iyi sonuçlara bağlamak, bir düşü iyi ve olumlu şekilde manalandırmak.

Haykırmak: Bağırmak, çağırmak, seslenmek; hay vayla zarılık etmek, sızlanmak, yanıp yakılmak, feryat ve figan etmek.

Hazır: Göz önünde, mevcut, huzurda, amade, tamam, mevcut, gayip olmayan.

Hazır olmak: Gelmek, meydana çıkmak, peyda olmak, bulunmak, katılmak, orada olmak.

Hazine: Mal koyulan, değerli şeyler saklanan yer.

Hazret: Bir adamın yakınına ve önüne denir; ekselans, haşmetli; imparatora ve yüksek mevkideki kişilere tevcih edilen bir un-

van; Allah'ın ve Peygamberin adından önce kullanılan bir saygı unvanı; büyük bir adam.

Helak: Ölüm, kötü bir ölümle ölüp dünyadan geçme, mahvolma.

Helak etmek: Mahvetmek, öldürmek, yok etmek.

Helak olmak: Büsbütün yok olmak, mahvolmak, ölmek.

Helal: Haramın zıddı, dince yasak olmayan, izin verilmiş; meşru zevce, nikahlı eş; karı-kocadan her biri.

Helallik: Karılık, nikahlı zevcelik.

Hele: "Kaldı ki!," (sakındırmak için) "sakın!," "dur!," "şöyle dursun!," "işte!," "şimdi!" anlamlarında; nihayet, sonunda; bari, hiç olmazsa; bununla beraber; her ne kadar; fakat; hâlâ; henüz; ise de; cesaret verme edatı; sakınca bildiren ünlem.

Hemta: Sırdaş, arkadaş, akran, eş.

Herif: Arkadaş; işe yaramaz adam, utanmaz, kurumlu, kendini beğenmiş, nobran; düşman, muhalif, rakip, (hakaret ve küçümseme anlamıyla) adam.

Herze merze söylemek: Saçma sapan konuşmak.

Heybet: Ululuk, azamet; bir nesneden ya da bir kimseden sakınıp korkma, korku veren ululuk; hürmet ve hayranlıkla karışık korku veren vasıf, haşmet, huşu ve korku.

Hıraca: Bazı hastalıklar dolayısıyla büyüyemeyen, zayıf, sıska; cılız, çelimsiz, (çocuk ve hayvan) küçük bodur; çok yiyen, obur; ağır, tembel ve şişman adam.

Hızır-İlyas: *Kur'an-ı Kerim*'de anlatıldığına göre Musa Peygamber yanında bir delikanlıyla Mecmau'l-Bahreyn'e gitmek üzere yola çıkar. Fakat buraya geldikleri zaman beraberlerinde bulunan balığı –şeytanın oyunuyla– unuttukların anlarlar. Oysa balık fırlayıp suya atlamış ve kaybolmuştur. Bunlar balığı ararlarken, Allah'ın bir kulunu bulurlar. Musa ona doğru yolu öğretmesi şartıyla kendisinin arkasından geleceğini söyler. Kul, yapacağı şeyler hakkında açıklama istememesi şartıyla onunla beraber olmayı, yoksa kendisinden ayrılacağını söyler. Allah'ın kulu yolda, görünüşte kötü olan bir

takım hareketlerde bulunur; sabrı tükenen Musa bunların sebebini sormaktan kendini alamaz. Kul bunun üzerine ondan ayrılırken hareketlerinin nedenlerini açıklar. Tefsirciler, Allah'ın bu kuluna Hızır adını verirler. Türk halkı Hızır'ı peygamber olarak tanır. Kul bunaldığı zaman yetişen odur; insanlara servet ve bereket getiren odur; İskender Karanlıklar Ülkesinde Mengü Hayat kaynağını aramaya giderken ona arkadaşlık etmiş ve İskender'in bulamadığı bu çeşmeyi Hızır bularak suyundan içmiş ve ölmezliğe erişmiştir. Hava, deniz ve dünyanın her yeri onun buyruğu altındadır, istediği zaman görünmez olur. Havlılarda uçar ve İskender Seddi üzerinde İlyas ile yılda bir defa buluşur. Bazı menkıbelerde Hızır, İlyas ile bir tek kişi gibi anılmaktadır. İlyas denizlerde, Hızır ise karalarda insanların yardımına erişmektedir – bkz. **İlyas**.

Hilat: Hükümdarın gönlünü hoş etmek, mükafatlandırmak istediği bir kimseye verdiği değerli libas, sevgi ve yüceltme için giydirilen elbise; teşrifat kaftanı; baştakinin daha aşağıda bulunana verdiği herhangi bir şeref armağanı.

Himmet: Kasıt; fiile çıkarılması istenen iş; çaba, kuvvetle isteme; iyilikseverlik, lûtufkârlık, yücegönüllülük; lûtuf, kerem; dikkat, itina; herhangi bir düşünceli hareket veya gayret; güçlü bir koruyucu tarafından bir kimsenin iyiliği için yapılan tesir, yardım; kafada yer eden ve düşündüren şey, kasıt, azim, niyet, meram.

Himmet eylemek: Bir kimse için endişe duymak, birini gözetmek.

Himmet kılıcını beline bağlamak: Bir ermişin gücünü taşıyan bir kılıcı birinin beline kuşatmak, başarı duasıyla bir kılıcı birinin beline takmak.

Himmet vermek: Bir ermişin gücünü vermek, bir ermişin gönül yardımını vermek, birine bir ermişin kerametiyle özelleşmiş bir şey vermek.

Hindu: Hind diyarında olan esmer

kimseler; esmer veya kara adam; uşak, köle.

Hisar: Çevresi duvarla berkitilmiş kale, erk, sur, tabya.

Hoca: Efendi, ağa, kethuda, ailenin başı, izzetli ve ulu; ruh ve can; itibarlı bir kimse; sahip.

Horlamak: Aşağı görmek, küçük düşürmek, azarlamak.

Hoş: Güzel, zarif, latif, tatlı, iyi, makbul, uygun, nazik, sevimli, tatlı, alımlı, ince, rahat, sağlam, sıhhatli, mutlu; tuhaf, acayip.

Hoş geçmek: Güzel geçinmek, hoş bir hayat sürmek, iyi yaşamak.

Hoş gelmek: Beğenmek, hoş bulmak, hoşa gitmek.

Hoş görmek: İyi ve muvafık görmek, caiz görmek, münasip bulmak, iyi ve makul bulmak.

Hoşluk: Sıhhat, keyif.

Hotaz (ya da **hotoz**)**:** Süs, baş ve saç süsü; atların boynuna süs olarak takılan bağ; alem, bayrak, sancak, tuğ olarak kullanılan bir tür öküz kuyruğu.

Hotoz: bkz. **hotaz**.

Hoyrat: Biçimsiz; sokulgan olmayan, vahşi, muamele bilmez; terbiyesiz, kaba, nezaketsiz, hödük, yontulmamış, kötü huylu ve sevimsiz kimse; bilgisiz; öfkeli, huysuz.

Hu: (Yardım dilemek için söylenir) ya hu, ya men Hu; o; Allah'ın isimlerinden biri.

Huda: Rab, Allah Taâlâ.

Hurduhaş eylemek: Paramparça etmek, un ufak etmek.

Husus: İş, konu.

Hutbe: Hatip tarafından okunan dini öğüt veya hitabe.

Hutbe okutmak: Düşmandan alınan yerlerde oranın İslam ülkesi olduğunu belirtmek için hutbe okutmak, kiliselerin camiye çevrildiğini hutbe okutarak belli etmek.

Hüner: Maharet, beceriklilik, ustalık, kabiliyet, meziyet, başarı, mükemmellik.

Hürmet: Haysiyet; itibar; saygı, riayet; kutsal sayma.

Hürmet eylemek: İtibar etmek; saymak; saygı göstermek.

Hürmetine: (Birine ya da bir şeye) saygıdan dolayı olarak; (birinin ya da bir şeyin) hatırı için.

Hürrem: Şen şakrak, sevinçli, hali hoş.

Hürrem olmak: Ferahlamak, sevinmek, şen şakrak olmak.

Hüseyin: Hazreti Ali'nin Hazreti Muhammed'in kızı Fatma'dan ikinci oğlu olup Kerbela'da şehit olmuştur, ilk çocukluğu Hazreti Muhammed'in derin sevgi ve şefkati içinde geçmiştir. Muaviye'nin ölmeden, oğlu Yezid'e biat edilmesi talebini kabul etmedi. Yezid halife olunca, o zamana kadar, biat etmemiş olanları, ne pahasına olursa olsun, kendisine biat ettirmesini Medine Emiri'nden istedi. Hüseyin bunu kabul etmeyerek Medine'den Mekke'ye, oradan da Kûfe halkının daveti üzerine, bütün ailesiyle birlikte Kûfe'ye yollandı. Kûfe'de kendisini destekleyen Müslim'in öldürüldüğünü haber aldı. Bunun üzerine dönmeye karar verdiyse de, Müslim'in kardeşleri razı olmadılar. O zaman Hüseyin, yanında bulunanlara ve kendisine katılmış olanlara bırakıp gidebileceklerini bildirdi, onlar da kendisinden ayrıldılar. Hüseyin yalnız aile efradı ve pek az taraftarıyla yoluna devam etti. Kerbela yakınına geldiği zaman Yezid ordusunun kendisine kurtuluş yolunu kapadığını ve Kûfelilerin sözlerinden döndüğünü gördü. Yezid'in kumandanına yaptığı tekliflerin kabul edilmemesi üzerine yanındakilere yeniden kendisinden ayrılıp gidebileceklerini söylediyse de onlar mertçe reddettiler. 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) Cuma günü 23 atlı ve 40 yayadan ibaret olan kuvvetine kat kat üstün olan bir kuvvetle savaşa girdi. Önce teke tek yapılan savaşta karşı taraf çok kayıp verdiğinden toplu halde saldırdılar. Kendisine her yönden saldırıldı. Önce sağ eline, sonra omzuna kılıç indirildi. Daha sonra bir kargı saplandı ve nihayet tutup başını ve saçlarını kestiler. Orada olanlar da kendisini soydular. Gövdesinde 33 mızrak ve ok, 34 de kılıç yarası vardı. Hüseyin'in kesilmiş başı Kûfe'ye getirildi, oradan da Şam'a gönderildi.

Ilgamak: bkz. **yılgamak.**

Ilgar: Yarım süratle koşturma; başıboş atın dört nal koşması; ansızın saldırma, akın etme; süvari baskını, çapul; müfreze, muharebeden önce bir yana sürülen muhafaza ve ihtiyat askeri.

Ilgar varmak: bkz. **yılgamak.**

Ilkı: At sürüsü; keçi; ehlileşmemiş at sürüsü; yabani, terbiye görmemiş at veya tay; hayvan; hayvan sürüsü.

Ilkıcı: At çobanı.

Inak: Teklifsiz musahip; güvenilen, danışılan kimse; sadakatli, vefalı; dost, arkadaş, tanış; müşavir, vekil, nazır.

Irak: Uzak.

Irmak: Akar suyun büyüğü, denize dökülen akar su, nehir.

Irz: İnsanın namusu ve hürmeti, şerefi; başkaları tarafından dokunulmaması ve saygı gösterilmesi gereken iffet; vakar.

Irzını yıkmak: Küçük düşürmek, lekelemek, şerefine leke sürmek.

Isırmak: Dişlemek, dişle tutar gibi yapmak.

Ismarlamak: Emanet etmek, seslenip tembih etmek; sipariş etmek; tavsiye etmek; veda etmek.

Issız: Şenliksiz, boş, kimsenin bulunmadığı yer; çöl; sahipsiz ve kimsesiz.

Işık: **Tulga**, demir başlık, miğfer.

İbrahim: Peygamber; babasının adı Azer'dir. İbrahim'in kavmi kurban kesmek üzere şehirden çıktığı bir gün İbrahim keyifsizliğini bahane ederek onlara katılmadı. Eline bir balta alıp, üstü yiyeceklerle dolu masaların bulunduğu puthaneye gitti. "Niçin yemiyorsunuz?" diye sorduktan sonra putlardan birinin elini, ötekinin ayağını, üçüncüsünün de kafasını kesti. Baltayı en büyük putun eline verdi. Bütün yemekleri onun önüne koydu. Şehir halkı döndüğünde bu hali görünce İbrahim'den hesap sordu; o da karşılık olarak "Bu işi yapan en büyükleridir, eğer konuşabilirse sorun" deyince ahali "biliyorsunuz ki konuşamaz" dedi. İbrahim "demek ki Allah'tan başka, size ne faydası, ne zararı dokunamayan şeylere tapıyorsunuz öyle mi?" dedi. İbrahim'i ceza olarak ateşe attılar; orada üç veya yedi gün kaldık-

tan sonra sağ salim çıktı – ayrıca bkz. **Nemrut**.

İbret: Örnek sayılacak şey, sakınılacak şey, korkup kaçınılacak hal, acayip, şaşılacak şey.

İbret almak: Şaşmak, korkmak, kaçınmak.

İbrişim: Bükülmüş ipek teli, ince ipek bükmesi; dikiş, püskül vesaire için kullanılan bükülmüş ipek iplik.

İcazet: Cevaz verme, destur, izin.

İç Oguz: Oğuzların ayrıldığı iki ana koldan biri olup oniki boya bölünmüştür. Bunlar sırasıyla Ala Yuntlu, Bayındır, Beçene, Büğdüz, Çavuldur, Çepni, Eymür, Iğdir, Kınık, Salur, Üregir ve Yıva'dır – ayrıca bkz. **Üç Ok**. Oğuz geleneklerine göre beylerin ve hükümdarların buyruğunda bulunanlara Iç Oğuz, bunun dışında kalanlara da Dış Oğuz denmektedir – *coğrafi:* Tiflis-Gökçe Deniz doğu ucu Van Gölü, güney ucu Nusaybin olacak şekilde çekilecek bir çizginin batısına düşen yerler ki, Ararat ve Erzurum, Diyarbakır, Mardin, Ergani, Çabakçur, Harput, Tunceli, Göle, Ardahan, Ahılkelek, Loru, Tomanis, Şamolge, Bayburt, Ispir, Tortum, Ardanuç, Artvin, Penek, Duruperan, Bitlis, Muş, Ahlat, Malazgirt ve Hınıs'ı içine almaktadır.

İçit: İçecek şey, içilecek şey, su.

İçmek: İçmek, içki içmek, sarhoş olmak.

İçirmek: İçirmek, sarhoş etmek; içecek bir şey ikram etmek.

İhtiyar: Beğenme, seçme, tercih, bir kimsenin iradesini serbestçe ve zor altında kalmadan kullanması, hür irade, serbestlik.

İhtiyarı kalmamak: İradesini kaybetmek, ne yapacağını bilememek.

İki etmek: Bir sözü iki defa söyletmek, hemen yerine getirmemek, bir sözün, dileğin veya buyruğun iki defa söylenmesine meydan vermek, bir işi veya sözü bir söylenişte yapmamak.

İki koşa yay: İki çift yaya (benzer), yay biçiminde iki kaş.

İki rekât namaz kılmak: Büyük ve önemli işlere başlamadan veya girişmeden önce hayır ve başarı dilemek üzere kılınan iki

rekâtlık namaz.

İkisini bir yerden: İkisini birden, ikisini bir vuruşta.

İki varıp bir gelmek: Gidenlerden birinin geri dönmemesi, iki gidenden birinin ölmesi veya kaybolması.

İklim: Yeryüzünün bir bölgesi, yeryüzünün hava koşullarına veya havasına göre ayırt edilen belirli bir bölgesi, bir yerin veya ülkenin ısı, nem ve başka hallerine göre içinde bulunduğu koşul; ülke, diyar, memleket.

İkrar: Açıkça söyleme, inkâr etmeme, itiraf, kabul.

İkrar almak: Açıkça söyletmek, itiraf ettirmek, kabul ettirmek.

İldirmek: Duş gelmek, tesadüf etmek; dokundurmak.

İleri durmak: Öne gelmek, ön tarafa gelmek, öne çıkmak.

İleri gelmek: Ortaya çıkmak, öne çıkmak, daha yakına gelmek.

İleri varmak: İleri yürümek, ileri çıkmak, öne çıkmak.

İletmek: Götürmek, alıp varmak, yerine ulaştırmak, bildirmek, tebliğ etmek.

İlham: Allah'ın insanın gönlüne doğurması, insanın içine/gönlüne doğma, kalbine gelme.

İlham etmek: Allah'ın gücüyle kişinin gönlüne doğması, Allah'ın kişinin içine doğurması.

İlim: Bilgi, bilim, bilme, marifet, vukuf, fen.

İlişmek: Bağlanıp kalmak, bağlanmak, bir şeye asılıp kalmak, takılmak, tutulmak.

İlla'llah: "*Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah*" sözünün kısaltılmışıdır, "nedir bu çektiğim?," "yandım elinden" anlamında kullanılır.

İlmek: Çatmak, duş gelmek, tesadüf etmek, rastgelmek, tutturmak; birisinin üzerine atılmak, birisine dokunmak, düşmanı basmak, saldırmak; avın üzerine atılmak; süsmek; delmek, bir taraftan geçirip öteki taraftan çıkarmak.

İltifat: Güleryüz göstermek, birinin gönlünü hoş etmek, nazik ve yumuşak davranmak.

İltifat eylemek: Güleryüz göstermek, yüz vermek, nazik ve yumuşak davranmak, gönül almak.

İlyas: Peygamber; İsrailoğullarının

duygusuzluğundan bezerek Allah'a, kendisini bu dünyadan kurtarması, katına çağırması niyazında bulunmuş, bunun üzerine kendisine ateşten bir at görünmüş ve İlyas ona binerek göğe yükselmiştir. Allah'ın buyruğuyla şeklini değiştirerek tüylerle örtülü nurdan bir varlık halini almıştır; bu, yarısı insan, yarısı melek bir varlıktır. İlyas da Hızır gibi ölmezlerdendir. Hatta bir rivayete göre Hızır, İlyas'ın lakabıdır. Hızır ile İlyas, işleri ve ortak vazifeleri bakımından adeta ikiz kardeştirler. Mengü Hayat kaynağına birlikte gitmişler, o sudan içmişlerdir. İlyas ile Hızır Hazreti Muhammed'e gelen ilk vahye tanık olunca ölmek arzu etmişlerdir; fakat Muhammed onlara şu karşılığı vermiştir, "Ey Hızır, çölde ümmetimin yardımına koşmak sana düşüyor ve ümmetime denizde yardım etmek de, ey İlyas, sana düşüyor." Bazı menkıbelerde Hızır ile İlyas tek bir kişi gibi ve yalnız karaların hakimi olarak görülüyor. Yazılı gelenekte daha çok Hızır denizlerin ve İlyas karaların hakimi olarak kabul edilmiştir. Halk umumiyetle Hızır ile İlyas'ın tabiat unsurlarına hakimiyet ve darda kalanları koruma yolunda, karaları ve suları paylaşmış olduklarını kabul ederse de hangi unsurun hangisine ait olduğu noktasındaki inanışlarda birlik yoktur.

İman: İnanç, inanma, bir kimsenin inancını dini bir itikat olarak göstermesi, özellikle İslam akidesine inanma, Allah'a inanma.

İmaret: Hayrat, yoksullara yardım için kurulmuş yer, fakirlere yiyecek dağıtılan yer, yoksullar aşevi.

İmdi: Artık; bunun için, bu sebepten; derhal; hâlâ; hemen; şimdi.

İmrahor: bkz. **emîriahur**.

İmrahor eylemek: **Emîriahur** yapmak, seyisbaşılık vermek.

İmrence: İmrenilen, gıpta edilen kimse veya nesne.

İmrenmek: Ağzının suyu akmak, özlemek, şiddetle arzu duymak.

İnayet: Bir kimseye Allah'ın ihsan ettiği lütuf, kerem, yardım, iyilik.

İnanmak: Doğru diye kabul etmek, doğru olarak almak, itimat etmek.

İnce tonlu: İnce kumaştan giyeceği olan, ince elbiseli.

İncinmek: Gönülden yaralanmak, gücenmek, hatırı kalmak, kırılmak; sakatlanmak.

İndirmek: İndirmek, yüksekten ve yukardan aşağı almak, aşağı vurmak.

İnek: Sığırın dişisi.

İnek sağmak: İnekten süt sağmak.

İnlemek: Ahuvah etmek, figan etmek, içini çekmek, sızlanmak.

İnmek: Kendini aşağıya doğru bırakmak, yüksekten düşmek, yukarıdan aşağıya gelmek.

İnsan: Ademoğlu, beşer, kişioğlu.

İnşallah: Allah dilerse, Allah isterse; kısmetse, umarım.

İp: Kenevir, pamuk ve benzeri nesnelerden yapılan örgü, uzun bükme nesne.

İpek: İpekböceğinin kozalarından çıkarılan ince ve parlak tel ve iplik, bundan yapılan dokuma.

İp üzengili: Üzengisi ipten olan; atına demir veya başka maden üzengi bulamayan yoksul; görgüsüz.

İri: Büyük, kaba, kocaman.

İs: Sahip, malik, iye; akıl, zeka; ses; şenlik; duygu; haber; alamet; mamurluk; idrak; hafıza; yüksek, ulvi; sahip, efendi; insan varlığının herhangi bir alâmeti.

İsm-i âzam: Allah'ın bütün isimlerini kendisinde toplayan isim; Allah'ın büyük ve gizli ismi.

İsm-i âzam okumak: İsm-i âzam duası okumak – İsm-i âzam, Allah'ın doksandokuz güzel adını bir araya getiren duadır. Allah'ın hangisi olduğu bilinmeyen en büyük adı da bunların içindedir. Bu duayı arı bir gönülle okuyan kimsenin bütün dileklerinin yerine geldiğine inanılır.

İstanbul: 1453 yılı mayısının 29. günü, Fatih Sultan Mehmet tarafından Bizanslılardan alındıktan sonra Osmanlı İmparatorluğunun, Cumhuriyet devrine kadar payitahtı olmuştur. Karadeniz Boğazının iki yanıyla Marmara kıyılarına yayılmış olan şehir bugün Türkiye'nin kültür, ticaret, sanayi ve tabii güzellikler bakımından en üstün ve en kalabalık şehridir.

İstemek: Aramak; arzu etmek, dile-

mek, sormak, talep etmek; ardına düşmek, kovalamak.

İş: Ceng, savaş, harb; çalışma, uğraşma; hal, olay; amel; meşgale; hizmet; yapılan ve yapılmış şey, eser.

İşaret etmek: Göstermek, kaş göz etmek.

İşaret kılmak: Göstermek.

İş etmek: Fenalık yapmak; derde ve belaya düşürmek.

İşi hayır olmak: (Biriyle) başa çıkmak.

İşitmek: Dinlemek, kulağın ses duyması; haber almak, haberi olmak.

İşlemek: Çalışmak, etmek, yapmak.

İşret: İçmek, âlem yapmak; sarhoşluk veren herhangi bir içki.

İşrete meşgul olmak: Cümbüş yapmak, içip eğlenmek.

İt: Köpek; vahşi ve sahipsiz, kuduz.

İt ardına bırakmak: Horlamak, küçük düşürmek.

İti: Keskin, sert.

İttifak: Anlaşma, anlaşarak birleşme, uyuşma; tesadüf, tesadüfle; kader, kısmet.

İttifakla: Birleşerek, anlaşarak; tesadüf olarak.

İye: Sahip, malik.

İyilik: Kerem, lütuf, hayır, iyilik.

İz: Hayvan veya insan tabanının yerde kalan resmi, hareket eden bir kimsenin veya nesnenin arkasında bıraktığı yol, gelip geçmekle kendiliğinden meydana gelen yol.

İzlemek: Ardına düşmek, izi sıra gitmek, iz aramak; kollamak; araştırmak.

İzzet: Değerli olma; az ve nadir olma; kudretli olma, güçlü olma; şan ve şeref; azamet, kudret.

İzzetli: İtibarlı; saygı değer; çok değerli.

Kadir: Allah'ın adlarından biri – güçlü, kudretli.

Kaba: Kalın; yumuşamış; sünger gibi delikli; kabarık; çok, büyük, iri; şişip irileşmiş.

Kabarmak: Hamur gibi şişmek; taşmak; azmak; yükselmek, yukarı çıkmak.

Kabile: Çok kalabalık ve hısımlıkları birbirine uzak, bir atadan olan cemaat; boy, oymak, bir asıldan üremiş topluluk.

Kabul: Gönlü yatma, uygun bulma, razı olma, beğenme, tasvip.

Kabul etmek: Almak; razı olmak, uygun bulmak, beğenmek.

Kabul olmak: İhsan edilmek, uygun bulunmak, yerine getirilmek.

Kabza: Bir bıçağın veya kılıcın tutulacak yeri, sap; iktidar; çadırın orta direği, çadırı ayakta tutan direk.

Kaçmak: Sıvışmak, gizlice ortadan kaybolmak; koşmak.

Kaçma kovma: Savaş, dövüş, düşmanla çatışma.

Kader: Kaza ve hüküm, alın yazısı, kısmet, takdir, baht, mukadderat, Allah'ın hüküm ve irade ettiği şey.

Kaderi olamamak: Bahtsız olmak, talihsiz olmak, nasibi olmamak.

Kadın: Hatun, itibarlı hanım, karı, evlenmiş kadın, yaşlı ve itibarlı kadın, ana kadın, erkek karşıtı.

Kadir Veren (Kara Yer): Topkapı *Oğuznamesi*'nde Kadir Veren Kara Yer olarak geçer. Kara Dere (Zengi Su) ağzında, yani sınırın üzerinde bulunan yer; Eçmiyazin'in Oğuzca adı.

Kâfir: Allah'ın birliğine inanmayan, Allah'a inanmayan; Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük eden, Allah'ın iyiliklerini bilmezden gelen; kötü adam.

Kâfire at salmak: Düşmanın üzerine atla gitmek, at depmek, yılgamak.

Kaftan: Uzun etekli, uzun yenli bir üst giyeceği; iki tarafı yırtmaçlı bir giyecek; teşrifat elbisesi.

Kaftanlık: Kaftanlık kumaş; gelinlik kumaş.

Kağan: Kükreyen, kükremiş, kızmış, öfkelenmiş, homurdanan.

Kahır: Nefse zor etme; endişe, kaygı, keder; güç, hakimiyet; öç, intikam, kin, ceza; gazap, öfke, hiddet; gücenme; afet, felaket, bela.

Kahır etmek: Ezmek, yere sermek.

Kahır gelmek: Acı gelmek, gücüne gitmek, içine işlemek.

Kahışdan: Kanın şorlaması sesi, şordan, şor ederek; sert şeylerin yere yıkılırken çıkarttığı ses; birbirine çarpan demirlerin ve silahların çıkarttığı ses; çöken bir şeyin çıkarttığı ses; hışırdama sesi; şakırtı ve çatırtı sesi.

Kâhil: Otuz yaşını geçmiş kişi; sakalına ak düşmüş kişi; tembel, durgun, ağır, gevşek, yavaş; hasta, keyifsiz.

Kaide: Her nesnenin aslı ve temeli; temel, esas; kurulmuş âdet, usul, erkan, örf; nizam, düzen; yol, yordam; muaşeret düzeni.

Kakımak: Darılmak, azarlamak, kızmak, öfkelenmek.

Kakınç: Öfke; ayıpları yüze vurmak, kınama; serzeniş, sitem.

Kakınç kakmak: Serzeniş etmek, başa kakmak, sitem etmek, yüze vurmak.

Kakmak: İtmek, vurmak, bir şeyi dövmek, bir şeye bir şeyle vurmak.

Kaldırmak: Yukarı kaldırmak, dikmek, ayağa kaldırmak; alıp götürmek, alıp gitmek.

Kale: Dağ başında sığınacak muhkem yer, dağ başında yapılmış sarp, berk hisar; büyük hisar, müstahkem şehir, kurgan.

Kalemci: Heykeltraş; kalemle, mille, hakkak kalemiyle, fırça vesaireyle resimler ve nakışlar yapan işçi; ressam.

Kalemciler çaldığı: Ressamların, nakkaşların, ressamların yaptığı, nakışçıların çizdiği.

Kalemciler çalmak: Kalemle bir şey yazmak, kalem yürütme.

Kalın: Düğünün başladığı gün erkek tarafından kız tarafına gönderilen hediyeler; kuvvetli, çok, metin, yoğun; birikmiş, külliyatlı şey, sık, çok, sayısız; gelin almak için verilen para, başlık, baba parası, babanın kızına karşılık aldığı para; dul bir kadının kocasının malından aldığı hisse; çeyiz; şişman; sağlam, berk; cesur yiğit; evlenecek erkeğin kız tarafına verdiği para ve eşya; dürüst, kavi.

Kalınlık: Gelin, nişan, nişanlanma; **kalın**'ın bildirilmesi, **kalın**'ı ödenmiş olan nişanlı kız, gelin; nişanlamak ve gelinin evine çeyiz ve mal göndermek; nişan koymak, söz kesmek.

Kalın saz: Sık orman.

Kalkan: Eski zaman savaşlarında ok ve kılıca karşı öne tutulup korunmaya yarayan alet, siper, ok işlemeyen bir deriden, fil veya gergedan derisinden yapılır.

Kalkan bağını kısa düğümlemek:

Kalkanın bağını kısa bağlamak, kalkanı göğsüne siper etmek.

Kalkan oynamak: Kalkan kullanmak, kalkanla hüner göstermek.

Kalkan yapınmak: Kalkanla siperlenmek.

Kalkmak: Ayağa kalkmak, ansızın ayağa fırlamak; (kuş) konduğu yerden uçmak, yükselmek; ayağı yerden kesilmek; kabarmak, yükselmek, şişmek; yola çıkmak.

Kalmak: Olduğu yerde durmak; oturmak, ikamet etmek; hareketten veya işlemekten kesilmek; arkada kalmak.

Kalmış: Âciz, düşkün.

Kama: Bolluk, refah, rahat; sivri bir silah, sivri düz acem hançeri, iki yüzlü uzun, düz hançer; ağaç kaması, oduncu kaması.

Kamçı: At, öküz ve deve kamçısı; deriden örülen, bir değneğin ucuna bağlanan, vurmak için kullanılan nesne, kırbaç.

Kamçı salmak: Kamçılamak, kamçı vurmak.

Kamın akan: Kan gibi akan, coşkun.

Kamın taşmak: Kan gibi akıp taşmak, coşmak.

Kamış: Suluk yerlerde biten içi boş ve boğumlu bitki, bambu, saz.

Kanatlarını kırmak: Uçamaz hale getirmek, zavallı hale koymak, gücünü elinden almak, bitkin hale gelmek.

Kanatlarının ucu kırılmak: Kanatların ucu kesilmek, uçamaz hale gelmek, düşkün olmak.

Kan ağlamak: Çok acı çekmek, üzülmek, kanlı yaşlar dökmek.

Kan Apkaz veya Kan Apkaza: Abaza hükümdarı, Abazalar'ın kralı. Apkazlar, bugünkü adıyla Abazalar, Batı Kafkasya'da, Karadeniz kıyılarında oturan bir kabiledir. Abaza memleketi Kafkas Dağlarının ana silsilesinden kıyıya uzanan ve kuzeyde Gazi ile güneyde Ingur'un denize döküldüğü yer arasındaki toprakları içine alır.

Kana kuna bulaştırmak: Kanla lekelemek, kana bulamak.

Kanara: Mezbaha, salhane, hayvan kesilip yüzülen yer, dağların en yüksek ve kayalık yerleri; büyük taş yığını, dağlardan yuvarlanan taş yığını; dağ kenarlarındaki kayalık arazi.

Kanat vurmak: Kanat çırpmak.

Kan boşanmak: Kan gelmek, ansızın çok miktarda kanın akması.

Kan damarları kaynamak: Damarlarında kanının dolaştığını duymak, kan ılgıt ılgıt olmak.

Kan terledi çapdurmak: Atı öldüresiye sürmek, kan terletinceye kadar koşturmak.

Kan terletmek: Atı ölesiye koşturmak, kan çıkasıya sürmek.

Kan dökmek: Savaşta düşman öldürmek, bahadırlık etmek, savaşmak.

Kanı gözüne inmek: Gözü kanlanmak, gözünü kan bürümek.

Kanı kaynamak: Coşmak, heyecanlanmak, belasını aramak.

Kanını almak: Öcünü almak, kan yerine kan dökmek, öldürülenin yerine öldürmek.

Kanını dökmek: Kanını akıtmak, öldürmek.

Kanını koymak: Öcünü almamak, kan yerine kan dökmemek, birinin cinayetini yanına bırakmak.

Kanı şorlamak: Kanı böylesi bir ses çıkartarak boşanmak, kanı hızla ve çok akmak.

Kan kaşanmak: (Korkudan) kan işemek.

Kanlı: Kan eylemiş, kan dökücü; kanla lekelenmiş, kan bulaşmış; kanı akmakta olan.

Kanlı Oğuz: Dövüşçü, kan dökücü, savaşçı Oğuz.

Kanrılmak: Kendini kasmak; sırt üstü yuvarlanmak; eğilmek, bir yana eğilmek; ahmak gibi durmak, duymak fakat anlamamak.

Kan yaş: Kanla karışık yaş.

Kan yaş dökmek: Kan ağlamak.

Kapak: Göz kapağı.

Kapak kaldırmak: Gözünü açmak, göz kapaklarını kaldırmak.

Kapaklarını sıyırmak: Göz kapaklarını sıyırmak.

Kaplan: Sıcak ülkelerde bulunan, benekli yırtıcı hayvan, pelenk.

Kapı: Bir yere girip çıkmak için bırakılan açıklık; kale ve şehir kapısı; resmi bina, hükümet dairesi, hizmet ve vazife görülen yer; konak, saray; boğaz, geçit.

Kapı baca olmamak (birine): İstediği zaman girip çıkmak, ayrıca izin gerek olmamak, girip çıkmaya tam izni olmak.

Kapıcı: Kapı bekçisi, kapıyı bekleyen, koruyucu.

Kapılı Kara Dervend: Alburs (Kafkas) dağlarının Demir Kapı Dervendinden sonra ikinci ve daha uzun, aşılması güç ve çok taşlı, uçurumlu geçidi olan Tiflis'in kuzeyindeki Dar Yol (Dar Boğaz) kapısıdır.

Kapılar Dervendi: Hazar Denizinin batı kıyısında bir şehirdir. Burası özellikle benzeri bulunmayan uzun surlarıyla ün almıştır. Bu surlar Sasanlılar ve sonra Müslümanlar devrinde deniz ile dağlar arasındaki 2-3 km uzunluğundaki geçidi kapayarak, Ön Asya'yı Doğu Avrupa göçebe kavimlerinin istilasına karşı koruyordu.

Kapıp almak: Alıp götürmek, kavrayıp tutmak.

Kapıyı koyup bacadan çıkmak: Korkudan nereye ve nereden kaçacağını bilememek, korkudan ve şaşkınlıktan kapıyı bulamayıp, bacadan kaçmak.

Kapmak: Ansızın kapıp götürmek, çarpıp tutmak, elle yakalamak, kavramak, tutmak.

Kara: Siyah; kötü, fena, alçak, adi; aşağı tabakadan, avam; kıyı, sahil; toprak, yeryüzü; ayıp, leke; korkunç, uğursuz(luk), bahtsız(lık); karanlık, kasvetli; yaban, yabancı, başkası; siyahi, zenci.

Kara bağır: Dertli yürek, yaşlı gönül.

Kara bağrı delinmek: Çok acı duymak, yüreği parçalanmak.

Kara bağrı sarsılmak: Acıdan sarsılmak, çok acı duymak, yüreği parçalanmak.

Kara baş: Dertli baş,.

Kara başın sadakası: Başa gelecek belaya karşı verilen sadaka.

Karaca: Biraz koyu, bir dereceye kadar siyah; esmer, yağız.

Karacuk: Türkistan'da bir dağ; biri Musul'da, öteki Diyarbakır yakınında Dicle boyunda Türklerin yaylak edindikleri iki dağın adı. Horasan ülkesinde Kuşanlar yurdu Belh'te bulunan Karacuk Dağı, Hazar Denizi doğusunda ve Kıpçakların oturduğu yer ile Oğuz elleri arasında olup Kaşgarlı Mahmut'un haritasında gösterilmiştir; Azerbaycan'da Küçük Kara Dağ sıradağlarının

Mil Ovasına doğru uzanan bölümünde, oldukça yüksek bir zirveden ibaret bir dağ. Halk rivayetlerine göre bu dağ, Dede Korkut'ta adı geçen kahramanlardan Karacuk Çoban'ın adına nispetle Karacuk Çoban Dağı diye de anılmaktadır.

Kara dağ yumrusunca: Kara dağ büyüklüğünce, kara dağ kadar.

Kara Deniz: Asya ile Avrupa arasında bir iç deniz olup Anadolu'nun kuzey sınırıdır.

Kara Dere: Gökçe Gölün fazla sularını Aras'a boşaltan Zengi Suyun eski adı.

Kara Dere Ağzı: Gökçe Denizden gelip Revan şehrine uğrayarak soldan Aras'a karışan Zengi Suyun Üç Kilise kasabasına yaklaştığı yer.

Kara Dervend: Yukarı Pasin'de Evnük deresinden gelen suyun sağdan Aras'a (Pasin Suyu) karışmadan önce uğradığı Emre Kon Köyü yukarısı. Ünlü Çoban Köprüsünün güneydoğusuna düşer.

Kara dinli: Yalan dinli, imansız, dinsiz.

Kara evler: Büyük çadırlar.

Kara evren: Büyük yılan, ejderha, ifrit.

Kara giymek: Yas tutmak, yas giyeceği giymek.

Kara giyip gök sarınmak: Yas giyecekleri giymek, yaslara bürünmek.

Kara kana bulaşmak: Kanlanmak, kanla lekelenmek.

Kara kaygılı: Korkulu, korkunç, hayra yorulamayacak.

Karakoç: Soy at; yüğrük at; at sürüsü, yılkı.

Karakoçunu oynatmak: At oynatmak, atla hüner göstermek.

Kara kuru düş görmek: Kâbus görmek, ağırlık basmak, korkulu düş görmek.

Kara kuş: Yırtıcı bir kuş olup keklik avında kullanılır; kartal; anka; hüma, devlet kuşu.

Kara kuyma: Siyah ve çekik.

Karalar giymek: Yas giyecekleri giymek, yaslanmak, yas tutmak.

Karalık: Ayıp, leke, utanç.

Karalı: Yaslı, bahtı kara.

Karalı göklü: Karalar içinde, karalara bürünmüş.

Karanlık: Kararmış; sevinçsiz, yaslı; siyaha çalan.

Kara olmak: Yasa çevrilmek, bahtsız olmak.

Kara ölüm: Acı ölüm.

Kara polat: Kara çelik; halis, kırılmaz çelik.

Kara pusarık: Göz gözü görmez duman, kör duman, kalın sis.

Karar: Durak, dinlence, sükûn, sükûnet.

Kararı kalmamak: Durduğu yerde duramamak, huzursuz olmak.

Kararmak: Yaşına girmek; açlıktan gözleri kararmak, çevresini göremez hale gelmek; sonradan kara olmak; öfkeden çehresi bozarmak; karanlık basmak; bahtsız olmak, derde düşmek, darlanmak, kederlenmek, üzülmek, canı sıkılmak.

Karartmak: Ateş kesilmek, hışım kesilmek, kızıp köpürmek, (göz karartmak) cesaret göstermek, yüreklenmek.

Kararıp gelmek: Korkunç şekilde kabarıp gelmek, baştanbaşa karalar içinde kalıp gelmek.

Kara yas: Avunması olmayan yas, büyük yas.

Kara taş: Sert taş, yontulması güç olan taş.

Kara taşmak: Coşmak, sel gibi taşıp akmak.

Karavaş: Cariye, odalık, halayık, kadın hizmetçi, para karşılığı satın alınmış kadın.

Karavul: Karakol, dolaşıcı asker kolu, gözcü, bekçi, nöbetçi, devriye.

Karavulluk eylemek: Gözcülük etmek, sınır bekçiliği yapmak.

Karavul olmak: Bekçi olmak, gözcü olmak, sınır beklemek.

Kara yer: Yeryüzü, toprak, kara toprak.

Karayıp (kara ayıp): Kara leke, büyük utanç, yaman eksiklik.

Kardaş: (Karındaştan bozma); kız ve erkek kardeş; birader, erkek kardeş.

Kâr eylemek: İşlemek, tesir etmek, nüfuz etmek; yaralamak, ziyan vermek.

Kargaşa: Karışıklık, kavga, gürültü, bağrış çağrış, şamata.

Kargaşa etmek: Bağırıp çağırmak, gürültü patırtı etmek, kavga etmek.

Kargımak: Beddua etmek, ilenmek, lânet okumak, küfretmek.

Kargı: Kalın kamış; ucu demirli hafif gönder; kısa mızrak; süngü.

Kargı cıda oynatmak: Kargı oynamak, kargıyla hüner göstermek.

Karı: İhtiyar, kart, koca, yaşlı, pir; ihtiyar kadın; eş, zevce; dişi ehli, kadın; eski.

Karıcık: Karı'nın küçültülmüşü; yaşlı iyi bir kadın; ihtiyar, yaşlı kadın.

Karım: Muarız; rakip; teketek dövüşte hasım; teketek dövüşte dövüşenlerden her biri.

Karımak: İhtiyarlamak, kocamak, yaşlanmak.

Karım dilemek: Meydan okumak, teketek dövüşlerde karşı taraftan dövüşecek adam istemek, karşısına çıkacak er dilemek.

Karım dönmek: Düşmanın yüz çevirmesi.

Karım gözetmek: Dövüşecek adam kollamak, dövüşeceği adamı seçmek.

Karımını almak: Dövüştüğü kimseyi yenmek, savaşta karşısına çıkan rakibi alt etmek.

Karım koymak: Birisinin dövüşeceği kimseyi seçmek, teketek dövüşlerde bir kimsenin dövüşeceği adamı önceden belirlemek.

Karın: Vücudun içinde bağırsakların bulunduğu bölüm, batın, işkembe, mide; rahim, döl yatağı.

Karış: Açılmış ve gerilmiş elin başparmak ucundan serçe parmak uçuna kadar olan uzunluğu; beddua, ilenç, lânet.

Karışcık: Beddua, ilenç (karış'tan küçültme).

Karışcıkları tutmak: İlençleri tutmak, birinin bedduası yüzünden belaya uğramak.

Karışı tutmak: Birinin bedduasının tutması, birinin ilenmesi yüzünden belaya uğramak.

Karışmak: Birbirine girmek, karmakarışık olmak; katılmak, iltihak etmek.

Karış vermek: Beddua etmek, lanet okumak, ilenmek.

Karşı çıkmak: Karşılamaya çıkmak, karşılamak; er dilemek, ceng meydanına çıkmak.

Karşı gelmek: Karşısına çıkmak,

yoluna çıkmak, rastlamak; aykırı gelmek, muhalif olmak, zıddına gitmek, aksilik etmek.

Karşı gitmek: Karşılamaya çıkmak, karşılamaya gitmek.

Karşılamak: Karşı çıkmak, karşı karşıya durmak, önüne çıkmak.

Karşılaşmak: Rastlaşmak, yüzyüze gelmek, karşı karşıya gelmek.

Karşı varmak: Karşı çıkmak, karşılamak.

Karşı yatmak: Karşıda bulunmak, karşıda sıralanmak.

Karşı tutmak: Karşısında tutmak, karşılamak, mukabele etmek.

Karu: Pazı, kol, kolun dirsekten omuza kadar olan yeri.

Karucuk: Kol bağı, pazıbent.

Karucuk bağlamak: Kol bağı takmak, pazıbent bağlamak.

Karun eli: Bugünkü Erzurum bölgesi. Roma istilasından önce Ermeniler Karin (Karama), yahut Karnol Kalak (yani Karin bölgesinin şehri) diyorlardı.

Kavramak: Karanlıkta aramak; iki elle yakalamak, tutmak.

Kavraşmak: Kapışmak, tutuşmak; suda veya karanlıkta aramaya yardım etmek.

Kas kas gülmek: Kah kah gülmek, kahkahayla gülmek.

Kasmak: Çekip daraltmak, germek, kısaltmak, kısmak.

Kaşanmak: Hayvan (özellikle at) işemek.

Kaşga: Atın alnında bulunup uğursuzluk sayılan işaret; atların alnından burnunun kadar olan beyazlık, akıtma; alnında beyazlık yahut başka bir renk bulunan at ve hayvan; ak başlı ve kara vücutlu koyun; benekli (at ve saire); demirden yapılıp savaş gününde atın alnına takılan bir çeşit silah.

Kat: Huzur, makam, nezd, ön, yan; defa, kere, kez.

Katar: Bir sıraya dizilmiş develer, birbiri ardına sıralanmış hayvan dizisi; dizi, zincir, sıra.

Katı: Haşin, kavi, sert; ağır; acı; çok, pek çok, ziyade; iyice, sıkı sıkı.

Katır: Eşeğin kısrağa aşmasıyla olan yavru.

Katlanmak: Ilave etmek, birleştirmek, üzerine koymak, birbirine karıştırmak; birini önüne almak, birinin ardına düşmek.

Kavat: Bir hakaret, küfür sözü; ailesine namussuzluk yapan adam, pezevenk; korkak, cesaretsiz.

Kavga: Çığıltı, gürültü, kargaşa, kalabalık, ses, şamata.

Kavga basılmak: Dövüş sona ermek, kavga bitmek.

Kavga kopmak: Gürültü çıkmak, kavga çıkmak.

Kavga salmak: Bağırtmak, havlatmak; gürültü kopartmak, kargaşa çıkarmak.

Kavl: Söz, muvafakat, rıza.

Kavim: Erler cemaati, rical; aşiret, aile, halk, hısım, akraba, ümmet, millet.

Kavimli kavimiyle danışmak: Herkesin kendi aşiret, hısım ve akrabasıyla görüşüp danışması, akıl sormak, akıl almak.

Kavurma: Kuru et; yağda kızartılmış et parçası, yağda kavrulup pişirilen et.

Kavurma etmek: Kavurma haline getirmek.

Kavuşmak: Bir araya gelmek, birine ulaşmak, birleşmek, buluşmak.

Kaygı: Endişe, gam, kasavet, tasa.

Kayı: Oğuzların Boz Ok kolundan bir boyun adı. Türk tarihçilerine göre Osmanlı Hanedanı bu boydandır. Bu boyun taşıdığı ad, büyük atası Kayı'dan gelmektedir. Kayı, gelenekte Oğuz Han'ın en büyük oğlu olan Gün Han'ın oğlu sayılmaktadır. Oğuzların yirmidört boyu arasında Kayı'ya en şerefli yerin verilmesi buradan gelmektedir.

Kayın: Odunu beyaz ve kabuğu parlak bir ağaç, gürgen, akça ağaç; Türkler ok, mızrak ve eyer yaparlar; okun ağaç kısmı; (evli) erkek ve kadının akrabaları; kocanın veya karının kardaşı; evlenme dolayısıyla bir aileye dahil olan kimse.

Kayın ana: Gelinin veya damadın anası, karının veya kocanın anası, kaynana.

Kayın ata: Karının veya kocanın babası, kaynata.

Kayırmak: Acımak, esirgemek, gözetmek, himaye etmek, korumak; içine dert etmek, endişe etmek, kaygılanmak, merak etmek, tasasını çekmek; ilgilenmek, önem vermek.

Kayış: İşlenmiş deriden kesilen dar ve uzun parça, ince ve uzun meşin; eyer bağı.

Kayış çıkarmak: Kayış kesmek, kayış yapmak.

Kaymak: Süt üstünden kaydırılan yağ tabakası, sütün üzerinde teşekkül eden yağ.

Kaymaklı: Kaymağı olan, her zaman kaymağı bulunan.

Kaynamak: Sıcak suda haşlanmak, suda pişmek, fokurdamak; cuşa gelmek, içten yanma hissetmek; heves, arzu, fikir, emel, öfke vb'nin taşıp kabarması.

Kaytaban: Deve sürüsü, deve kafilesi, deve ahırı.

Kaz: Bir çeşit su kuşu.

Kaza: Allah'ın, bütün olayların sebebi olan hükmü, iradesi; isteyerek olmayan olay, arıza, hadise; felaket, musibet; alın yazısı, kader, talih, baht; aksilik, talihsizlik; ölüm.

Kaza gelmek: Bela gelmek, belaya uğramak, felaket gelmek.

Kazan: Oğuzların Üç Ok kolunun Salur boyundan gelen Ulaş Bey'in oğludur. Ulaş Bey, Oğuz Han'ın torunu olan Dib-Yavku'yla konuşup onu fütuhata sevketmiştir. Kazan Bey'in anasının adı Çiçekli'dir.

Kazanmak: Edinmek, elde etmek, hâsıl etmek; galebe etmek, düşmanı savaşta yenmek.

Kazavat: Kavga, savaş, ceng.

Kazavata varmak: Kavgaya girmek, savaşa gitmek, katılmak.

Kaza yetişmek: Alın yazısı çıkmak, kazaya uğramak, ölümün gelip çatması.

Kazılık at: Kazılık Dağında yetişen cins at, yürük, güçlü, soylu at.

Kazılık Dağı: Taşkent ile Sayram arasında küçük bir dağ.

Keçe: Tepilmiş yün.

Keçim: İnsanların, fillerin ve atların korunduğu bir savaş giyeceği, at zırhı; savaş günü süs için ata giydirilen zırh.

Kedilmek: Bir şeyde yarık açılması, çentilmesi, kertilmesi.

Kedisi mavlamak: Şehveti kabarmak.

Kefen: Ölüyü sardıkları bez.

Keklik: Kınalı ayaklı bir kuş.

Kelîm: Tam olarak "*Kelîmu'llah* – Allah'la konuşan kimse veya Al-

lahın kendisiyle konuştuğu kimse" anlamında olup Musa Peygamber'e özel bir lakaptır. *Kur'an-ı Kerim*'in türlü yerlerinde Allah ve Musa arasında aracısız bir konuşmadan söz edilmektedir – ayrıca bkz. **Musa**.

Kelime: Söz, tek söz, sözcük.

Kemal: Erginlik, hüner ve fazilet, fevkaladelik, mükemmellik, olgunluk; kusursuz, hatasız ve noksansız olma, tamlık.

Kenar: Kıyı, sınır, yan, uç.

Kenar sıyırtmak: Yan çizmek, kaçmak, sıvışmak, sapa yer gözetmek.

Kendürük: Kadınların saç ekmeği yaparken ekmek açtıkları hamur tahtasının altına serdikleri deriden yapılan örtü, hamur açarken yere yayılan bez veya deriden yapılmış örtü; yere serilen ve masada yenen bütün yemeklerde dizlerin üzerine alınan uzun peşkir, deriden sofra örtüsü.

Kendisini deliliğe bırakmak: Deliliğe vurmak, deli gibi davranmak.

Kendisini suya vurmak: Kendini suya atmak, suya bırakmak.

Kepenek: Çobanın, katırcının, devecinin kışın arkalarına aldığı dövme yünden keçe, kolsuz çoban yağmurluğu.

Kerbela: Irak'ın başlıca şehirlerinden biri; Bağdat'ın 100 km güneybatısındadır ve Hazreti Muhammed'in torunu Hüseyin'in türbesi buradadır. Onun başsız cesedinin (başı kesilerek Şam'da Yezid'e gönderilmiştir) gömüldüğü *Kahrü'l-Hüseyn* adı verilen yer, çok geçmeden Şiiler için ünlü bir ziyaret yeri olmuştur. Türbe, şehrin ortasındadır. Yanda, büyük bir medrese ve ziyaretçilerin barındığı zaviye vardır.

Kerbela Yazısı: Hazreti Muhammed'in torunu Hazreti Hüseyin'in, Yezid'in adamlarıyla, pek az bir kuvvetle dövüşerek şehit edildiği ve başının kesildiği yer.

Kerem: İyilik, ihsan, şefkat, inayet, lütuf, cömertlik, yücegönüllülük, ululuk, Allah'ın iyiliği, nimeti; makbul, beğenilen ahlak; askeri donatmak için para vermek, kimsesizlerin elinden tutmak ve güçsüzlerin, yoksulların borçlarını ve vergilerini üzerine

almak gibi güzel işler yaparak sergilenen şey.

Kerem etmek: İyilik etmek, cömertlik etmek, hayır işlemek.

Kerpiç: Saman karıştırılarak ve kalıp gibi kesilerek güneşte kurutulan killi toprak, güneşte kurutulmuş tuğla.

Kertilmek: Bıçakla kesilip diş diş edilmek, çentilmek, kesilmek, uzunca ve derince çentilmek.

Kertme: Kız ve oğlan çocukların beşiklerini birbirine sürterek yapılan nişan; sürtme, birbirine değdirme.

Kertmek: Azıcık kesmek, bir parça koparmak, bıçakla kesip diş diş etmek, çentmek, gedik yapmak, hafifçe ve uzun kesmek.

Kervan: Argış, deve, katır ve eşek katarı, kafile, büyük seyyah ya da ticaret kafilesi.

Keser gün: Savaş gününde, başların kesildiği günde.

Kesilmek: Bıçak ve benzeri şeylerle vurulup ayrılmak, kopmak, biçilmek, bir nesnenin keskin bir şeyle bölünmesi, kırılmak; kurumak, akmaz olmak; yıkılmak.

Kesim: Sözleşme, bir iş üzerinde anlaşma, uyuşma; iki taraf arasında kararlaştırılan şey, haraç, cizye,

Kesim kesmek: Bir işi belli şekilde yapmak üzere iki tarafın aralarında uyuşması.

Kesim vermek: Haraç vermek, haraca bağlanmak.

Kesmek: Bıçak veya benzeri bir aletle yarıp ayırmak, biçmek; kırmak, budamak; öldürmek, boğazlamak.

Keşiş: Hıristiyan rahibi, karabaş, manastırlarda ibadet eden rahip, münzevi, papaz, târik-i dünya.

Keten: Bildiğimiz otun sapları kuruduktan sonra suda hafifçe çürüterek elde edilen liflerden yapılan iplik, bu iplikle dokunmuş bez dokunup kumaş haline getirilmiş kenevir.

Kıl: Vücudun sert tüyleri; uzun at kılından yapılma ip.

Kılçada: Zırh sesi, zırhların birbirine değmesinden, çarpışmasından çıkan ses.

Kılıcı altından geçmek: Özür dilemek, suçunun bağışlanmasını dilemek.

Kılıcının ekmeğiyle almak: Kılıcıyla

hak etmek, savaşarak kazanmak.

Kılıcından görmek: Kılıcında kusur bulmak, savaşını beğenmemek.

Kılıcı yalın eylemek: Kılıç çekmek.

Kılıç çalmak: Kılıç atmak, kılıç vurmak.

Kılıç çekmek: Kılıcı kınından çıkarmak.

Kılıç takınmak: Kılıç kuşanmak.

Kılıçtan geçmek: Kılıçla yok edilmek, kılıç yemi olmak, öldürülmek.

Kılıç dokunmak: Kılıç değmek, kılıç rastlamak.

Kılıç indirmek: Kılıç çalmak, kılıç vurmak.

Kılıç kınını doğramak: Dövüş arzulamak, kılıç kınında durmamak, savaş istemek.

Kılıç koymak: Kılıç çalmak, kılıç vurmak.

Kılıçlamak: Kılıçla vurmak, kılıçla dövüşmek, kılıçtan geçirmek, kılıçla alaşağı etmek, yere çalmak.

Kılıçlar çalınmak: Kılıçlar çarpışmak, kılıçlaşmak.

Kılıçlaşmak: Kılıçla çarpışmak.

Kılıç salmak: Kılıç çalmak, kılıç sallamak.

Kılıç sıyırmak: Kılıç çekmek.

Kılıç üşürmek: Kılıçla çullanmak, kılıçla koyulmak.

Kılıç yürütmek: Kılıç çalmak, kılıç vurmak.

Kılını kestirmemek: En küçük bir iz bırakmamak, hiç tesir etmemek.

Kılmak: Etmek, eylemek, yapmak.

Kımız: Kısrak sütünü ekşiterek yapılan bir Türk içkisi.

Kımız sağdırmak: Kımız yapmak üzere süt sağdırmak.

Kın: Kılıç, bıçak ve başka kesici aletlerin kılıfı, silah kabı.

Kına: *Lavsonia inermis*'in kurutulmuş yapraklarının tozu, şarkta boya olarak kullanılır.

Kınalı: Kına yakmış, kırmızı.

Kına yakmak: Ellere ve ayaklara kınayla nakış yapmak, elleri ve ayakları kınayla süslemek.

Kınlı: Bir kını olan, kınlanmış, kın içinde.

Kınsız: Kını olmayan, kınında olmayan, kınından çıkmış, yalın.

Kır: Dağ, dağ sırtı, yamaç, tepe başı;

yaban, çöl, sahra; ova, step; mamur bölgeler dışında boş ve açık yer, işlenmemiş, ıssız toprak; vadi, otlak.

Kıran: Hastalık, salgın hastalık, yaygın halde ölüm, çok sayıda öldüren; kenar, kıyı; dağ tepesindeki ağaçsız düzlük, tepe, sırt, dağ sırtı, yamaç, bayır; dağ eteği; kıraç, boş arazi; sazlık; birbirine bağlı olarak uzayıp giden kayalar.

Kırdırmak: Tehlikeye sokarak helakına sebep olmak, helak ettirmek, öldürtmek, mahvetmek, boğazlatmak, büyük sayıda telef ettirmek.

Kırgın: Afet, büyük bela, kitlesel ölümlere neden olan felaket; büyük bozgun, katliam.

Kırgın girmek: Kırgın'a uğramak.

Kırılmak: Öldürülmek, mahvedilmek, katliama uğramak; kaçarken bozguna uğramak.

Kırış: Savaş, savaşta birbirini öldürme, vuruşma.

Kırış günü: Savaş günü.

Kırışmak: Birbirini öldürmek, dövüşmek.

Kırk Kınık: Bir küçük boy bir büyük boya katıldığı zaman onun adını almakta ve başına da bir sayı gelmektedir. Burada da Oğuzların yirmidört boyundan biri olan Kınık boyuna katılmış bir boy anlaşılmaktadır.

Kırmak: Bozmak, bozguna uğratmak; öldürmek, mahvetmek; koparmak.

Kırnak: Cariye, halayık, odalık; cilveli, oynak kadın; gayet güzel ve dilber (kız, hizmetçi).

Kısılmak: Daralmak, kendini daralmış hissetmek, sıkıda kalmak.

Kısır: Gebenin karşıtı; hiç doğurmaz kimse, hiç doğuramaz olan.

Kısmak: Kısaltmak, sıkmak, sıkıp tutmak, sıkıştırmak.

Kısrak: Genç dişi at, henüz doğurmamış dişi at, döllemek için alınan dişi at.

Kıssa: Hal, iş, olay.

Kıvanmak: Sevinmek, güvenmek, övünmek.

Kıvırmak: Bir nesneyi büküp kat kat etmek, çevirmek, döndürmek.

Kıya: Eğri; acı; hiddetli; ters, yan; keskin.

Kıya bakmak: Ters ters bakmak, gözünü dikmek, yan bakmak, eğri bakmak; gamze etmek, göz ucuyla bakmak; iltifat etmek.

Kıyamet: Dünyanın sonu, ölülerin kalkacağı zaman; fevkalede büyük; büyük gürültü, karışıklık, vaveylâ, velvele.

Kıyamet günü eli yakasında olmak: Dünyadaki hakkını almak için ahirette birinin yakasına yapışmak, kıyamette hakkını aramak.

Kıyamet kopmak: Dünyanın sonunun gelmesi, kıyamet gününün gelmesi, ölülerin dirilip kalkması.

Kıyamet savaş olmak: Pek büyük bir savaş olmak, görülmedik savaş olmak.

Kıyısını almak: Kıyısını tutmak.

Kıymak: Parça parça doğramak, ufak ufak doğramak, ufak ve ince kesmek, küçük parçalar halinde kesmek; bir şeye cüret etmek, cesaret etmek; bir şeyi feda etmek, kurban etmek, esirgememek, heba etmek.

Kıyma kıyma etinden çekmek: Birinin etini kıyma kıyma koparmak; işkence etmek.

Kıynak: Yırtıcı kuşların pençesi; yırtıcı kuşların ve hayvanların tırnakları.

Kız: Erkek karşıtı, dişi; bakire, kız oğlan kız; kız çocuk, kız evlat; cariye, kadın köle, hizmetçi kız.

Kızan: Genç, delikanlı; erkek çocuk; çocuk; kız çocuk.

Kız aramak: Kız bakmak, evlenmek veya çocuğunu evlendirmek üzere kız soruşturmak, kız görmek.

Kız görmek: Kız aramak, kız bulmak, evlenmek üzere arayıp kız beğenmek.

Kızgın: Ateşte kızmış, kıpkızıl ateş kesilmiş, elle tutulmaz derecede sıcak.

Kızgın dilli: Ateş dilli, ateş gibi yakan.

Kızıl: Kırmızı, kızgın demir gibi kırmızı.

Kızmak: Ziyade ısınmak, yakacak derecede olmak, yakacak hale gelmek.

Kiriş: Sinirden ve bağırsaktan yapılan tel, çeşitli saz ve yaylarda kullanılır.

Kiş: Ok torbası, sadak, tirkeş.

Koca: İhtiyar, yaşlı; zevc, kadının eşi; reis; evin, ailenin büyüğü.

Kocalık vakti: İhtiyarlık zamanı, yaşlılık zamanı.

Kocamak: İhtiyar olmak, yaşlanmak.

Kocuşmak: Birbirini kucaklamak, sarılmak, sarmaş dolaş olmak.

Koç: Enenmemiş erkek koyun, koyun aygırı; yiğit adam, cesur.

Koç yiğit: Bahadır yiğit, cesur delikanlı.

Kolan: Hayvanın eyer ve semerini üstüne bağlamak üzere, belinin altından geçirilen kayış.

Kol but olmak: Paramparça olmak, parça parça olmak.

Kol but olup yer üstüne düşmek: Paramparça olup yere yıkılmak.

Kolca kopuz: Kol uzunluğunda kopuz.

Koltuk: Kolun alt kısmı, kol ile gövde arasındaki yer.

Kolu budu ufacık: Ufak tefek, küçük yapılı.

Konç: Çizme ve postalların boğazı, ayakkabı, potin, çorap gibi ayağa giyilen nesnelerin topuktan yukarı baldıra doğru çıkan yeri.

Kondurmak: İndirmek, yerleştirmek, durdurmak; evine misafir etmek, misafiri oturtup ağırlamak, geceletmek, evine kabul etmek; (kuşları) bir yere kondurmak, konmasına yol vermek.

Konmak: Bir yere, bir nesnenin üzerine inmek, yerleşmek; bir yere inip oturmak, gecelemek, geceyi geçirmek; konaklamak, bir yerde oturak etmek; misafir olmak; ordu kurulmak; (kuşlar) tünemek.

Konukluk: Misafirlik; ziyafet, düğün yemeği; misafirhane, menzil konulan yer.

Konuk: Misafir, konup göçen kimse; misafire verilen armağan ve yemekler; menzil konulan yer, mesken.

Konuklamak: Misafir etmek, ağırlamak; ziyafet vermek, misafir kabul etmek, konu komşuyu çağırmak.

Konukluk eylemek: Ziyafet vermek, misafir edip ağırlamak.

Konur: Kara ile sarı karışık; her rengin matı; kirli kahverengi; yanık kırmızı; kumral.

Koparmak: Bir nesneyi kaldırıp yüceltmek, ayağa kaldırmak, bir nesneyi yerinden çekip almak, sökmek; zorla almak, zorla ayırmak.

Kopmak: Ayağa kalkmak; meydana çıkmak, çıkmak, zuhur etmek; ikiye bölünmek, ayrılmak, kırılıp yerinden ayrılmak.

Kopuz: Bir tür saz, çalgı; lavta; ud gibi, fakat yayla çalınan üç telli eski saz.

Koru: Yasak bölge; beylere ayrılmış otlak; özel olarak faydalanmak üzere tutulan bir çayır veya orman parçası; özellikle çayır mevsiminde çitle kapatılmış veya korunmuş arazi parçası.

Koşa: Çift, mukabil, arkadaş, birlikte olan; beraber bulunan, birlikte, yanyana bulunan iki şey, ikili, eş, ikiz.

Koşmak: Birleştirmek, düzmek, düzene koymak, tertip etmek; yanına katmak, arkadaş olarak vermek; beyit düzmek, sözleri manzum olarak sanatkârca bir araya getirmek, nazm etmek; seğirtmek; ölülere ağıt yakmak.

Koşun: Savaşta saf ve alay; koşulmuş, sürülmüş, sevkedilmiş halk, asker, kıta, ordu, asker dizisi.

Koşunlar düzülmek: Alaylar bağlanmak, saflar düzülmek.

Kov: Arkadan konuşma, çekiştirme, iftira.

Kovalamak: Ardından gitmek, peşine düşmek.

Kovalayı: Kovalayarak, ardından giderek, peşine düşerek.

Kov etmek: Birinin ardından kötü konuşmak, dedikodu yapmak, gammazlık etmek, arkadan çekiştirmek.

Kov kovlamak: (bkz. **kov etmek**).

Kovlamak: Birinin arkasından söylemek, birini çekiştirmek, birinin aleyhinde konuşmak.

Kova gitmek: Ardından sürüp gitmek, peşine düşüp gitmek.

Kovmak: Kovalamak, ardına düşmek; sürmek, uzaklaştırmak.

Kovulmak: Sürülmek; takip edilmek, ardından gidilmek.

Koymak: Bırakmak, terketmek; salıvermek, izin vermek; sokmak; geciktirmek, sona bırakmak, geriye bırakmak; yanına vermek.

Koyulmak: Askerin düşmana hü-

cum etmesi, saldırmak, şiddetle girmek; akmak, dökülmek; konmak, konulmak.

Koyun görmek: Koyuna aşmak, koyunla çiftleşmek.

Kök: Soyun aslı, asıl, temel; nesil, soy.

Kökünü kesmek: Kökünü kurutmak, soyunu yeryüzünden kaldırmak.

Köpük durmak: Köpük biriktirmek, köpüklenmek.

Köpüklendirmek: Kızgınlıktan, öfkeden ağzını köpürtmek.

Köpüklenmek: Köpükle kaplanmak, öfkeden veya yorgunluktan ağzı köpüklenmek.

Kös: Bakır kap üzerine gerilmiş büyük taşınmaz davul, büyük bir tunç davul, doğu hükümdarlarının saraylarında veya karargâhlarında çalınır.

Kösteği üzmek: İpi kırmak; kaçmak, sıvışmak.

Köstek: Türlü bağ, bend ve zincir; hayvanların ayağına vurdukları kısa ayak bağı.

Kös vurulmak: Davul çalınmak, davul dövülmek.

Köşek: Deve yavrusu.

Köşekçe: Deve yavrusu kadar küçük.

Köşek vermek: (Deve) yavrulamak, doğurmak.

Köşk: Zevk veya dinlenme için küçük bir yapı, küçük bir saray; herhangi resmi bir yapıda hükümdara ayrılmış olan bölümler.

Köymek: Melodi; yanmak, yakmak; üzülmek, kederlenmek; beklemek, gözlemek, sabırsızlanmak.

Köz: Yanmış olgun kömür, yanmış odunlardan kalan yanar ateş, ateş koru, kızıl ateş parçası.

Közlemek: Korda pişirmek, yalın ateşte pişirmek.

Kucaklamak: Birini bağrına basmak, birini kollarına almak, iki kolla sarılmak, sarılmak, kucağına almak.

Kudret: Güç, iktidar, takat.

Kuduz: Kudurmuş köpek, azmış köpek.

Kulağına koymak: Dinlemek, kulak asmak, söyleneni yerine getirmek.

Kulağına ses dokunmak: Kulağına ses gelmek, ses duymak.

Kulağını kaldırmak: Kulağını dikmek.

Kulak vurmak: Kulak vermek, dinlemek.

Kulan: Yabani at, yabani eşek.

Kul karavaş: Uşak ve cariye.

Kulluk: Hizmet.

Kulluk eylemek: Hizmet etmek.

Kulp: Bir kabın tutulacak yeri, halkası, tutamak.

Kulun: Eşek yavrusu; yaban eşeği; sevgi ifadesi, sevgilim yerine.

Kuluncuk: Küçük, yavru tay.

Kulun vermek: Doğurmak, yavrulamak.

Kumlar döşemek: Kum dökmek, kum yaymak.

Kun: **Kan** kelimesiyle birlikte *kan kun* şeklinde kullanılır, bugünkü *kan man* kullanımına benzer.

Kunt: Dayanıklı, iri yapılı, kuvvetli.

Kunt ışık: Sağlam miğfer, ağır, kuvvetli **tulga**.

Kunt kunt bilek: Güçlü bilek, kalın ve kuvvetli bilek.

Kurban: Allah'a yakınlık veren nesne, kendisiyle Allah'a manevi yakınlık elde edilen nesne, sevap için boğazlanan hayvan, Allah'a takdim edilen nesne; bir uğurda feda olma, herhangi bir sebeple feda edilmiş kimse veya nesne.

Kurdurmak: Diktirmek.

Kurkurma: Bel bağı, bele sarılan şal, kemer gibi nesneler.

Kurmak: (Ordu, çadır kurmak); çatmak; (kirişleri) germek, yayı kurmak.

Kurtlar kuşlar: Bütün yırtıcı hayvanlar, yerdeki ve gökteki yırtıcılar.

Kurulmak: Yay gerilmek, yayın kirişleri gerilmek; düzenlenmek, dizilmek, yerleştirmek.

Kurumak: Sütü veya suyu kesilmek, akmaz olmak; inme inmek, tutmaz olmak.

Kurumsu: Kurum, bacada hasıl olan kalın is; kara, yanmış eski aba, keçe.

Kurumcu etmek: Abayı veya keçeyi yakarak külünü elde etmek.

Kurumsu saç: Kurum gibi kara saç.

Kuskun: Eyer, semer ve palanın arkasında bulunan ve kuyruk altından geçirilen kuşak, atın kuyruğuna geçirilip eyer veya semerin arkasına bağlı bulunan ip ve kayış, kuyruk kayışı.

Kuskununa dek balçığa batırmak: Horlamak, küçük düşürmek, yere batırmak.

Kuşak: Bel bağı, bel kuşağı, kemer, belin etrafına sarılan herhangi bir nesne, şal, kemer ve benzerleri.

Kuşanmak: Giyinmek, giyinip kuşanmak; kılıç ve saire takınmak, silahlanmak.

Kuş kuşlamak: Kuş avlamak; avcı kuşu kullanarak kuş yakalamak.

Kuşlamak: Kuş avlamak, kuş yakalamak; bir av kuşuyla ava gitmek.

Kuşluk: Güneş doğduktan sonraki vakit; sabah vakti.

Kuş uçurmak: Av için kuş salmak.

Kuş yürekli: Korkak, yüreksiz.

Kutlu: Bahtiyar, mesut; hayırlı, meymenetli, mübarek, uğurlu.

Kutlu olsun: Mübarek olsun, uğurlu, hayırlı olsun.

Kutsuz: Talihsiz, uğursuz.

Kuvvet: Zayıflığın karşıtı, berklik, dinçlik, güç, kudret.

Kuyma: Çekik göz.

Kuyruk çarpmak: Kuyruk vurmak.

Kuzgun: Gagası ve kuyruğu uzun ve simsiyah bir nevi karga, gayet büyük kara karga.

Küçücük ölüm: Uyku.

Küçücük ölüm tutmak: Uyumak, uyuya kalmak.

Küçücük domuz şölenli: Ziyafetleri fakir ve ana yemeği domuz olan.

Küfür: İmanın karşıtı, dinsizlik, Allah'ın birliğini, peygamberi ve şeriatı inkâr; şükrün karşıtı, nimeti inkâr, nankörlük; sövme.

Küfür söz söylemek: Dinden çıkmayı, kafir olmayı gerektiren bir söz söylemek, Allah'ı inkâr etmek.

Kükremek: Böğürmek, azgınlıkla köpürmek, ateş kesilmek.

Kül: Yanan odun ve başka şeylerden kalan toz, ateş tortusu.

Külah: Başa giyilen kalpak, baş giyeceği, Tatar başlığı.

Kül eylemek: Küle döndürmek, un ufak etmek.

Külük: Adlı sanlı, meşhur, ünlü.

Külünk: İki ucu sivri ve keskin, taşı yontmak için kullanılan alet, sivri kazma.

Kümbed: Mahrut biçiminde çatısı

olan yuvarlak yapı, kubbeli herhangi bir yapı, kubbe.

Kümes: Tavukların geceledikleri yer.

Kür: Yabani, yontulmamış; terbiyesiz; nankör.

Kürk: Hayvan derisinden yapılmış giyecek, post.

Kür çıkmak: Hayırsız çıkmak, kötü çıkmak, nankör çıkmak, yaramaz çıkmak.

Kürsi: Sekizinci kat gök; Allah'ın saltanatı, kudreti, ululuğu; göklerde ve yeryüzünde var olan bütün nesnelerin, kuvvetlerin tecelli ettiği yer.

Küsmek: Darılmak, gücenmek, somurtmak.

Küt küt: Mat ses, tok ses, bir vuruşun sesi.

Küt küt solumak: Hızlı hızlı solumak, sık sık nefes almak, kalbi çarpmak.

Küvlek: Süt sağmak, yağ basmak için ağaçtan kova, tahtadan saplı bakraç, tahtadan bal, pilav, yoğurt, zerde kabı; kadınların pamuk ve iplik koydukları içi boş kabak.

Lahza: An, göz açıp kapayıncaya kadar geçen zaman, saniye.

Lâ ilâhe İlla'llah Muhammedün Resulü'llah: "Tanrıdan başka Tanrı yoktur, ancak tek Tanrı vardır, Muhammed de Tanrının elçisidir."

Lanet: Kovma, reddetme, afaroz.

Lanet kılmak: Kovmak, reddetmek, uzaklaştırmak, aforoz etmek.

Layık: Uygun, yaraşır, münasip.

Leş: Pis ve kokmuş ceset, düşman ve hayvan ölüsü.

Leşker: Asker, ordu; ordugâh, karargâh.

Leşker koşmak: Yanına asker vermek, ordu düzmek.

Lütuf: İyi davranma, yumuşak davranma.

Lütuf etmek: İyi davranmak hoş karşılamak, iyilik etmek.

Mahmudi: Bir tür ipek kumaş.

Maksud: Amaç, arzu, dilek, niyet.

Mancınık: Savaşta ağır taşlar atmaya yarayan pusat, büyük sapan.

Mardin Kalesi: Güneydoğu Anadolu'da vilayet merkezi olan bir şehir. Yukarı Elcezire'de Dicle ile Fırat arasındaki su bölümü çiz-

gisini Karaca Dağ sönmüş volkan kitlesi teşkil etmektedir. Şehir Mazı Dağı eşiğinin Dicle güneyindeki bölgeden Habur Çayı kaynakları bölgesine doğru elverişli bir geçit yerinde kurulmuştur. XV yüzyılda Akkoyunluların hükümet merkezi olmuştur.

Maşraba: Su içecek kap, gümüş ya da bakır su kabı, bardak, tas.

Mavlamak: Kedilerin mav etmesi, miyavlamak – **kedisi mavlamak:** şehveti kabarmak.

Maya: Dişi hayvan; uzun tüylü, beyaz, dişi deve; yük devesi; cins dişi deve; dişi eşek.

Maya yüzü görmemek: Henüz dişiye aşmamış olmak, dişi yüzü görmemiş olmak, henüz çiftleşmemiş olmak.

Medet: Yardım, imdat; "aman!," "eyvah!," "vay bana!" gibi nida.

Medet dilemek: Yardım istemek.

Medet ermek: Yardım etmek, yardım yetişmek.

Medine: Arabistan'da, İslam dünyasının ünlü ve kutsal şehri. Hicretten bu yana Hazreti Muhammed'in oturduğu yer olup türbeleri de oradadır. Bu bakımdan özellikle hac mevsiminde olmak üzere Müslümanlarca ziyaret yeridir. Hicaz'da, hafif bir suretle kuzeye doğru meyilli olan verimli bir ovada kurulmuştur. Bu ovayı kuzeyde ve güneydoğuda Uhud Dağları çevirmiştir.

Mekke: Arabistan Yarımadasının batısında, Hicaz'ın güneyinde ve Kızıldeniz kıyısına 100 kilometre kadar bir uzaklıkta, alçak tepelerle çevrili olup Müslümanlarca genel olarak *Mekke-i Mükerreme* diye anılmaktadır. Hazreti Muhammed'in doğduğu şehir olduğu gibi, Kabe'nin burada bulunması dolayısıyla Müslümanların kıblesi olması bakımından ayrı ve büyük bir önem taşımaktadır. İslamın beş temel şartından biri olan hac ziyareti, Mekke'ye, başka Müslüman şehirleriyle ölçülemeyecek kadar büyük bir mevki kazandırmıştır. Bugün Suudi Arabistan krallığının merkezlerinden biridir.

Melhem: Merhem sözcüğünün bozulmuşu, bkz. **merhem.**

Melik: Mülk sahibi; bey, hükümdar, kral, şah, prens.

Melül: Bezmiş, usanmış adam; gamlı, üzüntülü.

Melül olmak: Kederlenmek, üzülmek.

Melun: Kovulmuş, lanete uğramış, sürülmüş; herkesin lanetleyip nefret ettiği, ilenip sövdüğü kimse.

Meme: Emcik, kadın göğsü.

Memleket: Mülkiyet üzre zabt ve tasarruf olunacak nesne; bir adamın taht-ı iktidarında olan şey; diyar, ülke, vatan.

Memleket bozulmak: Bir ülkenin düzeninin bozulması, halk tedirgin olmak.

Merdan: Kişiler, mertler, yiğitler.

Merhem: Yara üzerine sürülen yumuşak deva.

Mescid: Namaz kılacak yer, ibadet yeri, cami, küçük veya hususi cami.

Mest: Esrük, sarhoş.

Mest olmak: Esrümek, sarhoş olmak.

Meşe: Pelit, meşe ağacı; orman, çalılık, engel.

Meşe gibi kararmak: Orman gibi kararmak, kapkara olmak.

Meşgul: Bir nesneyle uğraşmakta olan kimse; eli işte, işli güçlü.

Meşhur: Halk arasında değeri ve derecesi bilinen ve hayırla anılan kimse; şöhretli, namlı, belli, ünlü.

Meydan: At koşacak arsa, açıklık saha, genişlik, koşu ve talim yeri; savaş yeri.

Meydana çıkmak: Dövüş için meydana çıkmak, dövüş yerine çıkmak.

Meydana gelmek: Meydana çıkmak, dövüş yerine gelmek.

Meydana girmek: Dövüşe girmek, dövüş için meydana girmek.

Meydanı koymak: Dövüşten kaçmak, meydandan çekilmek, meydanı bırakmak.

Meydanı salmak: Meydandan çekilmek, meydanı bırakmak.

Meydan yüzü: Meydan ortası, meydan.

Meyhane: İçki içilen yer.

Mırlamak: İnsanın mır mır etmesi; mırıldanmak.

Minare: Camide ezan okuyacak maruf yer, kandil yanan şerefeli cami kulesi, ezan kulesi.

Minnet: İyilik etme, iyilik bilme, eyvallah, şükür, *el-Hamdülillah* deme; görülen iyiliğe karşı teşekkür etme.

Minnetsiz: Minnet etmeden, minnet altında kalmadan.

Miskin: Asla bir nesneye malik olmayan, fakir; kahırlı; zayıf, halsiz, hasta, zavallı.

Miskin umudu: Fakirlerin kendisine umut bağladığı kimse, zavallıların kendisinden iyilik ve yardım umduğu kimse.

Muhalefet: Karşı gelme, zıt olma, zıtlık etme; hislerini gizleme; riyakarlık etme; alçakgönüllülük; gönül alma.

Muhammed: Sonuncu Peygamber ve İslam dininin kurucusu.

Muhannes: Korkak; kadın gibi davranan erkek.

Murad: Arzu, dilek, istek, umma.

Murada maksuda erişmek: İstediğine ve dileğine kavuşmak, aradığını bulmak.

Musa: Peygamber; *Kur'an-ı Kerim*'de Musa, Muhammed'in selefi ve kendisinden örnek alınacak bir peygamber olarak gösterilmekte ve Muhammed'in geleceğini onun haber verdiği anlatılmaktadır. **Musa Kelîm** ifadesi Tur Dağı'nda Musa'nın Tanrı'yla konuşması olayından yola çıkarak konulmuş bir addır.

Musahib: Sohbette bulunan konuşan arkadaş, sözüyle sohbetiyle eğlendiren kimse.

Mustafa: Hazreti Muhammed'in sıfatı – "seçilmiş" anlamındadır.

Muştucu: İyi haber getiren kimse, müjdeci.

Muştulamak: İyi haber getirmek, müjde vermek, müjdelemek.

Muştuluk: İyi haber getirene verilen hediye, karşılık, bahşiş; müjde.

Mühlet: Belli bir süre, vade, belli bir zaman geciktirme, belli bir süre geriye bırakma.

Mühlet vermek: Belli bir zaman geriye atmak, sonraya bırakmak, zaman vermek.

Mühürlemek: Kilitlemek, mühür vurmak.

Mümin: Allah'a ve onun dediklerine inanan, dinin temellerine inanan, iman eden.

Mürüvvet: Adamlık, erkeklik, mertlik, iyilik, bir insandan beklenen işi yerine getirme.

Mürüvvetli: İyilikçi, mert, insaniyetli.

Müşkül: Güç, engelli, zor, güçlük, engel.

Müşkülünü halletmek: Güçlüğü gidermek, engeli ortadan kaldırmak, düğümü çözmek.

Naib: Birinin yerini tutan; vekil.

Nakkare: Büyük davul; meydanda veya bir hükümdarın huzurunda çalınan askeri müzik aleti.

Nakkareler dövülmek: Davulların çalınması.

Nakkareci: **Nakkare** çalan kimse.

Nâkes: Alçak, adi, değersiz, pespaye, cimri, hasis, süfli, rezil.

Nal: Davar ayağına kakılan demir, davarın pabucu.

Nalı düşmek: Atı kıyasıya sürmekten nalı düşmek, sarp savaşlarda atların nalının düşmesi.

Namerd: Korkak, muhannes, nakes, er olmayan.

Namus: Edeb ve iffet, haysiyet, itibar, nam, şeref, şöhret, şan, ün.

Namus için yenilmemek: Haysiyetini kırdırmamak, adına leke sürdürmemek, şerefini korumak, şerefi uğruna tehlikeyi göze almak, namus uğruna tehlikeden yüz çevirmemek.

Namusunu sımak: Adını lekelemek, kirletmek, itibarını düşürmek.

Namusunu sındırmak: Adını küçültmek, kendini küçük düşürmek, şerefsiz davranmak.

Nâra: Haykırış, haykırma, gürleme.

Nasihat: Pend, öğüt.

Nasihat yüzünden: Öğüt olsun diye, öğüt yoluyla.

Nâyib: bkz. **nâib**.

Nazar: Bakış; iltifat; huzur; kat.

Nazarı dönmek: İltifat etmemek; yüz çevirmek; yüzüne bakmamak.

Nazarı eksik olmak: İltifatı azalmak; yüz çevirmek; itibar etmemek.

Nazarına varmak: Huzuruna çıkmak; yanına çıkmak.

Nefer: Adet, fert, kişi.

Nemrut: İbrahim Peygamber'e ait hikâyelerde adı geçen ve putlara tapan bir hükümdar. Kendisine ve putlarına tapmadığı için İbrahim'i ateşe atarak cezalandırmak istemiş, fakat ateş soğuya-

rak onu yakmamıştır. İbrahim orada çiçek açmış ağaçlar altında ve çağıltılı bir kaynağın yanıbaşında hayatının en güzel günlerini geçirmiştir. Nemrut, Allah'a kendi göğünde saldırmak ister; dört genç kartalı et ve şarapla besler; bir sandığın dört köşesine uçlarında birer et parçası bulunan dört mızrak diktirir, kendisi de sandığa yerleşir; ete erişmek isteyen kartallar durmadan yükseklere uçarlar; dağlar karınca yuvaları gibi, bütün dünya ise deniz üstünde bir gemi gibi görünür. Nemrut, Allah'a bir ok atar; bu ok kanlara bulanmış olarak geri gelir; Nemrut, araları beşer yüzyıl olan yedi kat göklerden saçları ağarmış ve ihtiyarlamış olarak yeryüzüne döner; Allah'ı öldürdüğünü iddia eder; Allah bunun üzerine bir sivrisinek ordusu gönderir; bunlar Nemrut'un adamlarının kanını emer, bir sivrisinek de Nemrut'un burnundan beynine girerek onu öldürür.

Ner: Erkek; erkek deve.

Nesil: Döl, soy, kuşak.

Nesta'în: Yardım dileriz, yardımına güveniriz.

Nevale: Behre, nasip; yemiş, meyve.

Nice: Ne kadar, nasıl, ne türlü, ne çok.

Nida: Avaz, ses, ün.

Nida eylemek: Seslenmek, ünlemek.

Nigâr: Ellere ve ayaklara kınayla yapılmış şekiller, süsler.

Nigârlı: Kınalı, kına yakınmış.

Nikâh: Erkekle kadının birleşebilmesi için "ben seni aldım, ben sana vardım" sözleriyle birbirlerini eş eylemesi demektir, bir erkeğin bir kadını ve bir kadının bir erkeği böylece kendisine çift eylemesidir.

Nikâh etmek: Eş olarak almak, evlenmek, nikâh kıymak.

Nimetini yemek: Ekmeğini yemek, iyiliğini görmek.

Nişan Alamet, damga, işaret; hedef; erkeğin kızla resmen nişanlanmasında ona verdiği hediye.

Nişan etmek: Hedef dikmek, nişan atmak için bir nesneyi hedef yerine koymak.

Nişan olmak: Nişan yerine geçmek;

alamet sayılmak, birbirini tanımak için işaret olmak.

Nişanlı: Adaklı, sözlü, yavuklu.

Nöker: Kul, birine bağlı kimse, tabi, maiyet.

Nuh: Peygamber; İslam'ın peygamber hikâyelerinde ünlü bir yeri vardır. Allah Nuh'u günahkâr bir kavme gönderir. Kavminin kendisini küçük görmesi üzerine Allah ona bir gemi yapmasını buyurur. Kavmi kendisiyle ve gemisiyle alay ederler. Bunun üzerine tufan olur, her şey ve her yer su altında kalır; yalnız her canlı varlıktan birer çift ile Allah'a iman edip de Nuh'un gemisine aldığı kimseler kurtulur. Nuh sulara yatışmasını buyurunca gemi Cûdi Dağı'na oturur. Nuh gemiye önce karıncaları, sonra da eşeği alır. Eşek ağır ağır girer; çünkü iblis onu kuyruğundan çekmektedir. Sabırsızlanan Nuh, "Şeytanla beraber olsan da yine de gir" diye bağırır ve böylece iblis de gemiye alınmış olur.

Oba: Ev, yurt, oturacak yer, köy, mahalle; çadır, çardak; oymak, kabile, boy; göçebe; bir çadır halkı; göçebelerin keçe yurtları; yabancı; cemaat; kır, dışarıdaki yer; bir oymağın oturduğu yer.

Obrulmak: Çukurlaşmak, oyulmak, yerinden oynamak, sarsılmak; toprak, tepe vesairenin çökmesi, yer kayması.

Ocak: Ateş yeri, bacalı ateş yeri, ateş için kazılmış yer; aile, soy, hane, hanedan, sülale; bir kabile halkı.

Ocağını söndürmek: Adını yok etmek, kökünü kesmek, soyunu yeryüzünden silmek.

Od: Ateş.

Oda: Selamlık; yatacak yerden, **oba**'dan başka oturacak mesken, sohbet yeri; ikametgâh, ev.

Oda vurmak: Ateşe vermek.

Odaya düşmek: Odaya girmek, odaya çıkıp gelmek.

Oda yakmak: Ateşe vermek, ateşe vurmak.

Od yakmak: Ateş yakmak.

Oğlan: Genç, çocuk, erkek çocuk; (erkek olsun kız olsun) evlat.

Oğlancık: Küçük oğlan; zavallı oğlan; sevimli oğlan; masum, sabi.

Oğlan uşak: Çoluk çocuk kalabalığı.

Oğul: Erkek evlat, erkek çocuk; nesil.

Oğul atanın sırrıdır: Arapça "*el-veledü sırr-ı ebîhi*" sözünün Türkçesi olup "oğul atanın ne olduğunu gösterir" demektir.

Oğul kazanmak: Oğlu olmak, oğul büyütmek, oğul yetiştirmek.

Oğul vermek: Oğlan doğurmak, oğul ihsan etmek.

Oğuz: Oğuz kavmi, Oğuz ülkesi, Oğuzun yaşadığı yer – Türkiye, Azerbaycan, İran, Irak ve Türkmenistan Türklerinin ataları olan ünlü bir Türk kavmi.

Oğuza çıkmak: Oğuz kabilesine gelmek, Oğuz kabilesine varmak, Oğuzun oturduğu yere çıkıp gelmek.

Oğuzdan çıkmak: Oğuzun olduğu yerden ayrılmak, Oğuz kabilesinden ayrılmak, Oğuz kabilesinin oturduğu yeri bırakmak.

Oğuzname: Oğuz destanı.

Ohşamak: Okşamak; yüzünü veya arkasını sıvazlamak; gönlünü almak, taltif etmek.

Ok: Yayla atılan ucu demrenli alet.

Ok dokunmak: Ok değmek, okla vurulmak.

Ok serpmek: Ok yağdırmak.

Ok vurmak: Ok atmak, ok vurmak.

Oka düşmek: Okla vurulmak.

Oka girmek: Ok atmaya başlamak, ok-yay kullanmak.

Okçu: Ok atan, okla savaşan.

Oklamak: Okla vurmak, ok yağdırmak, çok sayıda ok atmak.

Oklanmak: Vurulmak; ansızın ölmek; okla vurulmak.

Oklar atılmak: Oklarla dövüşmek, ok yağdırmak.

Okramak: Hafifçe, mırıl mırıl kişnemek.

Okumak: Okumak; dua etmek; çağırmak, seslenmek; düğünlere ve toplanmalara davet etmek; söylemek.

Okuna sancılmak: Kendi okuyla vurulmak, kendine kendi oku saplanmak.

Okunu yarmak: Yarışta oku, rakibininin okundan uzağa düşürmek, ok yarışında kazanmak, birinin okunu geçmek, oku birinden daha uzağa atmak.

Omzuna vurmak: Omuzlamak, omzuna almak.

Onarmak: Düzeltmek, iyileştirmek, yoluna koymak.

Onmak: Felah bulmak, düzelmek, erişmek, feyz bulmak, refah görmek, saadete ve servete nail olmak.

Onu bunu sormak: Lüzumsuz sorularla vakit kaybetmek, türlü türlü boşuna sorular sormak.

Onulmak: Yaranın kapanması, iyileşmek, sağalmak, şifa bulmak.

Ordu: Hanın çadırı, karargâhı, yurdu; askerin durduğu yer, karargâh, ordugâh.

Ordu uşağı: Bey çocuğu; bey çadırlarına mensup çocuk.

Ortaç: Babanın yerini tutacak olan, ölenin yerini tutacak olan; mirasçı; hissedar, ortak; beraber, birlikte.

Ortalık: Yeryüzü, meydan, açıklık.

Osman: İlk Osmanlı hükümdarı ve Osmanoğulları soyunun kurucusu olup altı yüz yıldan uzun süren bir devlete adını vermiştir.

Osman (Affan oğlu): Üçüncü halife. *Kur'an-ı Kerim*'in toplatılarak onun zamanında mushaf haline getirildiği söylenir.

Otak: Büyük çadır; ağaçtan veya keçeden yapılmış ev, oba; bir yerden bir yere götürülebilen göçebe evi.

Otak dikmek: Büyük çadır kurmak.

Otlak: Çayır, otu çok yer, mera.

Oturmak: Durmak, bulunmak, ikamet etmek, konmak, yaşamak.

Otuziki dişten çıkmak: Söylenmek; bir söz, sır veya haberin ağızdan çıkması.

Oynamak: Deprenmek, hareket etmek, kımıldamak; raks etmek, şen şakrak olmak; uçuşmak, kalkıp konmak, konup kalkmak; (at) eşinmek, şaha kalkmak.

Oynatmak: (Bir şeyle) hüner göstermek, maharet göstermek; deprendirmek, raks ettirmek; şaha kaldırmak; sallamak.

Oyun: Oyun, raks; hile; maharet.

Oyuna girmek: Oynamaya başlamak, oyuna başlamak.

Oyun göstermek: Dövüşmek, dövüşte üstünlüğünü göstermek, oyunda maharetini göstermek, marifetini ortaya koymak; türlü oyunlar oynamak.

Oyunu olmak (biriyle): Alıp vereceği olmak, davası olmak.

Oyununu oynamak: Dövüşmek, hüner/marifet göstermek.

Ozan: Halk şairi, saz şairi, toplantılarda sazla şiir söyleyen adam, kopuzcu, kopuz çalan ve şiir söyleyen.

Öd: Öd, safra.

Ödü sınmak: Ödü patlamak, çok korkmak.

Ödü yarılmak: Ödü patlamak, ödü kopmak, çok korkmak.

Öğün: Oturanın önüne bir defada konulan pay, bir kişinin önüne konan miktar; belli yemek zamanında yenen şey, yemek.

Öğüt: Ders, nasihat, pend, tembih.

Öğüt almak: Akıl almak, akıl danışmak; söz tutmak, verilen öğüdü tutmak, söyleneni yerine getirmek.

Öğütmek: Buğday, arpa ve başka hububatı un haline getimek, un etmek.

Öğüt vermek: Nasihat etmek.

Ök: Kalp; göğüs, koyun, sine; akciğer; his; zekâ; mizaç.

Ökçe: Topuk, topuk arkası.

Ökçelemek: Mahmuzlamak; tepelemek.

Ök damarı: Can damarı, şah damarı.

Öksüz: Dayanıp dinlenecek göğsü olmayan, anasız, yetim.

Öldürmek: Öldürmek, (hayvan) kesmek, boğazlamak.

Ölmek: Bitmek, gücünü kaybetmek, mahvolmak, yok olmak, yaşamaz olmak, canı çıkmak.

Ölüm: Canın tenden ayrılması, ecel.

Ölümlü: İçinde ölüm olan, fani, geçici.

Ölümlü Dünya: Fani dünya, geçici dünya.

Ömür: Dirilik, hayat.

Ömrün hasılı: Hayatının meyvesi, hayatında varı yoğu.

Ömür vermek: Can vermek, hayat bağışlamak, ömrünü uzatmak.

Önden depmek: Herkesten önce atlanmak, herkesten önce atlanıp sürmek.

Önünü almak: Engel olmak, önüne geçmek.

Önüne katmak: Ardına düşmek, kovalamak.

Örtmek: Gizlemek, saklamak, kapatmak, sarmak.

Öte geçmek: Başka yana gitmek, uzaklaşmak, bir yandan bir yana geçmek, bir yandan girip öte yandan çıkmak.

Ötmek: Delmek geçmek, aşmak, arkasına yahut içine tesir etmek; teganni etmek, terane düzmek.

Övmek (türlü yerlerde): Methetmek, takdir etmek, bir kişinin iyi özelliklerini sayıp dökmek.

Övünmek: Böbürlenmek, kendini övmek, kendine güvenmek.

Öyke: Akciğer; öfke, gazap, hışım, hiddet, kahır.

Özünü sarp yerlere salmak: Büyük tehlikelere atılmak.

Padişah: Büyük şah, hükümdar, kral, sultan, taht ve taç sahibi.

Padişahlar padişahı: Allah, Tanrı.

Paralamak: Bölmek, küçük parçalar halinde kesmek, parçalamak, parça parça etmek.

Paralanmak: Parçalanmak, parça parça olmak.

Parasar: Bir Hıristiyan beyi olduğu tahmin edilebilir. Bayburt herhalde bu beyin buyruğundaydı.

Pare: Parça, kesinti.

Pare pare olmak: Paramparça olmak.

Parlamak: Par par tutuşup yanmak, ışık vermek, şulelenmek; (kuş) fırlayıp uçmak, (şahinler) süzülüp inmek, fırlamak.

Parmak kaldırmak: Şehadet getirmek, "*eşhedü en lâ ilâhe ill'-Allah*" derken, yani şehadet getirirken "*lâ ilâhe*" sözünde şehadet parmağını kaldırmak ve *ill'-Allah* derken indirmektir ki nefy ve ispat inancını şehadet parmağıyla ifade etmekten ibarettir; imana gelmek.

Pas: Dert, endişe, gönül darlığı, sıkıntı, iç darlığı.

Pasin: Bingöllerde Aras'ın kaynaklarından Kars Ala Dağının güneyinden, Aras'ın geçtiği ve tarihlerde "Kağızman Dervendi" diye bildirilen "Kağızman Demir Kapısı"na dek uzanan, suları Aras'ta toplanan yerler olup bugün halk arasında anılan tarihi adı "Pasinler"dir.

Paşa: Yüksek bir resmi unvan veya lakab, vezirlere ve bazı beylere mahsus resmi unvan.

Paşmak: Ucu örtülü, taban tarafı açık nallı ayakkabı; ayakkabı, nalın; sandal, ayakkabı, terlik.

Pay dilemek: Hisse istemek, pay istemek.

Pay vermek: Hisse ayırmak, pay ayırmak.

Pehlivan: Cesur, yürekli, kahraman, kavi yapılı, ulu ve büyük; güreşçi, bahadır, cesur savaşçı.

Pencik: Beşte bir, akınlarda ve savaşlarda alınan ganimetlerden ve esirlerden devlet hazinesine ayrılan beşte bir hisse.

Pencik çıkarmak: Akınlarda alınan ganimetlerden ve esirlerden beşte birini devlet, peygamber vs için ayırmak.

Pençe: Bir adamın, kuşun veya hayvanın pençesi; cıynak.

Perçin: Kavileştirme, berkitme, pekiştirme; çivi başı berkitme.

Perçin kılmak: Çivinin başını çakıp yassıltmak; (*metinde* – Firavunun şişini ökçesiyle yassıltmak).

Peri: Cin, kanatlı cin, iyi cin.

Pervaz: Havaya ağma, uçma, yükselme.

Pervaza ağmak: Havalanmak, kalkmak, uçup yükselmek.

Peygamber nevaleleri: Peygamber torunları, Peygamber yemişleri.

Peygamberin kavli: Peygamberin sözü, hadisi.

Peygamberin kavliyle: Peygamberin sözüne uyarak.

Pilon: Keşiş cübbesi, papaz cübbesi; ince ve kıymetli ipek.

Pir: İhtiyar, yaşlı.

Pir kocalar: Yaşlı büyükler.

Pişkeş: Armağan, hediye, peşkeş; aşağı derecede olanın kendinden büyüğe saygı ve bağlılık alameti olarak sunduğu şey.

Pişkeş çekmek: Armağan vermek, hediye etmek.

Pişman: Nadim, nedamet etmiş, yaptığından üzülmüş.

Pişman olmak: Yaptığından dolayı üzülmek, nedamet etmek.

Polat (Fa. *pûlad*): Çelik; en güzel ince Şam çeliği.

Pul: Küçük akça; parlak maden parçası, altın, gümüş; ufaklık para, bakır para, mangır.

Pusarık: Bulanık, bulutlu hava, duman; uzaktan su gibi görünen sis, su gibi görünen duman.

Pusmak: Kızmak, surat asmak; infial edip sinmek; kararmak; kederli, mahzun olmak.

Pusu: Saklanacak yer.

Pusu olmak: Düşmandan haber vermek, gözcü olmak; pusuya yatıp gözlemek.

Pusuya koymak: Pusuya yatırmak.

Put: Allah'a ortak koşanların tanrı edindikleri suret.

Puta: Nişan tablası yerine dikilen şey, örneğin toprak testi; hedef, amaç, nişangâh.

Puthane: Kâfirlerin tapınağı, put mabedi.

Pürçek: Ufak saç kıvrımı; lüle saç; kâkül.

Rab: Varlık âlemlerini yaratan, besleyip büyüten, maddi ve manevi kemale doğru götüren Allah; besleyici, sahip, malik.

Rahim: Dünyada iman eden, etmeyen herkesi ve her mahluğu esirgeyen, bağışlayan, onlara şefkat ve merhamet gösteren demek olup Allah'ın isimlerindendir; rahmet ve merhamet edici, merhametli.

Rahim: Kadınlarda ve dişi hayvanlarda olan döl yatağı, içinde yavrunun büyüdüğü yer.

Rahman: Allah'ın isimlerinden olup "ahirette yalnızca iman edenleri esirgeyen" demektir, Rahman ismi yalnız Allah-u Taâlâ'ya mahsustur; rahmet, merhamet edici.

Rahmet: Bir kimseyi esirgemek, rikkat ve şefkat eylemek; esirgeme, merhamet etme; ilahi lütfun bir ihsanı, ilahi şefkatin bir ihsanı, bağışlama, günahları affetme.

Rahmet eylemek: Merhamet duygusu vermek, rikkat uyandırmak, şefkat uyandırmak.

Rahmet kılmak: Suçları bağışlamak, esirgeyip şefkat eylemek – "Allah ona ahirette saadet versin" anlamına ölmüşler için edilen duaya mahsustur.

Rast: Doğru, düzgün, düzeninde, yolunda, başarılı.

Rast gelmek: Başarmak, düz gitmek, uygun düşmek.

Rastlamak: Kollamak, nişan almak, hedef gözetmek, kestirmek.

Razı: Hoşnut, beğenen, kabul eden, uygun bulan.

Razı olmak: Hoşnut olmak, tasvip etmek.

Resul: Elçi, peygamber; haberci, savcı, yalavaç, tanrı elçisi.

Resulü'llah: Allah'ın elçisi.

Revan: Akıcı, akan, gidici.

Revan olmak: Akmak, boşanmak.

Rızk: Mutlaka kendisinden faydalanılan şey, nasip; mideye ulaşan gıda ve kut; Allah'ın verdiği yiyecek, yaşamak için gerekli her şey; servet, refah, iyi baht.

Rum: Orta ve Batı Anadolu'daki, Roma ve Bizans İmparatorluklarının mevcudiyetini tanımlayan bir tabir olup *Dede Korkut*'ta "Bizans İmparatorluğu" yerine geçmektedir.

Rum eli: Bizans ülkesi; Doğu Roma İmparatorluğu ülkesi, Bizans İmparatorluğuna bağlı olan yerler.

Sabır: Bir musibet vukuunda kendini ağlayıp inlemekten geri tutmak, kendini kedere bırakmamak; acıya dayanmak, felakete katlanmak.

Sabır etmek: Sineye çekip tahammül etmek, katlanmak.

Saçını yolmak: Acının şiddetinden saçlarını koparmak.

Sadak: Ok çantası, ok koymaya mahsus mahfaza, tirkeş.

Sadaka: Allah için fukaraya verilen nesne, sevap için verilen şey.

Saddaknâ: "Gerçek olduğunu bildik, gerçek olduğuna inandık" anlamında olup "Allah'ın kelamını gerçek bildik" yerine kullanılmaktadır.

Safa: Berraklık, duruluk; haz, zevk, iç ferahlığı.

Safan varsa: Canın çekiyorsa, haz ediyorsan.

Sağaldıgör: İyileştir hele, hele düzelt.

Sağaltmak: İyileştirmek, sıhhat vermek, tedavi etmek.

Sağ beyler: Hanın sağında oturan beyler; Türkler yüzleri güneye dönük otururlardı, beyler hanın sağında ve solunda yer alırlardı, solunda oturanlar daha itibarlı olanlardı.

Sağdıç: Vefakâr arkadaş; sünnet olan çocuğun yanında biri kız, biri oğlan iki çocuk sağdıç olur; güveyi arkadaşı, güveyinin iki tarafında mum çeken kimse; sadık arkadaş; güveyinin sağından giderek onu geline götüren kimse,

damadın rehberi; yenge kadın; kocasının evine giden geline refakat eden kadın; evlenen genç erkek kardeşi.

Sağ esen: Sağ salim.

Sağ esen olmak: Sağ olmak, sıhhatte olmak.

Sağ esen varıp gelmek: Sağ selamet gidip gelmek.

Sağına solunu iki koşa yay çekmek: Yayı kuvvetle germek, iki çift yay çekmek.

Sağı sola solu sağa katmak: Darmadağın/karmakarışık etmek.

Sağış: Adet, hesap, sayı, sayma.

Sağış günü: Hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü.

Sağlık: Hayat, selametlik, sıhhat.

Sağmak: Elle çekip sığamak, parmaklarla çekip sığamak, sıkıp çıkarmak, hayvanın memesini sıkarak sütünü almak.

Sağrağını sürmek: Kadehini dolaştırmak, sakiliğini etmek.

Sağrak: Kadeh; peyale, **ayak**; kase, çanak, kadeh.

Sağrak sürdürmek: İçki dolaştırtmak, sakilik ettirmek.

Sağrak sürmek: İçki dolaştırmak, sakilik etmek.

Sağrı: Atın arka üst tarafı, atın arka ayağının üstüne gelen yuvarlak yer, atın kaba etleri üstü, atın sırtı, atın sırt derisi; buradan yapılan deri.

Sahabe: Arkadaş; Hazreti Muhammed'in arkadaşı.

Sak: İhtiyatlı, uyanık, ayık, çabuk duyan, uykusu hafif.

Sakar: Alnında beyaz leke bulunan hayvan, alnında beyaz olan at, atın alnındaki aklık, atın alnında veya burnundan aşağı alt dudağa sarkan beyazlık ki uğursuz sayılır.

Sakar koç: Alnında ak olan koç.

Saklamak: Esirgemek, himaye etmek, korumak; gizlemek; gelecek için ayırmak; bakmak, beslemek.

Saklatmak: Baktırmak, besletmek.

Salahane Kayası: Salahane'nin anlamı için bkz. **kanara**.

Salavat getirmek: Hazreti Muhammed'in adı anıldığı zaman *Sall'Allahu aleyhi ve sellem* diye duada bulunmak.

Salınmak: Dağılmak, dizilmek, yerleştirmek.

Salıvermek: Bırakmak, azad etmek, koyuvermek, serbest bırakmak.

Salkım: Salkım, askı; kuvvetli rüzgâr, bir büyük sıcakta bir esinti, serin, soğuk, serin gün, serin rüzgâr, hafif esinti; sıcak günlerde esen serin rüzgârlı yer ve serin mevki, soğuk yer.

Salkım salkım: Serin serin.

Salmak: Atmak, fırlatmak; başıboş bırakmak, salıvermek, çözmek; göndermek, irsal etmek, sürmek, uzaklaştırmak, defetmek; atılmak, hamle sunmak, koyulmak; dörtnal gitmek, bütün hızıyla gitmek üzere atı bırakmak.

Salur: Oğuzların Üç Ok kolundan bir boyun adıdır. Bu boyun adı ve soyu Oğuz Han'ın altı oğlundan biri olan Dağ Han'ın büyük oğluna çıkar.

Sam: Çölden esen sıcak rüzgâr, zehirli rüzgâr; gündüzleri esen sıcak rüzgâr, zehirli olmakla dokunduğunu berbat eder.

Sam yelleri esmek: Zehirli ve sıcak rüzgarlar esmek.

Saman: Hububatın harmanda ezilip dövülen sapları.

Saman döşekli: Döşeği samandan olan, saman üzerinde yatan.

Samed: Allah'ın isimlerindendir – "O, ululann ulusudur, daimdir, bakidir, boşluğu yoktur, bütün muhtaçlar ona yönelip onun kapısında medet umarlar."

Samur: Derisinden kıymetli kürkler yapılan ve bu adla bilinen hayvan.

Sancak: Alem, bayrak, tuğ.

Sancılmak: Batmak, dürtülmek, saplanmak.

Sançmak: Batırmak, dürtmek, delmek, sokmak, saplamak.

Sanmak: Kıyas etmek, farz etmek, tasavvur etmek, zannetmek, addetmek.

Sapa: Doğru yoldan dışarı, şehirden dışarı, ücra yer, kenar yer.

Sapan: Mancınık; içinde taş atılan kadim harp aleti.

Sapan çatlatmak: Mancınıkla taş atmak, sapanla taş atmak.

Sapan taşına tutmak: Birine, bir yere sapanla taş yağdırmak.

Sapar: Sapma, yüzünü dönme, kaçma.

Saparı olmamak: Kaçmamak,

korkmamak, sapmamak, yüz döndürmemek.

Sapa yer gözetmek: Kaçacak delik aramak, kaçacak yer aramak, sıynılmaya bakmak.

Sararmak: Sarı olmak, sarıya dönmek, solmak, benzi uçmak.

Sarartmak: Benzini soldurmak, korkutmak.

Sara sara: Dolaya dolaya.

Saray: Büyük hane, ev, kasr, konak, köşk ikametgâh.

Sarhoş: Başı dönmüş, yorgun, bitkin, başı dumanlı, mest, **esrük.**

Sarhoş olmak: İçki başına vurmak, içkiden başı dönmek.

Sarık: Başa sarılan kisve, tülbent; kavuk, börk, külah üzerine sarılan tülbent ya da şal destar; başın etrafına sarılan herhangi bir kumaş parçası.

Sarıklarını yere çalmak: Üzüntünün büyüklüğünden sarıklarını çıkarıp yere fırlatmak.

Sarılmak: Kollarıyla kucaklamak, kollarına almak, birbirine dolanmak.

Sarmak: Dolanmak.

Sarp: Çetin, güç, muhkem, berk.

Sarsılmak: Sarsılmak, kopmak, yerinden oynamak.

Sarvan: Deveci, deve çobanı.

Sası: Çürük, yavan, kokmuş.

Sası dinli: Dini bozuk, çürük dinli.

Savaş: Dövüş, ceng, harb, kavga, muharebe, uğraş.

Savaşmak: Boğuşmak, dövüşmek, kavga etmek, uğraşmak.

Savgat: Armağan, hilat, ihsan, bahşiş, hergüzar, peşkeş, mükâfat.

Savmak: Bertaraf etmek, defetmek, kendinden uzaklaştırmak, kovmak, geçiştirmek, gidermek, uzaklaştırmak.

Savrulmak: Atılmak, dağılmak, yele gitmek, saçılmak.

Savulmak: Bertaraf edilmek, geçiştirilme, kendini korumak, yana çekilmek, sıvışıp kaçmak.

Saydırmak: İtibar ettirmek, yerine tutmak.

Sayılmak: Sayılmak, itibar edilmek; sayıya dökmek.

Sayir: Başka, diğer, öteki.

Sayramak: Cıvıldamak, ötmek.

Sayru: Hasta.

Sayru düşmek: Hasta düşmek, hastalanmak.

Sayvan: Güneşten korunmak için alaca bezden yapılmış gölgelik.

Saz: Kamış, kargı, saz.

Sebep: Bir nesneye ulaşmaya vesile ve alet olan şey.

Seçtirmek: Ayırtmak, ayrı düşürmek.

Seçilmek: Ayrılmak, intihap edilmek; görünmek, teşhis olunmak, ayırt edilmek.

Seçmek: Ayırmak, ayırt etmek.

Segrek: Kazan Bey'in anası Çiçekli Hatun'un eline tutsak düştüğü It Beçene'den doğurduğu Egrek'in kardaşı.

Seğirtmek: Adımını hızlandırmak, koşmak, koşturmak; at oynatmak; saldırmak.

Seğirmek: Kıpırdamak; gözkapağı, oynamak; hafif sıçramak; titremek.

Selam: Emniyet, huzur, selamet, esenlik; sağlamlık, sağlık.

Selam etmek: Haber göndermek, selam söylemek.

Selamlamak: Selam almak/vermek, selam durmak; saygı göstermek, saymak, hürmet etmek.

Selam vermek: Saygı göstermek, saymak, hürmet etmek; selamlamak, esenlemek.

Selvi boylu: Boyu selvi gibi olan, uzun boylu ve güzel endamlı.

Semiz: Besili, etine dolgun, şişman, yağlı.

Serçeçme: Baş, başbuğ, subaşı.

Serhad: Sınır, sınırboyu.

Serheng: Serasker, serdar, başbuğ, çarkacı; pehlivan, mübariz.

Sermek: Yere atmak, yere düşürmek, yere yıkmak.

Serpmek: Saçmak.

Server: Baş, reis, hükümdar, şah.

Sepmek: Saçmak, yağdırmak.

Ses: Avaz, sada, ses, ün.

Ses dokunmak: Ses gelmek, ses işitmek, ses duymak.

Settar: Allah'ın isimlerinden biri – "insanların kusurlarını, ayıplarını örtüp saklayan, onları bağışlayan."

Sevgili: Aziz, kıymetli.

Sevinç: Ferah, neşe, şadlık,

Sevinç vermek: Sevindirmek, sevinilecek haberler vermek.

Sevine kıvana: Güle oynaya.

Sevinmek: Ferahlamak, neşelenmek, şad olmak.

Seyran: Zevk için yürüyüş; keyif için atla veya arabayla gezmek; canın gövdeden çıkıp gitmesi, başka âleme doğru yol alması.

Seyrana binmek: Zevk için yürüyüş yapmak, at veya arabayla gezmek.

Seyrek: Sık olmayan.

Sıçramak: Atlamak, atılmak, fırlamak, at üstüne fırlamak, saldırmak.

Sıdk: Gerçek, gerçeklik, tam ihlas, sadakat.

Sıdkı bütün: Ihlası tam, inancı sağlam.

Sığamak: Çemremek, kollarını sıvamak, sıvamak; elle okşamak, üstünde el gezdirmek.

Sığın: Geyik cinsinden bir hayvan; maral geyiği; dağ sığırı; yabani geyik ve sığır.

Sığınmak: Gizlenip saklanmak, bir sığınağa girmek.

Sığır damı: Sığır ahırı.

Sığırtmaç: Öküz/sığır çobanı.

Sığmak: Uymak, sığmak, içine almak.

Sıklamak: (Ağlamakla beraber kullanılır) ölü için ağlamak, ahuvah etmek, yanıp yakınmak, gözyaşı dökmek, sızlanmak.

Sımak: Kırmak, parçalamak; bozmak, yenmek, mağlup etmek, mahvetmek; aşağı görmek; lekelemek, küçük düşürmek.

Sınamak: Denemek, tecrübe etmek.

Sındırmak: Küçük düşürmek; bozmak, yenmek, yok etmek.

Sınmak: Kırılmak, parçalanmak; bozulmak, yenilmek, yılmak, yenilgiye uğramak, yok edilmek.

Sıpara: *Kur'an-ı Kerim*'in bölündüğü otuz cüzden her biri.

Sır: Saklanıp gizlenen şey, giz.

Sırça: Cam, şişe, sahte mücevher, ham elmas, işlenmemiş elmas.

Sırça parmak: En küçük parmak, küçük el ve ayak parmağı.

Sırtı yoluk: Sırtında tüy kalmamış.

Sıyırmak: Çıkarmak; bir şeyin yüzünü şiddetle temas ederek koparmak, çekip çıkarmak; kılıç çekmek, kılıcı kınından çıkarmak, kılıcı yalın etmek.

Sıyırtmak: Kenar kenar gitmek, sürünerek ve gizlenerek gitmek, sıvışmak.

Sızı: Acı, ince işleyen ağrı.

Sızlamak: Ağrımak, ağrı duymak, sızı duymak.

Sızlatmak: Ağrıtmak, sızlatmak, ağrı vermek, ağlatmak, inletmek.

Sicim: Mücella ve kayar sık ince kıvrak ip.

Sinirlemek: Deve, at, koyun gibi hayvanların arka ayak sinirini keserek onları hareket edemez hale koymak için vurup ayak sinirini kesmek; savaşta atların bacak sinirini kesip telef etmek; sinir sarmak.

Sinirli: Sinir sarılmış, sinirle berkitilmiş.

Sinlemek: Dertle hafif hafif ağlamak; deniz ve orman gibi şeylerin çıkarttığı ses; köpeğin soğuktan vs) ağlar gibi ses çıkarması; (kulağın) çınlaması.

Sin sin: Köpeklerin ağlar gibi çıkardıkları sesin taklidi.

Sofra: Yemek, masası, türlü şekillerde masa, düzülmüş yemek sofrası, yolcunun beraberinde aldığı yol azığı; deriden sofra yaygısı, sini, yemek sinisi, yemek altına yayılan değirmi deri.

Sofra çekmek: Ziyafet çekmek, ziyafet vermek, başkalarına yemek yedirmek.

Sofrasından görmek: Sofrasına kusur bulmak, sofrasında eksik görmek.

Soğulmak: Kaynağı kaybolmak, kurumak, suyu çekilmek; hayvanların sütünün kesilmesi suretiyle memelerinin pörsümesi.

Soğultmak: Toprağa suyu çektirmek, suyu kurutmak, çekilip kaybolmasına sebep olmak.

Sohbet: Bir kimseyle güzel ülfet edip yar ve hemdem olmak; konuşma; arkadaşlık; söyleşip uyuşma; toplantı.

Sohbete girmek: Toplantıya katılmak; samimiyeti ilerletmek.

Sohbet eylemek: Oturup söyleşmek, görüşmek; aşırı yakınlaşmak, ahlaksızca davranmak, kötü işlere kalkmak.

Sol beyler: Hanın solunda oturan beyler. Türkler yüzleri güneye dönük otururlardı, bu suretle sol yanları doğu olurdu. Hanın sağında ve solunda oturan beylerden solda oturanlar daha itibarlı sayılırdı, sol yandakiler üstün tutulurdu.

Soldurmak: Rengini sarartmak, rengini attırmak.

Solumaya başlamak: Nefesi kesilmek, hızlı hızlı nefes almaya başlamak.

Solumak: Güç nefes almak, nefesi kesilmek, sık sık nefes almak, nefesi daralmak.

Som: Dolu, tamam, içi dolu; kof olmayan; bütün, salt, yekpare; külçe.

Som altın: Kaplama olmayan altın, külçe altın, yekpare altın.

Son ucu: Encamı, neticesi, sonu.

Sop: Soy, sülale, ırk.

Sormak: Sormak, sual etmek; emmek, sora sora at gibi içmek, sömürmek, kuvvetle emmek, eme eme içmek.

Soruşmak: Birbirini emerek öpmek, emişmek.

Sovulmak: Dermansız düşmek, gücünü kaybetmek.

Soy: Asıl ve nesep; aile; ırk; atalar, sülale, silsile.

Soylamak: Makamsız türkü ve umumiyetle herhangi bir tarzdaki şiir.

Soymak: Bir şeyin örtüsünü açmak, giyeceğini çıkarmak, sıyırmak.

Soy soylamak: Bir soyun hikâyesini soylayarak anlatmak; soyunu sopunu belli etmek.

Sökmek: Koparmak, kökünden çıkartmak, bir güçlüğün üstesinden gelmek, yol açmak.

Sömürmek: Emmek, emip bitirmek, yalayıp yutmak, yudum yudum içmek, büyük yudumlarla höpürdeterek içmek, yiyeceği tüketmek, bir şey bırakmamak üzere yemek.

Sövmek: Kötü söz söylemek, küfretmek.

Söylemek: Anlatmak, söz etmek, beyan etmek.

Söyleşmek: Dövüşmek; karşılaşmak; konuşmak, müzakere etmek.

Söz: Kelam, lakırdı.

Söz açmak: Sohbet etmek.

Söz atışmak: Ağız dalaşı etmek, birbirine laf atmak.

Söz etmek: Arkasından söylemek, çekiştirmek.

Sözünü tutmak: Dediğini yapmak, sözünü dinlemek, sözünü yerine getirmek.

Sözünü sımak: Söz dinlememek.

Sucu: Su yolcu, su yolu tamircisi.

Suçundan geçmek: Birinin suçuna göz yummak, birinin suçunu görmezden gelmek, bağışlamak.

Suçunu dilemek: Suçunu itiraf edip af dilemek, özür dilemek.

Sulp: Omurga kemiği, bel.

Sultan: Hakan, han, bey; padişah.

Sultan beğendi: Sultanın beğendiği, sultanın hoşuna giden.

Sultan kızı: Prenses, hanım sultan.

Sultanım: Hitap ve ünlem olarak geçmektedir.

Sunmak: Eline vermek, takdim etmek; arz etmek; kadeh döndürmek, içki vermek; hamle etmek, hücum etmek, saldırmak.

Süngü: Harbe, mızrak, kargı.

Sünmek: Uzamak, uzanmak.

Sürçmek: Ayağın bir nesneye çarparak düşer gibi olması, kaymak.

Sürdürmek: Dolaştırmak, sakilik ettirmek, sundurmak.

Sürmek: Çıkarmak, kovmak, sürgün etmek; sürtmek, dokundurmak, dağlamak; saldırmak, üzerine yürümek; at koşturmak, yürütmek; kadeh dolaştırmak, içki sunmak.

Sürmeli: Kars ilinde Tuzluca ile Iğdır kazalarının bulunduğu pamuk ve pirinç yetiştirilen çok bereketli Orta Aras Ovasına "Sürmeli Çukuru" adını verdiren ve şimdi Tuzluca kazasının doğu köyleri ile Iğdır kazası sınırında ve Aras'ın sağ kıyısındaki "Iğdır Kara Kalesi" adlı, çok büyük taşlarla yapılı kale ve şehir yıkıntılarının bulunduğu yer.

Sürülmek: Devam etmek, sürüp gitmek; kurulmak, toplanmak.

Sürümek: Sürüklemek, çekip götürmek, yerde sürüklemek.

Sürüp gelmek: Koşturup gelmek, üstüne yürümek.

Sürüp getirmek: Önüne katıp götürmek, alıp gitmek, kovalayıp götürmek.

Süsegen: Boynuzlarıyla vuran, tos vuran, tos vurmayı adet edinmiş hayvan; azgın sığır.

Süsmek: Hayvan boynuzuyla vurmak, boynuzlamak, tos vurmak.

Süsülmek: Batırılmak, dürtülmek, saplanmak.

Süsüşmek: Dürtüşmek, süngüleş-

mek; boynuzlu hayvanların tos vuruşması, hayvanların boynuzlarıyla birbirine vurması.

Sütü oynamak: Memeye süt gelmesi.

Şad: Bahtiyar, sevinçli, neşeli.

Şadılık: Eğlence, ferahlık, sevinç, şenlik.

Şadılık çalmak: Kopuz çalarak şenliği kutlamak, şenlikte kopuz çalmak.

Şadılık etmek: Eğlenmek, eğlence tertiplemek, şenlik yapmak.

Şad olmak: Ferahlamak, sevinmek, yüzü gülmek.

Şaduman: İçinden mutlu, içi ferah, sevinçli, şen.

Şah: Asil, hudavend ve sahip; hükümdar, padişah; iç ve dış görünüş bakımından kendi gibilerden büyük ve güzel olan nesne.

Şahbaz: Kendi gibilerden büyük ve güzel olan; kabadayı; beyaz ve iri doğan, çoğu sultanlar bununla avlanır; kahraman, müharip; gözünü budaktan sakınmaz; cömert, âlicenap; asil, soylu, ulu.

Şahbaz at: Soy at, güzel ve gösterişli at.

Şahbaz yiğit: Gösterişli yiğit, levend delikanlı; bahadır, alp.

Şahin: Bu adla bilinen av kuşu, karagöz soyundandır, bununla turna avlarlar.

Şahinci başı: Baş şahinci, padişahların ve beylerin yanında onlarla birlikte av yapan, saraydaki av kuşlarına bakan ya da dışarıda hizmet edip saraya av kuşu yetiştiren sınıfın başı.

Şah-ı merdan: Hazreti Ali'nin lakabı, yiğitler başı.

Şah yiğit: Büyük bahadır, büyük kahraman, alpler başı.

Şakak: Göz ile kulak arasında üzerinde saç bulunan yer.

Şakakına imrenmek: Pürçeklerine imrenmek, pürçekleri hoşuna gitmek.

Şakımak: Şimşek çakmak, şimşek gibi çakmak, parlamak; herhangi bir sancı sert ve keskin saplanmak; ağrımak; çıkışmak, azarlamak.

Şalvar: Yün kumaştan ton, çok bol Türk pantalonu.

Şam: Suriye devletinin merkezi. Suriye Çölünün kuzeybatı ucunda, Anti-Lübnan Dağlarının ete-

ğinde ve Barada Nehri kıyısında tarihi şehir.

Şamata: Bağrışma, gürültü, harıltı, velvele, yaygara.

Şâmi günlük: Çadır, gölgelik, dört köşe çadır.

Şaplak: Sille, şamar, tokat.

Şaplak vurmak: Sille vurmak, tokat atmak.

'Şaraben tahûrâ: "Rableri de onlara gayet temiz –dünya şaraplarının hilafına içenleri hissi lezzetlerden ve Haktan başkasına meyilden temizleyen– bir şarap içirmiştir." (İnsan veya Dehr suresi, 21. âyet).

Şarap: Bade, içki.

Şaraplı: Esrük, içkili, sarhoş.

Şart: Kayıt, sözleşmeye bağlı olan nesne, sözleşme maddesi.

Şart eylemek: Söz vermek, yemin etmek.

Şaşmak: Akıl gitmek, aklını kaybetmek, akıl gidip yoldan ayrılmak.

Şefi': Şefaat sahibi, yardımcı, dileyen; bir kimseye, bir suçluya veya bir görümlüye yardım için dilekte bulunan; araya giren, esirgeyen, ricacı.

Şefi' götürmek: Şefaatçi istemek, şefaatçi saymak, şefaatini dilemek.

Şefkat: Esirgemek; bir kimsenin, istenmeyen bir nesneyle karşılaşmasından korkup sakınarak onu esirgeme, acıma, bir korku karşısında birine yardım.

Şefkat damarları kaynamak: Acı duymak, biri için içi yanmak, merhamete gelmek.

Şehadet: Bir nesnenin gerçeğini kavrayıp kesin olarak bilmek; İslam inancında beş temel şarttan biri ve başı.

Şehadet getirmek: İslam inancının beş temel şartının başı olan "*eşhedü en lâilâhe il'Lallah ve Muhammedün Resulü'llah* – Tanrı'dan başka Tanrı olmadığını ve Muhammed'in Tanrı'nın elçisi olduğunu bilir ve beyan ederim" sözünü söylemek.

Şehit: Şeriat dilinde Allah yolunda ölene denir; şehadeti kabul eden, şehadet mertebesine eren, din uğruna canını feda eden.

Şehit etmek: Düşmanın savaşta bir müslümanı öldürmesi.

Şehit olmak: (Bir müslümanın) sa-

vaşta ölmesi.

Şehir: Büyük kasaba, büyük memleket.

Şeker: Pancar veya şeker kamışının donmuş suyu, şeker.

Şeker yemek: Güzel söylemek, tatlı konuşmak, hoş söylemek.

Şen: Keyifli, sevinçli, yüzü güler.

Şenlik: Eğlence, neşe, sevinç.

Şen şaduman: Güle oynaya, keyifli, neşeli, sevinçli.

Şepçerağ: Bir gevherdir, gece vakti çerağ gibi yanar; şöyle naklederler ki hipopotam bazı geceler otlamak için karaya çıktığında bu gevheri ağzında beraber çıkarıp otlayacağı yere koyar ve onun aydınlığında otlar; bir masal taşı.

Şer: Hayır'ın karşıtı, yaramazlık, kötülük.

Şeytan: Hak Taâlâ'nın rahmetinden uzak kimse; halktan, cinden ve hayvanlardan baş kaldırmış ve azgın olanların hepsine şeytan denir; iblis, melun.

Şılamak: Işıldamak, parıldamak.

Şikâyet: Dert yanma, sızlanma, yanıp yakılma.

Şikâyet etmek: Dert yanmak, sızlanmak, yanıp yakılmak.

Şir: Arslan.

Şir-i merdan: Yiğitlerin arslanı, kahraman ve bahadırların başı (Hazreti Ali'nin unvanı).

Şirin: Alımlı, cana yakın, cazip, hoş, nefis, sevimli, tatlı.

Şiş: Pişirilecek eti geçirdikleri ağaç yahut demir çubuk; büyük demir iğne.

Şişlik: Şişe geçirilip kızartılacak koyun veya kuzu; şişe çekilen et, kebaplık et; düğünlerde, güreşte kazanan pehlivanlara verilen armağan, ödül.

Şorlamak: Çok ve bol akmak, şiddetle şarıldayarak akmak, şişeden boşalır gibi ses çıkararak akmak, şarıl şarıl akmak, şorul şorul akmak.

Şölen: Sultanların ve beylerin çektiği sofra, bütün halk için hazırlanmış yemek, askere ve halka verilen umumi ziyafet, toy; umumi kurban yemeği; gerdek gecesi gelinle güveyinin yedikleri baklava ve et yemeği.

Şölen vermek: Sofra çekmek, umumi ziyafet vermek.

Şölen yemeği: Toy, umuma verilen ziyafet yemeği.

Şöyle böyle demek: Bahaneler bulmak, kusur bulmak, mırın kırın etmek.

Şükür: İyiliği bilmek ve söylemek, bir iyilikte bulunanın bu iyiliğinin kadrini ve değerini bilip halka da duyurmak, söylemek ve onu övmek; bir nimetin kadrini bilip düşünerek onu halka da belli etmek.

Şükür eylemek: Yapılan iyiliği bilip övmek, bir iyiliğe karşı o iyiliği edeni övmek, bir iyiliğin kadrini ve değerini bilip onu açıkça belirtmek.

Şürügün: Kırzıoğlu'nun haritasında "Şırokovan ucu;" Kars'ın doğusunda ve Yahnılar'dan Elegez'e, kuzeyde Akbaba Dağından güneyde Alaca Dağa dek uzayan ve suları Arpaçay'da toplanan çok bereketli bir ovanın merkezi olan kalenin adı. Karslılar bu ovaya ötedenberi Şüreg-El, Şöreg-El derler. Bugün Kızıl Çakçak nahiyesine bağlı şenlik bir köydür. Bu kale Akbaba Dağından gelen ve Karahan ile Tiknis köylerinden geçen Şüregel Çayı ile Arpaçay kavşağı önünde ve sınır üzerinde bulunmaktadır.

Taâlâ: "Ali olsun, yüce olsun, ulu olsun." Genellikle Allah adıyla birlikte söylenir ve bir sıfat yerinde anlaşılır. "Allah Taâlâ" sözünde "Allah yüce olsun," yani ulu Tanrı demektir.

Tabut: İçine ölü konan ve götürülen sandık.

Tacir: Alım satım eden adam, bezirgân.

Taç giydirmek: Şereflendirmek, ululamak.

Taht: Hükümet sandalyesi, saltanat sandalyesi, hükümdarın oturduğu yer; sultan, saltanat.

Tahta çıkmak: Padişah olmak, bey olmak, beyliğe geçmek.

Takılmak: Asılmak, ilişmek, ilişip kalmak, bağlanmak.

Takınmak: Parmağına geçirmek.

Takmak: Asmak, bağlamak, iliştirmek, geçirmek.

Talbınmak: Deprenmek, (kuş) çırpınmak, çarpınmak, telaşlanmak.

Talep: Isteme, meyil ve rağbet etme.

Talep eylemek: Istemek, meyil ve rağbet etmek.

Talih: Alın yazısı, yıldız, baht, kader, kısmet.

Talihli talihine ok atmak: Bir çeşit kura çekmek, kısmetine düşecek kızı seçmek için ok atmak.

Tamah: Açgözlülük, bir nesneye şiddetle arzu duyma, hırs, hırsla istemek.

Tamah etmek: Çok istemek, hırs duymak, şiddetle arzulamak.

Tamam: Bütün, bitmiş, eksiksiz, tam.

Tamam ağırlamak: Eksiksiz ağırlamak, ikramda bulunmak.

Tamam etmek: Bitirmek, tamamlamak.

Tamam olmak: Bitmek, bütünlenmek, sonu gelmek.

Tan: Fecir, gün doğuşu, ortalık ağarması, sabah aydınlığı, sabah kızıllığı, şafak, gündüzün başı; soğuk rüzgâr, kuzey yeli.

Tan yelleri: Seher yelleri, meltem.

Tanık olsun (arş, kürsi, Tanrı): And olsun (yemin yerine kullanılan bir söz).

Tanımak: Anlamak, bilmek, bilip teşhis etmek.

Tanrı: Allah, Çalap, Rab, Yaradan.

Tanrı adına hutbe okutmak: Düşmandan alınan yerlerin kiliseleri camiye çevrildiği zaman orada cuma namazı kılmak ve şartlarından olduğu üzere hutbeye Allah'ın adıyla başlamak.

Tanrı dostu: Peygamberimizin unvanlarından, *Habibu'llah* karşılığı.

Tanrı evi: Mekke'de Kabe. Mekke'de, *Hurem-i Şerif*'in hemen ortasında bulunan, bütün müslümanlarca kıble edinilmiş olan *Beytu'llah*.

Tanrı hakkı: Allah'a ait olan hak.

Tanrı ilmi: *Kur'an-ı Kerim*.

Tanrı veren: Tanrının verdiği, Allah'ın ihsan ettiği.

Taraka: Patlama, çatlama, gürültü, bir nesnenin patlamasından çıkan ses; hayvanların boynuna takılan çan; kalın değnek.

Taraka çatlatmak: Gürültü etmek, yalandan gürültü etmek, birini korkutmak için patırtı etmek.

Taraklığı boşalmak: Beli gelmek, in-

zal vuku bulmak, cinsel organa sıvı yürümesi.

Tartışmak: Çekişmek, cebelleşmek, inatlaşmak.

Tartmak: Çekmek.

Taşa tutmak: Taşlamak, taş yağdırmak.

Tat eri: Türk hükmüne girmiş olan vilayetlerin kadim Kürt ve Acem nüfusu; şehirde oturmayan tebaaya verilen isim; asillerin yanında yaşıyan, onlara hizmet eden, fakat onların köleleri olmayanlara verilen ad; levend.

Tatyan Kale: Tatyan, Batı Gürcistan'da, Kutais şehrinin kuzeyinde ve batısında bulunan bir ülkedir. Ingur Suyu ile Riyon Irmağı arasındaki Megrel ile bunun yukarısında dağlık bir yer olan Suvan bölgesinden ibarettir. Burada adı geçen kalenin hangi kale olduğu kestirilemiyor.

Tavla: Hayvan barınağı; atlar için ahır ya da ahır bölmesi; altılık veya sekizlik bir at takımı ki hepsi birbirinin tam eşidir ve birbirine tam uygundur; hayvanların besi yeri.

Tavla tavla: Dizi dizi, sıra sıra.

Tavla tavla çekilmek: Dizi dizi çekilmek, sıra sıra yedip getirilmek.

Tay: Yavru at; biraz büyümüş kulun; bir iki yaşında at yavrusu.

Taze: Genç, körpe, yeni yetme.

Taze yiğitcik: Genç delikanlı, körpe delikanlı.

Tazı: Av köpeği, seğirdiciliğiyle bilinen av köpeği.

Teberrükler: Ağır hediyeler, kıymetli armağanlar; kendisinden uğur ve bereket umulan yadigâr, mukaddes emanet.

Tekbir getürmek: "*Allahu Ekber, Allahu Ekber, Lâ ilâhe ill'Allah Hüv' Allahu Ekber Allahu Ekber ve li'llahi'l-hamd* – Tanrı uludur. Tanrı uludur, Tanrı'dan başka Tanrı yoktur. Tanrı uludur, Tanrı uludur ve hamd onu mahsustur" sözüyle Allah'ı anmak.

Teke: Erkek keçi, keçi aygırı; keçi, oğlak.

Tekebbürlük: Büyüklenme, gururlanma, kibirlenme, tafralanma, kendini büyük görme.

Tekebbürlük eylemek: Büyüklük satmak, kendini büyük görmek, tafralanmak.

Tekellüf: Zahmetli işe düşme, bir adamın üzerine zahmetli iş alması, kendini lüzumsuz sıkıntıya sokma, külfetlenme.

Tekür: Hükümdar, imparator, kayser; Bizans kayserinin unvanı; büyük, kudretli.

Temaşa: Halk kalabalığı, umumi eğlence; seyir; görmek veya görülmek için oturmak; eğlenmek için dışarı çıkma, yürüme; eğlenceli ya da acıklı bir şeye bakma; eğlence, zevk.

Temaşa etmek: Bakmak, seyretmek.

Temaşaya bakışmak: Beraberce seyretmek.

Temaşaya bakmak: Bakmak, seyretmek.

Temaşaya durmak: Seyir için durmak, durup seyretmek.

Temmet: Kitapların sonuna yazılan "bitti, tamam oldu" anlamındaki ifade.

Ten: Beden, cisim, gövde, vücut.

Tenef: Çadır ipi, çadırın seraperdelerini bağladıkları ip, çadırın kazığını geçirip bağladıkları ip.

Tepe: Tepe, ufak dağ; uç, zirve; baş; her şeyin yukarısı.

Tepece: Tepe kadar, tepe gibi.

Tepecik: Küçük tepe.

Tepegen: Tepen, çok tepen, tekme atan, tepici, tepme huyu olan.

Tepel: Alnı beyaz lekeli davar, alnı akıtmalı at; alnında beyazı olan at, atın alnındaki yıldız gibi beyaz.

Tepel kaşga: Alnında akıtması olan.

Tepelemek: Baş aşağı edip öldürmek, alt etmek, yenmek, kahretmek, helak etmek.

Tepilmek: Çiğnenmek, ayak altında kalmak.

Tepme: Tekme, çifte.

Tepme vurmak: Tekme atmak, tepmek, tekmelemek.

Tepmek: Ayakla vurmak, hayvanın arka ayağıyla geri vurması, (at) tepmek; saldırmak, hücum etmek; at sürmek.

Tepsermek: Hararet, korku, hastalık gibi bir sebeple dudakların kuruyup buruşması; dudakların kabarması, çatlaması, uçuklaması.

Terki: Eyerlerin torba koymaya mahsus arka kısmı.

Ters: Güç, müşkül; yüzün karşıtı,

arka veya yanlış taraf; yanlış, zıt.

Ters danışmak: Aksi düşünmek, kötü düşünmek.

Tevbe: Günahtan dönmek ve pişman olmak, günahtan dönüp Allah'a yönelmek, yasakları işlemeyi bırakmak, pişman olmak, nedamet duyup kötü işi bırakma ve yeminini tutmak için Allah'ın yardımını dileme.

Tevbe etmek: Bir günahtan pişmanlık duyup onu bırakmak, bir günahı bir daha işlememek üzere yemin etmek.

Tıka basa: Doyup artasıya.

Tıka basa yemek: Doyup artasıya yemek, midede yer kalmayacak kadar yemek, mideyi adamakıllı doldurmak.

Tıkmak: Zorla sokmak, tıkmak.

Tırabuzan: Doğu Karadeniz bölgesinde vilayet, bu vilayetin deniz kıyısındaki tarihi iskelesi; Trabzon.

Tırnak vurmak: Tırnaklamak, tırnak çalmak.

Tir: Ok.

Tirkeş: Ok torbası, sadak.

Toklu: Yaşlı erkek koyun; altı aylıktan bir yaşına kadar olan erkek kuzu, oğlak.

Toklucuk: Yavrum toklu, zavallı toklu.

Tokunç: Çamaşır tokmağı; et döveceği; odun parçası, değnek.

Tokunç etmek: Başa kakmak, tokmak gibi vurmak, laf sokmak.

Tomanın Kalesi: Kür'ün sağ kollarından Hıram Suyuna karışan Maşaver Çayı boyunda çok güçlükle geçilebilen bir boğaz ağzında kurulmuş bir kale ve kasabadır. Burada "Eski Tomanis" veya "Viran Tomanis" denilen yıkık kaleli yer, *Dede Korkut*'ta geçen Tomanın Kalesi'dir.

Tomar: Çomak oku, ucu temrensiz, hatta yuvarlak çomak gibi oktur, çocuklara ok atmayı öğretmek için kullanılır, dokunursa yaralamaz; ağaç kutüğü, yarılmış odun ve yonga.

Ton: Giyecek, giyim, elbise, kaftan, libas, iç çamaşırı, pantolon.

Top: Yuvarlak, yuvarlak herhangi bir nesne.

Toprak gibi savrulmak: Toz-ufak olup yele gitmek, toz-toprak olup savrulmak.

Torum: Bir yaşını aşmış deve yavrusu; anası yeniden gebe olan deve yavrusu; memeden kesilmiş deve yavrusu; iki yaşında tay.

Torumcuk: Yavrucuk, yavru.

Torum vermek: Devenin yavrulaması.

Toy: Büyük düğün; eğlence; şenlik, şölen, ziyafet.

Toy düğün etmek: Düğün yapmak; eğlence/ziyafet tertiplemek.

Toylamak: Ağırlamak; yedirip içirmek; ziyafet çekmek/vermek.

Toz: Toz, guhar; yayların üzerine yapıştırdıkları nesne, yaylara sarılan ağaç kabuğu, yabani badem kabuğu ki berkitmek için yaya sararlar; meyvesi gayet acı bir yabani ağaç vardır ki buna toz ağacı derler ve bunun kabuğunu yaya sararlar; yayın tutamağı üzerine kaplanan kayın ağacı kabuğu ve kiriş.

Tozlu: Tutamağına kayın ağacı kabuğu sarılmış olan.

Tozluca: bkz. **tozlu**.

Tu: Birini ayıplamak, birinin kötü işini yüzüne vurmak için söylenir; beğenmeme, küçümseme, tiksinme, can sıkılma, memnuniyetsizlik, nefret ünlemi.

Tu yüzünüze: Birini şiddetle kınama, yüzüne tükürme yerinde kullanılan bir söz.

Tuğ: Sancak, **hotaz**, at kuyruğundan yapılmış püskül, bayrağın ucuna takılır.

Tulga (ya da Tugulga): Demir tas, bahadırların başlarına giydikleri çelik başlık, ışık, miğfer, tolga.

Turaç: Av kuşlarından; cüssede kekliğe yakın ve güzel görünüşlü ve eti nazik bir kuştur, sülüne benzer.

Turfanda: Görülmedik, körpe, taze, yeni, ilk yemiş, ilk sebze, ilk çıkan herhangi bir şey.

Turfanda kuzu: Mevsimin ilk kuzusu, yeni kuzu.

Turgay: Çayır kuşu; serçeden büyük bir kuştur ve buna Araplar *hüdhüd* derler; Anadolu Türkleri ise ağaç-delen, ağaç-kakan, horoz-ibiği ya da alacaserçe derler.

Turna: Balıkçıl ve leylek soyundan bir kuş, mavi tüylü, uzun boyunludur, kuyruğunun altındaki tüyü **sorguç** gibi başa takarlar.

Tuşak: Ayakbağı, bukağı, atların ön ayaklarına vurulan köstek.

Tutam: Avuç, hisse; kulp, tutacak yer, kabza; insanın eliyle tutabileceği nesne; ölçü, dört parmak genişliği bir tutamdır.

Tutar belim kuvveti: Sayesinde belimizi doğru tuttuğumuz.

Tutar el: Tutmakta olan el, gücü yerinde olan el.

Tutmak: Esir etmek; almak; kavramak; yakalamak; kulak vermek, dinlemek; itaat etmek; beğenmek; işgal etmek, yerini almak; rastlamak; denk gelmek.

Tutsak: Esir, hapis, savaşta yakalanmış kimse.

Tutsak etmek: Esir etmek.

Tutsak gitmek: Esir düşmek, düşman eline geçmek.

Tutsak olmak: Esir olmak, tutulmak, yakalanmak.

Tutulmak: Ele geçmek, esir olmak, yakalanmak.

Tülü: Tüylü.

Tüm: Tek renkli (at); yumru, top şey, tomalak; tam, tamam, bütün, baştanbaşa; büyük, ulvi, kudretli; kabarmış, kabarık.

Tüm kara pusarık: Kör duman, göz gözü görmez kalın sis.

Tüm yüreği oynamak: Bağrı sarsılmak, yüreği kopmak, yüreği ağzına gelmek.

Tümen: Onbin; büyük küme; çok, pek çok; büyük bir yekûn.

Tümen koyun: Çok koyun; sürü sürü koyun.

Türkistan: Güneyde Gür Nehri, Horasan Dağları, Küpet Dağ, Ak Dağ, Kara Dağ, Mezduran, Topçak Dağları, Hindukûş Sırtları, Mustağ Künlun Sıradağları, doğusunda Doğu Türkistan'ın doğu sınırları, Sucav yakınında 98° 80' boylam, 40° enlem noktasından Moğol Altayı'nda Burcun Geçidi, 93° 50' boylam, 46° 30' enlem noktası, kuzeyde Çungarya ve Kazakistan'ın kuzey hudutlarını teşkil eden İrtiş Havzası ve Aral-Irtiş sular bölüm çizgisinin kuzey yamaçları ve batıda Yayık Nehri ve Hazar Denizi ile çevrili ülke.

Türkmen: Daha ziyade, medeni kavimlere komşu olarak oturan ve kısmen ziraatle de meşgul olan yarı yerleşik Oğuzlar ile Karluk

ve Kalaçlara verilen bir ad; yirmidört Oğuz boyundan bir bölüğüne verilen ad, bunlar Belh ile Hazar Denizi ve Amuderya ile Rus ve İran hududu arasında otururlar.

Uc: Sınır; uç; kenar.

Uçar: Kuşlar, uçan hayvanlar.

Uçarda: Uçanlardan, kuşlardan.

Uçmak: Havaya yükselmek, uçmak; yüksek bir yerden boşluğa atlamak, yüksek bir yerden düşmek, uçuruma yuvarlanmak; cennet.

Uçurmak: Uçurmak, kuşu salmak; yüksek bir yerden düşürmek, uçuruma yuvarlamak; uçmayı sağlamak, uçmaya bırakmak.

Udlu: Haya, hicap, edep, sıkılma, utanç; mahcup, utangaç, edepli.

Udsuz: Hayasız utanmaz.

Ufanmak: Dağılmak, parçalanmak, ufalanmak.

Uğramak: Rastlamak, karşılanmak; geçerken bir yere uğramak.

Uğraşmak: Dövüşmek, savaşmak.

Uğratmak: Giriftar etmek, düçar etmek, karşılaştırmak, maruz kılmak.

Uğru (ya da Ogrı): Hırsız.

Uğur: Bereket, saadet, hayır; yön, istikamet, yönelinen semt ve maksat.

(bir) Uğurdan: Bir çıkışla, hepsi birden.

Uğurlamak: Uğurlamak; çalmak, hırsızlamak.

Uğurlayın: Gizlice, yavaşça.

Uğuru açık olmak: Hayırla karşılaşmak, bahtiyar olmak, bahtı açık olmak.

Ulalmak: Büyümek; güçlü kuvvetli olmak.

Ulaş Oğlu Salur Kazan: Ulaş, Oğuz Han'ın torunu olarak gösterilen Dib-Yavku'yla konuşmuş ve onu fütuhata teşvik etmiştir, Salur boyundandır ve Kazan Bey'in babasıdır.

Ulema: Bilgeler, bilginler.

Ulu: Büyük; hatırı sayılır, yaşlı, mevki sahibi.

Ulu divan: Büyük divan, büyük toplantı.

Ulu düğün: Büyük düğün, asıl düğün, gelinle güveyinin gerdeğe girecekleri düğün.

Ulufeci: Eskiden muntazam süvari

sınıfından olan, süvari ocağından olan.

Ulu gerdek: Büyük gerdek, gelinle güveyinin evlendikleri gün girdikleri gerdek, zifaf gerdeği.

Ulu küçük: Herkes, büyük küçük, kim var kim yok hepsi.

Ululuk: Büyüklük, azamet.

Ulu toy: Büyük ziyafet; herkese yedirip içirme.

Umanına usanına: Bir şey umana, bir şey isteyene; benden bir şey uman benden bir şey bekleyen, isteyene de istemeyene de.

Umman Denizi: Arabistan Yarımadasının güneydoğusundaki denizin adı. Aynca büyük deniz, okyanus anlamına da gelen bu adın burada neyi bildirdiği açık değilse de doğrudan "deniz" yerine kullanılmış olması akla daha yakındır.

Umud olmak: Destek olmak, dayanak olmak.

Un: Öğütülmüş, toz haline getirilmiş tane.

Unutmak: Hatırdan çıkarmak, akıldan çıkmak.

Urgan: Sağlam, kalın ip; kendirden yapılma kalın ip.

Uruk: Tohum; hısım, akraba, kuşak, aile, sülâle, hanedan, ırk, nesil, soy, sülale, bir ata oğlanlarından çoğalan köy, mahalle, şehir halkı.

Us: Akıl, dirayet, feraset, zekâ.

Usanmak: Bezmek, bıkmak.

Uşak: Çocuk, küçük çocuk, ufak oğlan.

Uvanmak: Parçalanmak, ufak parçalara bölünmek, ufalanmak.

Uvatmak: Parçalamak, paramparça etmek, kırmak.

Uyanmak: Uykudan kalkmak, gözlerini açmak.

Uyarmak: Uykudan kaldırmak, uyandırmak.

Uyar olmak: Uygun düşmek, denk gelmek.

Uykusunu yenememek: Uykuya karşı duramamak, uyuya kalmak.

Uyluk: But, kalça, uca ile baldırın arası.

Uyunmak: Sütün katılaşıp yoğurt olması; pıhtılaşmak, kanın pıhtılaşması.

Uz: Becerikli, işten anlar, erbap, elinden iş gelir; uygun, münasip.

Uzamak: Uzun olmak, baş yükselmek, büyümek.

Uz düşmek: Uygun gelmek, uyuşmak.

Üç Ok: Oğuzların ayrıldığı iki ana koldan biri olup oniki boya bölünmüştür; bunlar sırasıyla Ala Yuntlu, Bayındır, Beçene, Büğdüz, Çavuldur, Çepni, Eymür, İğdir, Kınık, Salur, Üregir ve Yıva'dır – bkz. **İç Oğuz**.

Üç otuz on: Yüz.

Üç öpüp bir dişlemek: Üç kez öpüp bir kez ısırmak.

Üleşmek: Bölüşmek, paylaşmak, taksim etmek.

Ülke: Bölge, memleket, diyar, yer.

Ümmet: Sayıca kalabalık topluluk; kendilerine peygamber gönderilen topluluk; her kabileden bir taife ve cemaat; kavim, millet.

Ün: Seda, ses, nida; çan, şöhret.

Ürkmek: Bir şeyden korkarak sıçramak, ansızın korkup irkilmek, korkmak.

Ürkütmek: Korkutmak, korkutup sıçratmak, korkutup kaçırmak.

Ürmek: Havlamak, hırlamak, ulumak, bağırmak.

Üstüne durmak: Sorumlu olmak, idaresini üzerine almak.

Üstüne gelmek: Üzerine varmak, hücum etmek, baskın vermek.

Üstüne koymak: İdaresini vermek, eline bırakmak, memur etmek.

Üstüne varmak: Ulaşmak, yetişmek, varmak.

Üstüne yığınak etmek: Başına toplamak, davet etmek, çağırmak, etrafına toplamak, yığmak.

Üstüne yığınak olmak: Toplanmak, bir araya gelmek, yığılmak.

Üşmek: Bir şeyin veya kimsenin etrafına toplanmak, yığılmak, bir yere gelmek.

Üşürmek: Musallat etmek, saldırmak, kılıçla üzerine koyulmak.

Ütkün: Delici, keskin.

Üzengi: Kısalıp uzayan ve üzülen şey; eyerde ayakları dayamak için demir kasnak.

Üzengiye kalkmak: Üzenginin üzerinde doğrulmak.

Üzerine düşmek: Çullanmak, üşüşmek, koyulmak.

Üzerine gelmek: Üzerine varmak, ısrar etmek; çullanmak, saldırmak; uğramak, rastlamak.

Üzerine şakımak: Üzerinde çakmak.

Üzerine şehit etmek: Birinin uğruna/yoluna öldürmek.

Üzerine şehit olmak: Yoluna şehit olmak, uğruna şehit olmak.

Üzerine varmak: Üzerine yürümek; yanına gitmek.

Üzerine yığınak olmak: Başına toplanmak, yanına yığılmak.

Üzmek: Ayırmak, kesmek, koparmak.

Üzülmek: Kesilmek, kopmak; eskimek.

Vade: Ecel; müddet, belirtilmiş bir zaman.

Vade ermek: Müddet tamam olmak, ecel gelmek.

Vade koymak: Gün kesmek, mühlet vermek.

Vaf vaf: Köpek havlaması, hav hav.

Vaf vaf ürmek: Hav hav havlamak, hav hav ederek bağırmak.

Vallahi: "Allah tanık olsun," "yemin ederim" anlamında.

Vallahi billahi: "Allah'ın adına yemin ederim," "Allah tanık olsun" anlamında katmerli yemin.

Var: Var, git.

Var etmek: Meydana getirmek, vücuda getirmek, yaratmak.

Var kuvvetiyle: Olanca gücüyle.

Varlık: Mevcudiyet, var oluş.

Varmak: Evlenmek, kocaya gitmek; gitmek; çıkmak; kalkmak; karşılamak, karşısına çıkmak; ulaşmak, yetişmek; üzerine gitmek, üzerine yürümek; yürümek.

Var olsun: Eksik olmasın, sağ olsun, dert görmesin.

Varıp gelmemek: Gidip gelmemek, gidip dönmemek.

Vasıl: Kavuşan, ulaşan.

Vasıl olmak: Kavuşmak, ulaşmak.

Vasiyet: Ölürken yapılan tembih ve ısmarlama.

Vasiyet eylemek: Bir kimsenin ölürken bir işi tembihlemesi, ısmarlaması, yapılmasını istemesi.

Vatan: İnsanın yeri yurdu, insanın oturduğu yer, bir insanın çıktığı/doğduğu yer, yurt.

Vatan tutmak: Yerleşmek, yurt edinmek.

Ve bihî nesta'în: "Ve ondan (Allah'tan) yardım dileriz," "ve onun (Allah'ın) yardımına güveniriz" anlamında.

Vedalaşmak: Ayrılmak, "Allah'a ısmarladık" demek, "hoşça kalın" demek.

Ve hem: Bir de, hem de.

Velâyet: Dost ve sadık olmak; bir adama yardımcı ve arka olmak; yakınlık; biriyle muhabbet ve dostlukta sıkı sıkıya bağlı olmak; bir velinin bütün vasıflarıyla Allah'a manevi yakınlığı; mübareklik, mukaddeslik, kudsiyet.

Velâyet issi: Allah'a manevi olarak yakın olan kimse, mübarek kimse, veli.

Velâyeti zahir olmak: Allah'ın yakın dostu olduğu belli olmak, evliyadan olduğuna dair alametler görülmek.

Vermek: Bırakmak, teslim etmek; evlendirmek, eş olarak vermek; bahşetmek, ihsan etmek, bağışlamak; yavrulamak; aş vermek, yemek yedirmek; uğratmak.

Vezir: Devlet işlerinin yüklerini çeken ve fiilen vezirlik payesini taşıyan kimse; devlet nazırı, devlet müşaviri, paşa.

Vurgun: Talan, akın; ılgar, akıncı; vurulmuş, yaralanmış.

Vurmak: Çarpmak; çelmek; damgalamak; delmek; basmak; batırmak, sokmak; kakmak; koymak, bir şeyi başka bir şeye koymak; giydirmek; bozmak, yenmek; yağmalamak, talan etmek; yaralamak; öldürmek.

Vuruşmak: Dövüşmek, çarpışmak.

Yaban: Dışarısı, çöl, kır, gurbet, kasabadan uzak yer, ıssızlık, insandan azade yer, yoldan dışarı, kenar.

Yad: El, ecnebi, garip, yabancı; uğursuz; ters; muzır.

Yad: Anma, hatırlama, zikretme.

Yada getirmek: Anmak, hatırlamak, zikretmek.

Yad oğul: Evlatlık, üvey oğul.

Yağı: Düşman.

Yağı kokusunu almak: Düşmanı sezmek, düşmanın varlığını farketmek.

Yağılık: Düşmanlık.

Yağıya girmek: Düşmana koyulmak, saldırmak, düşmanın içine dalmak.

Yağlamak: Yağla bulamak, yağ sürmek.

Yağma: Çapul, kapıp götürme, soygun, talan, vurgun, yağma.

Yağma etmek: Yağmalamak, talan etmek, alıp götürmek.

Yağmak: Gökten inmek, yukarıdan düşmek, (yağmur, kar, dolu) dökülmek, yağmak.

Yağmalamak: Talan etmek, vurmak.

Yağmalanmak: Yağma edilmek, talan edilmek.

Yağmalatmak: Yağma etttirmek – ayrıca bkz. **evini yağmalatmak**.

Yahni: Terbiyeli et, kapalı bir kap içinde ağır ağır pişirilmiş sulu et yemeği.

Yahni kılmak: Yahni yapmak, eti doğrayıp yahni pişirmek.

Yahşı: Güzel, iyi, hoş, mükemmel, uygun, münasip.

Yaka: Giyimin boynu kuşatan yeri; elbise yakası, bir giyeceğin enseye gelen kenarı; kenar, karşı taraf; kıyı, sahil,

Yakadan tutmak: Dövüşte birinin yakasından tutmak, hasmını yıkmak için yakasından tutmak.

Yaka tutmak: Dövüşte birinin yakasına yapışmak, hasmı yıkmak için yakasından tutmak.

Yakın gelmek: Yaklaşmak, yanına doğru gelmek.

Yakışmak: Münasip olmak, uygun olmak, yaraşmak.

Yakın bilmek: Kesin olarak, şüpheye yer bırakmayacak şekilde bilmek.

Yakmak: Sürmek, yapıştırmak, kına yakmak; tutuşturmak, yakmak, ateşlemek.

Yalabıdak: Çabucak, birdenbire, derhal, şimşek çakar gibi.

Yalabımak: Parlamak, parıldamak, ışıldamak, harelenmek.

Yalab yalab: Işıl ışıl, parıl parıl, alev alev.

Yalab yalab yalabımak: Parıl parıl parlamak, ışıldamak, harelenmek.

Yalak: Köpeğin su içtiği tas; toprak çanak.

Yalan Dünya: Ölümlü, güvenilmez, bugün var yarın yok dünya.

Yaldır yaldır: Parıl parıl, pırıl pırıl.

Yaldır yaldır yaldırmak: Parıl parıl parlamak, ışıldamak.

Yaldırmak: Parlamak, pırpır parlamak, parıldamak, şılamak.

Yalın: Alev; çıplak, açık, üryan; sıyrılmış (kılıç).

Yalıncak: Çıplak, giyimsiz.

Yalın eylemek: (Kılıcı) çekmek, kınından çıkarmak, sıyırmak.

Yalın kılıç: Kınından sıyrılmış kılıç; sıyrılmış kılıçla.

Yalınız: Bir başına, kimsesiz, tek, tek başına; bir tane, biricik, eşsiz.

Yalınızca: Bir başına; biricik.

Yalman: Bir silahın, bir aletin ucu veya keskin tarafı; kılıcın uca yakın olan yukarı kısmı, kılıcın iki ağızlı ucu.

Yalvarmak: Yardım istemek, niyaz etmek, rica etmek.

Yamaç: Yan.

Yaman: Fena, kötü, hoşa gitmeyen, hoş olmayan, yavuz, korkunç.

Yaman getirmek: Bela vermek, kötü durumda bırakmak, belaya uğratmak.

Yamru: Yamaçlı gibi kavisli, eğri, eğrilmiş, bükülmüş, kambur.

Yamrı yumru: Biçimsiz, eğri büğrü.

Yanağını yırtmak: Üzüntünün şiddetinden yanağını tırnaklamak, yüzünü gözünü parçalamak.

Yanal: Parlak; kırmızı; bir tarafı kırmızı bir tarafı beyaz olan meyve; akşam güneşinin taşlar üzerine vuruşu.

Yanaşmak: Yaklaşmak, yan vermek.

Yanaşıp yola girende: Tutup yola girdiği zaman, yola koyulduğu zaman.

Yandırmak: Yakmak, tutuşturmak.

Yanık: Bahtsız, acılı; yanmış.

Yanmak: Ateş almak, yanmak; ıstırap çekmek, harap olmak, üzülmek, acı duymak.

Yanmış arpa ekmeği: Arpadan yapılmış ve yanıp yenmez hale gelmiş ekmek.

Yap yap: Yavaş yavaş, aheste, gürültüsüz, sessizce.

Yapağılı: Sık, gür; henüz yeşerip yayılan ekin yaprağı.

Yapağılı gökçe çemen: Sık, birbirine girmiş gür çemen.

Yapayalnız: Bir başına, tek başına.

Yapılmak: İmal edilmek, inşa edilmek.

Yapınmak: Tutunmak, siperlenmek; giyinmek, örtünmek hazırlanmak.

Yapmak: Kurmak, kılmak, meydana getirmek; kapamak, örtmek.

Yapmak yıkmak: Yerle bir etmek.

Yapuk: Başa örtülen beyaz bez; örtü, duvak, peçe, poşu; at örtüsü; savaşta atlara giydirilen zırh; yağmurdan korunmaya yarayan, keçeden uzun tüylü bir giyecek.

Yar: Arkadaş, dost, muhib, âşina, biliş.

Yaradan: Allah, Halik, Tanrı.

Yaradan aşkına: Allah rızası için, Allah'ı seversen, Tanrı uğruna.

Yaradan hakkı için: Allah aşkına, Allah'ı seversen, Allah rızası için.

Yaramak: Fayda etmek, kâr etmek, elverişli olmak, uygun düşmek, lâyık olmak, yakışmak.

Yaramaz: Kötü, fena, zararlı, uygunsuz, berbat, yakışıksız.

Yaramaz işler: Hayırsız, kötü, zararlı, uygunsuz, yakışıksız işler.

Yaraşmak: Münasip olmak, uymak, yakışmak.

Yaratmak: Yoktan var etmek, meydana getirmek.

Yaraya vurmak: Yaranın üzerine koymak, yaraya sürmek.

Yara yemek: Yaralanmak.

Yaren: Arkadaş, ahbap.

Yarımından kara saçlı: Kara saçları ortadan ikiye ayrılmış.

Yarım kerpiç yastıklı: Yastığı yarım kerpiçten ibaret olan; düşkün, yoksul.

Yarın kıyamet gününde: Kıyamet olup da, kıyamet kopup da.

Yarışmak: Geçişmek, kesişmek, müsabaka etmek, at koşturmak.

Yarmak: Ok yarışında rakibinin okunu geçmek; iki parçaya ayırmak; öne geçmek.

Yar ve yoldaş: Arkadaş ve biliş, eş dost, sıkı dost ve arkadaş.

Yasak etmek: Menetmek, yapılmamasını buyurmak.

Yastık: Dayanacak şey, baş yastığı.

Yas tutmak: Ölen biri için yaslanmak, yas gereklerini yerine getirmek.

Yâsin: *Kur'an-ı Kerim*'in 36. suresinin adı.

Yaşına girmek: Yaşına basmak, bir yaş daha almak.

Yaşmak: Yüz örtüsü, tülbent, gelinlerin yüzüne örttükleri ipekten işlemeli örtü; bir baş örtüsü, yahut sadece yüzü örtmek için hanımların kullandıkları bir örtü; baş örtüsü.

Yaş yaşamak: Ömür sürmek, ömre sahip olmak.

Yatak: Yatıp uyunacak yer, döşek; vahşi hayvan ini, in.

Yavru: Kuş ve hayvan yavrusu, çocuk; sevgiyle hitap edilen kimse.

Yavşan: Keskin ve güzel kokulu bir ottur, acı olan yaprakları halk arasında mide ilacı olarak kullanılır, kökleri ayrık gibi dağınık, ince ve uzun dalları da süpürge gibidir.

Yavuklu: Nişanlanmış kız ve erkek, nişanlı, adaklı.

Yavuklu olmak: Nişanlanmak.

Yavuz: Kötü, fena, azgın; iyi, güzel.

Yavuzlamak: Kötü saymak, kötülemek.

Yaya: Piyade askeri.

Yayak: Yaya, piyade askeri.

Yayak yürümek: Yayan yürümek, piyade gitmek.

Yayan: Ayakla, yaya, piyade.

Yayan yürütmek: Ata binmesine izin vermemek, yaya yürütmek, yormak.

Yayılmak: Dağılmak, meydana çıkmak; merada dağınık otlamak, sığır ve davar gibi hayvanlar otlakta otlamak; serilmek.

Yaykandığında yağ dökülmek: İhsanı bol olmak, çok cömert olmak.

Yaykanmak: Yıkanmak; çalkanmak, dalgalanmak.

Yay kirişi: Yaya takılan/gerilen kiriş.

Yay kurmak: Yayı hazırlamak, oku gezine koymak.

Yayla: Yaz mevsiminde oturulan serin dağlar, dağlarda yaz geçirilecek yer, otlak.

Yaylak: Yaz geçirilecek yer, yayla yeri, yazı geçirmeye mahsus yüksek yer.

Yaylamak: Yaylaya çıkmak, yaylada yazı geçirmek.

Yaylar olmak: Yaylayacak olmak.

Yaylım: Hayvan otlatacak yer, otlak, mera, genişlik, düzlük, alan.

Yay tartışmak: Karşılıklı yay çekmek, birbirine ok atmak.

Yazı: Düzlük, kır, çöl, ova, sahra.

Yazıda yabanda: Dışarıda, ovada, kırda.

Yazıdan yabandan: Dışarıdan, ovadan, kırlardan, uzaklardan.

Yazılıp düzülmek: Meydana getirilmek, tertiplenmek,

Yazı yer: Düzlük, ova, kır.

Yazmak: Yazmak; kısmet etmek, mukadder kılmak.

Yazık: Günah.

Yedi başlı ejderha: Büyük yılan, insan yiyen yılan; bir masal canavarı olup yarı yılan, yarı timsahtır, güçlü pençeleri ve pullu derisi vardır, genellikle kanatlı ve bazen de ateş püskürür şekilde tasvir edilir.

Yedi gün yedi gece: Geceli gündüzlü.

Yedmek: Hayvanı yedekte çekerek götürmek; bir ip vs'yle çekerek götürmek.

Yedirmek: Ağırlamak, yemek vermek, ziyafet çekmek; kaptırmak, yırtıcı hayvanlara yem etmek.

Yeg: İyi; (birinden ya da bir şeyden) daha iyi; üstün.

Yeğrek: Güzel; hayırlı; daha iyi.

Yel: Hava; rüzgar; esinti.

Yelecik: Güzel yele; hoş yele.

Yelek: Kuş kanadının en ucundaki tüyler, kanadın büyük tüyleri; oka takılan tüy; bir ok atımı uzaklık.

Yelekli: Tüy takılmış, **yelek** takılmış, kuyruğunda **yelek** olan (ok).

Yelesi üzerinde kar durdurmak: Süratli gitmek, atı uçar gibi sürmek.

Yelken: Yel gücüyle gemiyi yürütmek için direklere gerilen sağlam, dayanıklı bez.

Yelken kurmak: Yelken açmak.

Yelteme: Coşturmak, harekete getirmek, şevke getirmek; savaşçıyı coşturmak ve cesaretlendirmek için sazla söylenen şiir; koçaklama, yiğitleme.

Yelteme çalmak: Birini şevke getirmek için kopuzla koçaklama söylemek; coşturmak ve yüreklendirmek için kopuzla yiğitleme çalıp söylemek.

Yeltenmek: Heveslenmek, özenmek, meyletmek, talip olmak.

Yeme içme: Eğlence, yemekli içkili toplantı.

Yeme içme olmak: Eğlence, yemeli içmeli toplantı tertiplenmek.

Yemekte içmekte olmak: Eğlencede olmak, yemeli içmeli toplantıda olmak.

Yemek içmek etmek: Eğlenmek, yemeli içmeli toplantı yapmak.

Yemek içmek olmak: Eğlence tertiplenmek.

Yemiş: Mahsul, meyve.

Yen: Elbise kolunun yeni.

Yenememek: Hakim olamamak, zapt edememek.

Yenge: Kız evine gelini götürmek üzere gönderilen kadınlar, gelinci, gelini oğlan evine götüren kadınlardan her biri, sağdıç kadın; amca, dayı ve ağabey karısı.

Yenmek: Başa çıkmak, üstün gelmek, galebe etmek.

Yer: Arz, toprak; mahal, mekân, mevki; sıra.

Yere çalmak: Yere sermek, yere vurmak, yere yıkmak.

Yere salmak: Yere çalmak, yere atmak, yere yıkmak.

Yere vurmak: Yere atmak, yere çalmak, yere sermek, yere yıkmak.

Yer gibi kertilmek: Yer gibi çatlamak.

Yer gizlemek: Gömülmek, ölmek, toprağa girmek.

Yer göstermek: Buyur etmek, oturacak yer göstermek.

Yerindirmek: Acı duymak, eseflenmek, canı sıkılmak, kederlenmek, mahzun olmak, üzülmek; üzmek, tasalandırmak.

Yerini yurdunu tutmak: İdareyi eline almak, yerine geçmek, işleri üzerine almak.

Yeriyle yurduyla koparmak: Kökünden söküp çıkarmak.

Yerli: Tanınmış, malum, bilinen; daimi, köklü.

Yer obrulmak: Çukur açılmak, yer çukurlaşmak, oyulmak.

Yer öpmek: Secdeye varmak, yere kapanmak, saygıdan birinin önünde yere kapanmak, eğilip yeri öpmek.

Yer yurt: El, memleket, vatan.

Yeşermek: Çimlenmek, çimler gövermek, yapraklanmak, yeşillenmek.

Yeterle tutan: Yetişip tuttuğu zaman.

Yetişmek: Ulaşmak, varmak, vasıl olmak, ermek, erişmek, kemale ermek, olgunlaşmak.

Yetişmiş: Baliğ, kemale ermiş.

Yetmek: Erişmek, ulaşmak, vasıl olmak, varmak; büyümek, yetişmek, kemale gelmek, olgunlaşmak; yakalamak.

Yetmen: Kemale gelmiş, olgun, yetişmiş; kifayetli, erdemli.

Yeyni: Ağır olmayan, hafif.

Yezidiler: Halife Muaviye'nin oğlu Yezid'den yana olanlar. Bunlar Hazreti Muhammed'in torunu ve Hazreti Ali ile Fatma'nın küçük oğlu olan Hüseyin'i Kerbela yakınlarında en kanlı şekilde şehit ettikten sonra başını kesip Kûfe'ye, oradan da Şam'a, Yezid'e getirmişlerdir.

Yığınak: Cemiyet, alay, kütle, toplantı, kalabalık.

Yığınak etmek: Etrafına/yanına toplamak.

Yığınak olmak: Etrafına/yanına toplanmak.

Yığmak: Biriktirmek, küme etmek, toplamak.

Yıktırmak: Bozdurmak, devirtmek, tahrip ettirmek.

Yıkıcı: Yıkan, attan aşağı alan.

Yıkılmak: Yere düşmek, yere serilmek, harap olmak, yere batmak.

Yıkmak: Devirmek, yere atmak, yere sermek; tahrip etmek; güreşte yenmek; attan aşağı almak, attan düşürmek.

Yıldız: Baht, kader, talih.

Yıldızı olmamak: Bahtsız olmak, talihi kapalı, bahtı kara olmak.

Yılgamak (ya da ılgamak): Ilgar etmek; başıboş at sürmek; atların koşup yayılması; sürek sürmek; saldırmak; atı dört nal sürmek; akın etmek, ansızın hücum etmek.

Yırtılmak: Deşilmek, ikiye bölünmek.

Yırtmak: Yolmak, tırnaklamak, tırnakla çizmek; yaralamak; bölmek, parçalamak; zorla kırmak, zorla koparmak.

Yige: Başıboş gezmeye alışmış yarı vahşi hayvan; hırsız; ziyankâr; iri, cüsseli, büyük; kötü, kızgın at; itaatsiz.

Yiğit: Genç, delikanlı, yeni yetişmiş, bahadır, cesur, kahraman, mert.

Yigitcik: Güzel delikanlı, yakışıklı delikanlı, genç.

Yiğitlik: Delikanlılık, gençlik, bahadırlık, cesaret, kahramanlık; yüz aklığı.

Yiğitlikleri tutmak: Gençlikleri çarpmak, gençliklerinin ahına uğramak.

Yirmidört boy: Oğuzlar yirmidört

boydur. Bunlardan onikisi Boz Ok, onikisi de Üç Ok kolundadır. Boz Ok kolunda bulunan oniki boyun adları şunlardır: Alka Evli, Avşar, Bayat, Begdili, Dodurga, Döger, Kara Evli, Karkın, Kayı, Kızık, Yaparlu, Yazır; Üç Ok kolundakiler de Ala Yuntlu, Bayındır, Beçene, Bügdüz, Çavuldur, Çepni, Eymür, Iğdir, Kınık, Salur, Üregir ve Yıva'dır.

Yirmidört sancak beyi: Daha Kun devletinin iç teşkilatında yirmidört büyük rütbenin bulunduğu bilinmektedir. Bu yirmidört beyin her birinin kumandasında onbin atlı bulunurdu ve bu rütbeler babadan oğula geçmekteydi. Her bey belli bir bölgeye malik olup su ve ota göre bir yerden başka yere göç ederlerdi. Oğuzlarda da bu görülüyor. Oğuzlarda en kuvvetli beyler sağ ve sol beyleriydi. Boz Ok'lar ordunun sağ kolunu, Üç Ok'lar da sol kolunu teşkil ediyor ve toplantılarda Boz Ok'lar sağ tarafta, Üç Ok'lar da sol tarafta oturuyorlardı. Oğuzların bu Boz Ok ve Üç Ok diye ayrılan iki ana kolundan her birinde oniki boy vardı. Sancak beyi, bu yirmidört boydan her birine kumanda eden beye verilen bir unvandır.

Yilin: Bütün tırnaklı davarların emciği; ineklerin emciklerinin sallanan torbası; koyunun memesi memenin süt toplama yeri, meme süngeri.

Yiyip içmek: Eğlenmek, zevku sefa etmek.

Yiyip içip oturmak: Eğlence yapmak, toplantıda olmak.

Yitirmek: Görünmez olmak, kaybolmak; kaybetmek, yok etmek; ziyan etmek; yolunu şaşırmak.

Yoğurt: Mayalanarak pıhtılaşmış süt, sütün mayalanarak yoğunlaşması sonucu elde edilen katık.

Yoktan var etmek: Yaratmak.

Yol: Yol, cadde; seyahat, sefer, yolculuk; çığır, geçit; kanal, su yolu; usul, âdet.

Yola bakmak: Beklemek, gözü yolda olmak, gelecek birini beklemek.

Yola düşmek: Yola çıkmak, yola girmek, yola koyulmak.

Yola girmek: Yola düşmek, yola koyulmak.

Yola gitmek: Yola çıkmak, yola düşmek.

Yolakçı: Yola giden, yolcu; çığır, dar yol, geçit, ince yol, keçi yolu, patika.

Yol alınmak: Yol kesilmek, yürünmek.

Yol azmak: Yolunu şaşırmak, yol yanılmak.

Yolcu yolakcı: Gelip geçen.

Yol çavuşlu: Yola çıktığı zaman önünde habercisi olan, geçeceği yerlere önden gidip yol açanı bulunan.

Yoldan gelmek: Yoldan dönmek, yolculuktan dönmek, seferden gelmek.

Yoldaş: Yol arkadaşı, arkadaş.

Yoldaş etmek: Arkadaş etmek, yanına vermek.

Yoldaşlığa koşmak: Yoldaş olarak yanına vermek, yanına katmak.

Yoldaşlık: Yol arkadaşlığı, arkadaşlık, refakat.

Yol kesmek: Eşkıyalık etmek, haydutluk etmek, yol vurmak.

Yollarından dönmemek: (Birini ararken) bulamayınca dönmemek, aramaya devam etmek.

Yolmak: Çekip koparmak, zorla koparmak, kökünden çıkarmak.

Yolu eline almak: Yola düşmek, yola girmek, yolu tutmak.

Yoluna: Uğruna, için, senin için, onun için.

Yolundan savulmak: Önünden kaçmak, yana çekilip korunmak.

Yol vermek: İzin vermek, müsaade etmek, kısmet etmek.

Yol yanılmak: Yol şaşırmak, yanlış yola sapmak.

Yom: Baht, kut, uğur, hayır.

Yom vermek: Saadet dilemek, uğur dilemek, hayır dilemek.

Yorga: Rahvanın kabası, rahvan ve eşkin arası yürüme, kaba eşkin, tatlı rahvan, çifte koşma, rahvan.

Yormak: Düş yormak, rüya tabir etmek.

Yortmak: At yorgalamak, hızlı sürmek, kaba eşkin yürümek, rahvan yürümek, tırıs gitmek, koşmak.

Yönelmek: Başını çevirmek, yüzünü bir şeye doğru çevirmek; gitmek, koyulmak.

Yukarı kulba yapışmak: Üstten almak, ululanmak, uzlaşmayı reddetmek, terslenmek.

Yular: Hayvan başına, boğazına geçirilen ipten başlık

Yuları sıyırmak: Başından yuları almak, yuları çıkarmak.

Yumru yumru ağlamak: Hüngür hüngür ağlamak.

Yumurlanmak: Toplanmak, toparlanmak.

Yund: At; at sürüsü; yabani kısrak, vahşi, ehlileştirilmemiş damızlık at; erkek damızlık eşek, çeki merkebi.

Yundu: Bulaşık suyu; çirkef.

Yurt: Çadır, oba, oturulacak yer, ev, mesken; vatan, memleket.

Yüğrük: Çevik, hızlı giden, koşan; taşkın.

Yüğrük su: Akar su, hızlı akar su, sel, taşkın su.

Yüğürmek: İleri atılmak, saldırmak, hücum etmek; hızlı gitmek, çabuk yürümek, koşmak.

Yüğürtmek: Koşturmak, seğirtmek.

Yüklet: Yük hayvanı.

Yüklü: Gebe, hamile, iki canlı.

Yülümek: Kılları ve saçları koparmak, traş etmek, kazımak.

Yün: Koyunların yazın süren sert kılları, kıvırcık kılları, yün.

Yüreğim dağlamak: Bağrım yakmak, içine ateş düşürmek.

Yüreği oynamak: Kalbi çarpmak, çarpıntı gelmek, kalbine sıkıntı gelmek.

Yüreği ile canına odlar düşmek: Canevinden yanmak, bağrı dağlanmak.

Yürek: Kalp, gönül; cesaret, şecaat, mertlik.

Yürekli: Korkusuz, korkmaz, yiğit.

Yürümek: Geçip gitmek; kalkıp gitmek; vazgeçmek.

Yürür: Kuşlar dışındaki av hayvanları; yerde yürüyen, uçmayan.

Yürütmek: Devam ettirmek; yaşatmak; (kılıç) üşürmek.

Yürüyüş: Sefer; yürüme, reftar, yürüme tarzı; hücum, atılma.

Yürüyüş etmek: Askerin hücum etmesi, saldırması, atılması.

Yüz bulmak: Kabul görmek, iltifat görmek, iyi karşılanmak.

Yüz göğe tutmak: Allah'a dönmek, dua için başını göğe kaldırmak.

Yüzmek: Soymak, derisini çıkarmak, derisini yüzmek.

Yüz suyu dökmek: Küçük düşecek kadar yalvarmak, küçük düşürmek.

Yüzü ak olmak: İtibar kazanmak, şereflenmek.

Yüzü dönmek: Körelmek, keskinliğini yitirmek.

Yüzü dönmez kılıç: Güçlü kılıç, körelmeyen kılıç.

Yüzü gözü belirmemek: Yüzü gözü görünmez olmak, yüzü baştan başa örtülmek, yüzü gözü kaybolmak.

Yüzü gülmek: Ferahlamak, içi açılmak, sevinmek.

Yüzüne gelmek: Karşısına çıkmak, yüz yüze gelmek.

Yüzüne tokunç etmek: Başına kakmak, yüzüne vurmak.

Yüzüne tutmak: Yüzüne örtmek, yüzüne kapamak.

Yüzünü ak etmek: İtibarını yükseltmek, şerefini artırmak.

Yüzünü dönmek: Arkasını dönmek kaçmak.

Yüzünü görmek: Buluşmak, görüşmek, kavuşmak, karşılamak.

Yüzünü kan bürümek: Yüzünü kan kaplamak.

Yüzünün suyunu dökmek: Alçaltmak, horlamak, itibarını kırmak, küçük düşürmek.

Yüzünü yere sürmek: Secdeye kapanmak.

Yüzü suyu: Şerefi, itibarı.

Yüzü suyuna: Hatırı için, şerefine, uğruna.

Yüzü üzerine salmak: Yere atmak, yüz üstü yere düşürmek.

Yüz yere koymak: Secdeye kapanmak, secdeye varmak

Zaman dönmek: Zaman yürümek, günü gelmek.

Zârılık: Feryat, figan, ağlayıp inleme.

Zârılık etmek: Ağlayıp sızlamak; feryat figan etmek.

Zârılık eylemek: bkz. **zârılık etmek.**

Zârılık kılmak: bkz. **zârılık etmek.**

Zârılıklar görmek: Feryatlar, ahuvahlar etmek, ağlayıp sızlamak.

Zârı zârı: Ağlayıp inleyerek, yanıp yakılarak, ahuvah ederek.

Zârı zârı ağlamak: Yüksek sesle

ağlamak, feryat etmek, hüngür hüngür, bağıra çağıra ağlamak.

Zârı zârı inlemek: İnim inim inlemek, ağlayıp feryat etmek.

Zar zar: Zırıl zırıl.

Zar zar ağırmak: Zırlamak, zırıl zırıl zırlamak, eşekler gibi anırmak.

Zebun: Biçare, zayıf, üzgün, kahırlı.

Zebun etmek: Bitkin hale getirmek, halsiz bırakmak, takatsiz düşürmek.

Zebun olmak: Bitkin hale gelmek, halsiz kalmak, takatsiz düşmek.

Zelil: Hakir, hor, zillete uğramış, itibarını kaybetmiş, alçalmış.

Zelil gezmek: Hor ve hakir dolaşmak, kimseden saygı görmeden bir hayat sürmek.

Zerre: Göze görünmez derecede ince toz tanesi, bölünemeyen en küçük parça.

Zerre kadar: Azıcık, hiç mi hiç, şu kadarcık.

Zeval: Ölüm; alçalma, düşme, iyi bir halden kötüye düşme.

Zeval başına: Allah belanı versin, Allah kahretsin.

Zeval getirmek: Yok olmaya yol açmak, ölüme sebep olmak.

Zindan: Karanlık yer, caniler hapishanesi.

Zindana bırakmak: Zindana atmak, zindana koymak.

Zindancı: Zindan bekçisi, gardiyan.

Zinet: Bezenip donanacak nesne, bezek, piraye, süs.

Zuhur etmek: Meydana/ortaya çıkmak.

Zülfekâr: Münebbih adlı kâfirin kılıcı olup Bedir savaşında kılıçlanıp ölünce Hazreti Muhammed'in olduktan sonra, o da Hazreti Ali'ye ihsan buyurmuştur. Bu kılıç yarık ya da iki dilli olarak tasvir edilmiştir.